

HCS D

**Human capital and social
development.**

2026 – volume 18, issue 1

Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish jurnali.

2026 – 18-jild, 1-son

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI**

**Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish jurnali
Journal Human capital and social development
Журнал Человеческий капитал и социальное развитие
Jurnali**

18-jild, 1-son (fevral) 2026.

Jurnal 2021-yilda tashkil topgan.

Davriyligi: har ikki oyda

Davriy nashirning rasmiy nomi: “Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish”-“Human capital and social development”-“Человеческий капитал и социальное развитие”
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 19.05.2021 sanada berilgan №1179 guvohnomasi bilan ro‘yhatdan o‘tgan.

Jurnal: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2023-yil 29-avgustdagi 342/5-son qarori bilan tasdiqlangan Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) Ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yhatiga kiritilgan.

Jurnal asoschilari: Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslari va mahalla tarqiqiyotini boshqarish instituti.

Nashr etuvchi: SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi.

Xalqaro indeksi: ISSN 3030-3672

Tahririyat telefoni: +998 (94) 283 56 78, +998 (90) 502 13 03

Pochta manzili: 140104, Samarqand shahar., Universitet xiyoboni, 4

Web-sayt: www.hcsd.samdu.uz.

E-mail: muhridinrabbimov@gmail.com

**«INSON KAPITALI VA IJTIMOYIY RIVOJLANISH»
«HUMAN CAPITAL AND SOCIAL DEVELOPMENT»
«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ»
JURNALI**

Bosh muharrir: t.f.d., prof. Xalmuradov Rustam Ibragimovich

Bosh muharrir o‘rinbosari: i.f.d., prof. Arabov Nurali Uralovich

Kotib: PhD, dots. Nasimov Ikrom Xusanovich

Texnik muharrir: assistent., Rabbimov Muxriddin Musoqul o‘g‘li

TAHRIRIYAT KENGASHI

O‘zFA akademigi, i.f.d., prof. Abdurahmonov Qalandar Xodjayivech

O‘zFA akademigi, i.f.d., prof. G‘ulomov Saidaxror Saidaxmedovich

PhD, professor Arindam Banik (Xalqaro menejment instituti, Hindiston)

PhD, professor (Szechenyi Istvan universiteti, Vengriya) Mahendru Mandeep Kaur

PhD, professor (Balikesir universiteti, Balikesir, Turkiya) Blend Ibrahim

PhD, professor Jiye Li (Sian Jiatong universiteti, Xitoy Xalq Respublikasi)

DSc, professor (Vengriya Qishloq xo‘jaligi va hayotiy fanlar tadqiqot universiteti, Vengriya) Zoltan Lakner

PhD, dots. Djurakulov Shoxrux Davronovich (SamDU)

i.f.n., dots. Yuldashev Shamsiddin Qiyomiddinovich (SamDU)

i.f.n., dots. Nizamov Axtam Numonovich (SamDU)

i.f.n., dots. Bozorov Berdimurod Ulug‘murodovich (SamDU)

i.f.n., dots. Boboqulov Bahromqul Mamatkulovich (SamDU)

i.f.n., dots. Usmonova Dilafruz Karshiyevna (SamDU)

i.f.n., dots. Alibekova Saodat Lapasovna (SamDU)

PhD, dots. Ulug‘murodova Nodira Berdimuradovna (SamDU)

PhD, dots. Eshburiyev Umarbek Rashidovich (SamDU)

PhD, dots. Bakayev Ziyovuddin Toshbolta o‘g‘li (SamDU)

PhD, dots. Karjavova Xurshida Abdumalikovna (SamDU)

PhD, dots. Boltayev Burxon Sadinovich (SamDU)

PhD, dots. Djalilov Faxriddin Azimovich (SamDU)

MAPPING THE TREND AND FUTURE DIRECTION OF TOURIST FLOW MONETIZATION MECHANISMS IN ANCIENT CITIES OF WORLD CULTURAL HERITAGE AT THE OMNI-MEDIA ERA

Yang Jie

“Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage, Samarkand, Uzbekistan.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Yang Jie

PhD & Lecturer of Silk Road

International University of Tourism and Cultural Heritage

Email: 574697529@qq.com

Orchid ID:

<https://orcid.org/0009-0001-1444-6703>

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotation: This literature review synthesizes and analyzes a corpus of 100 scholarly articles (2011-2025) from Web of Science to map the intellectual structure and evolution of research on optimizing tourist flow monetization mechanisms in World Cultural Heritage ancient cities within the omni-media era. Utilizing CiteSpace for scientometric analysis, the study identifies key thematic clusters, temporal trends, geographical contributions, keyword timeline map and emerging frontiers. The findings reveal a distinct three-phase evolution: from foundational digital marketing (2011-2015), to data-driven operational integration (2016-2020), and finally to a contemporary focus on immersive experience co-creation and sustainable monetization models (2021-2025). Ten major research clusters were delineated, centering on digital cultural tourism, smart destination development, heritage conservation, data governance, and visitor experience analytics. Geographically, Spain, the USA, China, and England emerged as leading contributors.

Keywords: Tourist Flow, Monetization Mechanisms, World Cultural Heritage ancient cities, Omni-media Era.

JAHON MADANIY MEROSI QADIMIY SHAHARLARIDA OMNI-MEDIA DAVRIDA TURISTIK OQIMNI MONETIZATSIYA QILISH MEKANIZMLARINING TENDENSIYALARI VA KELAJAK YO'NALISHLARINI XARITALASH

Annotatsiya: Ushbu adabiyotlar sharhi Web of Science'dan 100 ta ilmiy maqolalar to'plamini (2011-2025) sintez qiladi va tahlil qiladi, bu esa omni-media davrida Jahon madaniy merosi qadimiy shaharlarida sayyohlik oqimini monetizatsiya qilish mexanizmlarini optimallashtirish bo'yicha tadqiqotlarning intellektual tuzilishi va evolyutsiyasini xaritada tushiradi. Ilmiy-o'lovli tahlil uchun CiteSpace'dan foydalangan holda, tadqiqot asosiy tematik klasterlarni, vaqtinchalik tendentsiyalarni, geografik hissalarini, kalit so'zlar vaqt jadvali xaritasini va rivojlanayotgan chegaralarni aniqlaydi. Tadqiqot natijalari aniq uch bosqichli evolyutsiyani ko'rsatadi: fundamental raqamli marketingdan (2011-2015), ma'lumotlarga asoslangan operatsion integratsiyagacha (2016-2020) va nihoyat immersiv tajribani birgalikda yaratish va barqaror monetizatsiya modellariiga zamonaviy e'tibor qaratishgacha (2021-2025). Raqamli madaniy turizm, aqlli manzillarni rivojlantirish, merosni saqlash, ma'lumotlarni boshqarish va tashrif buyuruvchilar tajribasini tahlil qilishga qaratilgan o'nta asosiy tadqiqot klasteri aniqlandi. Geografik jihatdan Ispaniya, AQSh, Xitoy va Angliya yetakchi hissa qo'shuvchilar sifatida paydo bo'ldi.

Kalit so'zlar: Turistik oqim, Monetizatsiya mexanizmlari, Jahon madaniy merosi qadimiy shaharlari, Omni-media davri.

АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ И БУДУЩИХ НАПРАВЛЕНИЙ МЕХАНИЗМОВ МОНЕТИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКИХ ПОТОКОВ В ЭПОХУ ОМНИМЕДИА В ДРЕВНИХ ГОРОДАХ, ЯВЛЯЮЩИХСЯ ОБЩЕГО НАСЛЕДИЯ

Аннотация: В данном обзоре литературы обобщены и проанализированы 100 научных статей (2011-2025 гг.) из базы данных Web of Science, посвященных интеллектуальному наследию и эволюционным механизмам оптимизации монетизации туристических возможностей в древних городах мирового культурного наследия с помощью омнимедиа. Используя CiteSpace для научно-мерного анализа, исследование выявляет ключевые тематические кластеры, временные тенденции, географические сегменты, временные рамки ключевых слов и новые направления. Исследование четко демонстрирует трехэтапную эволюцию: от фундаментального маркетинга (2011-2015 гг.) к оперативной интеграции данных (2016-2020 гг.) и, наконец, к современному акценту на иммерсивные впечатления и устойчивые модели монетизации (2021-2025 гг.). Было выделено десять кластеров результатов исследований в области цифрового культурного туризма, интеллектуального развития туристических направлений, хранения и проверки данных, а также анализа поведения посетителей. Географически вклад внесли Испания, США, Китай и Великобритания.

Ключевые слова: Туристический поток, Механизмы монетизации, Древние города Всемирного наследия, Эпоха омниканальностей.

Introduction

The intersection of cultural heritage preservation and tourism development presents a perennial challenge and opportunity for ancient cities designated as World Cultural Heritage (WCH) sites. The core of this dynamic lies in managing and monetizing tourist flows—a critical source of revenue for conservation, community development, and sustainable management. The advent of the omni-media era, characterized by the pervasive integration of digital platforms (social media, smart tourism applications, IoT) into all facets of the travel experience, has fundamentally reshaped tourist behavior, destination marketing, and revenue generation models. This transformation necessitates a re-evaluation of traditional monetization mechanisms, which often rely on direct fees (e.g., entry tickets) and indirect spending, towards more dynamic, data-driven, and experience-based strategies.

This literature review aims to synthesize and analyze the current scholarly discourse on optimizing how tourist flows are translated into economic value for WCH ancient cities within this contemporary digital context. It investigates the evolving nexus between heritage tourism, visitor flow management, commercialization pressures, and digital media tools. Based on a bibliometric analysis of 100 core publications (2011-2025) retrieved from the Web of Science, this review maps the intellectual landscape, identifies key research clusters and trends, and discusses gaps and future directions for developing resilient and sustainable monetization frameworks that balance economic viability with heritage integrity.

Literature Review

The scholarly discourse on heritage tourism monetization has undergone a significant paradigm shift, closely intertwined with technological advancement. Prior to the period under review, focus was largely on economic impact assessments and basic management models. The analyzed literature demonstrates a clear evolution:

Early Phase (2011-2015): Digitization of Promotion. Initial research in this phase focused on establishing a digital footprint. Key themes included heritage tourism promotion, website design, and destination marketing. The internet was viewed primarily as a promotional channel to attract visitor volume, with monetization indirectly linked to increased footfall. Studies explored online branding and market segmentation as tools to optimize tourist inflows.

Middle Phase (2016-2020): Data-Driven Integration. This period marked a strategic pivot towards operational optimization enabled by technology. The rise of big data analytics, smart tourism frameworks, and cultural heritage management tools signified a deeper integration of digital assets. Research began examining how data from online interactions and IoT sensors could inform dynamic pricing, real-time crowd management, personalized marketing, and impact measurement. Monetization strategies started to incorporate data intelligence to optimize yield per visitor rather than just total numbers.

Recent Phase (2021-2025): Experience and Sustainability. The current phase is defined by a focus on value co-creation and long-term resilience. Central themes include digital cultural tourism, augmented reality (AR) management, visitor co-creation, and

sustainable tourism. Monetization is explicitly linked to enhancing visitor satisfaction through immersive, personalized experiences. There is a strong emphasis on developing economic models that inherently support conservation goals (the circular economy) and community benefit, reflecting a holistic response to the demands of the omni-media environment where experience is the primary currency.

Methodology

In the early twentieth century, bibliometrics first emerged (Pritchard, 1969) and it has been widely used for paper analyzing and literature review. The most prevailing tools to do bibliometrics are VOSviewer and CiteSpace which provide a quantitative approach to review and study existing literature in specific fields (Mayr & Scharnhorst, 2015).

This review employs CiteSpace to objectively analyze the literature landscape. To ensure high standards and the validity of the data, 235 articles with indexing principles

are SCI-EXPANDED and SSCI was retrieved from the Web of Science (WoS) core collection database. The structured search query designed to capture the interdisciplinary nature of the topic: (“world cultural heritage” OR “world heritage site” OR “historic city” OR “ancient city”) AND (tourism OR tourist) AND (“tourist flow” OR “visitor flow”) AND (monetization OR commercialization OR revenue OR “economic value”) AND (“digital media” OR “social media” OR “smart tourism”). The timespan was set from 2011 to 2025, yielding a final corpus of 100 relevant articles after data cleaning (removing research unrelated to the topic).

The analysis was conducted using CiteSpace (version 6.3.R1), a leading software for visualizing trends and patterns in scientific literature. The following analyses were performed:

Timeline View of Keyword Clusters: To visualize the birth, duration, and temporal relationships between major research themes.

Keyword Co-occurrence Network & Cluster Analysis: To identify core research topics and group them into thematic clusters using a modularity algorithm.

Timezone View: To chart the year-by-year emergence and prominence of specific keywords.

Country/Institution Collaboration Analysis: To map the geographical distribution of research output and collaboration networks.

Citation Burst Detection: To identify keywords that have experienced sharp increases in citation frequency, signaling emerging research frontiers.

Results and Discussion

Annual publications on Optimization of Tourist flow Monetization on WOS

The annual number of publications on “optimization of tourist flow monetization mechanisms” from 2011 to 2025 on Web of Science shows a clear pattern of Emergence, Rapid Growth, Fluctuation, and Stabilization.

From 2012 to 2016, the number of publications totally 13 remained relatively low, indicating that research on tourist flow monetization and omni-media applications in world cultural heritage cities was still in its exploratory stage. This period reflects limited scholarly attention and fragmented research themes.

Between 2017 and 2019, the publication volume increased sharply

with 28, reaching a notable peak in 2019. This growth corresponds to the rapid development of digital media platforms, smart tourism, and destination digital marketing, which stimulated academic interest in optimizing tourist flow monetization mechanisms in heritage cities.

After a slight decline in 2020 (with 7 publications), the number of publications peaked again in 2021 (with 16 publications), suggesting renewed research momentum. This rebound may be linked to the acceleration of digital transformation and omni-media strategies in tourism management, particularly under the impact of the COVID-19 pandemic, which pushed destinations to

explore online engagement, digital monetization, and smart management of tourist flows.

From 2022 to 2025 (with 36 publications in total), the publication trend shows moderate fluctuations but remains at a relatively high level compared with the early years, indicating that this topic has entered a more stable and sustained research phase. Overall, the trend demonstrates a shift from nascent exploration to a mature and continuously evolving research frontier, reflecting the growing importance of omni-media-driven tourist flow management and monetization in world cultural heritage cities.

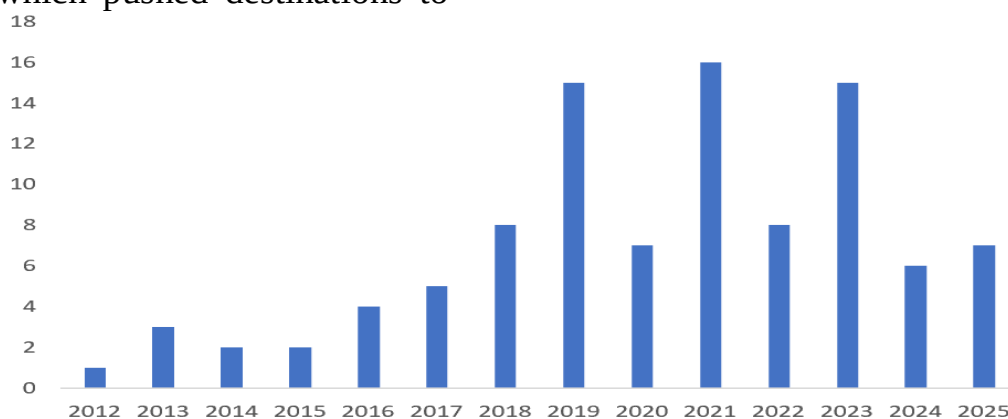

Figure 1. Annual publication trend of tourist flow monetization mechanisms research (2011–2025)

Keyword Co-occurrence Network (Timezone View)

Theses nodes in Keyword Co-occurrence Network (Figure 2) represent keywords, with their size proportional to the frequency of occurrence, and links indicate co-occurrence relationships, where thicker lines signify stronger thematic connections. The color gradient of nodes transitions from purple (2011) to red (2025), reflecting the temporal progression of research focus.

The network is anchored by central keywords such as tourism, cultural

heritage, and smart tourism, which act as hubs connecting sub-themes like digital cultural tourism, experience design, and sustainable development. Key sub-networks include:

A visitor experience cluster centered on experience, guides, and perspective; A digital marketing cluster focused on website design, internet, and destination marketing; A smart technology cluster revolving around smart tourism, digital technologies, and augmented reality.

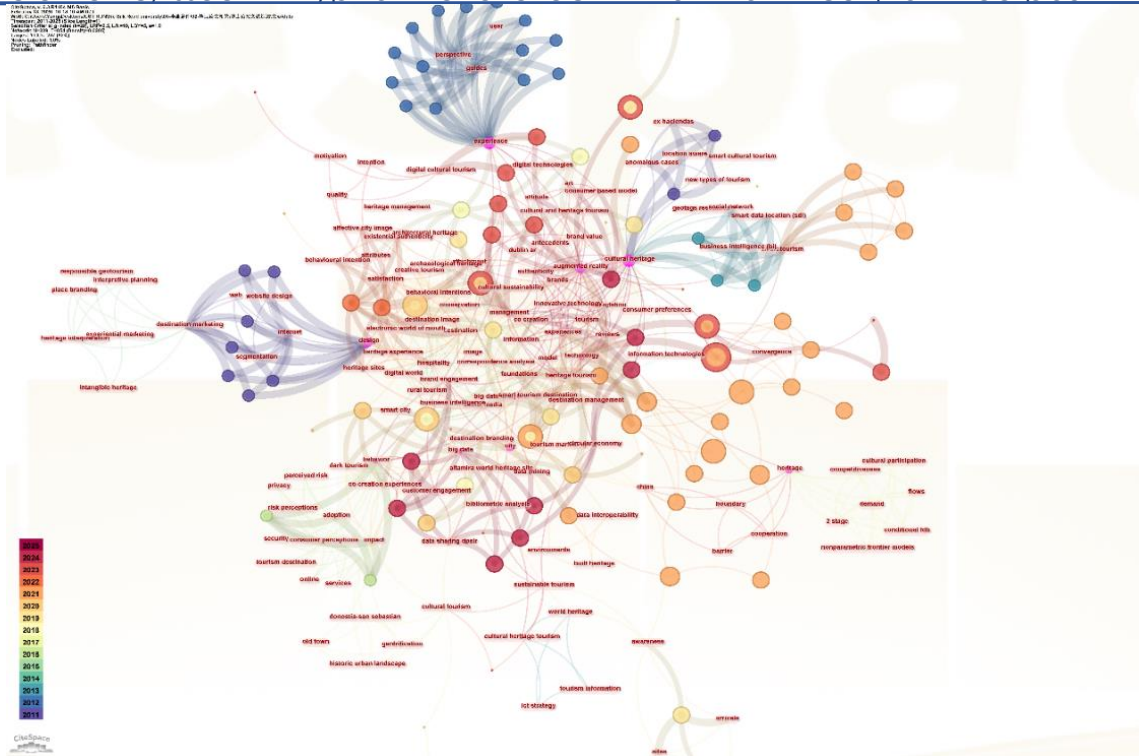

Figure 2. Keywords Co-occurrence Network

Thematic Structure and Evolution

The cluster analysis of keyword co-occurrence identified shows as figure 3, 10 major research clusters (Modularity

$Q=0.87$, Mean Silhouette $S=0.95$), indicating a well-structured and credible thematic landscape. These clusters, detailed in Table 1, encapsulate the multifaceted nature of the field.

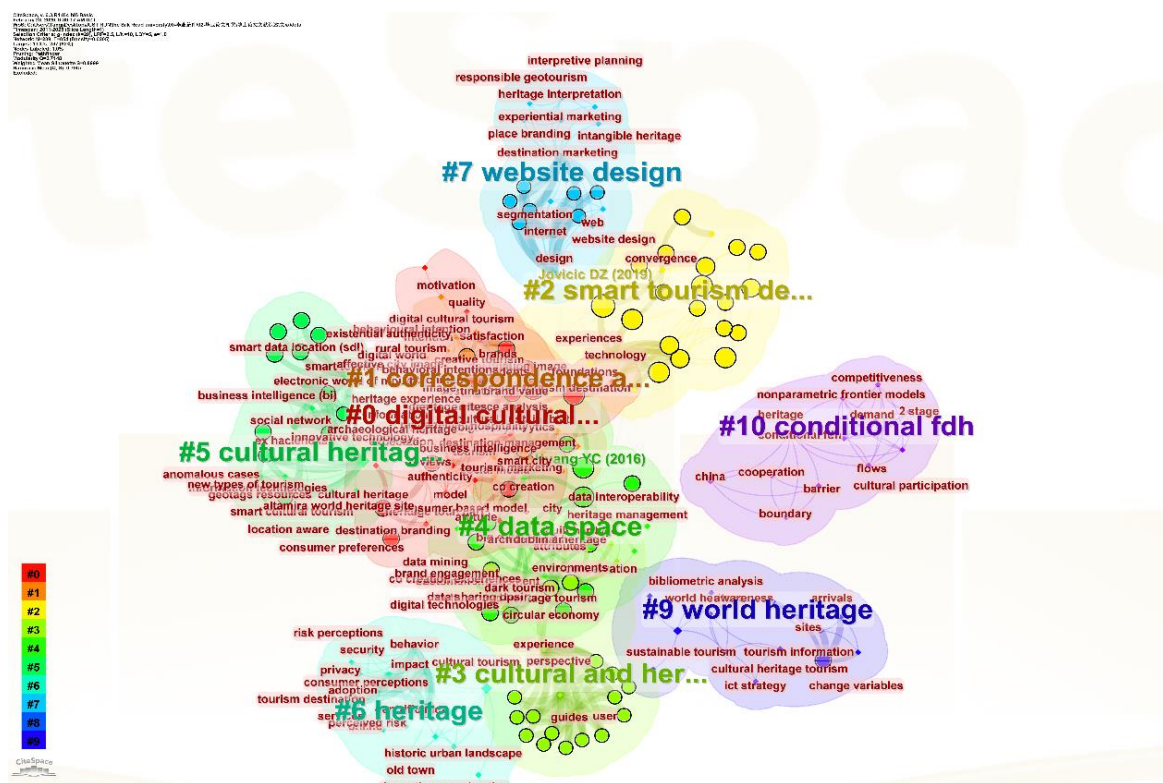

Figure 3. Cluster of Keywords Co-occurrence Network

Table 1:**Major Research Clusters in Tourist Flow Monetization for Heritage Cities**

Cluster #	Label	Core Keywords
#0	Digital cultural tourism	digital cultural tourism, smart tourism, co-creation, augmented reality
#1	Correspondence analysis	destination image, authenticity, consumer preferences
#2	Smart tourism development	smart destination, technology, experiences, social media
#3	Cultural and heritage tourism	cultural heritage tourism, impact, behavior, privacy
#4	Data space	big data, data interoperability, data sharing, circular economy
#5	Cultural heritage	heritage management, conservation, authenticity, city
#6	Heritage	heritage sites, sustainable tourism, world heritage
#7	Website design	web design, internet, segmentation, destination marketing
#9	World heritage	world heritage sites, tourism information, ICT strategy
#10	Conditional fdh	cultural participation, competitiveness, nonparametric frontier models

Clusters #0, #2, and #7 represent the core digital monetization toolkit, evolving from basic web design to sophisticated smart destinations and immersive AR experiences. Clusters #5 and #6 form the essential ethical and operational foundation, stressing that monetization must be underpinned by heritage management and sustainable tourism principles. Cluster #4 highlights the critical infrastructural layer of data governance, which is necessary for advanced analytics. Methodological clusters like #1 and #10 focus on measuring visitor perception and economic efficiency.

The timeline and timezone views corroborate the three-phase evolution. The keyword co-occurrence network further visualizes this structure, with

central nodes like tourism, cultural heritage, and smart tourism acting as hubs. Strong linkages exist between “experience” and user behavior, and between “digital marketing” and destination branding, demonstrating the interconnected logic of modern monetization: technology enhances experience, which drives satisfaction and spending, all within a branded digital ecosystem.

Geographical Distribution and Research Focus

Analysis of country distribution shows as figure 4 reveals a concentrated yet globally relevant field. Spain (19 publications), the USA (14), China (8), and England (8) are the leading contributors. This distribution suggests regional research emphases: European

studies (Spain, England) may lean towards sustainable management and cultural discourse; North American research (USA) may emphasize market analysis and technological innovation; while Chinese scholarship is likely

focused on smart system integration and mass tourism management. The publication peaks (e.g., Spain in 2015) indicate periods of concentrated national research funding or policy interest in digital heritage tourism.

Visible	Count	Centrality	Year	Countries
☒	1	0.00	2025	GREECE
☒	1	0.00	2024	SLOVAKIA
☒	1	0.00	2024	TURKIYE
☒	1	0.00	2024	HUNGARY
☒	1	0.00	2023	SLOVENIA
☒	1	0.00	2023	SOUTH AFRICA
☒	1	0.00	2023	BELGIUM
☒	1	0.00	2023	FRANCE
☒	1	0.00	2023	LATVIA
☒	1	0.00	2023	CYPRUS
☒	1	0.00	2022	MALAWI
☒	1	0.00	2022	U ARAB EMIRATES
☒	2	0.00	2021	INDIA
☒	1	0.00	2021	SWEDEN
☒	1	0.00	2021	SINGAPORE
☒	3	0.00	2019	AUSTRALIA
☒	3	0.01	2018	TURKEY
☒	2	0.00	2018	AUSTRIA
☒	2	0.00	2018	GERMANY
☒	1	0.00	2018	ECUADOR
☒	6	0.00	2017	PORTUGAL
☒	5	0.06	2017	SOUTH KOREA
☒	5	0.03	2017	NETHERLANDS
☒	1	0.00	2017	VIETNAM
☒	4	0.00	2016	INDONESIA
☒	19	0.06	2015	SPAIN
☒	1	0.00	2015	ROMANIA
☒	8	0.09	2014	ENGLAND
☒	8	0.18	2014	USA
☒	14	0.05	2013	PEOPLES R CHINA
☒	9	0.07	2013	ITALY
☒	5	0.04	2013	CROATIA
☒	3	0.00	2013	JAPAN
☒	1	0.00	2012	NAMIBIA
☒	1	0.00	2012	DENMARK
☒	7	0.00	2011	MALAYSIA
☒	2	0.00	2011	MEXICO

Figure 4. Geographical Distribution

Research Evolution Trends

The Figure 5 presents a CiteSpace timeline visualization of keyword co-occurrence clusters in research on cultural heritage tourism and digital transformation from 2011 to 2025. Each horizontal timeline represents a thematic cluster, and nodes indicate keywords; larger nodes denote higher frequency or stronger influence, while connecting arcs reflect co-occurrence and knowledge

linkages across themes and time. The color gradient from cool tones (earlier years) to warm tones (recent years) illustrates the temporal evolution of research attention.

Early-stage research (around 2011–2015) is dominated by foundational themes such as cultural heritage, heritage tourism, and world heritage, focusing on conservation, authenticity, and heritage interpretation.

In the mid-stage period (2016–2019), research expands toward destination management, tourist experience, and cultural tourism, indicating a shift from heritage protection alone to integrated tourism development and experience-oriented perspectives.

In recent years (2020–2025), prominent and densely connected nodes emerge around digital cultural tourism, smart tourism, augmented reality, tourism satisfaction, data space, and website design, highlighting the growing influence of digital technologies, platformization, and omni-media environments on heritage tourism management and visitor engagement. The

increasing cross-cluster linkages suggest an interdisciplinary convergence between cultural heritage studies, tourism management, and digital technology research.

Overall, the timeline reveals a clear evolutionary trajectory: from heritage conservation and traditional tourism studies, to experience-oriented destination management, and further toward digitally enabled, data-driven, and smart tourism paradigms. This progression reflects the field's response to technological innovation and the strategic shift toward sustainable, immersive, and intelligent management of world cultural heritage destinations in the omni-media era.

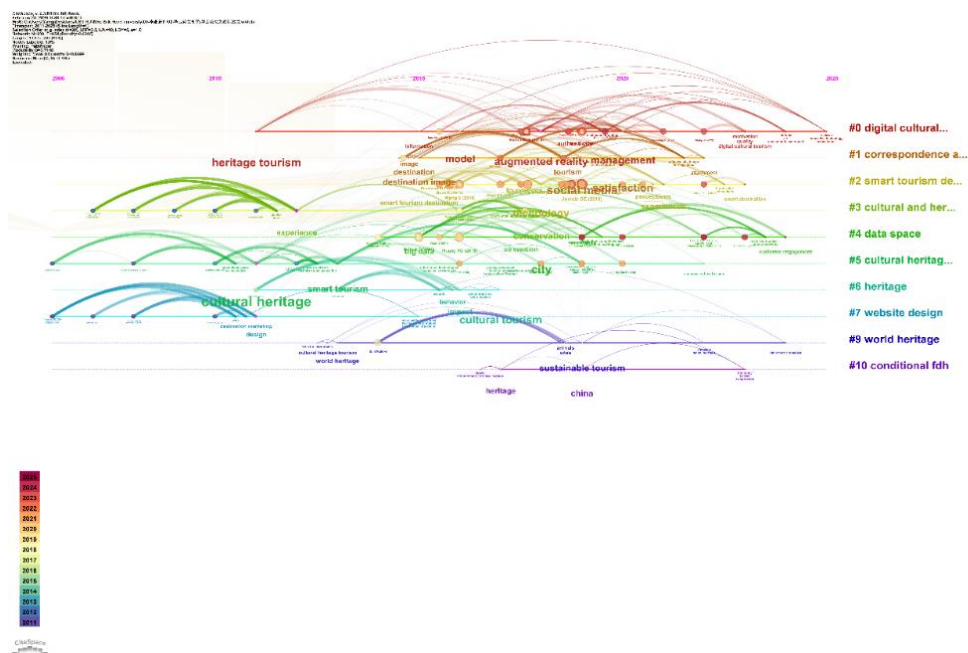

Figure 5. Keyword Timeline Map

Emerging Research Frontiers

This Figure 6 presents the top 21 keywords with the strongest citation bursts in the research domain of tourism flow monetization mechanisms in World Cultural Heritage ancient cities during the omni-media era, spanning 2011–2025. Citation burst detection identifies terms that experienced a sudden and significant increase in academic attention, revealing

dynamic shifts in research priorities over time.

Early bursts (2011–2018): Initial research focus centered on foundational concepts such as destination marketing (burst: 2011–2015), cultural heritage (burst: 2011–2019), and management (burst: 2011–2023), alongside emerging technologies like big data analytics (burst: 2015–2019) and image (burst: 2015–2019). Terms such as cultural tourism

(burst: 2017–2022) and technology (burst: 2018–2019) also gained prominence, reflecting early efforts to integrate digital tools into heritage tourism.

Mid-to-late bursts (2019–2023): A notable surge in attention occurred around 2019–2023, with keywords like satisfaction (burst strength: 2.49, 2020–2023), city (burst strength: 2.31, 2020–2021), and heritage tourism (burst strength: 1.85, 2020–2022) dominating. This period also saw the rise of social media (burst: 2021–2022), smart tourism (burst: 2013–2021), and sustainable tourism (burst: 2022–2025), indicating a shift toward omni-media-enabled, experience-driven, and sustainability-focused research.

Recent bursts (2022–2023): Terms such as attachment (burst: 2022–2023) and sustainable tourism highlight the field's evolving focus on visitor engagement and long-term heritage

conservation, aligning with global priorities for responsible tourism.

Overall, the burst analysis reveals a clear progression from traditional destination management and early digital adoption to a more recent emphasis on omni-media technologies, visitor experience, and sustainable governance, underscoring the dynamic and interdisciplinary nature of research in this domain. The powerful burst of satisfaction signifies that monetization is now unequivocally linked to quality of experience. The concurrent rise of smart tourism and sustainable tourism defines the current paradigm: using intelligent systems to optimize flows and revenue in ways that are environmentally and culturally sustainable. The enduring burst of city underscores the urban scale as the primary laboratory for implementing these integrated models.

Top 21 Keywords with the Strongest Citation Bursts

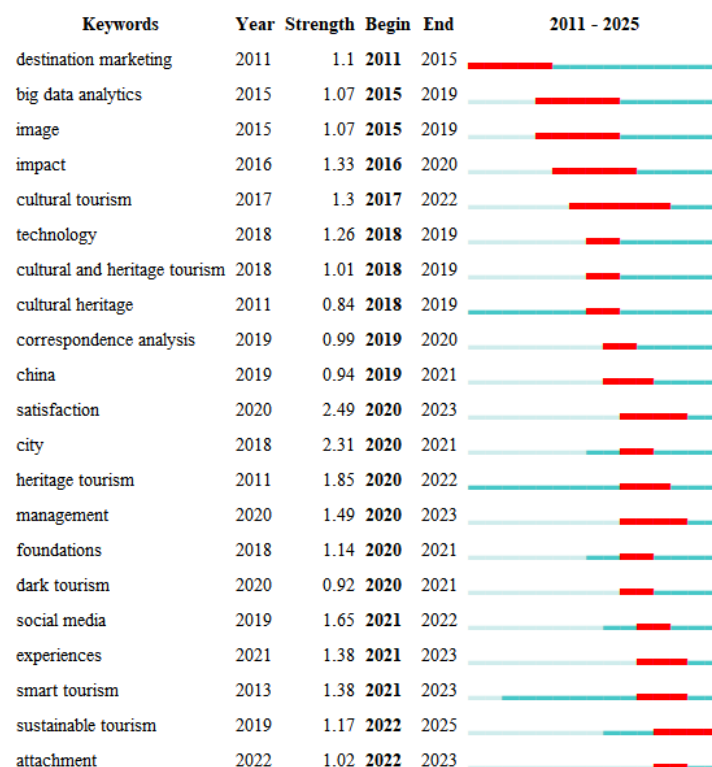

Figure 6. Top 21 Keywords with the Strongest Citation Bursts

Conclusion

This study has charted the dynamic evolution of research on monetizing tourist flows in WCH ancient cities. The journey from digital promotion to data-driven optimization, and now to experience-centric sustainability, reflects the broader transition into the omni-media era. The core scholarly consensus is that an optimized monetization mechanism is no longer a simple financial lever but a complex, technology-mediated system. It must seamlessly integrate smart tourism tools for experience enhancement and operational efficiency, leverage social media for marketing and co-creation, and utilize big data analytics for insight and adaptability—all while being fundamentally guided by the non-negotiable principles of heritage conservation, authenticity, and long-term sustainability also with following challenges.

Digital Transformation of Monetization: The integration of omni-media technologies has redefined tourist flow monetization in ancient cities. Digital platforms enable targeted marketing, personalized experiences, and data-driven revenue optimization. However, challenges such as data privacy, digital divide, and the risk of over-commercialization remain critical.

Sustainable Development Imperative: The rise of “sustainable tourism” as a key keyword reflects a paradigm shift toward balancing economic growth with heritage conservation. Monetization mechanisms must now prioritize long-term sustainability, avoiding the negative impacts of mass tourism while ensuring equitable distribution of economic benefits.

Experience-Based Monetization:

Keywords like “satisfaction” and “experiences” highlight the shift from transactional to experiential monetization. In the omni-media era, successful strategies focus on creating immersive, authentic experiences that drive repeat visits and positive word-of-mouth through social media.

Future research must address critical gaps identified in this landscape. First, the ethical governance of tourist data (privacy, security, ownership) within clusters like #3 and #4 requires deeper exploration. Second, there is a need for standardized frameworks to measure the direct economic value created by specific digital interventions (e.g., an AR app). Third, more comparative, cross-cultural case studies are needed to understand how different policy environments and cultural contexts affect the success of monetization models. Finally, interdisciplinary research integrating technology design, conservation science, and behavioral economics will be crucial for developing the next generation of responsible and effective monetization strategies for our global cultural heritage.

Acknowledgement

This study was supported by the Developing Methodological Foundations for Organizing Inclusive Tourism (Based on the Example of Khatirchi, Nurata, and Kiziltepa Districts of Navoi Region) (Innovation Grant No. IL-9124093892); by the Key Program of National Social Science Foundation in Management (Grant No. 24AGL032); and by the Special Research Project on Cultural Heritage Protection and Inheritance under the National Social Science Fund of China (Grant No. 24VWB023)

LIST OF REFERENCES USED:

1. Coelho, A., & Castillo Girón, V. M. (2023). Profiling Tourist Segmentation of Heritage Destinations in Emerging Markets: The Case of Tequila Visitors. *Sustainability* 2023, 15, 4034.
2. Campillo-Alhama, C., & Martinez-Sala, A. M. (2019). Tourism marketing strategy of World Heritage Sites through 2.0 events.
3. City. *Journal of Heritage Tourism*, 17(4), 371-390. Lamelas, J. V. C., Hernández, M. G., & Muiña, F. E. G. (2023). The historic city as a smart destination. The case of Segovia (Spain), a world heritage city.
4. Cheng, M. (2025). Social media and tourism geographies: Mapping future research agenda. *Tourism Geographies*, 27(3-4), 579-588.
5. Dai, T., Li, J., Aktürk, G., & Jiao, J. (2022). The Overlooked Contribution of National Heritage Designation in City Branding and Tourism Management. *Sustainability* 2022, 14, 8322.
6. Fu, Y., & Luo, J. M. (2023). An empirical study on cultural identity measurement and its influence mechanism among heritage tourists. *Frontiers in Psychology*, 13, 1032672.
7. Foronda-Robles, C., Mondelli, C., & Carboni, D. (2021). The role of the web and social media in the tourism promotion of a world heritage site. The case of the Alcazar of Seville (Spain). *Revista de Estudios Andaluces*, 47-64.
8. Hausmann, A., & Schuhbauer, S. (2021). The role of information and communication technologies in cultural tourists' journeys: the case of a World Heritage Site. *Journal of Heritage Tourism*, 16(6), 669-683.
9. Han, D. I., tom Dieck, M. C., & Jung, T. (2018). User experience model for augmented reality applications in urban heritage tourism. *Journal of Heritage Tourism*, 13(1), 46-61.
10. Katahenggam, N. (2020). Tourist perceptions and preferences of authenticity in heritage tourism: visual comparative study of George Town and Singapore. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 18(4), 371-385.
11. Li, D., Du, P., & He, H. (2022). Artificial intelligence-based sustainable development of smart heritage tourism. *Wireless Communications and Mobile Computing*, 2022(1), 5441170.
12. Li, H., & Ito, H. (2023). Visitor's experience evaluation of applied projection mapping technology at cultural heritage and tourism sites: the case of China Tangcheng. *Heritage Science*, 11(1), 1-23.
13. Mayr, P., & Scharnhorst, A. (2015). Scientometrics and information retrieval: weak-links revitalized. *Scientometrics*, 102 (3), 2193–2199. <https://doi.org/10.1007/s11192-014-1484-3>.
14. Mandić, A., & Kennell, J. (2021). Smart governance for heritage tourism destinations: Contextual factors and destination management organization perspectives. *Tourism Management Perspectives*, 39, 100862.
15. Nevola, F., Coles, T., & Mosconi, C. (2022). Hidden Florence revealed? Critical insights from the operation of an augmented reality app in a World Heritage
16. Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25, 348.

Virtual Port Coordination as a Cross-Border Governance Mechanism for Seaport–Dry Port Multimodal Transport Systems: Evidence from Ningbo–Zhoushan and Tashkent

Mu Zhendi

“Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage, Samarkand, Uzbekistan.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Mu Zhendi

“Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage, Samarkand City, Republic of Uzbekistan, 140104, 17, University Boulevard.

Zhejiang Seaport Group, Ningbo Global Shipping Plaza, Ningdong Road No.269, Yinzhou District, Ningbo 315040, Zhejiang, P.R. China

Email: muzhendi@163.com

Orchid ID:

<https://orcid.org/0000-0002-5696-391X>

Received: 14 January 2026

Revised: 26 January 2026

Accepted: 17 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher’s Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotation: The growing dependence on cross-border multimodal transport corridors has exacerbated coordination difficulties between seaports and dry ports, particularly in contexts characterized by deep-seated institutional fragmentation and insufficient physical connectivity. The available literature on port-hinterland integration and smart ports focuses more on infrastructure investment along with technology adoption, but not on the organizational and governance processes through which coordination within international borders can be facilitated. The research fills the gap of this phenomenon by looking at Virtual Port Coordination (VPC) as a form of cross-border governance that enables functionality integration within Seaport–Dry Port. Based on a qualitative case study of the Ningbo–Zhoushan Seaport, and the Tashkent Dry Port on the Maritime Silk Road Framework, the research uses process tracing to explain how the causal mechanisms of VPC work. The empirical data were collected using 32 semistructured interviews that were complemented with policy documents, operation logs and archive files.

Keywords: Virtual Port Coordination; Seaport–Dry Port; Cross-Border Multimodal Transport Corridors; Multimodal Transport System; Port–Hinterland Integration; Double-landlocked Country; Four-Port Linkage.

DENGIZ PORTI-QURUQ PORT MULTIMODAL TRANSPORT TIZIMLARI UCHUN CHEGARALARARO BOSHQARUV MEXANIZMI SIFATIDA VIRTUAL PORTNI MUVOFIQLASHTIRISH: NINGBO-ZHOUSHAN VA TOSHKENTDAN OLINGAN DALILLAR

Annotatsiya: Chegaralararo multimodal transport yo'laklariga tobora ortib borayotgan qaramlik dengiz portlari va quruq portlar o'rtasidagi muvofiqlashtirishdagi qiyinchiliklarni kuchaytirdi, ayniqsa chuqur institutsional parchalanish va jismoniy aloqaning yetarli emasligi bilan tavsiflangan sharoitlarda. Port-ichki hudud integratsiyasi va aqlli portlar bo'yicha mavjud adabiyotlar ko'proq texnologiyalarni joriy etish bilan birga infratuzilma investitsiyalariga qaratilgan, ammo xalqaro chegaralar ichida muvofiqlashtirishni osonlashtirish mumkin bo'lgan tashkiliy va boshqaruv jarayonlariga emas. Tadqiqot ushbu hodisaning bo'shlig'ini Virtual Port Muvofiqlashtirish (VPK) ni Dengiz porti-Quruq porti ichida funktsional integratsiyani ta'minlaydigan chegaralararo boshqaruv shakli sifatida ko'rib chiqish orqali to'ldiradi. Ningbo-Zhoushan dengiz porti va Dengiz Ipak yo'li doirasidagi Toshkent quruq portining sifatli holatini o'rganish asosida tadqiqot VPKning sabab-oqibat mexanizmlari qanday ishlashini tushuntirish uchun jarayonlarni kuzatishdan foydalanadi. Empirik ma'lumotlar siyosat hujjatlari, operatsiya jurnallari va arxiv fayllari bilan to'ldirilgan 32 ta yarim tuzilgan intervyular yordamida to'plangan.

Kalit so'zlar: Virtual port muvofiqlashtirish; Dengiz porti-Quruq port; Chegaraviy multimodal transport yo'laklari; Multimodal transport tizimi; Port-ichki hudud integratsiyasi; Ikki dengizga chiqish imkoniyati bo'lmagan mamlakat; To'rt portli bog'lanish.

ВИРТУАЛЬНАЯ КООРДИНАЦИЯ ПОРТОВ КАК МЕХАНИЗМ ТРАНСГРАНИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНЫМИ ТРАНСПОРТНЫМИ СИСТЕМАМИ МОРСКИХ И СУХИХ ПОРТОВ: ДАННЫЕ ИЗ НИНБО-ЧЖОУШАНЬ И ТАШКЕНТА

Аннотация: Растущая зависимость от трансграничных мультимодальных транспортных коридоров усугубила трудности координации между морскими и сухими портами, особенно в условиях глубоко укоренившейся институциональной фрагментации и недостаточной физической связности. Имеющаяся литература по интеграции портов и внутренних районов, а также по «умным» портам, больше фокусируется на инвестициях в инфраструктуру и внедрении технологий, но не на организационных и управленческих процессах, посредством которых может быть облегчена координация в международных границах. Данное исследование восполняет этот пробел, рассматривая виртуальную координацию портов (VPC) как форму трансграничного управления, которая обеспечивает функциональную интеграцию в рамках морских и сухих портов. На основе качественного тематического исследования морского порта Нинбо-Чжоушань и сухого порта Ташкента в рамках Морского Шелкового пути, исследование использует метод прослеживания процессов для объяснения того, как работают причинно-следственные механизмы VPC. Эмпирические данные были собраны с помощью 32 полуструктурированных интервью, дополненных политическими документами, операционными журналами и архивными файлами.

Ключевые слова: Виртуальная координация порта; Морской порт – Сухой порт; Трансграничные мультимодальные транспортные коридоры; мультимодальная транспортная система; интеграция портов и внутренних районов; страна, не имеющая выхода к морю; связь четырех портов.

1. Introduction

1.1 Research Background and Problem Statement

In the face of growing globalization in supply chain reorganization, multimodal transport has become both an important organizational structure for improving logistics performance and a means to decrease transport costs overall system wide. Especially a double-landlocked one, not connected directly to any sea and completely enclosed by other landlocked states, finds structural mediation of access to maritime transport through various jurisdictions, transport modalities, and institutional interfaces. Consequently, dry port take on a central role in the context of accessing worldwide shipping networks, but their successful functioning is becoming dependent more on the ability to coordinate than the mere extension of infrastructure.

The problem of coordination of double-landlocked countries is represented by Uzbekistan. Much of its international trade relies on long-distance rail-sea routes which span across several states and regularly cause a lot of friction between institutions as well as operations borders (e.g. borders, break of gauges, unavailability of documentary evidence, lack of uniformity in information systems). In spite of continued investment in the corridor infrastructure, persistent delays and breakdowns in coordination suggest that performance limits increasingly arise due to intra-organizational and cross-border governance issues, not only physical bottlenecks (Rodrigue & Notteboom, 2020). The current situation gives Uzbekistan analytical significance as the place to study how the coordination potential created through digitalized platforms and combined governance

schemes could enhance corridor reliability and efficiency amidst extreme geographical and institutional limitations.

1.2 Research Gaps and Analytical Motivation

The current literature on port regionalization, dry port development, and multimodal transport corridors governance has offered some useful ideas regarding port-hinterland integration. Nevertheless, there are still three major gaps that restrict its explanatory strength in cross-border settings:

First, in most studies, it is implicitly assumed that the coordination context is domestic in nature, and that regulatory frameworks, standards and information systems are relatively consistent with each other. The assumption makes little contribution to the explanation of how seaport and dry port can attain some level of functional integration across countries' borders, which are characterized by institutions fragmentation, asymmetric power relationships.

Second, despite the growing acknowledgment of digital platforms as facilitators of port coordination, they tend just to be placed as a kind of technical infrastructure in the background instead of being taken as critical organizational skills that directly impact the result of coordination. As a result, there are no exact theoretical explanations of how platform-enabled coordination leads to actual performance improvements.

Third, the empirical studies do not often examine the complex micro-level processes through which coordination arrangements create observable performance gains. Most importantly, the key middleman position of coordination quality, including information transparency, decision alignment and

process synchronization among actors, has not been widely researched in crossborder intermodal contexts.

In order to fill these gaps, the research in this paper extends the idea of Virtual Port Coordination (VPC) as a cross-border collaboration capability, which facilitates dry port acting as real extensions of seaport by means of a digital platform, common information architecture and virtual dispatching system. Inspired by the operational rationale behind China's Four-Port Linkage Smart Logistics Platform, We conceptualize VPC as a multi-dimensional coordination mechanism including information coordination, management coordination, operational coordination, and strategic coordination.

1.3 Research Questions

This study covers three interrelated research questions:

RQ1 (Conceptual): What is considered to be Virtual Port Coordination (VPC) in terms of cross-border collaborative capacity between the seaport and dry port and what are the ways of making these dimensions operational?

RQ2 (Mechanistic): What are the causal mechanisms that allow VPC to improve the quality of coordination in the information, decision making and operational processes, and what is the evidence supporting these mechanisms?

RQ3 (Performance): In what ways can better coordination quality be reflected by observable performances, particularly with respect to system reliability, efficiency, utilization and resilience in the context of double landlocking?

This paper will help answer some of those issues to achieve theoretical insights on trans-border port cooperation and also practical insights on how to

enhance logistics performance in landlocked environments.

2. Literature Review and Analytical Positioning

2.1 Port–Hinterland Integration and Port Regionalization

Port and hinterland linkages have been the main focus of attention in port and transport geography for many years. Initial research viewed port-hinterland relations mainly as spatial manifestations of port power with a primary focus on cargo flow, market coverage, and connectivity of infrastructure. Under the growing globalization of supply chains and intensified competition among ports, this vision slowly developed towards the idea of port regionalization, which implies considering the functional connectivity of ports and inland logistic centers beyond the limits of the immediate port (Notteboom & Rodrigue, 2005).

As recent literature suggests, this is not just a process of physical expansion but also organizational and institutional. Research has indicated that inland terminals, logistics parks, and dry ports have begun to act as a component of the seaport system, allowing ports to obtain cargo bases, stabilize throughput, and improve service reliability. Nonetheless, most empirical contributions into this stream implicitly adopt a domestic or a single-jurisdiction setting in which regulatory systems, operating principles, and informational networks are fairly synchronized.

Nonetheless, despite the usefulness of the port hinterland integration theory as a basis for understanding connections between seaport and dry port, the framework cannot explain much in terms of cross-border environments with the characteristics of institutional

fragmentation, heterogeneous governance structures and unequal power dynamics among the players. The problem is especially acute in the case of doubly-landlocked regions, when the inland access to maritime infrastructure requires coordination within several national systems.

2.2 Dry port and cross-border multimodal transport system

The dry port has become a significant point on the global logistics network, especially in areas that want an enhanced hinterland connection and mitigate congestion problems at seaport. The dry port idea could be used in many forms of facilities, including as a simple rail terminal or even a complex integrated logistics terminal with customs clearance function, storage and other value-added services (Roso et al., 2009). A more recent literature conceptualizes the seaport–dry port network as a smart and agile system that is part of a sophisticated industrial paradigm (Rekabi et al., 2025). Other research has shown the feasibility of dry ports to increase intermodal efficiency, lower transport costs, and help regional economic growth.

The dry port has an increasingly important strategic position in the cross-border multimodal transport system, serving as a gateway between landlocked areas and maritime trade routes. The role of cross-border multimodal transport system has been studied to reveal that infrastructure continuity, service rate, and regulatory facilitation are important. Nevertheless, empirical studies indicate that investments in infrastructure are not adequate to address the ongoing coordination problems in cross-border logistics networks, especially when instant multi-modal risk management tools are poorly developed (Ouedraogo et

al., 2026).

There is a growing scholarly consensus that the effectiveness of cross-border multimodal transport systems relies on the capability of various agents to make decisions and operations across different organizational boundaries and borders of countries. The actors are the railways, freight forwarders, cargo owners, customs authorities, and seaport. Even though this is identified, the current works have a tendency to view corridor performance based on overall performance. They present limited insights into how micro-level coordination processes occur to ensure dry port function effectively as intermodal hubs for distant seaport.

2.3 Digitalization, Port Community Systems, and Platform-Based Coordination

The digitalization of maritime logistics is accelerating at an alarming rate, leading to an increasing amount of literature on smart ports, port community system (PCS), and digital platforms. Port community systems are often considered as major facilitators of information exchange between stakeholders in the port and help to exchange documents, provide visibility into operations, and create uniform processes. Some more recent works are extending this interest to newer digital technologies like blockchain, digital twins, and artificial intelligence (Caldeirinha et al., 2020; Iida & Watanabe, 2023).

Although this literature contributes much to explaining how digital technologies could enhance port effectiveness and transparency, there are two shortcomings. In the first place, the phenomenon of digitalization is considered as a technical measure but not as an organizational ability that is part of

the governance and coordination arrangements. Secondly, empirical studies have focused on the port-centric application, with less focus on how the digital platform facilitates long-term coordination between seaport and land-based nodes (Inkinen et al., 2021; Molavi et al., 2020; Triska et al., 2024).

Nevertheless, the cause-effect relationship between digital platforms and performance results is often assumed rather than shown. In particular, there is no detailed empirical analysis of how platform-based coordination mechanisms work in reality, how such mechanisms are changing the decision-making process among non-homogeneous actors, as well as in what circumstances these mechanisms are leading to quantifiable improvements in system performance.

analysis of how platform-based coordination mechanisms work in reality, how such mechanisms are changing the decision-making process among non-homogeneous actors, as well as in what circumstances these mechanisms are leading to quantifiable improvements in system performance.

2.4 Coordination Quality and Performance Mechanisms in Multimodal Transport System

Another strand of literature investigates coordination and governance in transport and supply chains. Research on collective governance, network coordination and institutional harmony indicates that the enhancement of performance depends not just on the presence of resources but also on how well coordinated they are among the players.

The concept of coordination quality has been seen as an important intermediary factor between governance structure and performance results. It tends

to have reflection on informational clarity, uniformity in decision making, and harmonization in terms of processes involved.

Nevertheless, the concept of coordinated action is infrequent within the framework of ports and multimodal transport. Rather than being a direct analysis construct, it can be incorporated indirectly into a set of overall governance typology or performance indicators. Furthermore, empirical research often fails to follow through on the particular coordination mechanism that can lead to increased reliability, efficiency or resilience, especially when working in the complicated environment of cross-border interactions (Jia & Cui, 2021).

It is particularly conspicuous in the case of the so-called double-landlocked situations, where coordination breakdowns have more severe implications due to heterogeneity of regulations, increased distance of transportation, and increased sensitivity to external shocks. Knowing how the quality of coordination can be created, preserved and utilized in these environments has not been explored enough as a field of research.

2.5 Synthesis and Analytical Positioning

Conclusively, the available literature has shown three interconnected gaps that exist. The first gap is that although the concept of port-hinterland integration and dry port study recognises the significant role played by linkages between inland and seaport nodes, it gives little insight into the mechanism involved in achieving functional integration across national boundaries. The second gap is that the digitalization studies focus on the opportunities offered by platforms and port community systems but lack the

theories that support their existence as organizational and managerial coordination mechanisms. Thirdly, coordination quality is a point of emphasis in governance-related research, though this line of study seldom disassembles coordination arrangements-performance outcomes relationships in cross-border multimodal transport systems.

In order to overcome such gaps, it is proposed in this research to adopt the concept of Virtual Port Coordination (VPC) as a conceptual framework that views cross-border cooperation between seaports and dry ports as something with multi-dimensional capability, not merely a technical fix. Through process tracing, the paper aims at providing an insight into how the mechanism of platform-facilitated coordination can enhance coordination quality and produce measurable performance effects in the context of double-landlocked circumstances by bringing together the findings of port regionalization, dry port development, digital platform studies, and coordination theory (Caldeirinha et al., 2020; Triska et al., 2024).

3. Conceptualization of Virtual Port Coordination

3.1 From Port-Hinterland Integration to Virtual Port Coordination

The idea behind port-hinterland integration has existed as an underlying paradigm of understanding spatial and functional extension of seaports to inland regions. In traditional research, the focus is placed on the connectivity of infrastructure, shifts in modal transportation, and organizational coordination in the national context. However, in the case of border regions, especially in the case of doubly landlocked nations, the simple physical

closeness and administrative cohesion are not sufficient explanations of successful port-dry port cooperation.

Under those conditions, dry port is unable to exploit merely geographical connectivity or the development of corridors to link to maritime networks. On the contrary, they are more and more based on the extent to which the remote seaport may provide the operational, managerial, and informational services across the physical barriers separating them. Conceptualizing these extensions in the form of a phenomenon that should not be seen as spatial but functional and organizational change and referring to this as Virtual Port Coordination (VPC) is the core of the presented study. Virtual Port Coordination is different from other digital coordination ideas because it focuses on cross-border functional integration and governance possibilities instead of systems that focus on ports.

Virtual Port Coordination can be defined as a form of cross-border cooperation under which the function of the dry port becomes an extension of the ports of seas via digital channels, mutual information structures, and virtual dispatching technologies. In contrast to traditional port information systems, VPC is part of the regular procedures and decision-making practices, allowing joint planning, implementation and control of cross-border operations regardless of national and modal borders.

3.2 Dimensions of Virtual Port Coordination

Based on the working principle of the Four-ports linkage smart logistics platform of China, this paper conceptualizes Virtual Port Coordination as a multi-dimensional collaborative ability which involves the following four inter-related dimensions: information

coordination, management coordination, operation coordination and strategic coordination.

Information coordination is real-time sharing and integration of information on seaports, dry ports, railway operators, freight companies and owners of cargos regarding logistics data. It also comprises cargo condition, availability of containers, transport timetable, clearance at customs, as well as the situation along the corridor. The concept can minimize uncertainty and alleviate information asymmetries in cross-border multimodal transport.

Management coordination is based on online assignment of resources and cross-border movement supported by digital channels. Centralized and federated scheduling facilities allow seaports to be participants in the intra-national plans and dry ports to coordinate their actions considering the port capacity and service circumstances in the seaport. Coordination management converts a disconnected pattern of choice making into an integrated process of system optimization (Nguyen et al., 2026).

The operational coordination is centered on integration of processes among different modes of transportation and jurisdictions, which include common documentation, uniform timing, and similar operation regulations. Single-bill operations and interoperable workflow systems are examples of ways that decrease transaction costs and increase efficiency in intermodal transfer.

Strategic coordination refers to organizational alignment and policy alignment to ensure that long-term cooperation takes place. Such a dimension also consists of joint developmental strategies, regulation harmonization, green transport projects, and coordinated

response to an emergency. There is strategic coordination which will make virtual integration possible by having sound governance structures and sustainable goals behind this phenomenon.

3.3 Theoretical Foundations of Virtual Port Coordination

As is possible to see, Virtual Port Coordination may be theoretically located at the crossing point of three research streams, namely, port-hinterland integration, dynamic capability, and collaborative governance theories.

According to the dynamic capabilities theory (Teece, 2007), VPC is a higher-level organizational capability that allows port enterprises to detect the presence of coordination possibilities across organizational boundaries, take these opportunities by committing resources, and rearrange operating processes in order to obtain sustained performance gains. VPC as a dynamic capability changes over time with the organizational learning process and adaptive changes in response to the changing environment of the institution and competition.

According to the theory of collaborative governance (Ansell and Gash, 2008), VPC can be defined as an institutional arrangement and interaction mechanism that permits diverse agents with various interests and operational logics to collaborate over a long time. The actors comprise ports, railways, customs agencies, freight forwarders and owners of cargo. The four dimensions of VPC are related to major facets of collaborative governance. Coordinating information creates common bases of shared knowledge. Coordinating management allows co-decision making. Coordinating operations allows the implementation of

collective action. Coordinating strategies provides the alignment of institutions.

Theoretical positioning that sets VPC apart from purely technical concepts like smart ports or digital twins is that it has rather an organisational and managerial attribute that is built into the governance structure and decision-making routines (Molavi et al., 2020; Triska et al., 2024; Zhu et al., 2025). Although digital technologies may be used as a basis of the VPC, the effectiveness of this technology will depend upon how it is applied through organizational processes and relational dynamics.

3.4 Conceptual Framework

Cross-border coordination capabilities enable functional integration between seaport and dry port in cases of institutional fragmentation. The conceptual framework used to describe this relationship is illustrated in Figure 1 as Virtual Port Coordination (VPC). The framework conceptualises Virtual Port Coordination as a multi-dimensional coordination capability with four interrelated dimensions of information coordination, management coordination, operational coordination, and strategic coordination. Instead of functioning in isolation, these dimensions act as mutually reinforcing elements that collectively shape the dynamics of interaction among geographically dispersed and institutionally diverse actors traversing cross-border multimodal transport corridors.

Coordination quality is at the centre of the framework, acting as the mediator between the level of coordination abilities and performance results (Caldeirinha et al., 2020; Surucu-

Balci et al., 2024). Coordination quality encompasses alignments in processes across organizations and is measured by the improved transparency of information, synchronisation of decisions, and good management of resources. The fact is explicitly stated that there is no straight and linear connection between the organizational coordination setups and the results of actions as it is supposed to occur in a way of improvement in the quality of the coordination process only through the translation of such organizational capability.

Performance outcomes in this framework relate to performance outcomes in the form of observable changes in system-level operation, such as more reliability, less variability, better efficiency and higher use of intermodal services. The results are perceived as emergent properties of coordinated action and not the result of an automatic consequence of the expansion of infrastructures or application of technologies (Chang et al., 2025; Zhu et al., 2025).

The model also acknowledges that the efficiency of Virtual Port Coordination will depend on a series of situational factors. There are included moderating factors, including institutional environment, digital infrastructure maturity and interorganizational trust, which define the extent and robustness of coordination mechanisms. This set of conditions affects the manner in which coordination capabilities are implemented in practice, and it is the reason why such capabilities can be implemented in different ways in each cross-border context.

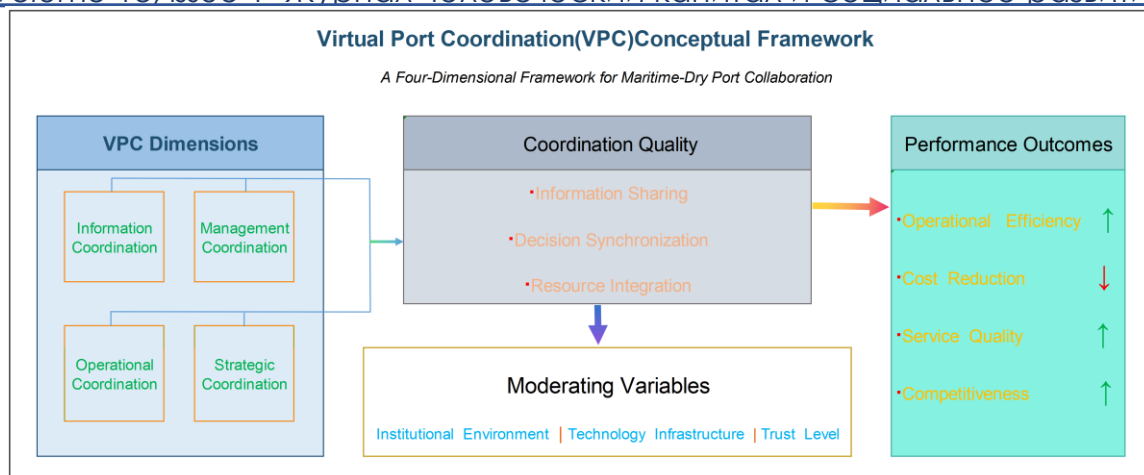

Figure 1 Conceptual Framework of Virtual Port Coordination

Integration abilities, quality control of coordination, as well as contextual variables can be synthesized into a unified analytical framework that enables a mechanism-orientation-based explanation of the port-hinterland integration phenomenon within trans-border intermodal schemes. Theoretically speaking, it gives a theoretical foundation of how further analysis is made based on empirical studies (it is explained by how they relate) to investigate causal links behind Virtual Ports Coordination - performance results through the use of a

process tracing approach.

This framework has been developed to be used in the analysis process to determine mechanisms instead of a formative model.

Virtual Port Coordination is executed by four related aspects, including information-based management, management-oriented planning and operations and strategy-focused coordination. Table 1 has a summary of what the four dimensions are and what each one means, in addition to its indicators.

**Table 1:
Dimensions, Mechanisms, and Performance Implications of Virtual Port Coordination**

VPC Dimension	Core Mechanism	Operational Manifestation	Related Performance Outcomes
Information Coordination	Cross-border data sharing and real-time visibility	Shared cargo status, container availability, transport schedules, and customs progress	Improved reliability, reduced waiting time, enhanced transparency
Management Coordination	Virtual dispatching and coordinated planning	Alignment of rail dispatching, yard operations, and storage allocation	Higher resource utilization, stabilized throughput, reduced idle capacity
Operational Coordination	Process integration and workflow harmonization	Interoperable documentation, synchronized scheduling, single-bill operations	Lower transaction costs, increased intermodal transport share
Strategic Coordination	Institutional and policy alignment	Joint development strategies, green logistics initiatives, coordinated emergency response	Enhanced system resilience, improved safety and sustainability

4. Research Design and Process Tracing Methodology

4.1 Case Selection and Research Strategy

The research design used in this paper is an embedded single case; it emphasizes the interaction between Ningbo-Zhoushan Port and Tashkent. It meets three criteria analytically. Firstly, Ningbo - Zhoushan Port is an excellent example of a maritime hub with high-level digital coordination potential. Secondly, Tashkent Dry Port can be seen as an important gateway to the foreign

trade of Uzbekistan due to its double-landlocked situation. Thirdly, the nascent use of border-crossing coordination mechanisms in terms of digital coordination offers an unrivaled chance to watch the development and functioning of Virtual Port Coordination in reality. Both the cases have complementary structural and functional attributes in the area of cross-border corridor. Figure 2 is a comparison of the main features of the Ningbo - Zhoushan Seaport and the Tashkent Dry Port.

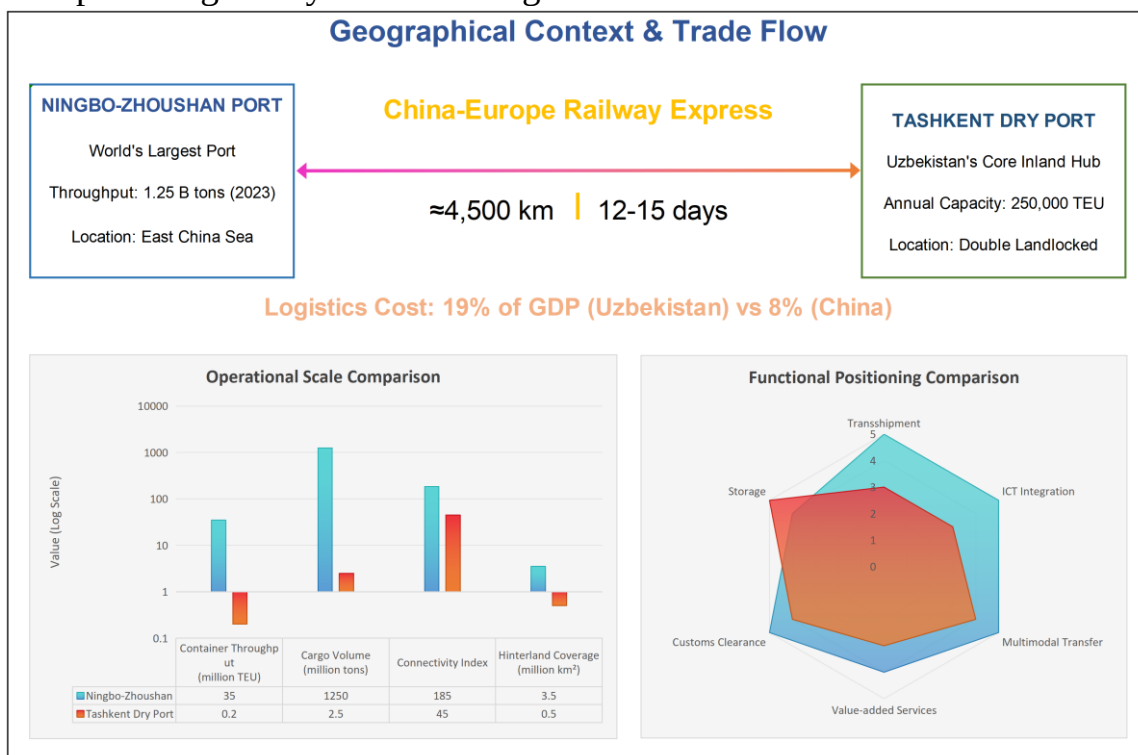

Figure 2 Cross-border complementarity between Ningbo–Zhoushan Seaport and Tashkent Dry Port.

The primary analytic tool used in the study is process tracing, which allows the researcher to unpack causal mechanisms, not just identify correlations. It is possible to consider this methodology to provide a systemic analysis of the ways in which particular coordination arrangements lead to intermediate results which add up to the improvement of performance.

4.2 Data Sources and Evidence

Base

Based on several types of evidence, such as policy documents, platform architecture specifications, operational history, and semi-structured interviews, the empirical analysis is made. Stakeholders included in the interviews were five different groups: government agencies, port authorities, railway operators, freight forwarders, and cargo owners. Such an approach of multiple

actors allows to perform triangulation of evidence and thus make the causal inference stronger.

The 32 semi-structured interviews were carried out in January 2025 - September 2025 to ensure that there was representation of multi-actors regarding cross-border maritime dry port coordination. The interviewees belonged to five major groups of stakeholders in the China-Uzbekistan multimodal transport corridors, which included government bodies (5 interviews with customs officers and representatives of the transport ministries), port authorities (8 interviews with the administrators of the Ningbo-Zhoushan SeaPort and the managers of the Tashkent Dry Port), railway companies (China Railway and Uzbekistan Railway, 6 interviews each), freight forwarders (multinational logistics companies and local freight agents, 7 interviews each), and cargo owners (6 interviews of importers and exporters utilizing the corridor actively).

The interviews generally took about 30-45 minutes and were held in either English or Chinese and, whenever required, there was a provision of professional interpretation assistance. In order to minimize the retroactive bias, the data collected through interviews has been triangulated against policy documents, operational logs, and material related to the platform gathered over the same time.

4.3 Data Analysis and Evidence Triangulation

After the data collection, a systematic qualitative analysis was performed to determine the means of coordination and follow the sequence of causal connections between Virtual Port Coordination and performance results. The analysis strategy was an integrative

use of theory-guided coding, evidence triangulation and temporal sequences, as recommended in the best practice guidelines on qualitative process tracing studies (Beach & Pedersen, 2019).

4.3.1 Hybrid Coding Approach

The paper uses both deductive and inductive methods of coding to analyze the transcripts of the interviews and documentary evidence in a systematic way to identify particular coordination procedures that underlie the concept of Virtual Port Coordination.

The conceptual framework of section 3 is used in deductive coding using the four dimensions of port multimodal coordination, i.e., information coordination, management coordination, operation coordination and strategy coordination. Such an approach leads to consistency between empirical investigations and theory postulations.

The method of inductive coding is the method to identify emergent practices not envisaged by the initial framework. Begin by performing open coding on the interview transcripts and documentary materials, labeling the text sections outlining coordination practices, decision-making processes, platform use, and organizational communication processes without any predefined categories. The inductive codes were then compared to the deductive structure by means of axial coding. In this iterative way, emergent themes either found their place in the already existing VPC dimensions or were discovered as complimentary sub-mechanisms which further clarified each dimension's conceptualization. As an example, particular instances of practice like adjustment of virtual schedules, exceptions handling across borders, and joint contingency planning were revealed, making abstract concepts of coordination

tangible.

Specific coding was then used to incorporate coded observations into logical causation storylines, taking special care of time order and actor attribution. At this stage, background conditions are discerned, triggering events are identified, and outcome-generating mechanisms are identified. No coding patterns were kept as credible causal process observations unless they could be backed up by more than one data source.

Through this hybrid methodology, it is possible to remain theoretically oriented but at the same time have some room to be flexible to the context-specific coordination dynamics of cross-border multimodal transport systems (Beach & Pedersen, 2019).

4.3.2 Evidence Triangulation

The current study uses evidence triangulation in three dimensions to enhance the believability of causal inferences, namely data sources, actors' perspectives, and time sequence.

The triangulation of data sources uses semi-structured interviews, policy documents, materials related to the platform, and operation records. The evidence provided by interviewees was examined in comparison with both documentary and operational evidence to ensure that the information is factually consistent and does not depend on self-reported information. Only in the case the given observation was backed up by at least two independent data sources, was it considered reliable.

Actor triangulation involves the dynamics of coordination between stakeholders by taking various points of view into consideration. The interviewees comprised five different categories, i.e., government institutions, port agents, railway agents, freight forwarder agents,

and cargo owners. All groups were in different locations in the cross-border intermodal scheme. Across these groups, convergence of accounts was considered a stronger indicator of underlying coordination mechanisms, whereas discrepancies suggested additional consideration of context or position aspects.

The notion of temporal triangulation is related to causal ordering evaluation. It had been decided to study evidence at various times in order to see if variations in the coordination arrangements have led to the observed performance results. In such a time series, this is what will separate valid causations and false associations, especially involving dynamic multilateral settings.

The process of triangulation was closely incorporated into the hybrid coding process throughout the analysis. The coding patterns that were impossible to confirm through triangulation were not included in the list of causal claims. This systematic plan improves internal validity and helps in establishing valid causal observation processes (Beach & Pedersen, 2019).

4.3.3 Analytical Validation and Reliability Checks

In order to enhance the level of analytical rigor even more, several validation methods are included in this study.

Analytical memos have been consistently kept during the whole process of coding and triangulation with documentation of category definitions, coding decisions, and interpretative judgment in writing. Memos like these give an explicit audit trail that connects the raw empirical data to more advanced levels of analytical structure, which increases both transparency and

replicability.

The consistency tests were carried out between coding iterations. The previous coded pieces are reviewed as coding advances through open, axial and selective stages to evaluate whether category assignment is stable and coherent. Changes were only done whenever fresh evidence or clarified conceptual understanding warranted recoding, and thus minimized the possibility of ad hoc interpretation.

The negative case analysis found that there were observations that deviated from the dominant coordination patterns. The situations when coordination outcomes have not improved in spite of the existing Virtual Port Coordination arrangements were specifically investigated to fine-tune causal explanation and prevent its overgeneralization.

Interpretive credibility was measured by using cross-validation of interviewees' role positions and institutional surroundings. Fact consistency of observations was not simply considered in evaluating the observations but also whether suggested mechanisms were plausible regarding the power of actors, their incentives, and working duties. Such validation is a guarantee that the mechanisms under consideration are institutionally and organizationally reliable.

4.4 Process-Tracing Tests and Evaluation of Rival Explanations

This is an empirical research which builds upon the verified coding and triangulation processes and implements formal process-tracing assessments to test the strength of causal statements.

Initial straw-in-the-wind tests evaluated whether there was a general resemblance between the observed

coordination practices and the suggested mechanisms. The data included greater inter-boundary visibility, increased frequency of joint planning interactions, and virtual changes in operation which offered some support, albeit not enough to confirm causation.

The hoop tests then tested the presence of conditions that are needed to activate mechanisms. Particularly, the fact that there is a commonality of digital platforms, institutionally defined coordination routines and minimal requirements of inter-organizational trust was considered as a necessary condition. These conditions were missing in other cases that did not have sustained improvements in quality of coordination, thus confirming the causal importance of Virtual Port Coordination.

The smoking-gun tests were performed in selective situations in which particular evidence played a significant role in supporting some of the specific causal mechanisms. In example, recorded instances where the collective decision-making efforts between port, railway, and customs players caused directly stopping the cascade delays may be regarded as determinative evidence connecting the coordination strategies to the result of their implementation in performances.

Three competing hypotheses were systematically reviewed: expansion of physical infrastructure, changes in external demand, unilateral facilitation of policy. The two factors considered, temporal sequencing and actor attribution, show that there are no single reasons that explain why the identified improvements were recorded. Coordination failures would frequently precede infrastructure investments. Performance gains were not always associated with demand growth. Unilateral measures failed to gain cross-

actor acceptance.

All things considered, the process-tracing tests offer converging evidence to the proposition that the Virtual Port Coordination mechanisms cause the improvement of the quality of coordination rather than the other possible explanations. The conjunction between temporal sequencing, actor attribution, and negative case analysis minimises the possibility of retrospective rationalisation.

5. Process Tracing Findings: Mechanisms of Virtual Port Coordination

Virtual Port Coordination is investigated by using a process-tracing strategy in order to understand the underlying causes of the mechanism. Key coordination mechanisms and their subsequent interactions are illustrated in Figure 3.

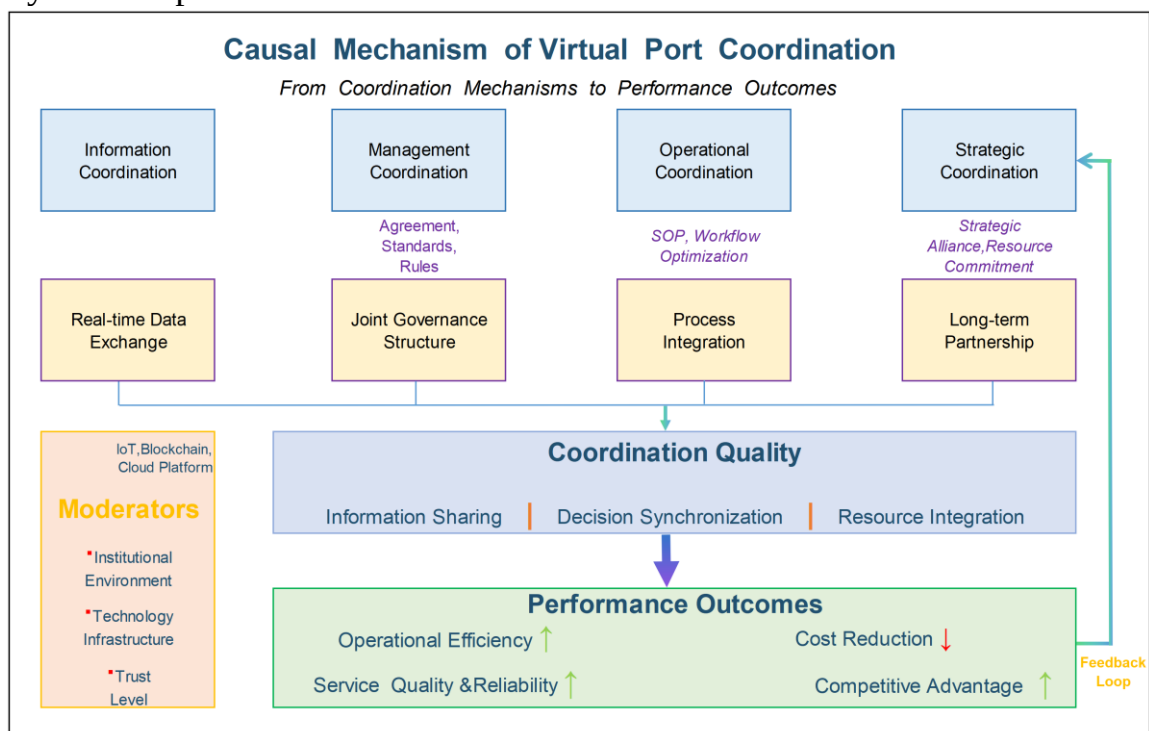

Figure 3 Causal Mechanisms of Virtual Port Coordination

5.1 Information Coordination and Reliability Improvement

Process-tracing analysis reveals the initial causal mechanism as information coordination. Before introducing the idea of virtual arrangements to coordinate, the stakeholders stated that they experienced broken streams of information, slow information on their standing, and lack of visibility at the interface between rail and sea transport modes. The result of this was uncertainty in scheduling and restricted the possibility of inland operators to fit their plan according to maritime port operations.

With the widening of digital functions of platforms based on the Four-Port Linkage Smart Logistics Platform, there was great improvement of visibility among the corridor through real-time exchange of information concerning the condition of consignment, box availability as well as transportation schedules, which enhanced the corridor-level resiliency during congested and disruption periods (Chang et al., 2025). Such information coordination allowed the faster detection of breakdowns and allowed making active changes earlier, leading to higher reliability and shorter waiting times at crucial transfer points.

This mechanism is supported by the evidence obtained through interviews:

(a) One of a freight forwarder said: Pre-platform, it was common that we had no idea when there would be delays until there were already containers sitting on the border. We now receive notifications 48 hours before, and can either re-route or reschedule.

(b) One railway operator said: With real-time visibility on the current situation, we have decreased our average reaction time to disruptions by 72 hours to 12 hours.

(c) Port authority data revealed that it took on average 35% less time to spend on containers at the terminal at the Tashkent Dry Port after implementation of the platform.

5.2 Management Coordination and Resource Allocation Optimization

A second causal mechanism uncovered by the process tracing is virtual dispatching, which enables management coordination. Before the implementation of the concept of virtual port coordination, the activities in Dry Ports did not necessarily involve the planning related to the capacity of the Seaports. The inland node scheduling choices tended to be reactive because they depended on late information about the arrival of vessels, containers, and the condition of congestion in the port.

The introduction of management coordination mechanisms made it possible for the Dry Port to have a virtual presence in the upstream planning process. With common planning periods as well as synchronized scheduling systems, Tashkent Dry Port matched up rail dispatches, yard works and storage spaces to Ningbo-Zhoushan Port operation paces.

The new virtual alignment

changed the disjointed decision-making into consistent utilization of resources. The stakeholders pointed out better use of storage space and less idle time of containers, as well as increased predictability of rail-sea transfers.

Key evidence includes:

(a) The utilization of storage in Tashkent Dry Port has risen by 68% to 89% after the introduction of joint scheduling times

(b) The mean container idle time went down by 4.2 days to 1.8 days

(c) A port manager said: Currently, we receive early notification of the Estimated Time of Arrival (ETA) of the vessels two weeks in advance, and that allows us to optimize the yard planning and rail dispatching activities to a large extent.

5.3 Operational Coordination and Transaction Cost Reduction

The third mechanism involves operational coordination via process integration, in particular harmonization of documentation, scheduling and operational processes. Prior to the implementation of virtual coordination systems, cross-border rail-sea carriage saw several handover situations and duplicated verification of the information, which was associated with increased transaction costs and coordination time.

The emphasis of operational coordination within the context of the VPC framework was on workflow integration in contrast to the standardization of physical infrastructure. The implementation of synchronized schedules, interoperable information interfaces and phased deployment of unbilled operations helped curb administrative redundancy and increase the efficiency of handing over.

Process tracing documentation

shows that in those functional changes, coordination costs were decreased and the appeal of multimodal transportation solutions to the owner of cargoes became higher.

Documented improvements include:

(a) Decrease in average documentation processing duration by 72 hours to 18 hours

(b) Decrease in administrative costs per container from \$180 to \$95

(c) Increasing the percentage of multimodal transport share in total corridor volume by 23%-41%

(d) A cargo owner stated: The one-bill system has made our operations very easy. We are dealing with one platform which we were previously engaging with five different agencies.

5.4 Strategic Coordination, Resilience, and Sustainability Outcomes

Strategic coordination constitutes the last mechanism that will be addressed in this discussion, which offers institutional and organizational security for long-term partnerships. The concept of strategy coordination includes alignment of policies, joint aims of development, programs on green transport, and plans on emergency responses.

Based on information obtained through interviews, it can be concluded that placing virtual coordination systems into wider strategic approaches promoted the strength of the systems. The fact that organized action made it easier to react and recover during times of disruption, i.e. temporary congestion, regulatory changeovers, etc helped increase responsiveness and recovery rate. Besides, the compatibility with green logistics goals helped in promoting energy-saving transportation services and

enhancing ecological measurements of excellence.

Interview and documentary data also indicate that corridor resilience improved during disruptions due to the insertion of the virtual coordination mechanisms into a wider context of the strategic partnership. The stakeholders always reported on faster collective sense-making and coordinated recovery efforts whenever the change in border procedures was applied or any form of temporary congestion existed. Although there is no available data that reports rerouting statistics exactly on a corridor-by-corridor basis in the accessible railway operational records, various participants mentioned the documented instances where the reallocation of rail-slots or temporary storage was undertaken quickly through cooperative decision-making, or other measures to manage the rail flow. Moreover, there were various players associating the notion of strategic coordination with newer green logistics agendas such as encouraging load factors to rise and discouraging blank repositioning. The research makes no attempt to report an exact carbon-reduction rate level along the corridors as a result of access-to-information restrictions, but rather uses decarbonization as an objective of governance that only becomes operational once standardization of standards, incentives, and evaluation of performance have been achieved among the participants.

6. Discussion

6.1 Virtual Port Coordination and the Reconfiguration of Port-Hinterland Integration Theory

The presented paper builds upon the theory of the integration between the port and hinterland through the fact that

functional integration within cross-border multimodal transport systems is increasingly led by the ability to coordinate, instead of being physical or controlled by ownership.

Although port regionalization theory was originally focused on spatial scale and organization consolidation in relatively homogenous institutional environments, results indicate that these mechanisms do not work in situations of institutional fragmentation and multiplicity of jurisdictions. Virtual Port Coordination becomes a possible way of achieving functional integration of the dry port into maritime logistics networks in the case of double-landlocked contexts where centralized governance is not feasible.

Through conceptualization of integration as a capability-driven process and not a spatial result, this research redefines port-hinterland integration as a continuous act of coordination. This reorientation is also expanding current theories in that it points out how functional integration can be realized without territorial continuity, or a formal hierarchy.

6.2 Digital Platforms as Coordination and Governance Capabilities

In this research paper, the contribution to the body of knowledge on port digitalization is made by going beyond technological explanations but instead redefining digital platforms as a form of governance and coordination ability.

The findings in question support the idea that, instead of seeing platforms as neutral infrastructure which has a passive role in facilitating the exchange of information, they can play an active role in structuring coordination through

creating visibility, decision rights and operational flexibility. Digital platforms are a mediator of inter-organizational relations and redistribution of coordination power among participants via shared architectural models, virtual scheduling, or joint decision protocol (Caldeirinha et al., 2020; Surucu-Balci et al., 2024).

Such an angle allows explaining how comparable digital technologies can produce different effects in various contexts. The efficiency of digital platforms is not based merely on their technical sophistication but on the ways they are integrated into coordination mechanisms and governance systems. Through this framing of this capability-focused standpoint, the paper contributes to the literature on digitalization, port governance as well as inter-modal coordination.

6.3 Coordination Quality as a Causal Mechanism

One of the most important theoretical contributions of this research is that it establishes coordination quality as a causality between coordination schemes and performance results in cross-border multimodal transport systems.

In most of the past research focusing on governance, it is believed that coordination activities and performance enhancement are directly correlated. Instead, the results indicate that coordination agreements would only impact the outputs when they lead to better coordination quality, which would manifest itself through higher information transparency, decision synchronization, and resource integration (Liu et al., 2025; Nguyen et al., 2026).

The investigation can offer a process level explanation of how coordination functions in practice by

unpacking this mediating mechanism. This emphasizes causal mechanisms over mere correlations, highlighting how pivotal intermediate organizational processes illuminate performance variation.

6.4 Implications for double-landlocked countries

The trade performance of double-landlocked nations can be constrained structurally because they do not have access to the global transportation web of water transportation, thus, coordination quality may be an important condition. The evidence points out to the fact that there can be higher returns on coordination capability investments in addition to the sole fact that expanding more infrastructure could do that. They consist of platform-based governance, shared-decision-making norms and online operational synchronisation.

Virtual Port Coordination could be considered as an efficient solution to dry port challenges due to the structural drawbacks in terms of organizational and institutional creativity. It is very relevant to the development policies of landlocked areas, in which financial and geographic factors restrict the possibility of carrying out extensive infrastructure initiatives.

6.5 Limitations and Future Research

Virtual Port Coordination is not intended as a context-sensitive solution, but rather as a way of viewing how coordination abilities can replace physical integration in situations of fragmented governance. In spite of these contributions, the current paper does have limitations. The discussion will focus on a particular China-Central Asia corridor that could limit generalizability. Future studies might look into whether or not Virtual Port Coordination could work in

more than two corridors, or incorporate both qualitative and quantitative methods in order to test the scalability of the proposed framework. Although the empirical environment is limited, the coordination processes that were observed are likely to be applicable to other cross-border multimodal transport environments where institutional fragmentation is present.

(a) Restrictions on Digital Infrastructure: The involvement of a number of actors does not lead to any significant change in synergistic effects, but creates dependencies between VPC mechanisms instead because the participating actors may not have sufficient digital infrastructure or technical skills.

(b) Geopolitical Tension: Political relations are worsening, which in turn can lead to a breakdown of cross-border flows of information and coordination processes, thus affecting the VPC efficiency.

(c) Severe Capacity Constraints: In cases where transport capacity is extremely constrained (e.g. rail bottlenecks), the coordination improvements will not make up for physical constraints.

(d) Power asymmetries: In cases where there have been very high power imbalances between the parties involved, trust and information sharing can be undermined and this in turn may affect their effectiveness in implementing VPCs.

These drawbacks indicate the directions that might be taken through further study, such as comparative case investigation, use of mixed approaches, and studying the forms of failure in VPC and its limit conditions.

7. Conclusion

The aim of this investigation was to explore the issue of seaport and dry port attaining effective cross-border integration in institutional fragmentation environments with low connectivity. The article tackled one of the most pressing voids in the literature on port-hinterland integration by considering the interaction between Ningbo-Zhoushan Seaport and Tashkent Dry Port. Despite significant literature gaps in the field, the study of infrastructure investments and technologies as the focus of port-hinterland integration has taken place much longer than that of inter-state mechanisms of coordination on ports functioning.

Theoretically, it can be noted that the research presents Virtual Port Coordination as a form of governance capacity that allows achieving functional integration of seaport and dry ports, without any formal organizational integration or physical proximity. The results are based on the process-tracing method whereby it is indicated that Virtual Port Coordination involves four interlinked dimensions, namely informational, managerial, operational, and strategic coordination. Quality of coordination is the mediator that connects these dimensions with intermodal performance results, especially in digital synchronization contexts, when just-in-time coordination is very important as a measure of ensuring performance stability.

This study theoretically contributes to the research field of port-hinterland integration by changing analytical emphasis from explaining the phenomenon based on infrastructure-centric accounts into coordination-focused mechanisms. By so doing, it adds

to previous works done on smart ports and digitalization literature by illustrating how information systems and digital platforms are effective due to the fact that they have been integrated into other areas of coordinated governance and coordination as opposed to the technological complexity alone.

Taking into consideration the practical aspect of the issue, the results provide some useful recommendations to policymakers, port authorities and the stakeholders of the corridors that participate in the process of cross-border intermodal development. Instead of focusing on the increase of the scale of infrastructure, stakeholders can obtain significant gains in performance as they invest in coordination skills that can improve the level of information clarity, alignment of decisions, and collaboration in solving problems within and between organizations, as well as across national borders. The meaning of this implication is especially applicable to landlocked and double-landlocked countries, where geographical restrictions on physical connectivity make coordination mechanisms particularly valuable.

Finally, this paper also has numerous weaknesses, and the following are some of them. The analysis relies on the use of only one in-depth case study, thereby limiting the possibility that the results will generalize directly. However, the research focus is analytical but not statistical generalization. Other future studies may adopt the idea of the Virtual Port Coordination framework in other cross-border corridors or use comparative case designs or combine quantitative methods to extend, test, and develop the mechanisms described in this study.

LIST OF REFERENCES USED:

2. Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543–571. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>
3. Beach, D., & Pedersen, R. B. (2019). *Process-tracing methods: Foundations and guidelines for developing theoretical explanations* (2nd ed.). University of Michigan Press.
4. Behdani, B., Wiegman, B., Roso, V., & Haralambides, H. (2020). Port-hinterland transport and logistics: Emerging trends and frontier research. *Maritime Economics & Logistics*, 22(1), 1–25. <https://doi.org/10.1057/s41278-019-00137-3>
5. Caldeirinha, V., Felício, J. A., Salvador, A. S., Nabais, J., & Pinho, T. (2020). The impact of port community systems (PCS) characteristics on performance. *Research in Transportation Economics*, 80, 100818. <https://doi.org/10.1016/j.retrec.2020.100818>
6. Chang, Z., Suo, M., Fan, H., Wang, J., & Lai, W. (2025). Port resilience assessment under congestion disruptions. *Journal of Sea Research*, 207, 102611. <https://doi.org/10.1016/j.seares.2025.102611>
7. Dağıstan, U. (2025). Sustainability of smart ports: A systematic literature review. *SAGE Open*, 15(1), 21582440251363339. <https://doi.org/10.1177/21582440251363339>
8. Hsu, C.-T., Chou, M.-T., & Ding, J.-F. (2023). Key factors for the success of smart ports during the post-pandemic era. *Ocean & Coastal Management*, 233, 106455. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106455>
9. Iida, J., & Watanabe, D. (2023). Focal points for the development and operation of port community systems: A case study of development history in Japan. *Asian Transport Studies*, 9, 100116. <https://doi.org/10.1016/j.eastsj.2023.100116>
10. Inkinen, T., Helminen, R., & Saarikoski, J. (2021). Technological trajectories and scenarios in seaport digitalization. *Research in Transportation Business & Management*, 41, 100633. <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2021.100633>
11. Jia, X., & Cui, Y. (2021). Examining interrelationships of barriers in the evolution of maritime port smartification from a systematic perspective. *Transport Policy*, 114, 49–58. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.09.004>
12. Li, K., Wang, L., Gharehgozli, A., Joo, S.-J., & Lee, J.-Y. (2025). Optimal quality design of smart technologies for port digitalization. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 204, 104459. <https://doi.org/10.1016/j.tre.2025.104459>
13. Liu, X., Yuen, K. F., & Wang, Y. (2025). Artificial intelligence applications in seaports: A systematic review. *Expert Systems with Applications*, 289, 128309. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2025.128309>
14. Molavi, A., Lim, G. J., & Race, B. (2020). A framework for building a smart port and a smart port index. *International Journal of Sustainable Transportation*, 14(9), 686–703. <https://doi.org/10.1080/15568318.2019.1610919>
15. Notteboom, T. E., & Rodrigue, J.-P. (2005). Port regionalization: Towards a new phase in port development. *Maritime Policy & Management*, 32(3), 297–313. <https://doi.org/10.1080/03088830500139885>

DAVLAT ISH BILAN BANDLIK XIZMATI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

F.A.Djalilov , Sh.B.Sayfiddinov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O‘zbekiston

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Djalilov Faxriddin Azimovich

PhD dotsenti Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslarini boshqarish kafedrasi dotsenti

Email:

faxriddindjalilov2024@gmail.com

Tel: +99890 224 50 49

Sayfiddinov Shaxzod Baxodirovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslarini boshqarish yo‘nalishi 2-kurs magistranti

Email: shaxzodsayfiddinov@gmail.com

Tel: +99890 224 50 49

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher’s Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat ish bilan bandlik xizmatining iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari kompleks yondashuv asosida tadqiq etilgan. Ish bilan bandlik tizimining mehnat bozorini tartibga solishdagi o‘rni, bandlik dasturlarining natijadorligi va institutsional mexanizmlari tahlil qilingan. Davlat bandlik xizmatining samaradorligini baholash indikatorlari ishlab chiqilgan hamda uning tashkiliy-iqtisodiy takomillashtirish yo‘nalishlari taklif etilgan

Kalit so‘zlar: bandlik, mehnat bozori, davlat bandlik xizmati, ishsizlik, samaradorlik, mehnat resurslari, institutsional mexanizm.

WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF THE ACTIVITIES OF THE PUBLIC EMPLOYMENT SERVICE

Annotation: This article examines the issues of increasing the economic efficiency of the state employment service based on an integrated approach. The role of the employment system in regulating the labor market, the effectiveness of employment programs and institutional mechanisms are analyzed. Indicators for assessing the efficiency of the state employment service are developed and directions for its organizational and economic improvement are proposed.

Keywords: employment, labor market, state employment service, unemployment, efficiency, labor resources, institutional mechanism.

СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ ЗАНЯТОСТИ

Аннотация В данной статье рассматриваются вопросы повышения экономической эффективности государственной службы занятости на основе комплексного подхода. Анализируется роль системы занятости в регулировании рынка труда, эффективность программ занятости и институциональных механизмов. Разработаны показатели оценки эффективности государственной службы занятости и предложены направления ее организационно-экономического совершенствования.

Ключевые слова: занятость, рынок труда, государственная служба занятости, безработица, эффективность, трудовые ресурсы, институциональный механизм.

Kirish

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat bozorining barqaror faoliyat yuritishi va aholi bandligini ta'minlash davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Aholining ish bilan bandligi darajasi mamlakat iqtisodiy rivojlanish sur'atlari, ijtimoiy barqarorlik hamda aholi farovonligi ko'rsatkichlari bilan bevosita bog'liqdir. Ishsizlik darajasining yuqoriligi nafaqat iqtisodiy resurslardan samarasiz foydalanishga, balki ijtimoiy muammolarning kuchayishiga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli mehnat bozorini tartibga solish, bandlikni qo'llab-quvvatlash va ishsizlikni kamaytirish masalalari davlat boshqaruv tizimida muhim o'rin egallaydi.

Davlat ish bilan bandlik xizmati mehnat bozorida vositachi institut sifatida ish beruvchilar va ish qidiruvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni muvofiqlashtiradi, bo'sh ish o'rinlari to'g'risida ma'lumotlar bazasini shakllantiradi, kasbga yo'naltirish, qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini amalga oshiradi. Mazkur xizmatning samarali faoliyat yuritishi mehnat resurslarining optimal taqsimlanishini, iqtisodiy faollikning oshirishini hamda aholining ijtimoiy himoyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida aholi sonining o'sishi, mehnatga layoqatli yoshlarning ko'payishi, ichki va tashqi mehnat migratsiyasi jarayonlarining faollashuvi hamda norasmiy bandlik ulushining mavjudligi davlat bandlik xizmatlari faoliyatini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonlari mehnat bozorida yangi kasb va kompetensiyalarga bo'lgan talabni

shakllantirmoqda, bu esa bandlik tizimining institutsional va tashkiliy mexanizmlarini zamonaviylashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mehnat bozorida yuz berayotgan strukturaviy o'zgarishlar, yoshlar va ayollar bandligi bilan bog'liq muammolar, hududlar kesimida bandlik darajasidagi tafovutlar davlat ish bilan bandlik xizmatining samaradorligini baholash va oshirish masalasini yanada dolzarblashtiradi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, bandlik xizmatlari tomonidan amalga oshirilayotgan dasturlar va faoliyat yo'nalishlari natijadorligini baholash uchun samaradorlik indikatorlari tizimini ishlab chiqish hamda boshqaruv jarayonlarini modernizatsiya qilish zarur.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda bandlik xizmatlari faoliyati mehnat bozori axborot tizimlarining raqamlashtirilishi, faol mehnat bozori siyosati instrumentlarining qo'llanilishi va natijadorlikka asoslangan boshqaruv mexanizmlari orqali yuqori samaradorlikka erishmoqda. O'zbekiston sharoitida ham davlat ish bilan bandlik xizmatini transformatsiya qilish, uning tashkiliy-iqtisodiy asoslarini takomillashtirish hamda samaradorlikni oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili

Davlat ish bilan bandlik xizmati faoliyati samaradorligi masalasi mehnat bozori nazariyasi, davlatning faol bandlik siyosati (Active Labour Market Policies – ALMP), institutsional iqtisodiyot hamda inson kapitali nazariyalari doirasida keng o'rganilgan. Mazkur yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar bandlik xizmatlarining mehnat bozorida

muvozanatni ta'minlash, ishsizlikni kamaytirish va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashdagi rolini asoslab beradi.

Xorijiy iqtisodiy adabiyotlarda davlat bandlik xizmatlarining samaradorligi, avvalo, faol mehnat bozori siyosati instrumentlari orqali baholanadi. Masalan, Pissarides C.A. mehnat bozori muvozanatini izohlovchi qidiruv va moslashtirish modeli (search and matching model) orqali bandlik xizmatlarining ish beruvchi va ish qidiruvchi o'rtasidagi axborot asimmetriyasini kamaytirishdagi rolini asoslab bergan. Uning tadqiqotlariga ko'ra, mehnat bozoridagi friksion xarajatlarni kamaytirish bandlik darajasining oshishiga olib keladi.

Nickell S. hamda Layard R. faol bandlik siyosati dasturlarining ishsizlik darajasiga ta'sirini empirik jihatdan tahlil qilib, qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlarining samaradorligini ko'rsatgan. Ularning xulosalariga ko'ra, davlat bandlik xizmatlarining natijadorligi ularning institutsional tashkil etilish darajasi va monitoring tizimiga bog'liq.

OECD tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda bandlik xizmatlari samaradorligini baholashda quyidagi mezonlar taklif etiladi: ishga joylashtirish koeffitsienti, ishsizlik davomiyligi, qayta band bo'lish darajasi, xizmat ko'rsatish xarajatlari va natijadorlik ko'rsatkichlari. OECD tajribasi davlat bandlik xizmatlarini raqamlashtirish va natijaga yo'naltirilgan boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan ham bandlik masalalari keng tadqiq etilgan. Vahobov A.V. mehnat bozori va bandlikni tartibga solish mexanizmlarini o'rganib, davlat siyosatining aholi bandligini oshirishdagi rolini asoslab bergan. Uning fikricha, bandlik

siyosatining samaradorligi hududiy xususiyatlarni inobatga olgan holda shakllantirilishi zarur.

Xodiyev B.Y. iqtisodiy o'sish va bandlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilib, xizmat ko'rsatish sohasining bandlikni ta'minlashdagi o'rnini alohida ta'kidlaydi. Muallif xizmatlar sektorining rivojlanishi mehnat bozoridagi strukturaviy muvozanatni ta'minlashga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Ergashev Sh. tomonidan mehnat resurslaridan samarali foydalanish va bandlik darajasini oshirish mexanizmlari tadqiq etilgan bo'lib, unda davlat bandlik xizmatlarining tashkiliy tuzilmasi va funksional vazifalarini takomillashtirish zarurligi asoslangan.

Shuningdek, Astanakulov O.T. iqtisodiy o'sish va bandlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ekonometrik model asosida tahlil qilib, xizmat ko'rsatish sohasining bandlikka multiplikativ ta'sirini aniqlagan.

Yuqoridagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, davlat ish bilan bandlik xizmati faoliyati samaradorligi masalasi mehnat bozori nazariyasi va faol bandlik siyosati instrumentlari doirasida keng yoritilgan. Biroq O'zbekiston sharoitida davlat bandlik xizmatlari faoliyatini samaradorlik indikatorlari asosida kompleks baholash, uning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini tizimli ravishda takomillashtirish hamda raqamli transformatsiya jarayonlari bilan integratsiyalashgan modelini ishlab chiqish masalalari yetarli darajada chuqur tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi.

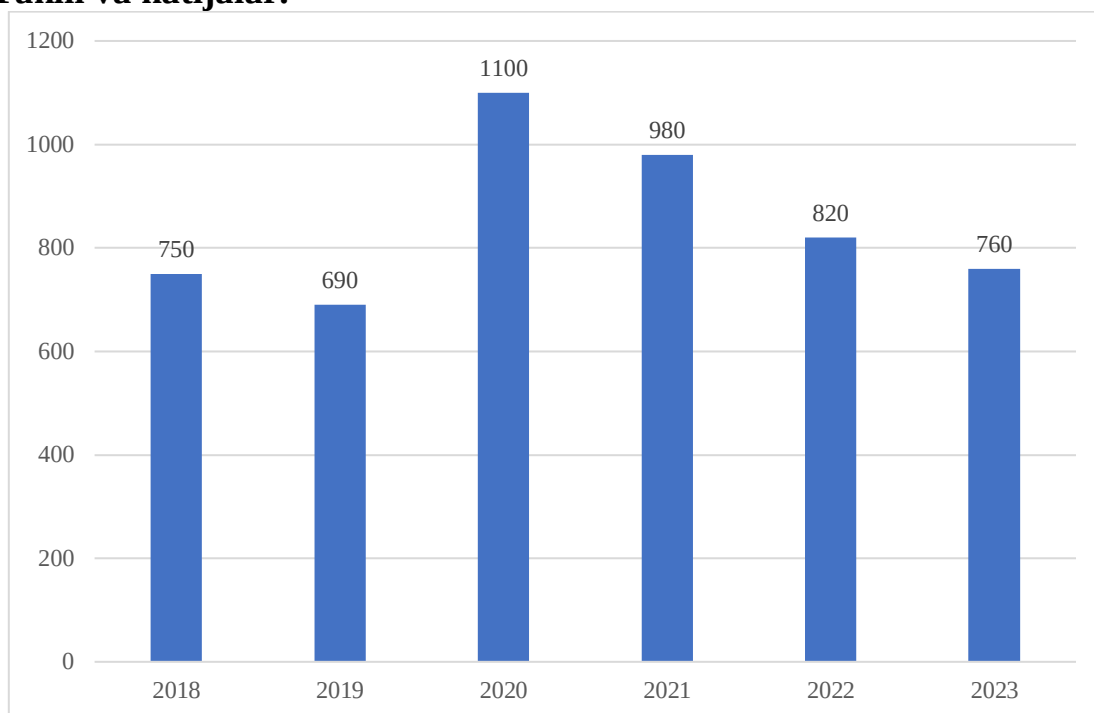
Mazkur tadqiqotda yashil iqtisodiyot sharoitida mehnat bozorining transformatsiyasi va ishchi kuchi raqobatbardoshligining o'zgarishlarini aniqlash maqsadida kompleks ilmiy

yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy-metodologik asosi barqaror rivojlanish konsepsiyasi, yashil iqtisodiyot nazariyasi, inson kapitali nazariyasi hamda mehnat bozorining institutsional rivojlanish yondashuvlariga tayanadi. Mazkur metodologik yondashuvlar yashil iqtisodiyot sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlarini ilmiy asosda aniqlash imkonini berdi.

Davlat ish bilan bandlik xizmati faoliyatining samaradorligini baholash maqsadida 2018-2023 yillar kesimida asosiy ko'rsatkichlar dinamikasi tahlil qilindi. Tahlil jarayonida ro'yxatga olingan ishsizlar soni, davlat bandlik xizmati orqali ishga joylashtirilgan fuqarolar soni, ro'yxatga olingan bo'sh ish o'rinlari hamda bandlik dasturlariga yo'naltirilgan byudjet mablag'lari hajmi o'rganildi.

Tahlil va natijalar.

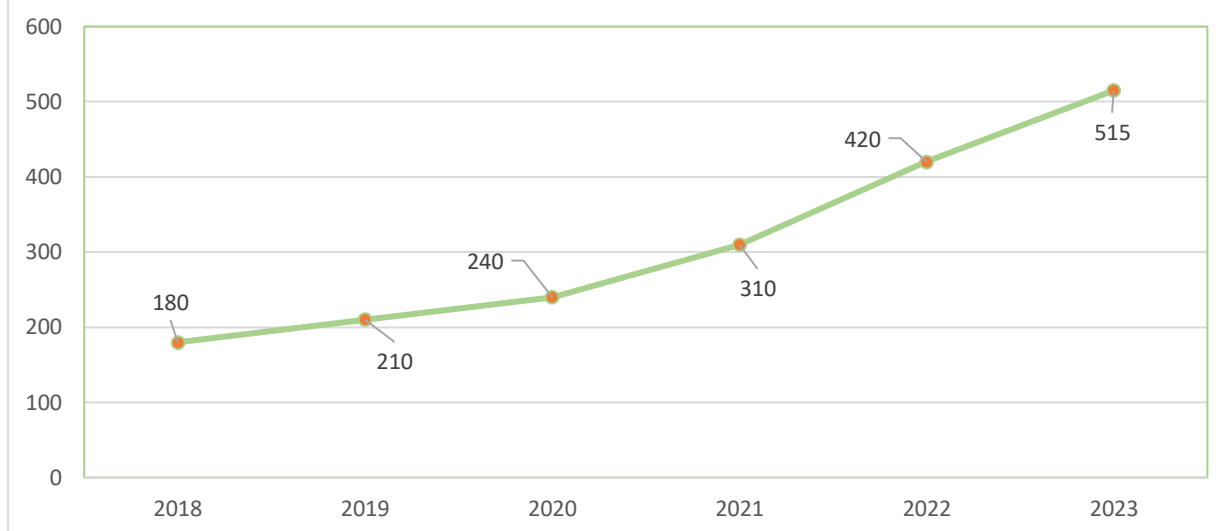
1-rasm. Davlat ish bilan bandlik xizmati faoliyati doirasida ro'yxatga olingan ishsizlar sonining dinamikasi, ming kishi (2018-2023 yillar)

2018-2023 yillar oralig'ida ro'yxatga olingan ishsizlar sonining o'zgarishi mehnat bozoridagi strukturaviy siljishlarni aks ettiradi. 2018-yilda 750 ming nafar ishsiz ro'yxatga olingan bo'lsa, 2019-yilda bu ko'rsatkich 690 ming nafargacha kamaygan. Bu davrda iqtisodiy faollikning oshishi va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash siyosati ijobiy ta'sir ko'rsatgan.

2020-yilda esa pandemiya ta'sirida ishsizlik keskin oshib, 1,1 mln nafarga yetgan. 59,4 foizlik o'sish sur'ati mehnat

bozorining tashqi iqtisodiy shoklarga sezgirligini ko'rsatadi. 2021-2023 yillarda esa izchil pasayish kuzatilib, 2023-yilga kelib 760 ming nafarga tushgan. Bu davlat bandlik siyosatining tiklanish davrida faol ishlaganini bildiradi.

Biroq 2023-yildagi 760 ming ko'rsatkich pandemiyagacha bo'lgan 2019-yil darajasidan hali ham yuqoriroq. Bu mehnat bozorida strukturaviy nomutanosibliklar saqlanib qolayotganini anglatadi.

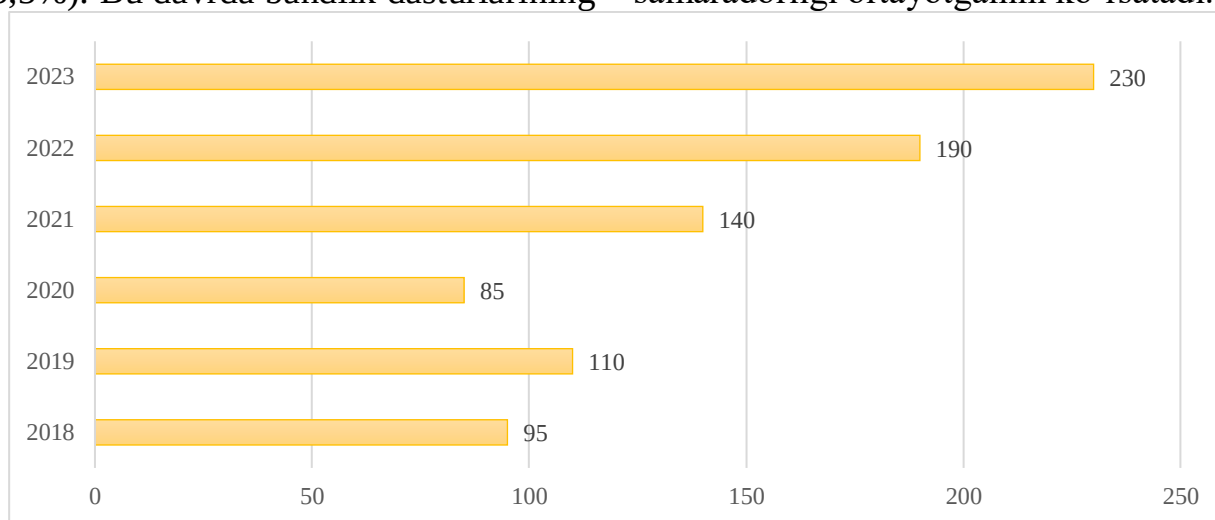
2-rasm. Davlat ish bilan bandlik xizmati orqali ishga joylashtirilgan fuqarolar sonining o'zgarish dinamikasi, ming kishi (2018-2023 yillar)

Davlat bandlik xizmati orqali ishga joylashtirilgan fuqarolar soni 2018-yildagi 180 mingdan 2023-yilda 515 ming nafargacha oshgan. Bu 2,8 barobar o'sishni anglatadi.

Ayniqsa 2021-2022 yillarda keskin o'sish kuzatilgan (29,2% va 35,5%). Bu davrda bandlik dasturlarining

faollashgani, qayta tayyorlash kurslari va subsidiya asosidagi ish o'rinlari tashkil etilgani bilan izohlanadi.

Mazkur ko'rsatkich davlat bandlik xizmati natijadorligining asosiy indikatorlaridan biri hisoblanadi. Ishga joylashtirish hajmining oshishi boshqaruv samaradorligi ortayotganini ko'rsatadi.

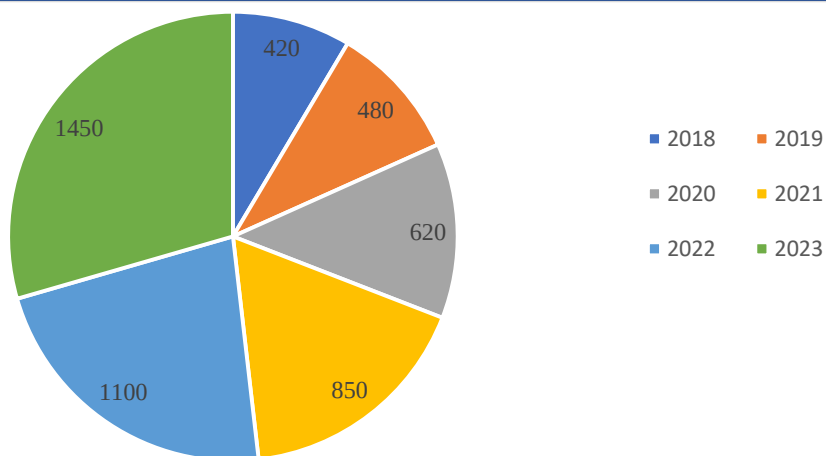
3-rasm. Mehnat bozorida ro'yxatga olingan bo'sh ish o'rinlari sonining dinamikasi, ming kishi (2018-2023 yillar)

Bo'sh ish o'rinlari soni 2018-yilda 95 ming bo'lsa, 2023-yilda 230 mingga yetgan. Bu ko'rsatkich iqtisodiyotda ish o'rinlari yaratilish jarayoni kuchayganini ko'rsatadi.

2020-yildagi pasayish (-22,7%) pandemiya bilan bog'liq. 2021-yildagi

64,7% o'sish esa iqtisodiy tiklanish jarayonining tezlashganini bildiradi.

Bo'sh ish o'rinlari va ishga joylashtirilganlar soni o'rtasidagi nisbat tahlili shuni ko'rsatadiki, mehnat bozori infratuzilmasi takomillashgan sari moslashtirish samaradorligi ortmoqda.

4-rasm. Bandlik dasturlariga yoʻnaltirilgan davlat byudjeti mablagʻlari hajmining oʻzgarish tendensiyasi (2018–2023 yillar)

Bandlik dasturlariga yoʻnaltirilgan byudjet mablagʻlari 2018-yildagi 420 mlrd. soʻmdan 2023-yilda 1450 mlrd. soʻmgacha oshgan. Bu 3,4 barobar oʻsishni anglatadi.

Byudjet xarajatlarining oshishi bandlik siyosatining ustuvor yoʻnalishga aylanganini koʻrsatadi. Ayniqsa 2021-2023-yillarda moliyalashtirish hajmi jadal ortgan.

Biroq moliyaviy resurslar hajmining oʻsishi oʻz-oʻzidan samaradorlikni anglatmaydi. Shuning

uchun xarajat va natija oʻrtasidagi nisbat muhimdir.

1-jadvalda davlat bandlik xizmati orqali ishga joylashtirilgan fuqarolar soni hamda bandlik dasturlariga yoʻnaltirilgan byudjet mablagʻlari asosida bir nafar ishga joylashtirilgan fuqaro uchun oʻrtacha xarajat miqdori hisoblab chiqilgan. Mazkur koʻrsatkich bandlik siyosatining iqtisodiy samaradorligini baholashda muhim indikatorlardan biri hisoblanadi.

1-jadval

Davlat bandlik xizmati faoliyati samaradorligini xarajat–natija nisbatida baholash koʻrsatkichlari (2018–2023 yillar)

Yil	Ishga joylashtirilganlar (ming)	Byudjet (mlrd.soʻm)	1 nafar fuqaro uchun xarajat (mln soʻm)
2018	180	420	2,33
2019	210	480	2,29
2020	240	620	2,58
2021	310	850	2,74
2022	420	1100	2,62
2023	515	1450	2,81

2018-yilda bir nafar ishga joylashtirilgan fuqaro uchun oʻrtacha 2,33 mln. soʻm sarflangan boʻlsa, 2019-yilda bu koʻrsatkich biroz pasayib 2,29 mln. soʻmni tashkil etgan. Bu davrda ishga joylashtirish hajmining oshishi va byudjet xarajatlarining nisbatan barqaror oʻsishi

xarajat samaradorligining ijobiy dinamikasini koʻrsatadi.

2020-2021 yillarda bir ishga joylashtirilgan fuqaro uchun oʻrtacha xarajat miqdori mos ravishda 2,58 mln. va 2,74 mln. soʻmga oshgan. Ushbu davr pandemiya sharoitiga toʻgʻri kelib,

mehnat bozorida talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblik kuchaygan, iqtisodiy faollik pasaygan va ish o'rinlarini yaratish jarayoni murakkablashgan. Natijada, bandlikni qo'llab-quvvatlash uchun qo'shimcha moliyaviy resurslar safarbar etilishi talab qilingan. Xarajatning oshishi ushbu favqulodda sharoitlar bilan izohlanadi va bu davrda samaradorlikning nisbiy pasayishi kuzatilganini anglatadi.

2022-yilda bir nafar ishga joylashtirilgan fuqaro uchun xarajat 2,62 mln. so'mni tashkil etib, oldingi yilga nisbatan pasaygan. Bu esa tiklanish davrida bandlik dasturlarining samaradorligi oshganini bildiradi. Ishga joylashtirilganlar sonining tez o'sishi byudjet mablag'larining nisbatan samarali ishlatilganini ko'rsatadi.

2023-yilda mazkur ko'rsatkich 2,81 mln. so'mni tashkil etgan. Byudjet xarajatlari hajmining keskin oshishi fonida ishga joylashtirish soni ham sezilarli darajada ortgan bo'lsa-da, xarajatning nisbatan yuqoriligi bandlik siyosatining tarkibiy jihatlarini qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Bu holat bandlik dasturlarini maqsadli segmentlash, resurslarni optimallashtirish va raqamli boshqaruv vositalarini keng joriy etish orqali samaradorlikni yanada oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, 1-jadval tahlili shuni anglatadiki, davlat bandlik xizmati faoliyati pandemiya davrida yuqori moliyaviy yuklama ostida ishlagan bo'lsa-da, tiklanish bosqichida samaradorlik ko'rsatkichlari yaxshilangan. Biroq xarajat–natija nisbatini yanada optimallashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

□ bandlik xizmatlarining raqamlashtirilishini jadallashtirish;

□ mehnat bozorini prognozlash mexanizmlarini takomillashtirish;

□ qayta tayyorlash dasturlarini real bozor talabiga moslashtirish;

□ xususiy sektor bilan hamkorlikni kengaytirish;

□ natijaga yo'naltirilgan moliyalashtirish modelini joriy etish.

Shunday qilib, 1-jadval asosida olib borilgan tahlil davlat ish bilan bandlik xizmati faoliyati samaradorligini baholashda xarajat–natija nisbatini muntazam monitoring qilish va resurslardan oqilona foydalanish mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini asoslaydi.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari davlat ish bilan bandlik xizmati mehnat bozorini tartibga solishda muhim institut sifatida faoliyat yuritayotganini hamda so'nggi yillarda uning samaradorligi sezilarli darajada oshganini ko'rsatdi. 2018-2023 yillar kesimidagi tahlillar davlat bandlik xizmati orqali ishga joylashtirilgan fuqarolar sonining barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekanini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, bandlik dasturlariga yo'naltirilgan byudjet mablag'lari hajmining oshishi davlatning ushbu sohaga ustuvor ahamiyat berayotganini anglatadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, davlat bandlik xizmatlari faoliyatining samaradorligi bir qator omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida institutsional boshqaruv darajasi, xizmatlar sifati, axborot tizimlarining rivojlanganligi va mehnat bozori ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro hamkorlik muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, ish qidiruvchilar va ish beruvchilar o'rtasida samarali vositachilik mexanizmlarining mavjudligi bandlik xizmatlari natijadorligini oshiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Hozirgi sharoitda davlat bandlik xizmatlari faoliyatida uchrayotgan asosiy muammolar qatoriga xizmatlarning

yetarlicha raqamlashtirilmaganligi, ma'lumotlar bazasining to'liq integratsiyalashmaganligi, ish o'rinlari va ish qidiruvchilar o'rtasidagi nomutanosiblik, shuningdek, hududlar kesimida bandlik imkoniyatlarining notekis taqsimlanishi kiradi. Bundan tashqari, kasb-hunar ko'nikmalarining mehnat bozori talablariga mos kelmasligi ham samaradorlikni pasaytiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Pandemiya davrida mehnat bozorida yuzaga kelgan inqiroz sharoitida davlat bandlik xizmati faoliyati yanada faollashgan bo'lib, iqtisodiy tiklanish jarayonida ishsizlik darajasini pasaytirish va bandlikni kengaytirishga xizmat qilgan. Biroq xarajat-natija nisbatini tahlil qilish davlat bandlik siyosatining samaradorligini yanada oshirish

imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi.

O'rganishlar asosida davlat ish bilan bandlik xizmati samaradorligini oshirishning quyidagi ustuvor yo'nalishlari aniqlangan:

– bandlik xizmatlarini raqamlashtirish va yagona elektron platformalarni rivojlantirish;

– mehnat bozori prognozlash tizimini takomillashtirish;

– qayta tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini real iqtisodiyot ehtiyojlariga moslashtirish;

Mazkur chora-tadbirlarni amalga oshirish davlat ish bilan bandlik xizmati faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish, mehnat bozorida nomutanosibliklarni kamaytirish hamda aholi bandligini barqaror ravishda ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Pissarides C.A. Equilibrium Unemployment Theory. – Cambridge: MIT Press, 2000.
2. Layard R., Nickell S., Jackman R. Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market. – Oxford: Oxford University Press, 2005.
3. OECD. Employment Outlook 2023. – Paris: OECD Publishing, 2023.
4. World Bank. World Development Report: Jobs. – Washington DC: World Bank, 2013.
5. ILO. World Employment and Social Outlook 2023. – Geneva: International Labour Organization, 2023.
6. Vahobov A.V. Mehnat bozori va bandlik siyosatini takomillashtirish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
7. Xodiyev B.Y. Milliy iqtisodiyotda xizmatlar sektori va bandlik masalalari. – Toshkent: Fan, 2019.
8. Ergashev Sh. Mehnat resurslaridan samarali foydalanish mexanizmlari. – Toshkent: Universitet, 2021.
9. Astanakulov O.T. Iqtisodiy o'sish va bandlik o'rtasidagi bog'liqlikni ekonometrik tahlil qilish // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2022. – №3.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholi bandligini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonlari va qarorlari (2018-2024 yy.).
11. O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi ma'lumotlari. – Toshkent, 2023-2024.
12. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Mehnat bozori va bandlik ko'rsatkichlari bo'yicha yillik to'plamlar (2018-2023).

YANGI O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZMNING HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI

O.N.Xaitov , O.J.Botirov

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti, Samarqand, O'zbekiston

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Xaitov Oxun Nomoz o'g'li

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti dotsenti

Email: oxunjonxaitov1995@gmail.com

Tel: +99899 337 59 95

Botirov Og'abek Jasurbek o'g'li

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti talabasi

Email: ogabek.botirov.06@mail.ru

Tel: +99897 367 88 75

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada ichki turizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda ichki turizmning bandlik, xizmatlar sohasi, kichik biznes va infratuzilma rivojiga ta'siri statistik va tahliliy yondashuvlar asosida o'rganilgan. O'zbekiston misolida ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan davlat siyosatining hududiy iqtisodiyotga ijobiy ta'siri yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ichki turizm, hududiy iqtisodiy rivojlanish, turizm infratuzilmasi, bandlik, kichik biznes, xizmatlar sohasi.

РОЛЬ ВНУТРЕННЕГО ТУРИЗМА В РЕГИОНАЛЬНОМ ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье проанализировано влияние внутреннего туризма на региональное социально-экономическое развитие. На основе статистических и аналитических методов рассмотрено влияние внутреннего туризма на занятость, сферу услуг, развитие малого бизнеса и инфраструктуры. На примере Узбекистана показана роль государственной политики в развитии внутреннего туризма и повышении экономической активности региона.

Ключевые слова: внутренний туризм, региональное развитие, туристическая инфраструктура, занятость, малый бизнес.

THE ROLE OF DOMESTIC TOURISM IN REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN NEW UZBEKISTAN

Abstract. This article analyzes the impact of domestic tourism on regional economic development. Using statistical and analytical approaches, the study examines the role of domestic tourism in employment growth, service sector expansion, small business development, and infrastructure improvement. The case of Uzbekistan highlights the positive effects of state policy measures aimed at promoting domestic tourism and enhancing regional economic activity.

Keywords: domestic tourism, regional economic development, tourism infrastructure, employment, small business, service sector.

KIRISH

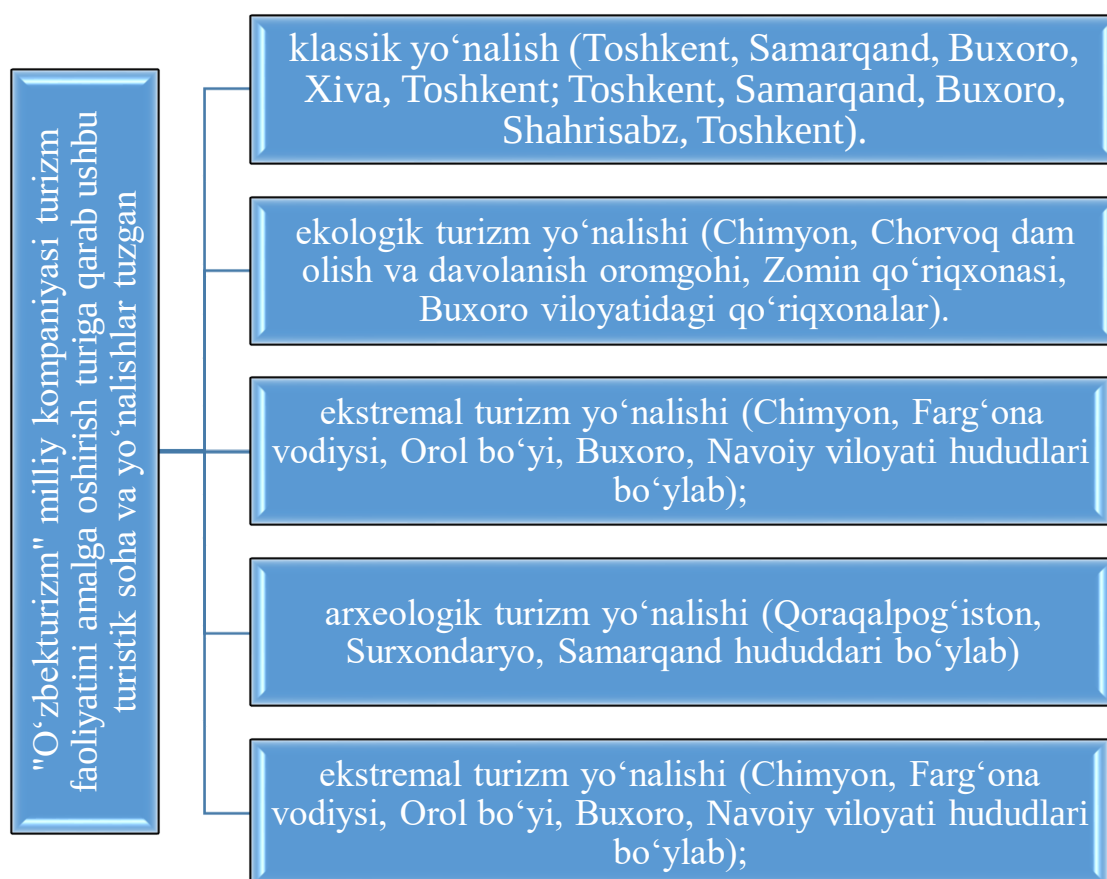
Bugungi kunda turizm ko'plab mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishida muhim strategik ahamiyat kasb etib, u yalpi ichki mahsulot hajmini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish hamda xizmatlar sohasini rivojlantirishda muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, turizm zamonaviy iqtisodiyotning eng ommaviy va tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylanib, ko'plab mamlakatlarda iqtisodiy barqarorlik va hududiy rivojlanishni ta'minlashda yetakchi sohalardan biri sifatida qaraladi.

Turizm - jismoniy shaxs yoki shaxslarning ma'lum muddat davomida bo'ladigan mamlakatida (hududida) daromad olish bilan bog'liq bo'lmagan, daromad ko'zda tutilmagan faoliyat bilan shug'ullangan holda doimiy yashash joyidan boshqa hududga vaqtincha safar qilishi yoki sayohat qilishi hisoblanadi. Hozirgi kunda turizm dunyoning aksariyat mamlakatlarida keng miqyosda tashkil etilib, ommaviy tus olgan bo'lib, aholi turmush darajasini oshirish, madaniy aloqalarni rivojlantirish va iqtisodiy faollikni kuchaytirishda muhim rol o'ynamoqda. Turizm faoliyati mazmuni va shakllariga ko'ra ichki va xalqaro turizm, havaskorlik va uyushgan turizm, yaqin va uzoq masofalarga sayohatlar, bilim va tajribani kengaytirish maqsadida amalga oshiriladigan turizm, sport turizmi, piyoda yurish asosidagi turizm kabi ko'plab turlarga bo'linadi. Ushbu turizm turlarining har biri iqtisodiy rivojlanish, xizmatlar sohasi kengayishi va hududiy infratuzilmaning yaxshilanishiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda turizm sohasini rivojlantirish va unga rahbarlik qilish 1992-yil 27-iyulda tashkil etilgan "O'zbekturizm" milliy kompaniyasi

tomonidan amalga oshiriladi. Mazkur kompaniyaning asosiy vazifalari turizm infratuzilmasini rivojlantirish, chet el sarmoyalarini jalb etish orqali zamonaviy turistik majmualarni barpo etish, yangi turistik yo'nalishlarni ishlab chiqish, turistik xizmatlar ko'lamini kengaytirish hamda turizm sohasining raqobatbardoshligini oshirishdan iborat. Ushbu chora-tadbirlar mamlakat iqtisodiyotida turizmning o'рни va ahamiyatini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri bo'lib, u ko'plab mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotning o'sishi, bandlik darajasining oshishi va hududiy iqtisodiy muvozanatni ta'minlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Xususan, ichki turizm mamlakat aholisi tomonidan milliy hududlar doirasida amalga oshiriladigan sayohat faoliyati sifatida iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, mahalliy resurslardan samarali foydalanish va hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni qisqartirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Yangi O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar doirasida turizm sohasini, ayniqsa ichki turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. So'nggi yillarda hududlarda turizm infratuzilmasini rivojlantirish, mahalliy turizm yo'nalishlarini kengaytirish, madaniy-meros obyektlarini saqlash va ulardan samarali foydalanishga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. Bu jarayonlar ichki turizmning hududiy iqtisodiyotga ta'sirini yanada kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Turizm faoliyatida turistik soha va yo'nalishlar

Ichki turizmning rivojlanishi hududlarda yangi ish o'rinlarining yaratilishi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari faoliyatining kengayishi, mahalliy byudjet daromadlarining oshishi hamda transport va xizmatlar infratuzilmasining yaxshilanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, chekka va nisbatan kam rivojlangan hududlarda ichki turizm iqtisodiy faollikni oshiruvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

So'nggi yillarda O'zbekistonning turizm siyosati davlat darajasida mustahkam qo'yilgan bo'lib, ichki turizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi roli bo'yicha bir qator normativ hujjatlar va ilmiy tadqiqotlar mavjud. Xususan, **2025-yil 15-mayda qabul qilingan Prezident farmoni** "Turizmning iqtisodiyotdagi rolini

oshirish orqali sayyohlar oqimini keskin ko'paytirish va turistik xizmatlar ko'lamini tezda kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida" ichki turizmni ham asosiy yo'nalish sifatida belgilaydi. Mazkur farmonga ko'ra, **2025 yil yakuniga qadar ichki turizm bo'yicha 40 million mahalliy sayyohning hududlar bo'ylab safar qilishini tashkil etish** rejalashtirilgan, bu esa hududlarning xizmatlar sohasi va mahalliy iqtisodiyotlariga sezilarli turtki beradi. Bundan oldin, **2021-yil 10-fevraldagi Prezident farmoni** "Ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" ichki turizmni kengaytirish, transport yo'nalishlarini oshirish, turistik xizmatlarni ommalashtirish va mahalliy sayyohlarni rag'batlantirish choralari belgilangan. Bu hujjat turizm infratuzilmasi va xizmatlar ko'lamini kengaytirish orqali

hududlarning iqtisodiy faolligini oshirishga qaratilgan.

Ilmiy adabiyotlarda ham ichki turizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi o'zni yoritilgan. Masalan, so'nggi ilmiy maqolalarda ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish va turizm klasterlarini rivojlantirish chora-tadbirlari hududlardagi iqtisodiy salohiyatni kengaytirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi. Bu tadqiqotlar ichki turizm orqali mahalliy biznes subyektlari faolligining oshishi, bandlik darajasining yaxshilanishi va mahalliy byudjet tushumlarining o'sishi kabi ijobiy iqtisodiy natijalar yuzaga kelishini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda ichki turizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini aniqlash maqsadida statistik va tahliliy yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ichki turizmni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari, "Turizm to'g'risida"gi Qonun hamda Davlat statistika agentligi va Turizm qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida statistik, solishtirma va tizimli tahlil usullaridan foydalanilib, hududlar kesimida ichki turizm ko'rsatkichlarining iqtisodiy natijalarga ta'siri umumlashtirildi.

Tahlil va natijalar

Ichki turizm Yangi O'zbekiston sharoitida hududiy iqtisodiy rivojlanishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. U nafaqat turizm xizmatlari hajmini oshirish, balki hududlar iqtisodiy faolligini rag'batlantirish, bandlikni yaxshilash va mahalliy daromadlarni ko'paytirish kabi kompleks ta'sirlarni

beradi. Ichki turizmning iqtisodiyotga ta'sir mexanizmlari bir necha asosiy yo'nalishlarda kuzatiladi. Ichki turizm sayyohlar oqimini oshirish orqali mehmonxona, ovqatlanish, transport va madaniy xizmatlarga bo'lgan talabni kuchaytiradi. Hududlarda yangi turistik obyektlar tashkil etilishi kichik va o'rta biznesning faollashuviga, mahalliy xizmatlar sohasidagi ish o'rinlarining kengayishiga sabab bo'ladi. Masalan, 2025-yilning o'n bir oyida O'zbekistonda hududlarda 954 ta yangi turistik obyekt ishga tushirilib, joylashtirish vositalari soni 6861 taga yetkazildi, ularning o'rinlar soni esa 183,9 mingga ko'tarildi. Bu hududiy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga sezilarli hissa qo'shdi. Turizm sohasi ko'p mehnat talab qiladigan tarmoq bo'lgani sababli ichki turizm bandlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turizm obyektlarining tashkil etilishi to'g'ridan-to'g'ri ish o'rinlari bilan bir qatorda, hunarmandchilik, transport xizmatlari va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetkazib berish orqali bilvosita bandlikni ham ta'minlaydi. 2025-yilda sohada 6313 dan ortiq yangi ish o'zni yaratilgan, bu hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qildi. Ichki turizm hududiy infratuzilmani rivojlantirishga turtki beradi. Sayyohlar oqimi transport yo'llari, mehmonxona va xizmat infratuzilmasi, axborot xizmatlarini yaxshilashni talab qiladi. Bu nafaqat turizm sohasi, balki hudud aholisining turmush sifati va umumiy iqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta'sir qiladi. Shu tarzda ichki turizm hududiy rivojlanishning multiplikativ mexanizmi sifatida ishlaydi.

O‘zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar yillar kesimida (ming kishi)

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika agentligi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

T/r	Hududlar/Yillar	2023	2024	2025
1	Tojikiston	2 155.2	1 669.3	2 554.6
2	Qozoqiston	1 757.1	1 686.9	3 107.1
3	Turkiya	106.5	84.3	161.9
4	Qirg‘iziston	1 333.3	1 298.8	2 501.3
5	Rossiya	714.3	609.7	923.8

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, 2023–2025-yillar davomida O‘zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar sonida ijobiy o‘shish tendensiyasi kuzatilgan. Ayniqsa, qo‘shni davlatlar — Tojikiston va Qirg‘izistondan kelayotgan sayyohlar oqimi sezilarli darajada oshgan. Ushbu holat transport aloqalarining yaxshilanishi, chegara hududlarida turizm infratuzilmasining rivojlanishi hamda mintaqaviy turizm hamkorligining kuchaygani bilan izohlanadi. Ichki turizmning boshqa ustunligi shundaki, u hududiy iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Xalqaro sayyohlar oqimiga bog‘liq bo‘lmagan ichki turizm iqtisodiy inqiroz va global cheklovlar davrida ham hududlarni qo‘llab-quvvatlaydi. Bu esa davlat siyosatida hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va mahalliy resurslardan samarali foydalanish strategiyasini amalga oshirishga imkon yaratadi. Prezident farmonlari va qonun hujjatlari ichki turizmni hududiy iqtisodiy rivojlanishning strategik yo‘nalishi sifatida belgilaydi. Masalan, 2025-yil 15-maydagi Prezident farmoni ichki turizmni faollashtirish orqali hududlarda xizmatlar sohasi va mahalliy iqtisodiyotning faolligini oshirishni belgilaydi. Shuningdek, 2021-yil 10-fevraldagi farmon transport yo‘nalishlarini kengaytirish, turizm xizmatlarini

ommalashtirish va mahalliy sayyohlarni rag‘batlantirish orqali hududiy iqtisodiy faollikni oshirishga qaratilgan. Shu bilan birga, “Turizm to‘g‘risida”gi Qonun (2019) ichki turizmni huquqiy tartibga solish orqali hududiy iqtisodiy salohiyatni mustahkamlashga baza yaratadi. Prezident farmonlari va qonun hujjatlari ichki turizmni hududiy iqtisodiy rivojlanishning strategik yo‘nalishi sifatida belgilaydi. Masalan, 2025-yil 15-maydagi Prezident farmoni ichki turizmni faollashtirish orqali hududlarda xizmatlar sohasi va mahalliy iqtisodiyotning faolligini oshirishni belgilaydi. Shuningdek, 2021-yil 10-fevraldagi farmon transport yo‘nalishlarini kengaytirish, turizm xizmatlarini ommalashtirish va mahalliy sayyohlarni rag‘batlantirish orqali hududiy iqtisodiy faollikni oshirishga qaratilgan. Shu bilan birga, “Turizm to‘g‘risida”gi Qonun (2019) ichki turizmni huquqiy tartibga solish orqali hududiy iqtisodiy salohiyatni mustahkamlashga baza yaratadi.

Xulosa

Yangi O‘zbekiston sharoitida ichki turizm mamlakat iqtisodiyotining muhim drayverlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. So‘nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar, infratuzilmaning modernizatsiyasi hamda turizm sohasiga berilayotgan ustuvor e’tibor ichki turizmni rivojlantirish uchun

qulay shart-sharoitlar yaratdi. Natijada, aholining turistik faolligi ortib, hududlararo iqtisodiy integratsiya jarayonlari jadallashmoqda.

Shu bilan birga, ichki turizm milliy madaniy merosni asrash va targ'ib qilishda ham muhim vosita hisoblanadi. Tarixiy obidalar, ziyoratgohlar, tabiiy landshaftlar va milliy an'analar ichki turistlar uchun jozibadorlikni oshiradi. Bu esa nafaqat madaniy qadriyatlarni saqlashga, balki ularni iqtisodiy resursga aylantirishga ham xizmat qiladi.

Biroq, ichki turizmni rivojlantirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim hududlarda turizm infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, xizmatlar sifati pastligi, marketing va axborot ta'minotining sustligi, transport-logistika tizimidagi kamchiliklar ichki turizm salohiyatidan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi ham yetarli emasligi turistik xizmatlar samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki turizm Yangi O'zbekiston sharoitida hududiy iqtisodiy

rivojlanishni ta'minlovchi muhim strategik omillardan biri hisoblanadi. Ichki turizmning rivojlanishi hududlarda xizmatlar sohasi faolligining oshishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning kengayishi hamda mahalliy byudjet daromadlarining ko'payishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, ichki turizm nafaqat iqtisodiy o'sishga, balki hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni qisqartirishga ham xizmat qiladi. Ayniqsa, chekka va kam rivojlangan hududlarda ichki turizm iqtisodiy faollikni oshiruvchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Davlat tomonidan qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlar va amalga oshirilayotgan islohotlar ichki turizmni hududiy rivojlanishning barqaror manbaiga aylantirishga zamin yaratmoqda. Shu bois, kelgusida ichki turizm infratuzilmasini yanada rivojlantirish, mahalliy turistik yo'nalishlarni diversifikatsiya qilish va hududiy turizm klasterlarini shakllantirish hududiy iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon. 2021-yil 10-fevral.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Turizmning iqtisodiyotdagi rolini oshirish orqali sayyohlar oqimini keskin ko'paytirish va turistik xizmatlar ko'lamini tezda kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon. 2025-yil 15-may.
3. O'zbekiston Respublikasi. "Turizm to'g'risida"gi Qonun. 2019-yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika agentligi. Turizm sohasiga oid rasmiy statistik ma'lumotlar. — Toshkent, 2023–2025-yillar.
5. Xudoyberganov A., Rahmonov S. Ichki turizmni rivojlantirishning hududiy iqtisodiyotga ta'siri // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — Toshkent, 2022.
6. Hududiy turizm sohasida innovatsion faollikni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish. Monografiya O.N.Xaitov 158-bet Samarqand-2024.
7. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Turizm>

БИБЛИОМЕТРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ДИНАМИКИ ИЗУЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ

З.И.Абдуллаева

Самаркандский институт экономики и сервиса, Самарканд, Узбекистан.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Абдуллаева Зульфия Иззатовна

и.о.доц. кафедры «Реальная экономика»

Самаркандский институт экономики и сервиса (СИЭиС)

Email: abdullaevazulfiya70@gmail.com

Тел: +99893 351 65 37

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Аннотация. Данная статья посвящена библиометрическому исследованию динамики изучения социальных технологий в контексте развития сферы услуг. В качестве исследовательской базы использованы публикации из ScienceDirect за период с 2022 по 2025 год. Анализ проводился по ключевому слову "SOCIAL TECHNOLOGY" в предметных областях социальных наук, бизнеса, менеджмента, бухгалтерии, экономики и финансов. Для количественного анализа данных использовался Microsoft Excel, что позволило систематизировать публикации по годам, странам, источникам и предметным областям. Дополнительно с помощью VOSviewer проведен анализ ключевых слов для выявления основных направлений и тенденций исследований. Особое внимание уделялось открытым источникам и архивам, обеспечивающим доступ к полным текстам публикаций. Полученные результаты демонстрируют растущий интерес исследователей к социальным технологиям и их роли в развитии сферы услуг, а также выявляют ключевые страны и источники, формирующие научную динамику в данной области.

Ключевые слова: Social technology; Bibliometric analysis; Service sector; Research trends; VOSviewer; ScienceDirect; Open access; Social sciences; Business and management; Economics and finance

BIBLIOMETRICESKOE ISLEDOVANIE DYNAMICI IZUCHENIYA SOTCIALNYX TECHNOLOGY V CONTEKSTE RAZVITIYA SFERY USLUG

Annotation: This article presents a bibliometric study on the dynamics of research on social technologies in the context of service sector development. The research is based on publications from ScienceDirect from 2022 to 2025. The analysis was conducted using the keyword "SOCIAL TECHNOLOGY" across the fields of social sciences, business, management, accounting, economics, and finance. Microsoft Excel was used for quantitative data analysis, allowing the organization of publications by year, country, source, and subject area. Additionally, VOSviewer was employed to analyze keywords and identify main research directions and trends. Special attention was given to open-access sources and archives, providing full-text availability. The results show a growing interest of researchers in social technologies and their role in the development of the service sector, as well as key countries and sources shaping the scientific dynamics in this field.

Keywords: Social technology; Bibliometric analysis; Service sector; Research trends; VOSviewer; ScienceDirect; Open access; Social sciences; Business and management; Economics and finance

XIZMAT KO'RSATISH SEKTORI RIVOJLANISHI KONTEKSTINDA IJTIMOYIY TEXNOLOGIYALAR DINAMIKASINI O'RGANISHNING BIBLIOMETRIK TADQIQOTI

Annotatsiya: Ushbu maqola xizmatlar sohasini rivojlantirish kontekstida ijtimoiy texnologiyalarni o'rganish dinamikasini bibliometrik tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot manbai sifatida 2022-2025 yillar orasidagi ScienceDirect nashrlari tanlangan. Tahlil "SOCIAL TECHNOLOGY" kalit so'zi orqali ijtimoiy fanlar, biznes, menejment, buxgalteriya, iqtisodiyot va moliya sohalarida amalga oshirilgan. Ma'lumotlarni kvantitativ tahlil qilish uchun Microsoft Excel dasturi qo'llanilib, nashrlar yillar, mamlakatlar, manbalar va predmet sohalariga bo'yicha tizimlashtirilgan. Shuningdek, asosiy tadqiqot yo'nalishlari va tendensiyalarni aniqlash uchun VOSviewer dasturi yordamida kalit so'zlar tahlil qilingan. Maxsus e'tibor ochiq kirish manbalari va arxivlariga qaratilgan bo'lib, nashrlarning to'liq matniga kirish imkoniyati ta'minlangan. Natijalar ijtimoiy texnologiyalar va ularning xizmatlar sohasini rivojlantirishdagi roliga bo'lgan tadqiqotchilar qiziqishining ortib borayotganini, shuningdek, ushbu sohada ilmiy dinamikani shakllantiruvchi asosiy mamlakatlar va manbalarni ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy texnologiya; Bibliometrik tahlil; Xizmatlar sohasi; Tadqiqot tendensiyalari; VOSviewer; ScienceDirect; Ochiq kirish; Ijtimoiy fanlar; Biznes va menejment; Iqtisodiyot va moliya.

ВВЕДЕНИЕ

Современная сфера услуг развивается под влиянием социальных, экономических и технологических изменений. В этих условиях особое значение приобретают социальные технологии - совокупность методов, инструментов и подходов, направленных на эффективное взаимодействие людей, организаций и общества в целом. Их использование способствует повышению качества обслуживания, оптимизации управленческих процессов и формированию устойчивых социальных отношений между поставщиком и потребителем услуг. Понятие "социальные технологии" имеет междисциплинарный характер и охватывает методы организации, регулирования и развития социальных процессов.

В широком смысле социальные технологии - это система целенаправленных действий, направленных на изменение, регулирование или совершенствование социальных отношений и поведения людей. Социальные технологии представляют собой важный инструмент повышения эффективности сферы услуг и укрепления ее социальной направленности. Их использование способствует созданию комфортной, доступной и человекоориентированной системы обслуживания. В условиях цифровизации и роста требований общества к качеству сервисов значение социальных технологий будет только возрастать, обеспечивая гармоничное развитие экономики и общества. Ниже представлен обзор литературы по этой теме.

1. Обзор литературы

Веричева рассматривает, как понятие "социальные технологии" использовалось в зарубежной и отечественной науке. Она отмечает, что в зарубежной литературе термин стал активно использоваться с 1970-х годов, а в России - с 80-х. В числе авторов, которые развивали тему: Никола Стефанов, М. Марков и др. Веричева определяет социальную технологию как деятельность, в результате которой достигается поставленная цель и изменяется объект деятельности.

Работа "Социальные технологии - Инновационные социальные технологии" (А. Кошелева, "Инновационные социальные технологии") - книжное или методологическое пособие. Автор цитирует Маркова: социальная технология - это заранее определённый ряд операций, направленный на достижение некоторой цели; технология предполагает расчленение этой деятельности на элементы, которые выполняются в определённой последовательности. Также в этой книге приводится взгляд В. Г. Афанасьева, который рассматривает социальную технологию как посредник между объективно протекающими социальными процессами и субъективной деятельностью людей, и связывает её с управлением: технология переводит абстрактные законы общества на конкретные предписания и регламенты.

Svetlana A. Ilynykh, Mikhail V. Melnikov и другие на работе "The Tools of Social Technologies in the Management System: Private and Public" исследуют, что означает термин

"социальная технология", какие инструменты при этом используются в управлении, и как они делятся на публичные и частные. Одним из выводов является то, что основная задача социальных технологий - оптимизация управленческого процесса ради социально-экономического результата.

Аброр Санакулов, Дустмурад Рахмонов, Нилуфар Назарова в своей работе авторы фокусируются на социальных технологиях, применяемых в системе социальных услуг, особенно в условиях пандемии COVID-19. Они рассматривают теоретико-методологические аспекты, показывают, что технологии социального обслуживания включают

компоненты: научно-политический, потребности общества и политическая составляющая. Авторы подчёркивают, что социальные технологии - это модель, в которой соединяются научные достижения, реальный запрос общества и социальная политика.

О. В. Гавриленко характеризует, как в современной экономике исследуются технологии управления (социальные технологии) в контексте внешних вызовов, особенно цифровизации и информационных технологий. Изучает трансформацию управленческих практик, где социальные технологии становятся важной частью модернизации общества.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

При написании статьи можно указать, что используются следующие подходы:

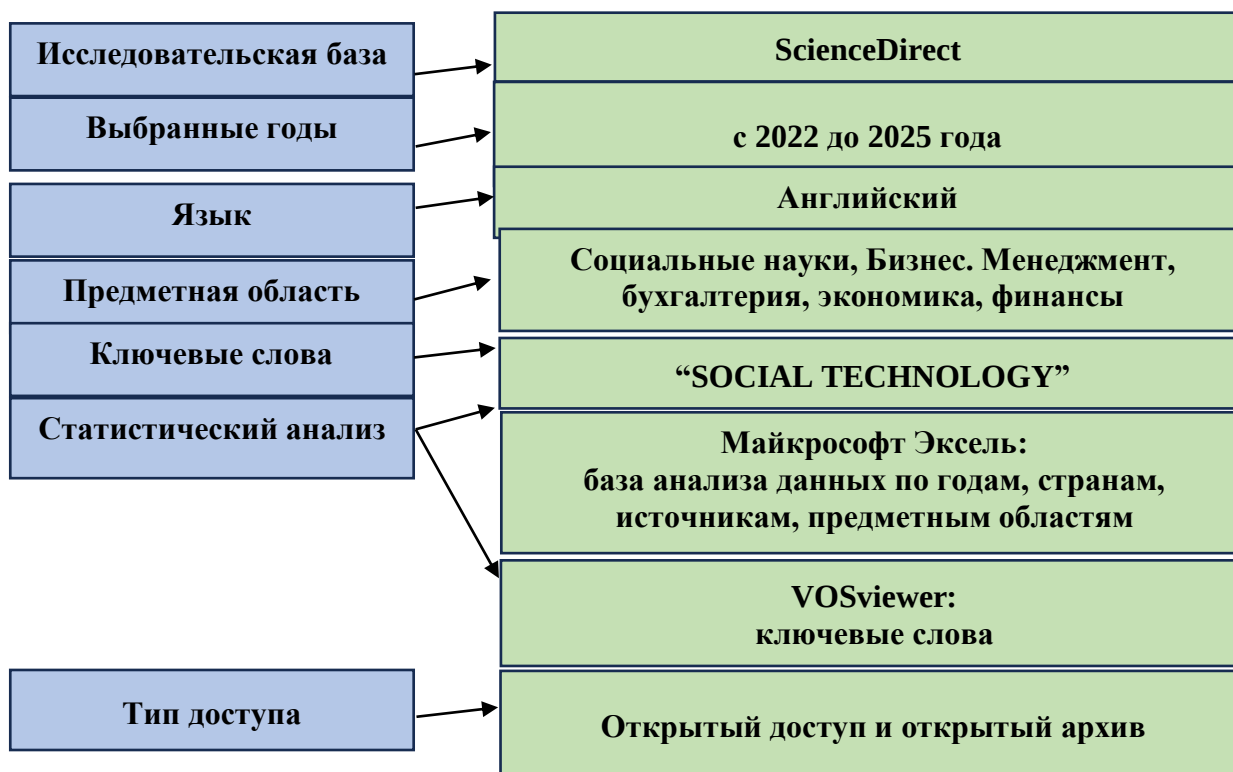

Рисунок-1. Методологическая схема темы

Многие авторы сходятся в том, что социальные технологии - это не просто методы, а система, включающая определённую цель, алгоритм, правила, структуры. Важен момент применимости: социальные технологии часто связываются с управлением - либо государственным, либо в организациях, либо в социальной работе. Они призваны переводить абстрактные принципы и законы в практические инструменты, регламенты, формулы взаимодействия.

На рисунке представлена методологическая схема исследования, выполненного на основе анализа научных публикаций из базы данных ScienceDirect. В качестве временного диапазона выбраны годы с 2022 по 2025, что позволяет охватить самые актуальные научные исследования по рассматриваемой тематике. Предметная область охватывает социальные науки, бизнес, менеджмент, бухгалтерию, экономику

и финансы, что соответствует междисциплинарному характеру темы. В качестве ключевого поискового запроса выбрано словосочетание "SOCIAL TECHNOLOGY", что обеспечивает фокус на исследования, посвящённые социальным технологиям и их роли в различных сферах деятельности. Для проведения статистического анализа применяются инструменты Microsoft Excel (для систематизации и анализа данных по годам, странам, источникам и предметным областям) и программа VOSviewer (для визуализации и анализа ключевых слов). Тип доступа определён как открытый доступ и открытый архив, что означает использование свободно доступных источников научной информации. Рабочим языком исследования является английский, так как именно на нём публикуется большинство современных научных работ в области социальных и экономических наук.

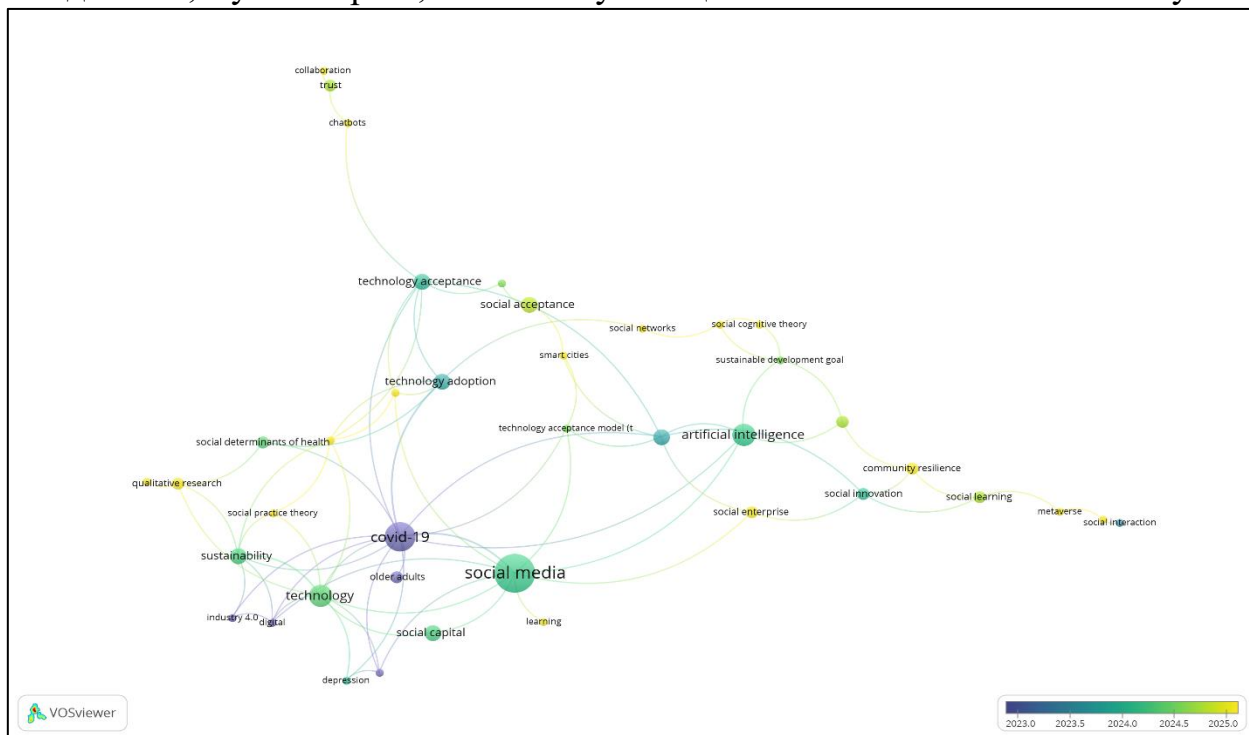

Рисунок-2. На изображении выше показаны наиболее часто используемые ключевые слова в статьях, собранных авторами с ключевым словом «Социальные технологии» за период с 2022 по 2025 год.

На визуализации, созданной с помощью инструмента VOSviewer, представлена сеть наиболее часто встречающихся ключевых слов в научных публикациях за период с 2022 по 2025 год, в которых фигурирует термин "социальные технологии". Граф отражает не только частоту использования терминов, но и степень их взаимосвязи, тематические кластеры и временную динамику. Центральное положение в графе занимают крупные ключевые слова, которые встречаются наиболее часто:

• social media - является крупнейшим узлом, что

свидетельствует о ведущей роли социальных медиа в дискурсе социальных технологий;

• covid-19 - значимый кластер, указывающий на продолжающееся влияние пандемии на исследования цифровых и социальных практик;

• technology - отражает широкий спектр исследований, связанных с внедрением технологий в социальную сферу;

• artificial intelligence - демонстрирует растущее внимание к ИИ как ключевому инструменту социальных технологий.

Таблица 1.

Таблица, отражающая методологические подходы к исследованию.

Подход	Содержание подхода	Применение в исследовании социальных технологий
Системный подход	Рассматривает социальные технологии как элемент сложной социальной системы, где взаимодействуют организация, персонал и клиенты.	Позволил анализировать структуру, взаимосвязи и взаимозависимости участников процесса предоставления услуг, а также оценить влияние технологий на целостность системы.
Функциональный подход	Исследует функции и назначение социальных технологий, их вклад в эффективность и устойчивость организации.	Используется для определения, какие функции выполняют социальные технологии - управление персоналом, коммуникация, мотивация, повышение лояльности клиентов и др.
Социокультурный подход	Подчеркивает влияние культуры, ценностей, традиций и норм общества на формирование и восприятие социальных технологий.	Позволил объяснить, как социальные технологии адаптируются к культурным особенностям общества и влияют на поведение работников и клиентов.

Институциональный подход	Анализирует влияние формальных и неформальных институтов (норм, правил, традиций) на внедрение и развитие социальных технологий.	Применялся для изучения нормативной, организационной и управленческой среды, в которой формируются и реализуются социальные технологии.
---------------------------------	--	---

Источник: Составлено автором на основе системного, функционального, социокультурного и институционального подходов, представленных в современной социологической и управленческой литературе.

Анализ и результаты

Лидеры исследований 2025 года основаны на данных Nature Index с 1 января 2024 года по 31 декабря 2024 года. На карте представлено географическое распределение стран, лидирующих в мировой научно-исследовательской деятельности в 2025 году. Каждая страна выделена определённым цветом, обозначающим её принадлежность к группе государств, в которых расположены ведущие научные учреждения. (Рисунок-3)

Китай (темно-красный цвет) занимает доминирующее положение в азиатском регионе, отражая его ключевую роль в глобальном научном производстве. США (тёмно-синий) продолжают оставаться одним из мировых центров исследований, хотя их научная активность уступает китайской в ряде сфер. Германия

(зелёный) и Великобритания (бирюзовый) выделяются как ведущие европейские научные площадки. Япония (оранжевый), Южная Корея (красно-оранжевый) и Индия (салатовый) отмечены как ключевые центры научных исследований в Азии, обладающие значительным вкладом в международные публикации. Франция (жёлто-оранжевый) и Швейцария (тёмно-бордовый) представлены как важные европейские исследовательские государства с высокими научными показателями. Канада (светло-жёлтый) показана как один из ведущих научных центров Северной Америки, дополняя картину научного превосходства США. Карта демонстрирует, что центральные мировые лидеры научных исследований сосредоточены в Восточной Азии, Северной Америке и Западной Европе. Такая визуализация подчёркивает глобальное перераспределение научного потенциала в пользу азиатских стран, прежде всего Китая, который в последние годы активно укрепил свои позиции в международной научной системе.

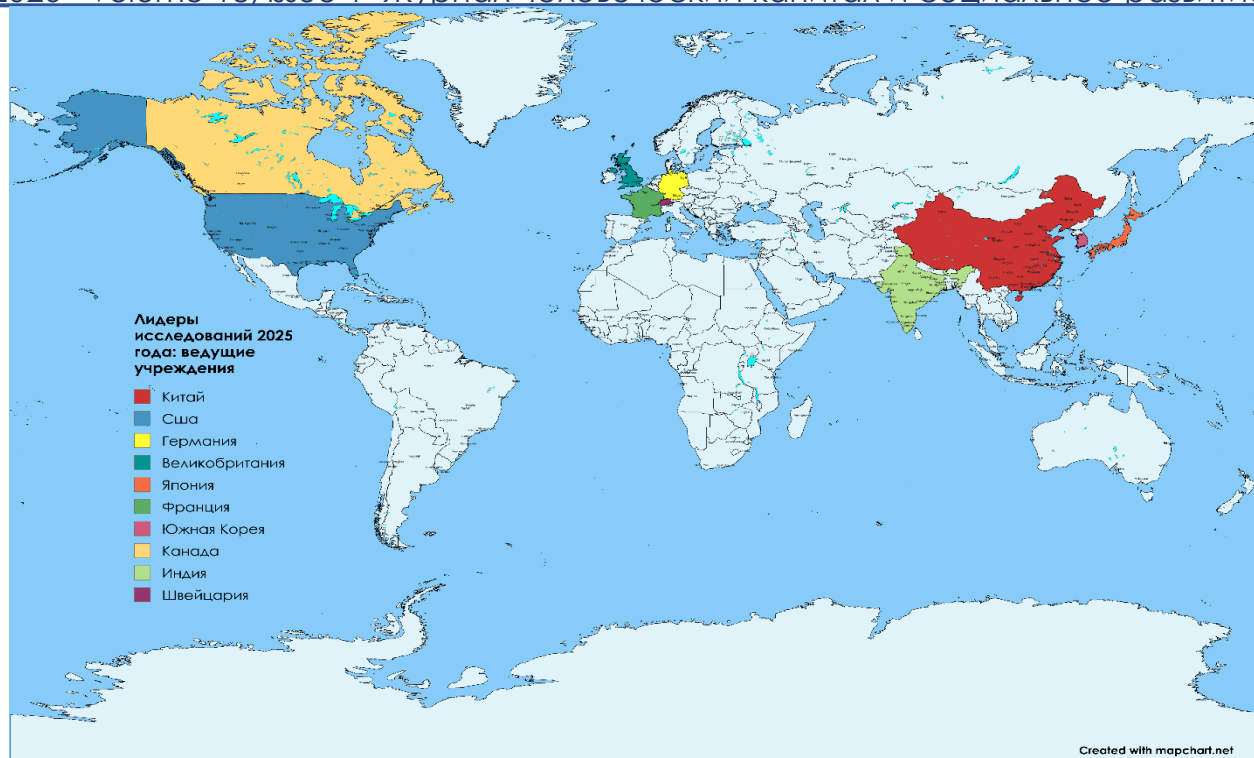

Рисунок-3. Лидеры исследований 2025 года: ведущие учреждения стран.

Источник: На основе данных Nature Index автор превратил их в

иллюстративную фотографию в программе

Mapchart. <https://habr.com/ru/news/921126/>

Согласно обновлённым данным рейтинга Nature Index за 2024 год, китайские учёные стали ключевыми участниками глобальной научной деятельности. Страна впервые обошла США, которые долгое время сохраняли лидерство. Среди десяти крупнейших исследовательских университетов мира восемь - китайские. Рейтинг Nature Index формирует оценку вклада стран в мировые исследования, основываясь на публикациях в 145 ведущих журналах по медицине и естественным наукам. В 2023 году совокупный показатель Китая составил 23 580 баллов, тогда как у США он равнялся 21 160. Уже в 2024 году Китай значительно увеличил свой показатель до 32 121 балла (+17,4%), в то время как США сократили свой результат до 22 082 баллов (-10,1%).

Среди ведущих научных учреждений первое место также занимает китайский университет. Более того, из двадцати наиболее активных участников научных исследований тринадцать - это вузы Китая. Китайские университеты особенно сильны в областях химии, физики и исследований окружающей среды. В то же время они уступают своим зарубежным конкурентам в направлениях, связанных со здравоохранением, биологическими науками, медицинскими исследованиями и в сегменте некоммерческих исследовательских организаций.

За последние годы интерес исследователей к социальным технологиям резко увеличился. Социальные технологии включают методы и практики, направленные на: (Рисунок-4)

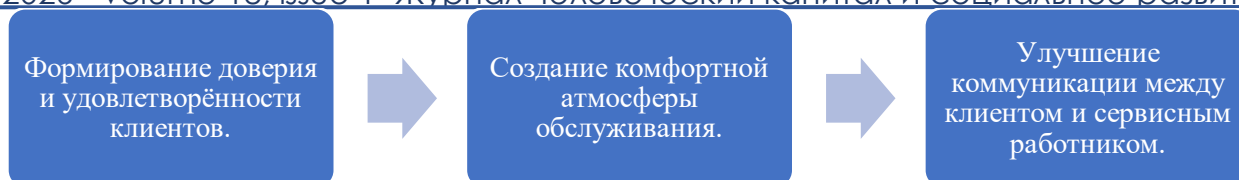

Рисунок-4. Основы социальных технологий в развитии сферы услуг.

Источник: Разработано автором

Это говорит что, социальные технологии развивают сферу услуг за счёт управления человеческими отношениями, поведением и коммуникациями, что повышает качество сервиса и эффективность работы организаций. Социальные технологии развивают сферу услуг потому, что они улучшают качество взаимодействия между людьми, а именно от этого зависит успешность любой сервисной организации. Они делают услуги более удобными, доступными, персонализированными и культурными, что способствует развитию отрасли в целом.

развития социальных технологий, которые играют важную роль в трансформации современной сферы услуг. Социальные технологии рассматриваются как совокупность методов, инструментов и цифровых решений, направленных на укрепление коммуникации, повышение качества обслуживания и совершенствование организационных процессов. В условиях растущей конкуренции и цифровизации экономики их развитие становится одной из основных предпосылок повышения эффективности сервисной деятельности.

Представленная схема (Рисунок-5) отражает ключевые направления

Рисунок-5. Ключевые направления развития социальных технологий.

Заключение

Проведенное библиометрическое исследование динамики изучения социальных технологий в контексте развития сферы услуг позволило выявить ключевые тенденции и закономерности в научных публикациях за период с 2022 по 2025 год. Анализ данных из базы ScienceDirect показал, что интерес исследователей к социальным технологиям постоянно растет, особенно в областях социальных наук, бизнеса, менеджмента, экономики и финансов.

Результаты анализа научных публикаций показывают, что интерес исследователей к проблематике социальных технологий заметно усилился на фоне изменений в организации труда, управлении человеческими ресурсами, развитии клиенториентированных моделей обслуживания и внедрении цифровых решений в сферу услуг. Если на ранних этапах социальные технологии рассматривались преимущественно как инструмент социального управления и регулирования общественных процессов, то в современных исследованиях они всё чаще интерпретируются как важный фактор повышения эффективности деятельности организаций сферы услуг, улучшения коммуникации с потребителями и формирования устойчивых конкурентных преимуществ.

Библиометрический подход позволил выявить количественные и качественные изменения в развитии данной исследовательской области. В частности, наблюдается увеличение числа научных публикаций, расширение географии исследований,

активизация международного научного сотрудничества, а также углубление тематической дифференциации. Это свидетельствует о том, что социальные технологии перестали быть исключительно объектом узкоспециализированного изучения и постепенно становятся важной частью более широкого научного дискурса, связанного с инновациями, устойчивым развитием, сервисным менеджментом, цифровой трансформацией и социальной эффективностью.

С помощью Microsoft Excel была проведена систематизация публикаций по годам, странам, источникам и предметным областям, что позволило определить ведущие страны и издательства, формирующие научную динамику. Применение VOSviewer для анализа ключевых слов выявило основные исследовательские направления, подчеркивая значимость социальных технологий для улучшения качества услуг, оптимизации бизнес-процессов и повышения эффективности взаимодействия с клиентами.

Особое внимание уделялось открытым источникам и архивам, что подтверждает растущую тенденцию к доступности научной информации и обмену знаниями. Результаты исследования демонстрируют, что социальные технологии становятся важным инструментом развития сферы услуг, способствуя внедрению инноваций, улучшению клиентского опыта и повышению конкурентоспособности организаций.

В целом, исследование подтверждает необходимость дальнейшего изучения социальных технологий и их практического

применения в различных секторах экономики, а также стимулирует международное сотрудничество и обмен опытом в этой области.

Выводы:

1. Интерес к социальным технологиям в научных исследованиях постоянно растет и охватывает множество дисциплин, включая социальные науки, бизнес, экономику и управление.

2. Социальные технологии рассматриваются как важный инструмент для повышения качества услуг и эффективности бизнес-процессов.

3. Ведущими странами и источниками публикаций выступают государства с развитой научной инфраструктурой и высоким уровнем публикационной активности.

4. Анализ ключевых слов демонстрирует концентрацию исследований на инновациях, клиентском опыте и оптимизации управленческих процессов.

5. Доступ к открытым источникам и архивам способствует глобальному обмену знаниями и ускоряет развитие научной области.

6. Дальнейшее изучение социальных технологий является актуальным и востребованным, что стимулирует их практическое применение в сфере услуг и формирование новых исследовательских направлений.

Особое внимание уделялось открытым источникам и архивам, что подтверждает растущую тенденцию к доступности научной информации и обмену знаниями.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ССЫЛОК

1. О. Н. Веричева - "Теоретические аспекты технологии социальной работы" (Костромской государственный университет, 2014).

2. Анна Кошелева, Александра Буторина, Наталья Соловьева - "Инновационные социальные технологии" 2013 172 стр.
<https://www.litres.ru/book/aleksandra-butorina/innovacionnye-socialnye-tehnologii-16935727/chitat-onlayn/>

3. Svetlana A. Ilynykh, Mikhail V. Melnikov и другие - The Tools of Social Technologies in the Management System: Private and Public. 2018.
[https://doi.org/10.14505/jarle.v9.4\(34\).12](https://doi.org/10.14505/jarle.v9.4(34).12)

4. Abror Sanakulov, Dustmurod Rakhmonov, Nilufar Nazarova - "Social Service Technologies and Mechanisms of its Implementations" (2020).

5. О. V. Gavrilenko - "Social technologies in management of modern Russian society", журнал "Вестник Московского университета. Серия "Социология и политология"", 2024.

6. Данные Nature Index. <https://habr.com/ru/news/921126/>

7. Программа VOSviewer -программный инструмент для построения и визуализации библиометрических сетей.

8. Программа MapChart - Создание собственной карты.

INSON KAPITALINI BOSHQARISH MINTAQANING IJTIMOY-IQTISODIY VA INNOVATSION RIVOJLANISHINING OMILI SIFATIDA

Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich

Qarshi davlat texnika universiteti, Qashqadaryo, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich

Qarshi davlat texnika universiteti
"Innovatsion iqtisodiyot" kafedrası
dotsenti, iqtisod fanlari nomzodi

Email: gayrat.ubaydullayev@mail.ru

Тел: +99893 351 65 37

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Tadqiqotning maqsadi inson kapitalini boshqarish mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion rivojlanishidagi jarayonlarni nazariy va amaliy asoslarini o'rganish. Innovatsion rivojlanish manfaatlarini yo'lida inson kapitalini shakllantirish jarayonida bu hududning ma'lum bir ijodiy va iste'molchi (psixofiziologik, ma'naviy, intellektual, ta'lim, malaka, professional, ishlab chiqarish, ijodiy) fazilatlar va qobiliyatlarga, ushbu fazilatlaridan foydalanish, iste'mol qilish, bilan bog'liq munosabatlarga ega bo'lgan inson resurslari yig'indisi bo'lib, ular mintaqada reproduktiv jarayonlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlaydi. Mintaqaning innovatsion salohiyatini rivojlantirish va amalga oshirish, Inson taraqqiyoti indeksi bilan o'lanadigan mintaqaning inson kapitalini shakllantirishda ichki va tashqi investitsiya manbalaridan maksimal darajada foydalanish bilan bog'liq bo'lgan nazariy va amaliy asoslar o'rganildi.

Kalit so'zlar: Mintaqaviy inson kapitali, innovatsion iqtisodiyot, ta'lim tizimi, inson kapitaliga investitsiyalar, mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, ishlab chiqarish jarayoni, mehnat resurslari. Inson taraqqiyoti indeksi.

УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ КАПИТАЛОМ КАК ФАКТОР СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО И ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Аннотация. Цель исследования – изучение теоретических и практических основ процессов управления человеческим капиталом в социально-экономическом и инновационном развитии региона. В процессе формирования человеческого капитала в интересах инновационного развития рассматривается совокупность человеческих ресурсов региона, обладающих определенными творческими и потребительскими (психологическими, духовными, интеллектуальными, образовательными, квалификационными, профессиональными, производственными, творческими) качествами и способностями, использование этих качеств, потребление и связанные с этим отношения, обеспечивающие социально-экономическое развитие репродуктивных процессов в регионе. Изучены теоретические и практические основы, связанные с развитием и реализацией инновационного потенциала региона, максимальным использованием внутренних и внешних инвестиционных ресурсов при формировании человеческого капитала региона, измеряемого индексом человеческого развития.

Ключевые слова: региональный человеческий капитал, инновационная экономика, система образования, инвестиции в человеческий капитал, социально-экономическое развитие региона, производственный процесс, трудовые ресурсы. Индекс человеческого развития.

HUMAN CAPITAL MANAGEMENT AS A FACTOR IN THE SOCIO-ECONOMIC AND INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGION

Abstract. The purpose of this study is to examine the theoretical and practical foundations of human capital management processes in the socio-economic and innovative development of a region. The process of forming human capital for the purposes of innovative development considers the totality of a region's human resources possessing certain creative and consumer (psychophysiological, spiritual, intellectual, educational, qualification, professional, industrial, and creative) qualities and abilities, the use of these qualities, consumption, and related relationships that ensure the socio-economic development of reproductive processes in the region. The article examines the theoretical and practical foundations associated with the development and realization of a region's innovative potential, as well as the maximum use of internal and external investment resources in the formation of the region's human capital, measured by the Human Development Index.

Keywords: regional human capital, innovative economy, education system, investment in human capital, regional socio-economic development, production process, labor force. Human Development Index.

Kirish

Prezidentimiz Sh.M.Mirzaevning 2025 yil 26 dekabrda Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomalarida.... "Yurtimizdagi qulay biznes muhiti, demografik o'sish, inson kapitaliga berilayotgan e'tibor – O'zbekistonni investorlar uchun eng jozibador mamlakatlardan biriga aylantirmoqda. Masalan, biz to'qqiz yilda barcha iqtisodiyot tarmoqlariga 130 milliard dollarlik xorijiy investitsiya olib keldik. Joriy yilning o'zida chet ellik hamkorlarimiz bilan yana 140 milliard dollarlik yangi investitsiyaviy kelishuvlarga erishdik" deb ta'kidlab o'tdilar. Bu ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion rivojlanish uchun mintaqaviy (davlat) boshqaruv usullarini kengaytirish, shuningdek, sub'ektlarning inson kapitaliga investitsiyalarni rivojlantirish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 26 dekabrda Oliy Majlisga yo'llagan murojaatnomalarida.... "Yurtimizdagi qulay biznes muhiti, demografik o'sishi, inson kapitaliga berilayotgan e'tibor – O'zbekistonni investorlar uchun eng jozibador mamlakatlardan biriga aylantirmoqda. Masalan, biz to'qqiz yilda barcha iqtisodiyot tarmoqlariga 130 milliard dollarlik xorijiy investitsiya olib keldik. Murojaatnomada mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyalarini amalga oshirishda inson kapitali samaradorligini rivojlantirish omillarining uslubiy, nazariy va amaliy asoslari ko'rsatib berilgan bo'lib, yorqin sonlarda amaliy bajarilish mexanizmi ishlab chiqilgan. Inson qadrini ulug'lashga qaratilgan strategiya va vatanimiz ravnaqi va kelajak istiqbolimizni belgilovchi muhim hodisa,

intellektual salohiyatni rivojlantirish-bugunki kunning muhim vazifasi kabi gazetadagi ilmiy maqolada inson kapitalini rivojlanib borayotganligi to'g'risida olimimiz Q.X.Abduraxmonov tomonidan ilmiy asoslangan ta'rif va tahlillar keltirilgan.

Ilmiy adabiyotlarda mintaqaviy rivojlanish samaradorligini oshirish muammolari, nomutanosibliklari va shart-sharoitlarini mintaqaning samarali ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion rivojlanishining asosiy omili sifatida jahon iqtisodiyotining globallasuvi davrida intellektual kapital to'g'risida olimlarimiz E.A. Окунова, С. А. Грачев, М.Г. Алимйрзаевlar tomonidan inson kapitalini rivojlantirish uchun imkoniyatlar va xatarlarning kombinatsiyasi uning innovatsion rivojlanishida inson kapitalining boshqarish samaradorligini baholash mintaqaning innovatsion qabul qilish qobiliyati va innovatsion faolligini baholash to'g'risida asosli tavsiyalar ko'rsatib o'tilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Inson kapitali insoniy fazilatlar (psixofiziologik, ma'naviy, intellektual, ta'lim, malaka, professional, samarali, ijodiy) to'plami sifatida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar natijasida shakllanadigan, sub'ektning ichki boyitishini va atrof-muhitning tashqi boyitishini, shu jumladan shaxsiy, korporativ va mintaqaviy daromadlarni shakllantirishni ta'minlaydigan, fazilatlar esa jismoniy va intellektual mehnat natijalariga aylanishi mumkin bo'lgan o'zaro ta'sir qiluvchi qobiliyatlar va ehtiyojlar tizimidir. Mintaqaviy innovatsion rivojlanish maqsadlarini inson kapitalini rivojlantirish strategiyalari bilan uyg'unlashtirish mintaqaviy inson kapitalini rivojlantirish salohiyatini

hisobga olgan holda mintaqaviy innovatsion rivojlanish tizimini shakllantirish va natijada mintaqaviy inson salohiyatini rivojlantirish darajasiga qarab samarali investitsiya yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Mintaqada inson kapitalining rivojlanish darajasi mintaqaning innovatsion qabul qilish qobiliyatining ko'rsatkichi bo'lib, u mehnat unumdorligi, mintaqaviy kapital unumdorligi darajasi va ishlab chiqarishning ekologik tozalik darajasi ko'rsatkichlarida aks etadi. Mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy tizimning innovatsion qabul qilinishi - bu mintaqaviy iqtisodiyot va jamiyatning barcha sohalarida turli xil innovatsiyalarni amalga oshirish, tarqatish va ulardan foydalanish uchun sharoit va imkoniyatlarning mavjudligi.

Mintaqada innovatsiyalarga moslashuvchanlik mintqa aholisining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, mintaqaviy ommaviy axborot vositalarida innovatsiya jarayonining yetarlicha yoritilmaganligi va mintaqada innovatsion tadbirkorlikning rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan yuqori tashkiliy va iqtisodiy to'siqlar bilan belgilanishi mumkin. O'z navbatida, mintaqaning innovatsiyalarni qabul qilish qobiliyatining yuqori ko'rsatkichlari uning innovatsion faolligini ta'minlaydi, bu esa mintaqaning innovatsion rivojlanish vektorini shakllantiradi. Oxir-oqibat, inson kapitalini boshqarish samaradorligini baholash mintaqaning innovatsion qabul qilish qobiliyati va innovatsion faolligini baholashda aks etadi.

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi. Hozirgi vaqtda alohida mamlakatlar va mintaqalarning iqtisodiy o'sishi ko'p jihatdan aholining turmush darajasi va sifati bilan belgilanadi, bu esa inson

salohiyatini mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida asosiy omilga aylantiradi. Bir tomondan, aynan odamlarning ijtimoiy takror ishlab chiqarishda faol ishtirok etish qobiliyatiga e'tibor berish mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning samaradorligini va mintaqaning raqobatbardoshligini hal qiluvchi omil hisoblanadi. Boshqa tomondan, odamlar samarali mintaqaviy rivojlanishning muhim bo'g'ini sifatida yangi hayot imkoniyatlari bilan ta'minlanishi kerak, bu esa ularning eng muhim ehtiyojlarini - o'zini o'zi anglash va ijodkorlikni qondirishga sezilarli hissa qo'shadi.

Mintaqaviy rivojlanish samaradorligini oshirish muammolari, nomutanosibliklari va shart-sharoitlarini mintaqaning samarali ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion rivojlanishining asosiy omili sifatida inson kapitalini boshqarish jarayonlarini faollashtirish orqali hal qilish mumkin degan ilmiy taxminga asoslangan. Yaxshilash sohalar mintaqalarning inson taraqqiyoti indeksiga (ITI) mezo-iqtisodiy ko'rsatkichlarning ta'sirini korrelyatsiya va regressiya tahlili orqali aniqlanadi. Bu mintaqaning innovatsion rivojlanish tizimida inson kapitalini boshqarishni innovatsion madaniyatni shakllantirish va inson kapitali sifatini aniqlash uchun asos sifatida belgilaydi. Ijtimoiy ishlab chiqarishning postindustrial bosqichiga o'tish va innovatsion iqtisodiyotning paydo bo'lishi mintaqaviy rivojlanishning nazariy va metodologik asoslarini, shu jumladan, inson kapitali konsepsiyasini ustuvor rivojlanish omili sifatida yangilashni talab qiladi. Konsepsiyaning asosiy tushunchalarini aniqlashtirish va o'zgartirish bizga inson kapitalining mintaqaviy takror ishlab chiqarish jarayonlari, dasturlari, mintaqaviy

iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar va ishlab chiqarish va ijtimoiy samaradorlik ko'rsatkichlariga ta'sirini tizimlashtirish va baholash imkonini beradi.

Inson kapitaliga investitsiya xarajatlarining kamayishi bilan tavsiflangan hozirgi iqtisodiy vaziyatda mintaqaviy bozorda mezo- (mintaqaviy davlat organlari), mikro- (tashkilotlar, korxonalar) va nano- (inson kapitali sub'ektlari) iqtisodiy agentlari o'rtasidagi innovatsion munosabatlar ustuvor omil hisoblanadi. Bu munosabatlar inson kapitalini hisobga olgan holda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning mintaqaviy determinantiga asoslangan. Bu xodimlarning iqtisodiy manfaatlari, korxona boshqaruvi va mintaqaviy hokimiyat organlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir tizimi orqali mintaqaning innovatsion salohiyatini oshirish uchun sharoit yaratadi. Bu ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion rivojlanish uchun mintaqaviy (davlat) boshqaruv usullarini kengaytirish, shuningdek, korxona darajasida iqtisodiy rag'batlantirishni baholash va sub'ektlarning inson kapitaliga investitsiyalarni rivojlantirishga undashini ta'minlash imkonini beradi.

Mintaqaning innovatsion salohiyatini rivojlantirish va amalga oshirish, Inson taraqqiyoti indeksi bilan o'lchanadigan mintaqaning inson kapitalini shakllantirishda ichki va tashqi investitsiya manbalaridan maksimal darajada foydalanish bilan bog'liq. Shuning uchun, Inson taraqqiyoti indeksini ham umumiy, ham mintaqaviy sub'ektlar darajasida mezo-darajada baholash zarur, bu esa innovatsion salohiyatning mintaqaviy determinantini va mintaqaviy iqtisodiyotning innovatsion salohiyatini rivojlantirishni hisobga olish imkonini beradi. Inson

kapitaliga asoslangan mintaqaviy innovatsion rivojlanish tizimining rasmiylashtirilgan tavsifi innovatsion salohiyatni yaratish uchun asos sifatida inson kapitali subyektlarining rivojlanish ehtiyojlarini hisobga olishni talab qiladi. Inson kapitaliga asoslangan mintaqaviy innovatsion rivojlanish tizimini qurishda mintaqaviy inson kapitalini rivojlantirish maqsadlari hududiy innovatsion rivojlanish maqsadlari bilan uyg'unlashtirilishi kerak. Bu mintaqaning haqiqiy imkoniyatlari va xususiyatlarini hisobga oladigan samarali ishlaydigan innovatsion mintaqaviy rivojlanish tizimini yaratish imkonini beradi. Mintaqaviy innovatsion rivojlanish maqsadlari uchun inson kapitalini boshqarishni bir necha o'lchovlar bo'yicha baholash tavsiya etiladi, bunda quyidagilarni hisobga olish kerak: korxona innovatsion rivojlanishining asosi sifatida individual inson kapitalini (nano-daraja) rivojlantirish (mikro-daraja), bu esa o'z navbatida hududning innovatsion qabul qilish qobiliyati va faolligi ko'rsatkichlarini (mezo-daraja) shakllantiradi va shu bilan mintaqadagi individual iqtisodiy subyektlarning salohiyatini hisobga olgan holda innovatsion rivojlanishni boshqarish uchun zaxiralarni aniqlaydi. Shaxslar, korxonalar va mintaqalarning innovatsion rivojlanish darajasini tavsiflovchi ko'rsatkichlardan foydalangan holda inson kapitalini boshqarish samaradorligini tizimli baholash mintaqaviy innovatsion rivojlanish uchun qabul qilingan va amalga oshirilgan boshqaruv qarorlari sifatini oshirish, shuningdek, ularning yo'nalishini sozlash imkonini beradi.

Ilmiy bilimlarni oshirish elementlari quyidagilar:

- inson kapitali tushunchasining kategorik va kontseptual asoslari o'rganildi, tizimlashtirildi va o'zgartirildi, ya'ni sub'ektning inson kapitali va mintaqaning inson kapitalining terminologik asoslari aniqlandi, muallifning talqini ma'lum bo'lganlardan kompleks yondashuv va bir qator fazilatlarni hisobga olish bilan farq qiladi, ular o'zaro ta'sir qiluvchi ko'p darajali qobiliyatlar va ehtiyojlar tizimi sifatida talqin qilinishi kerak (mintaqa uchun - ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion rivojlanishni ta'minlaydigan fazilatlardan foydalanish, iste'mol qilish, yo'q qilish bilan bog'liq munosabatlar), bu esa mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida inson kapitalidan foydalanish muammolari, nomutanosibliklari va istiqbollarini yanada to'liq tahlil qilish imkonini beradi;

- "ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning mintaqaviy determinanti" tushunchasining mazmuni "inson kapitali" toifasi bilan to'ldirildi, bu mintaqaviy inson kapitalini rivojlantirishning turli jihatlariga qaratilgan mavjud ta'riflardan farqli o'laroq hududiy jihatdan mahalliyashtirilgan iqtisodiy tuzilmalarning mezo va mikro darajalardagi o'zaro ta'siri va integratsiyasining yaxlitligi va murakkabligi sifatida tushunilishi kerak, bu mintaqada innovatsion faoliyatni rivojlantirishda namoyon bo'ladi, bu inson kapitaliga doimiy investitsiyalarga asoslangan, ushbu toifadan foydalanish bizga mintaqada innovatsion loyihalarni tashkil etishdagi tendentsiyalar va naqshlarni aniqlash va ijtimoiy-iqtisodiy natijalarni baholash imkonini beradi;

- Inson taraqqiyoti indeksini (Inson taraqqiyoti indeksi) mezodarajada baholashning ikki bosqichli algoritmi

taklif qilinmoqda: 1) mintaqaning inson salohiyatini mezodarajada baholash (mintaqaning umumiy bahosi), bu mehnat, kasbiy, demografik va innovatsion salohiyatni baholashni o'z ichiga oladi; 2) mintaqaning tarkibiy subyektlarini daromad, uzoq umr ko'rish, ta'lim va inson kapitali xarajatlari (investitsiyalar) asosida baholash, bu esa butun mintaqaviy darajada va xususan, mintaqaning tarkibiy subyektlarida Inson taraqqiyoti indeksini tashkil etish va baholash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi;

- mintaqaning innovatsion rivojlanish tizimida inson kapitalini boshqarish, bu innovatsion madaniyatning belgilovchi omili sifatida inson kapitali sub'ektlarining rivojlanish ehtiyojlarini tahlil qilish asosida amalga oshiriladi, unda an'anaviy yondashuvlardan farqli o'laroq, hududni innovatsion rivojlantirish vazifalari mintaqaviy inson kapitalini rivojlantirish muammolari va salohiyati bilan bog'liq bo'lib, bu mintaqaviy hokimiyat organlari, biznes va fuqarolik jamiyati tuzilmalarining boshqaruv qarorlarining o'z vaqtida qabul qilinishi va samaradorligini oshiradi;

- inson kapitalini boshqarish samaradorligini baholashning keng qamrovli uchta darajasini (nano-daraja, mikro-daraja, mezo-daraja) o'rganish imkonini beradi, bu mavjudlaridan farqli o'laroq, mintaqaviy iqtisodiy tizimning (shaxs-korxona-mintaqa) tarkibiy bo'g'inlarining innovatsion rivojlanish darajasi o'rtasidagi bog'liqlikka asoslangan bo'lib, bu mintaqada, jamiyat va shaxsning innovatsion rivojlanish samaradorligini aniqlash va mintaqaning strategik innovatsion rivojlanish vektorini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa, mintaqaviy hokimiyat organlari tomonidan mintaqaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda, inson kapitalini boshqarish samaradorligini tizimli baholash mintaqaviy innovatsion rivojlanish uchun qabul qilingan va amalga oshirilgan boshqaruv qarorlari sifatini oshirish jarayonlarida inson kapitalini rivojlantirishni hisobga oladigan mintaqaviy dasturlarni ishlab chiqishda foydalanishlari mumkin. Inson kapitalini rivojlantirish indeksini mezo-darajada baholash algoritmi va inson kapitali sub'ektlarining rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash modeliga asoslangan inson kapitaliga asoslangan innovatsion rivojlanishning mintaqaviy tizimini ishlab chiqish mexanizmi ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. So'nggi paytlarda iqtisodchilar inson qobiliyatlari bilan bir qatorda ehtiyojlarni — insonga faoliyatni amalga oshirish va kerakli natijaga erishish imkonini beruvchi fazilatlarini — inson kapitali tuzilishiga kiritmoqdalar. Ehtiyojlar va qobiliyatlar, aslida, faoliyatni amalga oshirish va

kerakli natijaga erishish imkonini beruvchi o'zaro bog'liq fazilatlar (inson kapitali tuzilishining tarkibiy qismlari) hisoblanadi. Iqtisodiy rivojlanishning sanoat bosqichida investitsiyalar insonning ishlab chiqarish qobiliyatiga jamlangan bo'lib, kasbiy ko'nikmalarni va natijada mehnat unumdorligini oshiradigan harakatlar sifatida tushunilgan. Biroq, daromadlarni maksimal darajada oshirish va boylik ishlab chiqarishning turli ko'rsatkichlarining o'sishi bilan bog'liq bo'lgan inson kapitaliga iqtisodiy jihatdan oqilona qarashlar har doim ham postindustrial jamiyat sharoitlariga mos kelavermaydi. Mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida inson kapitalining qo'llanilishini tahlil qilish uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi tomonidan ishlab chiqilgan eng mashhur intellektual mahsulotlardan biri bo'lgan inson rivojlanishi konsepsiyasi qo'llaniladi. Konsepsiyaning asosiy strategik vositasi Inson rivojlanishi indeksidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2025-yil 26-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Xalq so'zi, 2025 yil 27 dekabr.
2. Абдурахманов К.Х. “Анализ современных инновационных подходов к управлению человеческим развитием”. Научно-аналитический журнал «Наука и практика» Российского экономического университета имени Г. В. Плеханова. Т. 10, № 29, 2018 г.
3. Окунькова Е.А. Роль человеческого капитала в инновационном развитии экономических систем / Е.А. Окунькова // Глобальный научный потенциал. – 2018. – №11– С. 120-127.
4. Грачев С. А. Человеческий капитал как ресурс инновационного развития региона. – М : Инфра - М, 2016. - № 5. -С. 64 - 77.
5. Алимйрзаева М.Г. Содержание человеческого капитала как фактора социально - экономического развития региона. Монография. Изд. Центр ДГТУ. 2013. 70 с.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ТЕРМИНУ «ИНВЕСТИЦИИ»

А.А.Шерматов

Самаркандского института экономики и сервиса, Самарканд, Узбекистан.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Шерматов Ахбор Абдихакимович

Преподаватель Самаркандского
института экономики и сервиса

Email: axrorshermatov@mail.ru

Тел: +99893 724 05 64

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Аннотация. В данной статье анализируется понятие инвестиций и их экономическая сущность. Проанализированы различные определения инвестиций, подходы зарубежных и отечественных экономистов. Инвестиции – это долгосрочные, долгосрочные вложения капитала в различные отрасли, социально-экономические программы, инновации, предпринимательские проекты в своей стране или за рубежом с целью развития экономики, то есть инвестиции – это вложения с целью получения будущей прибыли. Инвестиции влияют на экономический рост и развитие внешней торговли, её состояние и перспективы изучаются на примере Узбекистана. Результаты исследования включают рекомендации по совершенствованию инвестиционных стратегий и привлечению иностранных инвестиций.

Ключевые слова: инвестиции, экономический рост, экономическое развитие, деньги, инвестиционная среда, инвестор, прибыль, предприятия

**INVESTETSIYA ATAMASIGA ILMIY-NAZARIY
YONDASHUV ASOSIDA TAHLIL**

Annotatsiya. Ushbu maqolada investitsiya tushunchasi va uning iqtisodiy mohiyati tahlil qilingan. Investetsiyaga berilgan turlicha ta'riflar, xorijiy va milliy iqtisodchilarning yondashuvlari tahlil qilingan. Investitsiya bu iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida o'z mamlakatida yoki chet ellarda turli tarmoqlarga, ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarga, innovatsiya, tadbirkorlik loyihalariga uzoq, muddatli kapital kiritish, ya'ni investitsiya kelajakda naf olish maqsadida mablag'lar qo'yish hisoblanadi. Investetsiya iqtisodiy o'sish va tashqi savdo rivojlanishiga ta'sir qilib, muhiti, uning istiqbollari O'zbekiston misolida o'rganildi. Tadqiqot natijalari investitsiya strategiyalarini takomillashtirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish bo'yicha tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: investetsiya, iqtisodiy o'sish, iqtisodiy rivojlanish, pul mablag'lari, investetsiya muhiti, investor, foyda olish, korxonalar

**SCIENTIFIC AND THEORETICAL APPROACHES TO
THE TERM "INVESTMENTS"**

Abstract. This article analyzes the concept of investment and its economic essence. Various definitions of investment, approaches of foreign and national economists are analyzed. Investment is a long-term, long-term capital investment in various sectors, socio-economic programs, innovation, entrepreneurial projects in one's own country or abroad for the purpose of developing the economy, that is, investment is an investment with the aim of obtaining future profit. Investment affects economic growth and foreign trade development, its environment, and its prospects are studied on the example of Uzbekistan. The results of the study include recommendations for improving investment strategies and attracting foreign investment.

Keywords: investment, economic growth, economic development, money, investment environment, investor, profit, enterprises

Введение.

На нынешнем качественном этапе реформ особое значение приобретает реализация Стратегии развития по пяти приоритетным направлениям развития Нового Узбекистана до 2030 года в условиях структурной перестройки экономики. Закон Республики Узбекистан «Об инвестиционной деятельности» от 9 декабря 2014 года в новой редакции определяет инвестиции следующим образом: «Инвестиции – материальные и нематериальные блага, вносимые в объекты предпринимательской деятельности и иных видов деятельности, не запрещенных законодательством, а также права на них, в том числе права интеллектуальной собственности». Исходя из данного определения, под инвестициями понимаются все виды имущественных, финансовых и интеллектуальных активов, вкладываемых или предоставляемых инвесторами в различные отрасли и сферы экономики в рамках закона в целях получения в будущем дохода или достижения социальных выгод. Следовательно, инвестиции рассматриваются как экономические отношения, возникающие в системе финансирования инвестиций на современном этапе. Термин «инвестиции» происходит от латинского слова «invest» и означает «вкладывать», «вкладывать». «Инвестиции состоят из совокупности денежных средств, имущества и интеллектуальных активов, вкладываемых в реализацию различных производственных, коммерческих, социальных, научных, культурных и иных программ и проектов в целях получения прибыли

(дохода) или достижения социальных или экономических выгод». Инвестиции в широком смысле проявляются как мобилизация средств и ресурсов для будущего прироста и получения экономических выгод или иных запланированных результатов (социальных, экологических и иных благ).

Инвестиционный климат и факторы, на него влияющие, формирование государственной инвестиционной программы, порядок реализации и финансирования капитального строительства, оценка эффективности инвестиционных проектов, источники финансирования инвестиционной деятельности, динамика привлечения в них бюджетных, банковских и других финансовых ресурсов, а также возможность получения практических и теоретических знаний по ним будут и далее совершенствоваться.

Одним из необходимых условий разработки инвестиционной политики, улучшения инвестиционного климата и обеспечения стабильности темпов макроэкономического роста определяется основное содержание стратегии развития. Неоценимая роль инвестиций в определении конкретного направления развития экономики Узбекистана обуславливает необходимость научного изучения вопроса повышения роли инвестиций в устойчивом развитии.

Одним из важных направлений изучения данной проблемы является разработка научных предложений, направленных на решение проблем, связанных с повышением роли инвестиций в устойчивом развитии экономики страны, и их решение, тем самым изучая мнения учёных в

области комплексного исследования экономического и социального содержания и сущности инвестиций. Ведь среди экономистов существуют различные мнения об экономическом содержании и сущности инвестиций, и их вклад в их систематизацию велик.

Тот факт, что понятие инвестиций, одно из основных экономических понятий рыночной экономики, широко и быстро входит в нашу жизнь сегодня, свидетельствует о необходимости понимания его сущности и важности. Увеличение числа новых предприятий с иностранными инвестициями и их создание является результатом пристального внимания нашего государства к этой сфере и создаваемым им для этого возможностям. Поэтому экономическое стимулирование предприятий, привлекающих иностранные инвестиции в нашу страну, и создание необходимых условий являются одним из важнейших вопросов. Инвестиции – это введение в оборот материальных, финансовых и нематериальных активов в целях получения дохода и размещения их в наиболее прибыльных секторах (отраслях).

Анализ литературы и методология

Зарубежные экономисты, такие как У. Шарп, К. Эклунд, Кэмпбелл, Р. Макконнелл, Стэнли, Л. Брю и др., [16] давали различные определения сущности инвестиций. В частности, лауреат Нобелевской премии по экономике (1990) У. Шарп утверждал: «Инвестиции — это отказ от определённой стоимости в настоящем с целью получения (возможно, неопределённой) стоимости в

будущем». Они трактуют значение термина «инвестиции» следующим образом: «Это расставание с деньгами сегодня с целью получения прибыли в будущем» и «Средства могут быть инвестированы в реальные финансовые активы». Они считают, что значение термина «инвестиции» [16] — это отказ от денег сегодня с целью получения прибыли в будущем. По мнению шведского учёного-экономиста К. Эклунда: «Инвестиции – это то, что откладывается на завтрашний день с целью обеспечения больших условий потребления в будущем. Часть их – это потребительские товары, которые не используются в настоящее время и оставляются про запас, а другая часть – ресурсы, направленные на расширение производства». Ряд других зарубежных учёных определяют понятие инвестиций следующим образом: российский экономист И.Ю. Ткаченко утверждает: «Термин инвестиции можно определить как размещение капитала в различных формах с целью его будущего роста», американский учёный П.А. Самуэльсон: «Инвестиции – это отказ от текущего потребления с целью увеличения вложений в будущем»,

Британский экономист Дж. М. Кейнс утверждал: «Инвестиции – это текущий прирост стоимости капитальных вложений, возникший в течение производственного периода. Это часть прибыли этого периода, не использованная на потребление», – а другой российский экономист А. М. Марголин определял их так: «Инвестиции – это вложения капитала в форме денег, целевых банковских вкладов, ценных бумаг, технологий, машин, основных фондов и другого

имущества, а также внедрение имущественных и неимущественных прав, имеющих денежную оценку, в производство и иную деятельность для достижения стратегических целей инвесторов». В условиях модернизации экономики инвестиционные потоки являются стабильным финансовым источником для реализации долгосрочных стратегических планов страны.

Кэмпбелл Р. Макконнелл, Стэнли, Л. Брю определяют понятие инвестиций следующим образом: «Инвестиции – это увеличение материальных запасов, накопление средств производства и снижение издержек производства». В этом определении не отражены цель и направления инвестиций. Лукинов В.А. дает несколько более полное и точное определение, чем приведенное выше: «Инвестиции – это долгосрочные финансовые вложения государственного и частного капитала в различные отрасли народного хозяйства внутри страны или за рубежом в целях получения прибыли». Российские экономисты А.Ю. Андрианов и С.В. Валдайцев также дают схожее определение инвестиций: «Инвестиции – это долгосрочные финансовые вложения государственного и частного капитала в экономику иностранного государства в целях получения прибыли».

Инвестиции – это вложения в различные отрасли, социально-экономические программы, инновации, предпринимательские проекты в своей стране или за рубежом в целях развития экономики. Долгосрочные капиталовложения, то есть инвестиции, – это вложение средств с целью получения выгод в

будущем, и определение термина «инвестиции» также дано отечественными экономистами.

Наши отечественные учёные определили термин «инвестиции» как долгосрочные вложения капитала в различные отрасли, социально-экономические программы, инновации и предпринимательские проекты в своей стране или за рубежом в целях развития экономики, то есть инвестиции – это вложение средств с целью получения выгод в будущем. Кроме того, профессор Б.Ю. Ходиев и профессор Ш.Ш. Шодмонов определили инвестиции как «Инвестиции - это денежное выражение затрат на восстановление и увеличение основных и оборотных средств, а также на расширение производственных мощностей». Наши ученые исследовали инвестиции в этом определении как затраты на восстановление и увеличение основных и оборотных средств предприятий, а также на расширение производственных мощностей. Н.Г. Каримов изучает процессы, связанные с внедрением стабильной системы налогового законодательства и формированием программы привлечения иностранных инвестиций в экономику, учитывая макроэкономические, законодательные и административные условия и возможности для предприятий с иностранным инвестированием. Д.Г. Гоziбеков в своих научных трудах трактовал сущность инвестиций как финансовой категории и определил ее как «Сущность инвестиций заключается в получении средств из прозрачных и надежных источников, их разумной мобилизации, поддержании стоимости

капитала с учетом уровня риска и получении желаемого результата». Профессор Н.Х. Хайдаров определяет сущность инвестиций следующим образом: «Инвестиции – это вложение средств физическими и юридическими лицами, осуществляющими предпринимательскую деятельность, независимо от форм собственности, а также государством, в какой-либо объект хозяйственной деятельности в рамках закона в целях получения экономической и социальной выгоды».

В научных исследованиях Р.Х. Бозорова исследованы факторы, особенности инвестиционной среды, прямая зависимость привлечения иностранных инвестиций от участия национальной экономики в международных индексах. Ряд наших учёных также дали различные определения инвестиций: «Инвестиции – это денежные средства, целевые вклады банков, акции, другие ценные бумаги, технологии, машины, оборудование, лицензии, кредиты, любое иное имущество или имущественные права, интеллектуальная собственность, вкладываемые в объекты предпринимательской и иной деятельности в целях получения прибыли и достижения положительных социальных результатов»; Н.Х. Хайдаров – «Инвестиции – это расходование средств физическими и юридическими лицами, осуществляющими предпринимательскую деятельность, независимо от форм собственности, или государством на любой объект предпринимательской деятельности в рамках закона в целях получения экономических и социальных результатов».

Заключение

Хотя инвестиции определяются учеными с разных точек зрения, их основное содержание заключается в следующем: долгосрочное вложение капитала, финансовых и интеллектуальных ресурсов в различные отрасли с целью получения будущей прибыли. В экономически развитых странах инвестиционный процесс зависит от влияния рыночной конъюнктуры, источников финансирования инвестиций и их объемов. В исследованиях П. Михаэлы, А. Вакара и Х. Хелиана рассматривается институциональный механизм привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику. По результатам исследования отмечается, что качественные институциональные изменения в экономике страны напрямую оказывают положительное влияние на систему привлечения иностранных инвестиций. На основании этих исследований можно увидеть, что эффективность инвестиционного процесса зависит от институциональной среды в стране, стабильности правовой и фискальной системы, а также условий ведения бизнеса. При этом большое значение в увеличении потока иностранных инвестиций имеют налоговые льготы, снижение бюрократических барьеров и создание государством благоприятных условий для инвесторов. В современной мировой экономике инвестиции не ограничиваются капиталовложениями, но и рассматриваются как средство привлечения инновационных технологий и знаний.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бозоров Р.Х. Обеспечение широкого участия Узбекистана в мировых индексах – важный фактор повышения привлекательности инвестиционной среды. Научный электронный журнал «Международные финансы и учёт». № 4-5, август-октябрь 2018 г.
2. Хайдаров Н.Х. Вопросы совершенствования финансово-налоговых отношений в инвестиционной деятельности предприятий в условиях либерализации экономики. Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук. Т.: 2003. 29 с.
3. Каримов Н.Г. Вопросы внедрения рыночных механизмов финансирования инвестиционной деятельности в условиях экономической интеграции. –Т.: Наука и техника, 2007. – 240 с.
4. Mihaela Peres, Waqar Ameer & Helian Xu (2018) The impact of institutional quality on foreign direct investment inflows: evidence for developed and developing countries, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 31:1, 626- 644, DOI: 10.1080/1331677X.2018.1438906 <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1438906>
4. Svitlana Gutkevych. Investment Attractiveness of Industries: Features and Trends.// Baltic Journal of Economic Studies, vol. 5, № 3, 2019. – P.9;
5. Vaxabov A.V.,Xajibakiyev Sh.X.,Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar. O‘quv qo‘llanma.T.:«Moliya», 2010. 303-b.
6. B.Y.Xodiyev, Sh.Sh.Shodmonov. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. 2017 y. 454-b.
7. Инвестиции: учеб. /А.Ю. Андрианов, СВ. Валдайцев, П.В. Воробьев и др.— 2-е изд., перераб. и доп. М.:ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. — с58.
8. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег: пер. с англ. – М.: «Гетос АРВ», 1999. – С. 352.
9. Клас Эклунд. Эффективная экономика: шведская модель. – М.: «Экономика», 1991. – С. 96.
10. Лукинов В.А. Проблемы стабилизации и развития инвестиционно-строительной сферы.-- М.: 1998. 228с.
11. Марголин А.М. Инвестиции. – М.: «РАГС», 2006. – С. 464.
12. Кэмпбелл Р. Макконелл, Станли Л. Брю. Экономикс, принципы, проблемы и политика. 2-том. – М.: «Республика», 1992. – С. 388.
13. Самуэльсон П.А. Экономика: пер. с англ. – М.: «БИНОМ», 1997. – С. 783.
14. Синицин О. Инвестиционный анализ. Теория выбора // Инвестиции в России. № 1-2, 2007
15. Ткаченко И.Ю. Инвестиции: учеб. пособие. – М.: «Академия», 2009. – С. 6.
16. Шарп У., Александр Г., Бейли Дж. Инвестиции. Пер. с англ. – М.: «Инфра-М», 1997. – С. 16, 979

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA INNOVATSION MUHITNI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING ROLI

E.B.Xolmirzayev , F.B.Ergasheva

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Xolmirzaev Elbek Baxtiyorovich
Samarqand iqtisodiyot va serves instituti
"Bank ishi" kafedrası o'qituvchisi
Email: farogatargasheva@mail.ru
Тел: +998 90 502 13 03

Ergasheva Farog'at Baxriddin qizi
Samarqand iqtisodiyot va serves instituti
BI-S-121 guruh talabasi
Email: farogatargasheva@mail.ru
Тел: +998 90 502 13 03

Received: 08 January 2026

Revised: 16 January 2026

Accepted: 12 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Maqolada 2021–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining innovatsion faolligini oshirishda raqamli texnologiyalarning ta'siri tadqiq etiladi. Masofaviy xizmatlar, mobil banking va onlayn depozitlardan foydalanish hajmining o'sishi bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan. Qiyosiy-dinamik va kontent-tahlil usullari asosida raqamlashtirish tendensiyalari hamda asosiy ko'rsatkichlar aniqlangan. Raqamli tengsizlik, kiberxavflar va normativ cheklovlar muammolari, shuningdek, samaradorlik va moliyaviy inklyuziyani oshirishda fintex yechimlarining salohiyati muhokama qilingan. Raqamli infratuzilmani va bank innovatsiyalarini rivojlantirish bo'yicha xulosalar hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, innovatsion faollik, tijorat banklari, O'zbekiston, masofaviy bank xizmati, mobil banking, naqdsiz to'lovlar, fintex, raqamli transformatsiya, raqamli texnologiyalar, bank innovatsiyalari, moliyaviy inklyuziya.

РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОЙ СРЕДЫ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация: В статье исследуется влияние цифровых технологий на повышение инновационной активности коммерческих банков Республики Узбекистан в 2021–2026 годах. Представлены данные о росте использования дистанционных услуг, мобильного банкинга и онлайн-депозитов. На основе сравнительно-динамического и контент-анализа определены тенденции цифровизации и ключевые показатели. Обсуждаются проблемы цифрового неравенства, киберрисков и нормативных ограничений, а также потенциал финтех-решений в повышении эффективности и финансовой инклюзии. Сформулированы выводы и практические рекомендации по развитию цифровой инфраструктуры и банковских инноваций.

Ключевые слова: цифровизация, инновационная активность, коммерческие банки, Узбекистан, дистанционный банкинг, мобильный банкинг, безналичные платежи, финтех, цифровая трансформация, цифровые технологии, банковские инновации, финансовая инклюзия.

THE ROLE OF DIGITAL TRANSFORMATION IN FORMING AN INNOVATION ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN COMMERCIAL BANKS

Abstract. The article studies the impact of digital technologies on increasing the innovative activity of commercial banks of the Republic of Uzbekistan in 2021–2026. Data are provided on the growth in the use of remote services, mobile banking and online deposits. Digitalization trends and key indicators are identified based on comparative-dynamic and content analysis methods. The problems of digital inequality, cyber risks and regulatory restrictions, as well as the potential of fintech solutions in increasing efficiency and financial inclusion, are discussed. Conclusions and practical recommendations are developed for the development of digital infrastructure and banking innovations.

Keywords: digitization, innovative activity, commercial banks, Uzbekistan, remote banking, mobile banking, cashless payments, fintech, digital transformation, digital technologies, banking innovations, financial inclusion.

Kirish.

So'nggi yillarda jahon bank tizimi tub o'zgarishlar bosqichiga kirdi. Moliyaviy operatsiyalarning asosiy qismi endilikda elektron platformalar orqali amalga oshirilmoqda, an'anaviy filial modeli esa bosqichma-bosqich raqamli ekotizim bilan to'ldirilmoqda. Natijada yuzlab to'liq raqamli banklar shakllandi, xizmat ko'rsatish tezligi va mijoz bilan o'zaro aloqalar sifati sezilarli darajada oshdi.

Ushbu global jarayonlardan O'zbekiston ham chetda qolayotgani yo'q. 2020–2025 yillarda mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan strategik hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, "Raqamli O'zbekiston–2030" strategiyasi, "Elektron hukumat" tizimini kengaytirish dasturlari hamda "Yangi O'zbekiston 2022–2026" taraqqiyot konsepsiyasi moliyaviy xizmatlarni modernizatsiya qilishni ustuvor yo'nalish sifatida belgiladi.

Mazkur hujjatlarda nafaqat texnologik infratuzilmani yaratish, balki bank xizmatlarining sifati va ommabopligini oshirish masalasi ham alohida ta'kidlanadi. So'nggi yillarda tijorat banklari tomonidan onlayn-banking tizimlari, mobil ilovalar, masofaviy identifikatsiya va raqamli to'lov xizmatlari keng joriy etilmoqda. Bu esa bank sektorida innovatsion muhitning shakllanishi va raqobatning yangi bosqichga ko'tarilishiga zamin yaratmoqda.

Mavzuning dolzarbligi raqamli texnologiyalarning bank innovatsiyalariga (yangi mahsulotlar, tezlashtirilgan jarayonlar, moliyaviy inklyuziya) hamda bank tizimi samaradorligiga ko'rsatadigan ta'sirini kompleks baholash zarurati bilan belgilanadi. Raqamlashtirish jarayoni

nafaqat operatsion xarajatlarni qisqartirish va xizmat tezligini oshirish, balki bank mahsulotlari dizaynini qayta ko'rib chiqish imkonini ham bermiqda.

Foydalanilgan adabiyotlar tahlili.

O'zbekiston bank sohasini raqamlashtirish masalalari mahalliy tadqiqotchilar va amaliyotchi-analitiklar ilmiy ishlarida keng yoritilgan. Xususan, F.M. Tursunov, O. Amangeldiyeva, B. Mynaev, X. Adilova, R.A. Arziboev va boshqa olimlarning tadqiqotlarida bank xizmatlarini modernizatsiya qilish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda innovatsion rivojlanish omillari atroflicha tahlil qilingan.

F.M. Tursunov raqamli texnologiyalar aholining bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va moliyaviy inklyuziyani oshirishda hal qiluvchi omil ekanini ta'kidlaydi. O. Amangeldiyeva esa raqamlashtirishning institutsional va regulativ jihatlariga e'tibor qaratib, fintex muhitini rivojlantirish zaruratini asoslab beradi.

B. Mynaev va X. Adilova raqamli bank ekotizimlarini tijorat banklari o'sishining strategik yo'nalishi sifatida baholaydi hamda texnologik moslashuv muhimligini qayd etadi. R.A. Arziboev xalqaro tajriba asosida raqamli valutalarni joriy etish masalasini tahlil qilib, ularni O'zbekistonda qo'llash imkoniyati huquqiy asoslar bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy hisobotlarida esa naqdsiz to'lovlar ulushining ortishi, masofaviy banking foydalanuvchilari sonining ko'payishi hamda bank sektorida raqamli platformalar joriy etilishining statistik tasdig'i keltirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tahlil jarayonida bir nechta ilmiy usullar

qo'llanildi. Qiyosiy-dinamik usul asosida 2021–2026 yillarda bank sektorining asosiy ko'rsatkichlari — depozitlar hajmi, masofaviy xizmatlar foydalanuvchilari soni hamda naqdsiz operatsiyalar ulushi — o'zgarishi o'rganildi.

Ma'lumotlar manbai sifatida O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik byulletenlari, tijorat banklarining (Kapitalbank, Ipoteka bank, Anorbank va boshqalar) yillik hisobotlari hamda tahliliy maqolalar xizmat qildi. Raqamli innovatsiyalarni aniqlash maqsadida hisobot va nashrlarga nisbatan kontent-tahlil o'tkazilib, mobil ilovalar, raqamli platformalar va fintex xizmatlarining joriy etilishi yoritildi.

Shuningdek, grafik tahlil usuli qo'llanilib, raqamli indikatorlar dinamikasi bo'yicha jadval va diagrammalar shakllantirildi (1-jadval). Tadqiqotda 2021–2025 yillar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar hamda 2026 yil uchun prognoz ko'rsatkichlari inobatga olindi.

Tahlillar va natijalar. Onlayn xizmatlarning joriy etilishi. So'nggi yillarda jismoniy shaxslarning depozit va jamg'arma operatsiyalarida onlayn kanallarning ulushi sezilarli darajada oshdi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, ushbu ko'rsatkich 2019 yildagi 8,2 % dan 2024 yilga kelib 35,4 % ga yetgan (1-jadval).

Shu davrda mobil banking foydalanuvchilari soni ham uch barobardan ortiq ko'payib, 2,1 mln nafardan 7,3 mln nafargacha oshgan. Bu holat aholining raqamli moslashuv darajasi ortib borayotganini ko'rsatadi: smartfonlar ommalashuvi va qulay mobil ilovalar omonatchilarning masofaviy xizmatlarga o'tishini jadallashtirmoqda.

Natijalar shuni tasdiqlaydiki, onlayn platformalar bank xizmatlari infratuzilmasining ajralmas qismiga aylanib bormoqda.

1-jadval

O'zbekiston tijorat banklarida depozit operatsiyalarini raqamlashtirishning asosiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Onlayn omonatlar ulushi, %	8,2	12,7	17,8	22,6	28,9	35,4
Mobil ilovalar foydalanuvchilari, mln nafar	2,1	3,0	3,9	4,9	6,1	7,3
Onlayn omonatlarning o'rtacha hajmi, trln so'm	12,4	19,6	26,7	33,8	45,6	58,1

Naqdsiz to'lovlar o'sishi. Naqdsiz hisob-kitoblar ulushi ham izchil oshib bormoqda. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2021–2024 yillarda u jami to'lovlar hajmida 34 % dan 40 % gacha ko'tarilgan. Ushbu dinamika naqd pulga qaramlikning kamayib borayotganini va moliyaviy xizmatlardan

foydalanish imkoniyatlari kengayayotganini ko'rsatadi.

Mazkur jarayon milliy to'lov tizimlarining rivojlanishi bilan bevosita bog'liq. Jumladan, Humo va UzCard tizimlarining kengayishi, shuningdek Visa hamda UnionPay kabi xalqaro operatorlar bilan integratsiya jarayonlari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan

birga, QR-to'lov tizimlarining joriy etilishi savdo va xizmat ko'rsatish sohalarida raqamli hisob-kitoblarni yanada ommalashtirmoqda.

Banklarning raqamli xizmatlari. Yirik tijorat banklarining deyarli barchasi zamonaviy texnologiyalarni faol joriy etmoqda. Masalan, Ipoteka Bank 2024 yilda IT-infratuzilmaga investitsiyalar hajmini oshirib, raqamli kanallarni sezilarli darajada takomillashtirdi: bankning asosiy tizimi (CBS) yangilandi hamda chakana va korporativ mijozlar uchun yangi mobil va veb-platformalar ishga tushirildi. 2025 yil oktyabr holatiga ko'ra, mamlakatdagi 35 ta bankdan 32 tasi

mobil banking va masofaviy xizmatlarni taqdim etmoqda, deyarli har bir bank kartasi egasi esa o'z banking mobil ilovasidan foydalanish imkoniyatiga ega.

Foydalanuvchilar statistikasi. 1-oktabr 2025 yil holatiga ko'ra, masofaviy banking xizmatlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar soni bo'yicha TOP-8 banklar ko'rsatkichlari 2-jadvalda keltirilgan. Yetakchi o'rinlarni Xalq banki (8,06 mln mijoz), Aloqabank (6,19 mln) va O'zsanoatqurilishbank (5,91 mln) egallaydi. Ushbu natijalar yirik banklarda raqamli xizmatlarning keng qamrovda joriy etilganini va mijozlar tomonidan faol qabul qilinayotganini ko'rsatadi.

2-jadval

1-oktabr 2025 yil holatiga masofaviy bank xizmatlari tizimlari foydalanuvchilari soni

№	Bank	Yuridik shaxslar va YATT	Jismoniy shaxslar	Jami
1	Milliy bank	139 277	3 104 966	3 244 243
2	O'zsanoatqurilishbank	94 052	5 912 984	6 007 036
3	Agrobanka	225 881	4 049 539	4 275 420
4	Ipoteka-bank	183 175	4 557 871	4 741 046
5	Mikrokreditbank	78 106	2 072 239	2 150 345
6	Xalq banki	136 729	8 058 043	8 194 772
7	Garant bank	6 021	225 017	231 038
8	Biznesni rivojlantirish banki	62 439	809 509	871 948
9	Turonbank	50 595	860 813	911 408
10	Hamkorbank	161 037	2 466 132	2 627 169
11	Asaka bank	29 600	1 539 205	1 568 805
12	Ipak Yo'li banki	85 776	4 492 661	4 578 437
13	Ziraat Bank Uzbekistan	5 919	59 017	64 936
14	Trastbank	64 202	606 515	670 717
15	Aloqabank	92 529	6 190 516	6 283 045
16	KDB Bank Uzbekistan	1 634	78 251	79 885
17	Saderat bank	587	3 265	3 852
18	Universal bank	16 173	255 070	271 243
19	Kapitalbank	71 390	1 955 682	2 027 072
20	Octobank	2 875	69 163	72 038
21	Davr-bank	37 148	1 089 736	1 126 884
22	Invest Finance bank	29 233	1 334 375	1 363 608
23	Asia Alliance bank	25 510	512 088	537 598
24	Orient Finans bank	35 114	1 023 934	1 059 048
25	Madad Invest bank	1 118	2 757	3 875
26	AVO bank	—	2 348 381	2 348 381

27	Poytaxt bank	1 697	46 555	48 252
28	Tenge bank	10 117	982 276	992 393
29	TBC bank	5 346	5 581 207	5 586 553
30	ANOR bank	24 552	3 156 825	3 181 377
31	UZUM bank	—	5 904 876	5 904 876
32	APEX BANK	883	207 953	208 836
33	Open bank	1 476	915 884	917 360
34	YANGI BANK	2 044	1 708 172	1 710 216
35	HAYOT BANK	2 196	312 267	314 463
Jami		1 684 431	72 493 744	74 178 175

Umuman olganda, tizim bo'yicha masofaviy bank xizmatlari (MBX) platformalarida ro'yxatdan o'tgan foydalanuvchi akkauntlari soni 74 mln atrofida tashkil etadi (jismoniy va yuridik shaxslar birgalikda). Ushbu ko'rsatkich raqamli kanallarning bank sektorida keng ommalashganini anglatadi.

Banklar kesimidagi taqsimot esa mijozlar bazasining asosan yirik xususiy banklar hamda davlat ulushi mavjud banklarda jamlanganini ko'rsatadi. Bu holat infratuzilma imkoniyatlari, brend ishonchliligi va raqamli platformalarga yo'naltirilgan investitsiyalar miqyosi bilan izohlanadi.

Onlayn xizmatlar ulushining yillik o'sish sur'ati yuqori darajada saqlanib qolmoqda — 2019–2024 yillar oralig'ida o'rtacha qariyb 40 % ni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich bank faoliyatining izchil raqamlashtirilayotganini va mazkur jarayon barqaror tendensiyaga aylanganini anglatadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, texnologiyalarni joriy etish (mobil ilovalar, API-banking, biometrik identifikatsiya) bilan mijozlar bazasining kengayishi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud. Masofaviy kanallarga nisbatan ishonch darajasi ortgani sari banklar yangi raqamli mahsulotlarni ishga tushirishga intilmoqda, bu esa innovatsion faollikni yanada kuchaytirmoqda.

Olingan ma'lumotlar raqamli yechimlarning sezilarli salohiyatini ko'rsatish bilan birga, mavjud cheklovlarni ham ochib beradi. Birinchidan, hududlar kesimida raqamli tafovut saqlanib qolmoqda: chekka hududlarda internet infratuzilmasi va raqamli savodxonlik darajasi shaharlarga nisbatan past, bu esa aholini innovatsion fintex xizmatlariga keng jalb etishni sekinlashtiradi. Ikkinchidan, xavfsizlik va ishonch masalasi hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda: raqamli kanallar sonining ortishi kiberxavfsizlik tizimlarini kuchaytirish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni talab etadi. Banklar biometrik identifikatsiya va antifrod mexanizmlarini joriy etayotgan bo'lsa-da, onlayn operatsiyalar hajmi oshgani sari kiberhujumlar xavfi ham yuqori darajada saqlanmoqda. Uchinchidan, regulativ to'siqlar mavjud: normativ-huquqiy baza tez moslashayotganiga qaramay, ayrim texnologiyalar (masalan, neyroskoring yoki kriptovalyuta xizmatlari) amaliyotda tartibga solish jarayonidan tezroq rivojlanmoqda. Shu bois banklar va fintex kompaniyalari o'rtasida ma'lumot almashish uchun qo'shimcha standartlar hamda yagona platformalarni shakllantirish zarurati yuzaga kelmoqda.

Raqamlashtirish salohiyati nihoyatda yuqori. Avvalo, u moliyaviy inklyuziyani kengaytiradi: onlayn xizmatlar ilgari yetarlicha qamrab

olinmagan qatlamlarni — yoshlar, uzoqda mehnat qilayotgan migrantlar, qishloq aholisi — bank tizimiga jalb etish imkonini bermogda. Ayrim banklar allaqachon interaktiv ilovalar va chat-botlardan foydalanib, kredit olish yoki to'lovlarni amalga oshirish jarayonini ofisga bormasdan bajarish imkoniyatini yaratgan. Ikkinchidan, samaradorlik va innovatsiyalar kuchaymogda: jarayonlarni avtomatlashtirish operatsion xarajatlarni kamaytiradi va yangi mahsulotlarni bozorga chiqarish muddatini qisqartiradi. O'zbekistonda bir qator banklar raqamli ekotizimlar shakllantirmogda, jumladan Kapitalbank va Uzun hamkorligi yoki Hamkorbank doirasidagi "IOMoney" servislari kredit, to'lov va marketing xizmatlarini yagona raqamli interfeysga birlashtirmogda. Uchinchidan, sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili texnologiyalarining rivoji mijozlarga shaxsiylashtirilgan moliyaviy tavsiyalar berish imkonini yaratib, ularning qoniqish darajasini oshirmogda. Shu bilan birga, ushbu salohiyatni to'liq ro'yobga chiqarish banklar va fintex kompaniyalari o'rtasidagi hamkorlikni chuqurlashtirishni hamda aholining raqamli savodxonligini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli ta'lim dasturlarini amalga oshirishni talab etadi.

Xulosa va takliflar. Raqamli texnologiyalar O'zbekiston tijorat banklarining innovatsion faolligini sezilarli darajada kuchaytirmogda. Mobil va internet-banking xizmatlarining joriy etilishi natijasida 2024 yilga kelib onlayn depozitlar ulushi 35 % ga yetdi, mobil ilovalardan foydalanuvchilar soni esa 7,3 mln nafargacha oshdi. Mazkur ko'rsatkichlar davlatning "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi hamda

raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish dasturlari bilan bevosita uyg'unlashadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya tijorat banklarida innovatsion muhitni shakllantirishga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, u bank xizmatlarini avtomatlashtirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va xizmat ko'rsatish tezligini oshirish orqali samaradorlikni ta'minlaydi. Masofaviy bank xizmatlari, mobil ilovalar, internet-banking tizimlari va raqamli to'lov platformalari orqali mijozlarga qulay va tezkor xizmat ko'rsatish imkoniyatlari kengaymogda. Bu esa banklar o'rtasida raqobatni kuchaytirib, innovatsion yechimlarni joriy etishga undaydi.

Raqamli transformatsiyaning yana bir muhim jihati – bu ma'lumotlar bilan ishlash imkoniyatlarining kengayishi hisoblanadi. Katta ma'lumotlar (big data), sun'iy intellekt va analitik tizimlardan foydalanish orqali banklar mijozlarning xulq-atvorini tahlil qilish, individual xizmatlar taklif etish va risklarni samarali boshqarish imkoniyatiga ega bo'lmogda. Natijada, qaror qabul qilish jarayonlari tezlashib, ularning aniqligi va ishonchliligi ortmogda.

Biroq, O'zbekiston tijorat banklarida innovatsion muhitni shakllantirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim banklarda raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, axborot xavfsizligi bilan bog'liq tahdidlar, kadrlar malakasining yetishmasligi va innovatsion madaniyatning to'liq shakllanmaganligi ushbu jarayonni sekinlashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmogda. Bundan tashqari, mavjud normativ-huquqiy bazani takomillashtirish zarurati ham dolzarb masalalardan biridir.

Shu bilan birga, tahlil jarayonida qator tizimli cheklovlar aniqlandi: hududlar kesimida raqamli xizmatlar notekis rivojlanayotgani, kiberxavfsizlik bilan bog'liq xatarlar saqlanib qolayotgani hamda foydalanuvchi interfeyslari va normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish zarurati mavjud. Ushbu yo'nalishlarda izchil choralar ko'rish bank sektorida raqamli transformatsiyaning barqarorligini ta'minlaydi.

Bank sohasini raqamlashtirishni jadallashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarga ustuvor ahamiyat berish maqsadga muvofiq: birinchidan, hududlarda aloqa infratuzilmasini kengaytirish va aholining raqamli savodxonligini oshirish orqali teng imkoniyatlarni ta'minlash; ikkinchidan, open banking asosidagi qo'shma

platformalarni hamda yagona biometrik identifikatsiya tizimlarini (masalan, MyID) rivojlantirish, bu KYC jarayonlarini soddalashtiradi va fintex xizmatlari integratsiyasini tezlashtiradi; uchinchidan, kreditlashni optimallashtirish va takliflarni shaxsiylashtirish maqsadida analitika va sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etish; to'rtinchidan, banklarni kompleks raqamli mahsulotlar, jumladan moliyaviy ekotizimlar yaratishga rag'batlantirish hamda ilg'or tajriba almashinuvini qo'llab-quvvatlash zarur. Raqamli muhitni takomillashtirish bank sektorining innovatsion faolligini oshiradi, aholining moliyaviy tizimga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va iqtisodiyotning naqdsiz aylanmaga o'tishini tezlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Амангельдыева О. Цифровизация Узбекистана: от госсервисов до криптоиндустрии // *FinTech&Retail Central Asia*. – 2025.
2. Мынаев Б., Адилова Х. Что ждет банки Узбекистана в эпоху глобальных трансформаций? // *KPMG Uzbekistan*. – 2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Statistika byulleteni – 2024. – Toshkent: O'zR MB, 2024. – 142 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank sektori to'g'risida hisobot – 2024. – Toshkent: O'zR MB, 2024. – 185 b.
5. Арзиев Р.А. и др. Платежи, финтех и цифровые валюты: международный опыт и перспективы Узбекистана // *Review.uz*. – 2021.
6. Bayramova, S. M., Sapaev, I. B., Niyozov, Z., & Davlatov, U. T. (2025). Research security issues in VPN technology. In *Applications of Mathematics in Science and Technology* (pp. 35–38). CRC Press.
7. Каримова Азиза, М., и Турсунов Фаридун, М. (2025). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УСЛУГ ДИСТАНЦИОННОГО БАНКОВСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ — ПОВЫШЕНИЕ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ КЛИЕНТОВ. *ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА*, 1(05).
8. Shuhrat S., Shexroz A., Avaz Y. ISLOM BANKLARIDA XATARLARNI BOSHQARISH VA RISK MENEJMENTI // *Modern digital technologies in education: problems and prospects*. – 2026. – T. 3. – №1. – С. 58–63.
9. Sharipova N. PROVIDING QUALITY SERVICES TO CLIENTS IS THE MAIN CRITERION OF THE BANK'S STRATEGY // *Procedia of Theoretical and Applied Sciences*. – 2023. – T. 5. – С. 82–85.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IJTIMOY XIZMATLAR BOZORI MARKETING TADQIQOTLARI TAHLILI VA KO'RSATGICHLARI

N.I.Azizova

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Azizova Nilufar Ikrom qizi

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika
instituti asisstanti

Email: ikramovanilyufar@gmail.com

Тел: +99893 005 12 21

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy xizmatlar bozori rivojlanishining hozirgi holati, marketing tadqiqotlarining o'rni va asosiy ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Ijtimoiy xizmatlar bozorining tarkibiy tuzilishi, talab va taklif omillari, raqobat muhiti hamda iste'molchilarning xulq-atvoriga ta'sir etuvchi marketing mexanizmlari o'rganiladi. Shuningdek, sohada olib borilayotgan marketing tadqiqotlarining samaradorligi, ularning amaliy ahamiyati va rivojlanish tendensiyalari baholanadi. Tahlillar asosida ijtimoiy xizmatlar bozorini yanada rivojlantirish, marketing strategiyalarini takomillashtirish va xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy xizmatlar bozori, marketing tadqiqotlari, xizmatlar sektori, bozor ko'rsatkichlari, talab va taklif, marketing strategiyasi.

АНАЛИЗ И ПОКАЗАТЕЛИ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ РЫНКА СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Аннотация: В данной статье анализируется текущее состояние развития рынка социальных услуг в Республике Узбекистан, роль маркетинговых исследований и их основные показатели. Изучаются структурная структура рынка социальных услуг, факторы спроса и предложения, конкурентная среда и маркетинговые механизмы, влияющие на поведение потребителей. Также оценивается эффективность проводимых в данной области маркетинговых исследований, их практическая значимость и тенденции развития. На основе анализа разработаны предложения и рекомендации по дальнейшему развитию рынка социальных услуг, совершенствованию маркетинговых стратегий и повышению качества услуг.

Ключевые слова: рынок социальных услуг, маркетинговые исследования, сектор услуг, рыночные показатели, спрос и предложение, маркетинговая стратегия.

ANALYSIS AND INDICATORS OF MARKETING RESEARCH OF SOCIAL SERVICES MARKET IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Annotation: This article analyzes the current state of development of the social services market in the Republic of Uzbekistan, the role of marketing research and its main indicators. The structural structure of the social services market, supply and demand factors, the competitive environment, and marketing mechanisms affecting consumer behavior are studied. The effectiveness of marketing research conducted in the field, their practical significance, and development trends are also assessed. Based on the analyzes, proposals and recommendations are developed for further development of the social services market, improvement of marketing strategies, and improvement of the quality of services.

Keywords: social services market, marketing research, service sector, market indicators, supply and demand, marketing strategy.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda ijtimoiy sohani modernizatsiya qilish, xizmatlar sifatini oshirish, ularning manzilliligini ta'minlash hamda davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish bo'yicha tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish jarayonida bozor tamoyillarini joriy etish, samarali boshqaruv mexanizmlarini qo'llash va marketing yondashuvlaridan foydalanish zarurati ortib bormoqda. Chunki ijtimoiy xizmatlar bozori o'zining nomoddiylik, iste'molchi bilan bevosita aloqadorligi, talabning differensiallashganligi va davlat tomonidan tartibga solinishi kabi xususiyatlari bilan boshqa xizmatlar turlaridan farq qiladi. Shu nuqtai nazardan, marketing tadqiqotlari ijtimoiy xizmatlar bozorini rivojlantirishda muhim ilmiy-amaliy vosita hisoblanadi. Marketing tadqiqotlari orqali iste'molchilarning ehtiyoj va xulq-atvori o'rganiladi, bozor segmentatsiyasi amalga oshiriladi, xizmatlar sifati va raqobatbardoshligi baholanadi hamda samarali marketing strategiyalari ishlab chiqiladi. Ayniqsa, ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda talab va taklif nisbatini aniqlash, xizmatlardan foydalanish darajasi, qamrov ko'rsatkichlari va moliyaviy samaradorlikni baholash bozorni chuqur tahlil qilishni talab etadi. Bugungi kunda ijtimoiy xizmatlar bozorida mavjud muammolar — xizmatlar sifati va standartlarining bir xilligi, hududlar kesimida nomutanosib rivojlanish, axborot ochiqligining yetarli emasligi hamda iste'molchilar ehtiyojini kompleks o'rganish mexanizmlarining sustligi — marketing tadqiqotlarini tizimli ravishda olib borishni taqozo etmoqda. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi, elektron platformalar va

ma'lumotlar bazalarining kengayishi marketing tahlillarini yanada takomillashtirish imkonini bermoqda. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy xizmatlar bozori marketing tadqiqotlarining nazariy-uslubiy asoslari, amaliy ko'rsatkichlari hamda rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, sohadagi mavjud muammolar aniqlanib, ijtimoiy xizmatlar bozorini samarali rivojlantirish hamda marketing mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar va takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy xizmatlar sektorida boshqaruv samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va xizmatlar sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

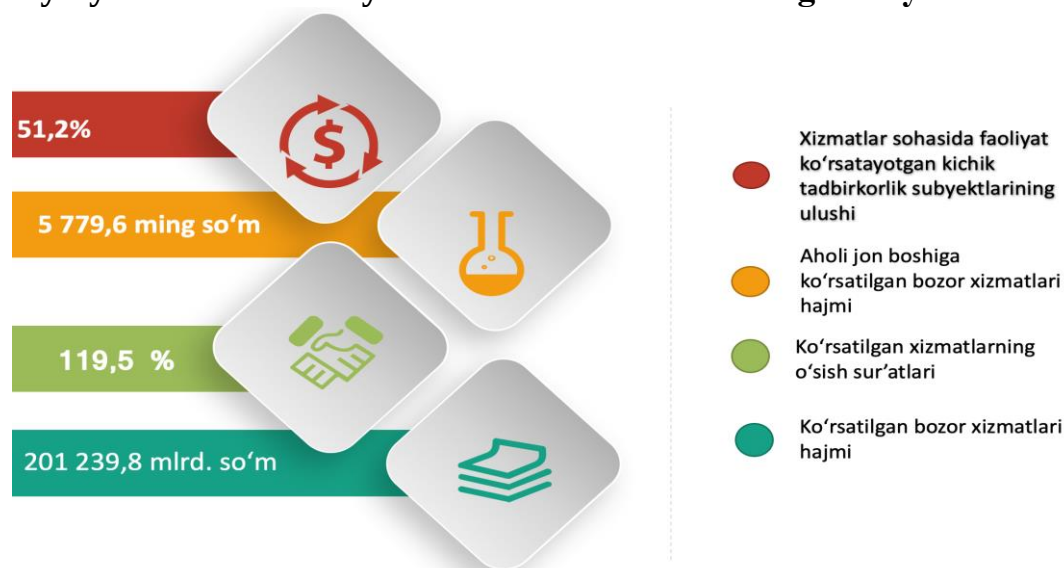
Adabiyotlar sharhi: Mavzu yuzasidan Ashurov va Turaev (2023) – ijtimoiy xizmatlar bozorining strukturaviy o'zgarishlari, davlat-xususiy sherikligi mexanizmlari va ularning samaradorligini tahlil qilgan. Bundan tashqari, X. Ismoilov (2024) – ijtimoiy xizmatlar bozorida segmentatsiya va iste'molchi ehtiyojlarini aniqlash, marketing tadqiqotlarining strategik qarorlar qabul qilishdagi rolini asoslab bergan. Hamda, S. Yo'ldoshev (2025) – Davlat –xususiy sherikchiligi asosidagi marketing yondashuvlari, raqamli marketing vositalarini joriy etish va xizmatlar sifatini oshirish zarurligini tahlil qilgan.

Tadqiqot metodologiyasi: Bugungi kunda xizmatlar sohasi iqtisodiyotning eng istiqbolli hamda jadal rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. U savdo va transport xizmatlaridan boshlab moliyaviy xizmatlar, sug'urta faoliyati hamda turli vositachilik xizmatlarigacha bo'lgan keng qamrovli faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan

mamlakatlarda aynan xizmatlar sektori bandlik darajasi bo'yicha yetakchi o'rinni egallaydi. Xizmatlar sohasining izchil kengayib borishi milliy daromadlar o'sishiga, aholi farovonligi va munosib turmush darajasining ta'minlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xizmatlarning sifat jihatdan yuksalishi va turlarining ko'payishi mehnat unumdorligini oshiradi, iste'mol xarajatlarini qisqartiradi, vaqt tejalishiga xizmat qiladi

hamda bo'sh vaqtdan samarali foydalanish imkonini kengaytiradi. O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish jarayonida xizmat ko'rsatish sohasining ahamiyatini yanada kuchaytirish muhim vazifa sifatida qaralmoqda. Chunki ushbu sohaning barqaror va yuqori sur'atlarda rivojlanishi mamlakat iqtisodiy o'sishining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

2025- yil yanvar-sentabr oylarida xizmatlar sohasining asosiy ko'rsatkichlari

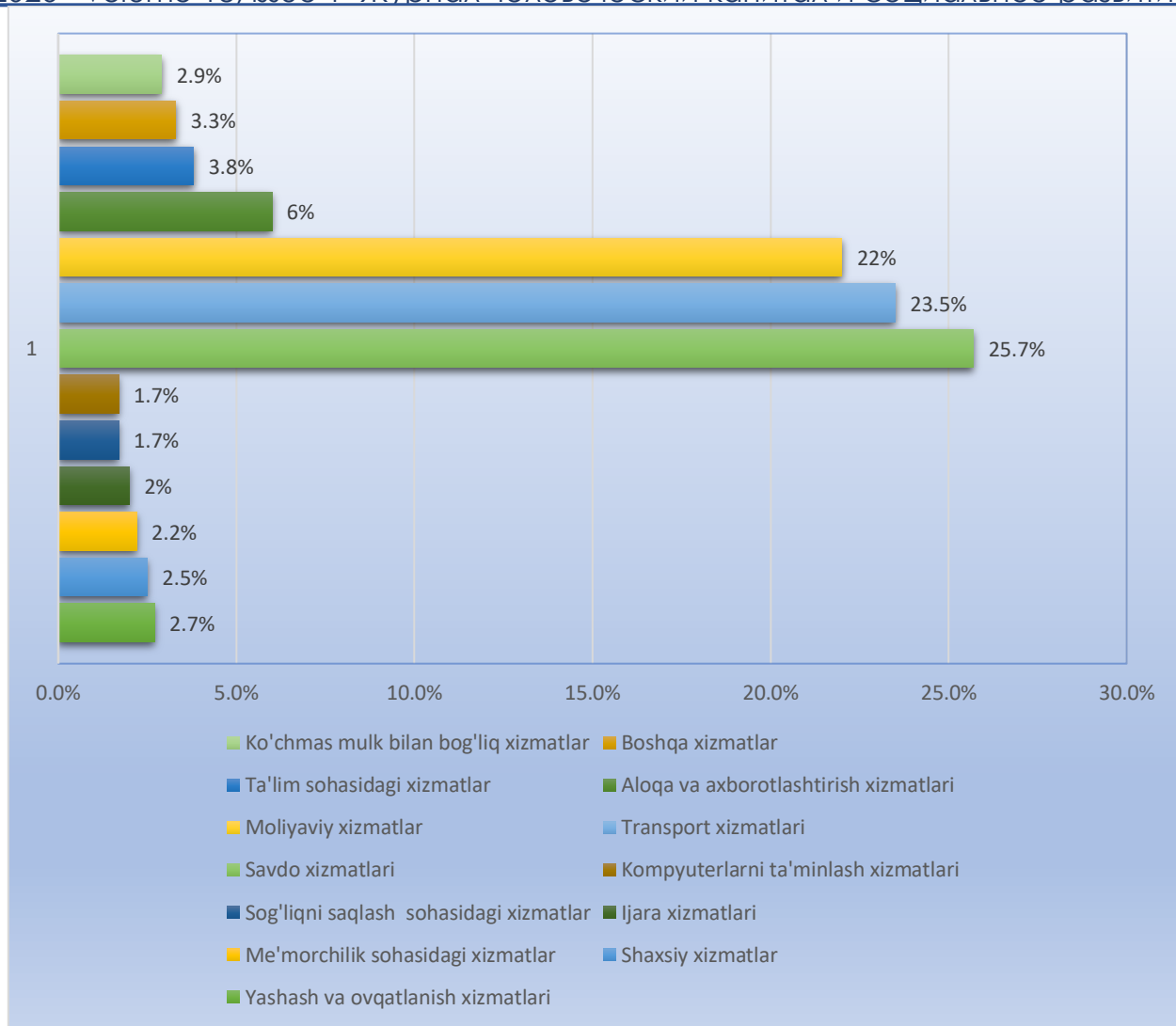

Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra, 2025- yilning yanvar-sentabr oylarida bozor xizmatlari umumiy hajmi 201 239,8 mlrd so'mni tashkil etgan. Nominal qiymat esa 45 790,3 mlrd so'mga oshgan. Taqqoslash natijalariga ko'ra, o'tgan yilning mos davriga nisbatan o'sish sur'ati 119,5 % ni tashkil qilgan.

Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha ishlab chiqarilgan xizmatlar

Xizmat ko'rsatish sohasining tezkor o'sishi yangi faoliyat turlari va investitsiya imkoniyatlarining paydo bo'lishi bilan chambarchas bog'liq. Bugungi kunda kredit va moliyaviy xizmatlar, axborot va telekommunikatsiya, tibbiyot, intellektual xizmatlar hamda ko'ngilochar xizmatlar eng yuqori sur'atlarda rivojlanmoqda.

Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha ko'rsatilgan bozor xizmatlarida savdo sektori eng yirik ulushga ega bo'lib, 2025- yilning yanvar-sentabr oylarida ularning hissasi 25,7 % ni tashkil etdi. Shu bilan birga, transport xizmatlari 23,5 %, moliyaviy xizmatlar 22,0 %, aloqa va axborot xizmatlari esa 6,0 % ko'rsatkich bilan yuqori o'sish darajasini qayd etdi. Kompyuterlarni ta'mirlash xizmatlari hajmida ozgina o'sish kuzatilib, ularning ulushi atigi 1,7 % ni tashkil etdi. Shu bilan birga, sog'liqni saqlash xizmatlari ham 1,7 %, ijara xizmatlari 2,0 %, me'morchilik, muhandislik tadqiqotlari, texnik sinov va tahlil xizmatlari 2,2 %, shuningdek, shaxsiy xizmatlar 2,5 % ko'rsatkich bilan nisbatan sekin sur'atlarda o'sdi.

Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha ko'rsatilgan bozor xizmatlarining o'sishi

Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha ko'rsatilgan bozor xizmatlarining o'sish sur'atlarini taqqoslaganda: 2020-yildan 2021-yilgacha bo'lgan davrda ta'lim xizmatlari 45,8 %, moliyaviy xizmatlar 28,8 %, sog'liqni saqlash xizmatlari 28,7 %, ijara xizmatlari 26,6 %, kompyuterlarni ta'mirlash 25,0 %, ko'chmas mulk bilan bog'liq xizmatlar 24,4 % va aloqa hamda axborotlashtirish xizmatlari 21,0 % o'sish sur'atlari bilan ajralib turdi.

O'zbekiston Markaziy Osiyo mintaqasida strategik ahamiyatga ega bo'lib, mintaqaviy jarayonlarda muhim rol o'ynaydi. Mamlakatning geografik joylashuvi transport tarmog'ining

rivojlangan tizimiga ega bo'lishini ta'minlaydi. Transport xizmatlarining umumiy hajmida avtomobil transporti 55,0 % ulush bilan yetakchi bo'ldi. Quvurlar orqali yuk tashish xizmatlari transport hajmining 14,7 % ini tashkil etdi. Shu bilan birga, temir yo'l transporti orqali ko'rsatiladigan xizmatlar umumiy transport xizmatlari hajmining 12,8 % ini tashkil qildi.

Transport xizmatlaridagi eng katta ulush avtomobil transportiga to'g'ri keladi, xususan, yuk va yo'lovchilarni tashish xizmatlarida. Avtomobil transporti boshqa transport turlari bilan solishtirganda bir qator afzalliklarga ega: u yo'nalish va marshrutlar bo'yicha

moslashuvchanlikni ta'minlaydi, xizmatlar tez va qulay yetkazib berilishini kafolatlaydi hamda narx jihatdan nisbatan arzon hisoblanadi. Shu sababli avtomobil transporti nafaqat shahar ichidagi, balki shaharlararo va hududlararo yuk va yo'lovchi tashish bozorida eng yuqori talabga ega bo'lib, transport xizmatlari

sektorining yetakchi yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, avtomobil transporti logistika tizimida muhim rol o'ynaydi, boshqa transport turlari bilan uzviy integratsiya orqali tovar va xizmatlar oqimini samarali ta'minlash imkonini beradi.

Tashish xizmatlari bo'yicha avtomobil transporti tuzilmasi, % da

2024-y. yanvar-sentabr	2025-y. yanvar-sentabr
33,4 yuk tashish	37,5 yuk tashish
66,6 yo'lovchi tashish	62,5 yo'lovchi tashish

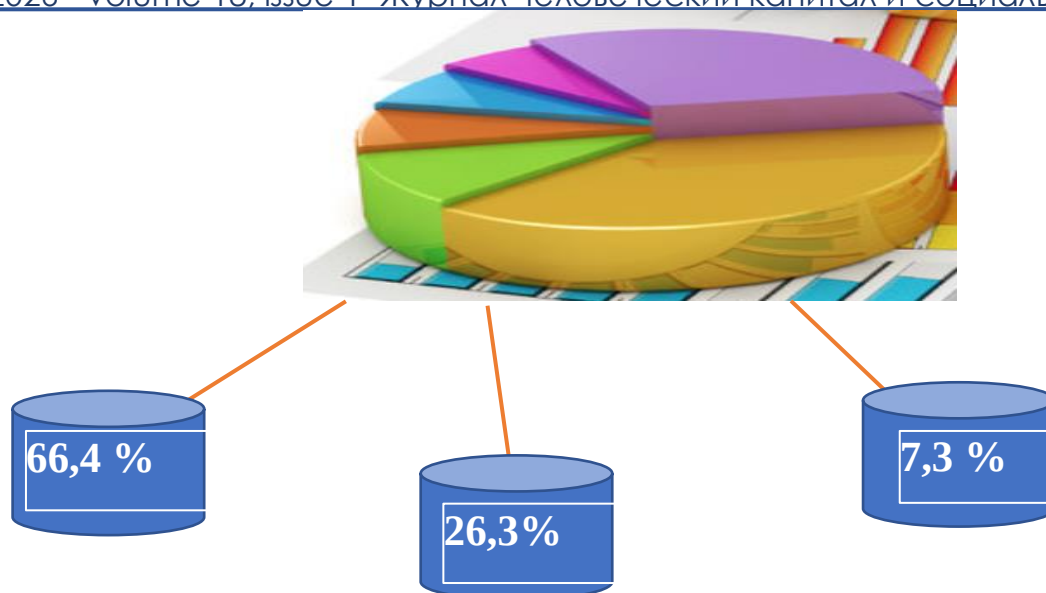
2025-yilning yanvar-sentabr oylarida yo'lovchi avtotransporti xizmatlarining ulushi 62,5 % ni tashkil etdi. Taqqoslash ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilning mos davrida yo'lovchi tashish xizmatlarining salmoq vazni 66,6 % bo'lgan. Shu bilan birga, 2024- yilning yanvar-sentabr oylarida yuk tashish xizmatlarining salmoq vazni 33,4 % ni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilning shu davrida yuk tashish xizmatlari avtotransport orqali ko'rsatilgan bozor xizmatlarining umumiy hajmida 37,5 % ulushga ega bo'ldi. Shuningdek, 2025-yilning yanvar-sentabr oylarida avtomobil transporti orqali ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi 26 078,3 mlrd so'mga teng bo'lib, 2024- yilning mos davriga nisbatan 13,4 % ga oshganligi qayd etildi. Ushbu ma'lumotlar avtomobil transporti xizmatlarining iqtisodiyotdagi barqaror o'sish tendentsiyasini va transport sohasining umumiy bozor hajmiga sezilarli ta'sirini ko'rsatadi

Savdo xizmatlari tarkibi, % da (2025-yil yanvar-sentabr oylarida)

2025-yilning yanvar-sentabr oylarida ko'rsatilgan bozor xizmatlari umumiy hajmida savdo xizmatlarining ulushi 25,7 % ni tashkil etib, qiymat ifodasida 51 820,5 mlrd so'mga teng

bo'lgan. Taqqoslash maqsadida qayd etish joizki, 2025- yilning mos davrida savdo xizmatlari hajmi 41 487,0 mlrd so'mni tashkil qilgan hamda umumiy bozor xizmatlari hajmida ularning ulushi 26,7 % darajasida qayd etilgan. Mazkur ko'rsatkichlar 2025-yilda savdo xizmatlari hajmining mutlaq qiymatda oshganini, biroq umumiy tarkibdagi ulushida biroz pasayish kuzatilganini ko'rsatadi.

2024-yilning yanvar-sentabr oylarida chakana savdo xizmatlarining ulushi savdo xizmatlari umumiy hajmining 68,0 % ini tashkil etgan. 2025-yilning mos davrida esa mazkur ko'rsatkich 66,4 % darajasida qayd etilib, savdo xizmatlari tarkibining deyarli to'rt dan uch qismini egallagan. Bu esa chakana savdo hajmining yuqori salmoqqa ega ekanligini, biroq uning nisbiy ulushida ma'lum darajada pasayish kuzatilganini ko'rsatadi. Ulgurji savdo xizmatlari (avtomobillar va mototsikllar savdosidan tashqari) ulushi 2025-yilning yanvar-sentabr oylarida 26,3 % ni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilning mos davrida ushbu ko'rsatkich 25,4 % darajasida qayd etilgan. Bu esa ulgurji savdo segmentida nisbiy o'sish tendensiyasi mavjudligini anglatadi.

Shuningdek, 2024-yilning yanvar-sentabr oylarida avtomobillar va mototsikllarning ulgurji hamda chakana savdosi, jumladan, ularni ta'mirlash xizmatlari savdo xizmatlari umumiy hajmining 6,6 % ini tashkil etgan. 2025-yilning mos davrida esa mazkur ko'rsatkich 7,3 % ga yetgan bo'lib, ushbu yo'nalishda xizmatlar hajmi kengayganligini ko'rsatadi. 2025-yilning yanvar-sentabr oylarida moliyaviy xizmatlar tarkibi tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu sohada asosiy ulushni bevosita moliyaviy xizmatlar tashkil etgan. Xususan, bank operatsiyalari, kreditlash, depozit xizmatlari, investitsiya faoliyati hamda boshqa moliyaviy vositachilik xizmatlari umumiy moliyaviy xizmatlar hajmining 88,8 % ini egallagan. Mazkur ko'rsatkich moliyaviy bozor infratuzilmasining iqtisodiyotdagi ustuvor o'rni va bank-moliya institutlarining faol ishtirokini tasdiqlaydi. Sug'urta xizmatlari esa moliyaviy xizmatlar tarkibida 5,6 % ulushni tashkil etgan.

Ushbu segment aholi va xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy xavflarini kamaytirish, ularning mulkiy va shaxsiy manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Sug'urta bozorining

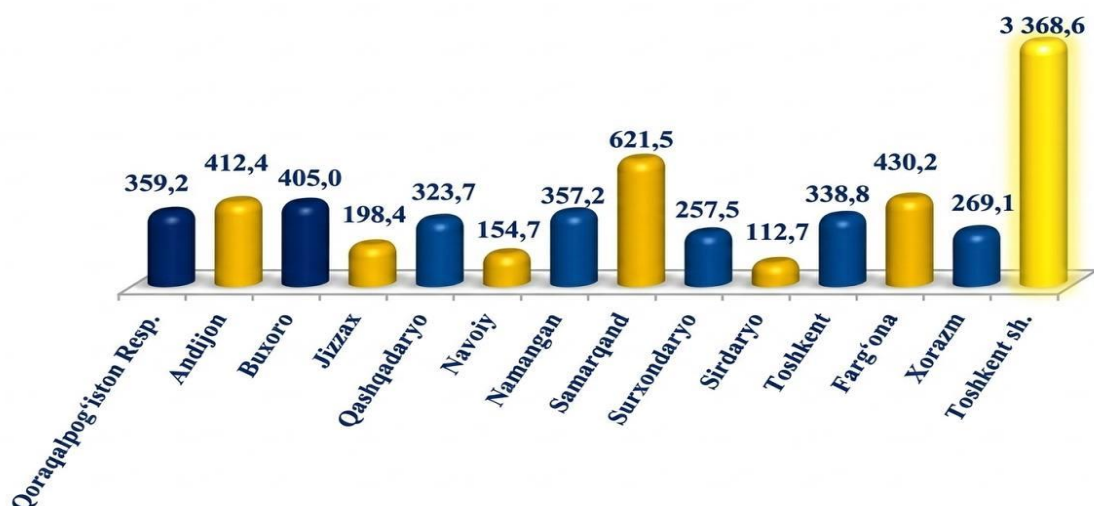
rivojlanishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va investitsion muhitni yaxshilashda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek, yordamchi moliyaviy faoliyat bo'yicha xizmatlar ham 5,6 % ulush bilan qayd etilgan. Ushbu turdagi xizmatlarga lizing, faktoring, brokerlik, konsalting, to'lov tizimlari bilan bog'liq xizmatlar va boshqa moliyaviy infratuzilmani qo'llab-quvvatlovchi faoliyat turlari kiradi. Mazkur yo'nalish moliyaviy tizimning samarali ishlashini ta'minlash, moliyaviy operatsiyalarni tezkor va xavfsiz amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, 2025-yilning yanvar-sentabr oylarida moliyaviy xizmatlar tarkibida bevosita moliyaviy vositachilik xizmatlarining ustunligi saqlanib qolgan bo'lsa-da, sug'urta va yordamchi moliyaviy faoliyat segmentlarining ham barqaror ulushi moliya bozorining diversifikatsiyalashuv jarayoni davom etayotganini ko'rsatadi. Bu esa milliy iqtisodiyotning modernizatsiya jarayonida moliyaviy sektorning strategik ahamiyatini yanada mustahkamlaydi.

Ta'lim sohasidagi xizmatlar 2025-yilning yanvar-sentabr oylarida ta'lim xizmatlari hududlar kesimida

notekis taqsimlanganligi kuzatildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur davrda ta'lim sohasida xizmatlar hajmining eng yuqori ko'rsatkichlari Samarqand (621,5 mlrd so'm), Farg'ona (430,2 mlrd so'm), Andijon (412,4 mlrd so'm) va Buxoro (405,0 mlrd so'm) viloyatlarida qayd etilgan. Shuningdek, Toshkent shahrida ta'lim xizmatlari hajmi 3 368,6 mlrd so'mni tashkil etib, boshqa hududlarga nisbatan sezilarli ustunlikka ega bo'lgan. Aksincha, nisbatan past ko'rsatkichlar Sirdaryo (112,7 mlrd so'm), Navoiy (154,7 mlrd so'm), Jizzax (198,4 mlrd so'm), Surxondaryo (257,5

mlrd so'm) hamda Xorazm (269,1 mlrd so'm) viloyatlarida kuzatilgan. Mazkur ko'rsatkichlar ta'lim xizmatlari hajmining hududiy jihatdan differensiallashganligini, ya'ni yirik iqtisodiy va demografik markazlarda xizmatlar hajmi yuqori, iqtisodiy salohiyati nisbatan past hududlarda esa past darajada shakllanganligini ko'rsatadi. Bu esa ta'lim infratuzilmasi, aholining zichligi, xususiy ta'lim muassasalari faoliyati hamda investitsiya muhitining hududlar bo'yicha farqlanishi bilan izohlanadi.

Hududlar bo'yicha ta'lim xizmatlari hajmi (mlrd so'mda), 2025-yilning yanvar–sentabr oylaridagi ko'rsatkichlar.

Hududlar kesimida xizmatlar sohasining rivojlanishi

Tahlil qilinayotgan davrda hududlar kesimida xizmatlar sohasining rivojlanishida sezilarli tafovutlar kuzatildi. Xususan, Toshkent shahri tomonidan ko'rsatilgan bozor xizmatlari umumiy hajmining o'sishiga eng katta hissa qo'shildi. 2025-yilning yanvar–sentabr oylarida mazkur hududda xizmatlar hajmi 2024- yilning mos davriga nisbatan 17 101,6 mlrd so'mga oshib, 73 981,5 mlrd so'mni tashkil etdi. Ushbu ko'rsatkich poytaxtning mamlakat xizmatlar bozoridagi yetakchi mavqeini

tasdiqlaydi. Shuningdek, nisbatan yuqori hajm ko'rsatkichlari Toshkent viloyati (15 027,7 mlrd so'm), Samarqand (13 116,2 mlrd so'm), Farg'ona (12 762,7 mlrd so'm) hamda Andijon (10 968,1 mlrd so'm) viloyatlarida qayd etildi. Bu hududlarda xizmatlar sohasining rivojlanishi aholi sonining yuqoriligi, iqtisodiy faollik darajasi hamda infratuzilmaning nisbatan rivojlanganligi bilan izohlanadi. Umuman olganda, 2025-yilning yanvar–sentabr oylarida O'zbekiston Respublikasi bo'yicha

ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi 201 239,8 mlrd so'mni tashkil etib, o'sish sur'ati 119,5 % darajasida qayd etildi. Aholi jon boshiga xizmatlar hajmi esa 5 779,6 ming so'mga teng bo'ldi.

Hududlar kesimida ham ijobiy o'sish dinamikasi saqlanib qolgan bo'lib, ayrim viloyatlarda o'sish sur'atlari respublika o'rtacha ko'rsatkichidan yuqori darajada shakllangan. Mazkur natijalar hududiy iqtisodiy siyosatning samaradorligini, xususan, iqtisodiy jihatdan istiqbolli loyihalarni amalga oshirish orqali mintaqaviy rivojlanishni rag'batlantirish imkoniyatlari

mavjudligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, xizmatlar sohasini rivojlantirish hududlarning moliyaviy salohiyatini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. 2017–2021- yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi doirasida amalga oshirilgan kompleks chora-tadbirlar hududlarda xizmatlar infratuzilmasini kengaytirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash hamda investitsion muhitni yaxshilash orqali ushbu sohaning barqaror o'sishini ta'minlashga xizmat qildi

Hududlar nomi	Hajm, mlrd. so'm
O'zbekiston Respublikasi	201 239,8
Qoraqalpog'iston Respublikasi	5 925,8
Andijon	10 968,1
Buxoro	8 957,6
Jizzax	4 649,7
Qashqadaryo	9 434,1
Navoiy	5 213,4
Namangan	8 268,8
Samarqand	13 116,2
Surxondaryo	7 292,5
Sirdaryo	3 044,1
Toshkent	15 027,7
Farg'ona	12 762,7
Xorazm	6 089,3
Toshkent shahri	73 981,5

Takliflar: Tadqiqot natijalariga asoslanib, O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy xizmatlar bozorini yanada rivojlantirish va marketing faoliyatini takomillashtirish maqsadida bir qator amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir. Avvalo, ijtimoiy xizmatlar sohasida tizimli va muntazam marketing tadqiqotlarini yo'lga qo'yish zarur. Bozor kon'yunkturasini doimiy monitoring qilish, iste'molchilar ehtiyojlari, xulq-

atvori va afzalliklarini chuqur o'rganish xizmatlar segmentatsiyasini aniq belgilash hamda samarali strategiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Shu orqali resurslardan oqilona foydalanish va xizmatlar portfelini optimallashtirishga erishiladi. Bundan tashqari, raqamli marketing vositalari va zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamlashtirish jarayoni xizmatlar sifati

monitoringini kuchaytirish va boshqaruv qarorlarini ilmiy asosda qabul qilish imkonini beradi. Shuningdek, ijtimoiy xizmatlar sifatini baholash va sertifikatlash tizimini takomillashtirish dolzarb masalalardan biridir. Xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar faoliyatini yagona mezonlar asosida baholash, reyting tizimini joriy etish va iste'molchilar fikrini inobatga olish sog'lom raqobat muhitini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa xizmatlar sifatining barqaror oshishiga va iste'molchilar qoniqish darajasining yuksalishiga olib keladi. Ijtimoiy xizmatlar sohasida davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish ham muhim yo'nalish hisoblanadi. Xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish, investitsiya muhitini yaxshilash va infratuzilmani modernizatsiya qilish orqali xizmatlar qamrovi va sifati sezilarli darajada oshirilishi mumkin. Shu bilan birga, marketing va xizmatlar boshqaruvi yo'nalishida malakali kadrlar tayyorlash va ularning kasbiy salohiyatini oshirish zarur, chunki inson kapitali mazkur sohaning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Hududlar kesimida mavjud tafovutlarni kamaytirish ham strategik vazifa sifatida qaralishi lozim. Buning uchun infratuzilmani rivojlantirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish orqali ijtimoiy xizmatlar bozorini hududlarda yanada faollashtirish maqsadga muvofiqdir. Umuman olganda, mazkur takliflarning kompleks amalga oshirilishi ijtimoiy xizmatlar bozorining institutsional asoslarini mustahkamlash, marketing strategiyalarining samaradorligini oshirish hamda xizmatlar sifatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Natijada ijtimoiy xizmatlar sohasi

mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismi sifatida aholi farovonligini ta'minlashda yanada muhim o'rin egallaydi.

Xulosa Mazkur maqolada olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy xizmatlar bozori so'nggi yillarda barqaror rivojlanish bosqichiga o'tgan bo'lib, uning tarkibiy tuzilishi tobora diversifikatsiyalashib bormoqda. Bozorning shakllanishi va kengayishida demografik omillar, aholi daromadlari dinamikasi, davlat siyosati, institutsional islohotlar hamda xususiy sektor faolligi muhim rol o'ynamoqda. Ijtimoiy xizmatlar sohasida talab va taklif o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash, xizmatlar sifati va ommabopligini oshirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida marketing mexanizmlarining ijtimoiy xizmatlar bozoridagi o'рни alohida baholandi. Iste'molchilarning xulq-atvori, ehtiyoj va kutishlari, narx sezgirligi hamda xizmat sifati haqidagi tasavvurlari marketing strategiyalarini shakllantirishda asosiy omil bo'lib xizmat qilishi aniqlandi.

Ijtimoiy xizmatlar bozorida mavjud muammolarni tahlil qilish natijasida bir qator tizimli kamchiliklar aniqlanadi. Jumladan, xizmatlar sifati va qamrovining yetarli emasligi, aholining xizmatlar haqida xabardorlik darajasining pastligi, axborot tizimlarining integratsiyalashmaganligi hamda raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasining cheklanganligi bozor samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillar hisoblanadi. Bundan tashqari, marketing yondashuvining yetarli darajada joriy etilmaganligi xizmatlar taklifining iste'molchilar ehtiyojlariga to'liq mos kelmasligiga olib kelmoqda.

Mazkur muammolarni hal etishda marketing tadqiqotlari asosida qarorlar qabul qilish muhim ahamiyatga ega. Xususan, iste'molchilar ehtiyojlarini muntazam o'rganish, xizmatlar sifatini baholash va monitoring qilish orqali xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy marketing vositalari – raqamli marketing, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va onlayn platformalardan foydalanish orqali xizmatlar haqida aholining xabardorligini oshirish va ularga bo'lgan talabni rag'batlantirish mumkin.

Raqobat muhitining kuchayishi esa xizmat ko'rsatuvchi subyektlardan innovatsion yondashuvlar, differensiallashgan takliflar va samarali kommunikatsiya siyosatini talab etmoqda.

Shuningdek, sohada olib borilayotgan marketing tadqiqotlarining samaradorligi ijtimoiy xizmatlar bozorini chuqur o'rganish, maqsadli auditoriyani aniqlash, xizmatlar portfelini optimallashtirish hamda resurslardan oqilona foydalanish imkonini berishi ta'kidlandi. Marketing tadqiqotlari natijalari asosida ishlab chiqilgan strategik qarorlar xizmatlar sifatini oshirish, iste'molchilar qoniqish darajasini kuchaytirish va bozor barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, ijtimoiy xizmatlar bozorini yanada rivojlantirish marketing strategiyalarini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, iste'molchiga yo'naltirilgan boshqaruv modelini kuchaytirish hamda davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish bilan bevosita bog'liqdir.

FOYDALANILGAN MANBALAR RO'YXATI:

1. Ashurov, B., & Turaev, J. (2019). Ijtimoiy xizmatlar bozorining samaradorligi: huquqiy va iqtisodiy aspektlar. *Tashkent Economic Journal*, 3 45–59.
2. Ismoilov, X. (2020). Ijtimoiy xizmatlar marketingi: bozor segmentatsiyasi va iste'molchi ehtiyojlari. *Marketing and Management in Uzbekistan*, 4(1), 12–28.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2021). *Bozor xizmatlari hajmi bo'yicha hududlar kesimida statistik ko'rsatkichlar* [Ma'lumotlar bazasi]. Toshkent, O'zbekiston. <https://stat.uz/uz/official-statistics/services-2021.pdf>
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2021). *O'zbekiston bo'yicha ko'rsatilgan xizmatlar hajmi: yanvar–sentyabr 2021* [Rasmiy statistik ma'lumotlar bazasi]. Toshkent, O'zbekiston. <https://stat.uz/uz/official-statistics/services-jan-sep-2021.pdf>
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2021). *Xizmatlar – 2021: choraklik hisobot* [PDF]. Toshkent, O'zbekiston. <https://stat.uz/uz/official-statistics/services-2021.pdf>
6. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Sanoat Vazirligi. (2022). *Ijtimoiy xizmatlar bozorining statistik ko'rsatkichlari*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Sanoat Vazirligi.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2021). *Savdo xizmatlari hajmi va ulushi: yanvar–sentyabr 2021* [PDF]. Toshkent, O'zbekiston. <https://stat.uz/uz/official-statistics/trade-services-2021.pdf>
8. Yo'ldoshev, S. (2021). DXSh va raqamli marketing strategiyalari ijtimoiy xizmatlar bozorida. *Journal of Public Policy and Governance*, 2(4), 31–49.

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОГРАММ В ПОВЫШЕНИИ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

С.А.Махмудов

Самаркандский институт экономики и сервиса, Самарканд, Узбекистан.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Махмудов Суннатжон Абдужаббор
угли

ассистент - стажёр кафедры
«Менеджмент»

Самаркандский институт экономики
и сервиса (СИЭиС)

Email: sunnatjonmaxmudov@gmail.com

Тел: +99893 005 12 21

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Mazkur maqolada aholining turmush darajasini oshirishga qaratilgan davlat ijtimoiy siyosatining muhim vositalaridan biri sifatida ijtimoiy dasturlarning o'zni yoritib berilgan. Ijtimoiy dasturlarning kambag'allikni qisqartirish, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ta'lim, sog'liqni saqlash hamda mehnat bozoriga kirish imkoniyatlarini kengaytirishga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, ijtimoiy dasturlarni amalga oshirishning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligi, ularning manzilliligi va natijadorligi masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Nazariy tahlil va amaliy tajribani umumlashtirish asosida ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar sharoitida ijtimoiy dasturlarni takomillashtirish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar. ijtimoiy dasturlar, aholining turmush darajasi, ijtimoiy siyosat, ijtimoiy himoya, kambag'allikni qisqartirish, davlat tomonidan tartibga solish.

THE ROLE OF SOCIAL PROGRAMS IN IMPROVING THE STANDARD OF LIVING

Annotation. The article examines the role of social programs as one of the key instruments of state social policy aimed at improving the living standards of the population. The impact of social programs on poverty reduction, social protection of vulnerable groups, and access to education, healthcare, and the labor market is analyzed. Special attention is paid to the economic and social effects of social programs, as well as to issues of their efficiency and targeting. Based on theoretical analysis and generalization of practical experience, the necessity of improving the mechanisms for the development and implementation of social programs in the context of socio-economic transformations is substantiated.

Key words. social programs, living standards, social policy, social protection, poverty reduction, government regulation.

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОГРАММ В ПОВЫШЕНИИ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Аннотация. В статье рассматривается роль социальных программ как одного из ключевых инструментов государственной социальной политики, направленных на повышение уровня жизни населения. Анализируется влияние социальных программ на сокращение бедности, обеспечение социальной защиты уязвимых слоев населения, улучшение доступа к образованию, здравоохранению и рынку труда. Особое внимание уделяется экономическим и социальным эффектам реализации социальных программ, а также вопросам их эффективности и адресности. На основе теоретического анализа и обобщения практического опыта обосновывается необходимость совершенствования механизмов разработки и реализации социальных программ в условиях социально-экономических преобразований.

Ключевые слова. социальные программы, уровень жизни населения, социальная политика, социальная защита, бедность, государственное регулирование.

Введение

В условиях современных социально-экономических преобразований особую значимость приобретает реализация эффективной государственной социальной политики, направленной на обеспечение устойчивого роста уровня жизни населения. В Республике Узбекистан социальные программы выступают одним из ключевых инструментов государственного регулирования, обеспечивающих социальную защиту населения, сокращение бедности и формирование условий для инклюзивного экономического развития. Последовательная реализация реформ, инициированных в рамках Стратегии развития Нового Узбекистана, обусловила необходимость пересмотра и совершенствования механизмов социальной поддержки населения с учетом современных вызовов и приоритетов. В последние годы в Узбекистане особое внимание уделяется развитию адресных социальных программ, ориентированных на поддержку малообеспеченных семей, создание новых рабочих мест, повышение доступности образования и медицинских услуг, а также развитие человеческого капитала. Реализация таких программ, как система социальной поддержки через «Единый реестр социальной защиты», программы содействия занятости, ипотечного и образовательного кредитования, оказала существенное влияние на улучшение социального положения населения и снижение уровня бедности. Вместе с тем сохраняются проблемы, связанные с

обеспечением эффективности, адресности и устойчивости социальных программ, что обуславливает актуальность их научного анализа.

Обзор литературы

В 2019 году опубликовано в журнале статья, исследователи Института социальных и экологических исследований, Египет «The Role of Social Protection Programs in Developing the Living Conditions for Beneficiaries: A Study on Both Rural and Urban Environments.» Исследователи анализировали влияние социальных программ поддержки семей, финансовые выплаты, помощь детям и другие на условия жизни получателей, выявляется положительная связь между программами и улучшением жизненных условий.

В статье «Роль социальной защиты в повышении жизненного благосостояния населения» 2023 года авторы Н.Норкобилов и Ф.Расулов указали роль социальной защиты, реформ в области социальных выплат, пенсий и зарплат в повышении благосостояния населения, отмечая важность укрепления социальной политики для улучшения качества жизни.

В 2022 году опубликовано статья под название «The impact of the state's social policy on the well-being of the population in Kazakhstan: increasing income and quality of life» и рассматривается влияние социальной политики на доходы и качество жизни населения Казахстана, подчёркивается, что социальная помощь и трансферты играют ключевую роль в снижении бедности и повышении уровня жизни.

А.Н.Орунтаева тоже в своих работах, в прочем, статья: «Роль

государственного бюджета в повышении качества жизни: анализ социальных расходов и стратегического распределения ресурсов» опубликованная в 2025 год показывает, как государственные социальные расходы через бюджетные программы способствуют улучшению качества жизни и экономической стабильности населения; обсуждаются в статье эффективные подходы к распределению ресурсов.

Методология исследования

Методологической основой исследования послужили труды отечественных и зарубежных ученых в области социальной политики, экономики труда и уровня жизни населения, а также нормативно-правовые акты Республики Узбекистан, регулирующие вопросы социальной защиты и реализации социальных программ.

1-Схема. Схема методологии

В процессе исследования использовались официальные статистические данные Государственного комитета Республики Узбекистан по статистике, материалы профильных министерств и ведомств, а также аналитические отчеты международных организаций. Для достижения поставленных целей в работе применялись общенаучные и специальные методы исследования, включая анализ и синтез, индукцию и дедукцию, системный и структурно-функциональный подходы. В рамках эмпирического анализа использовались методы статистического и сравнительного анализа, позволяющие оценить динамику показателей уровня жизни населения и результативность реализуемых социальных программ. Также применялись методы

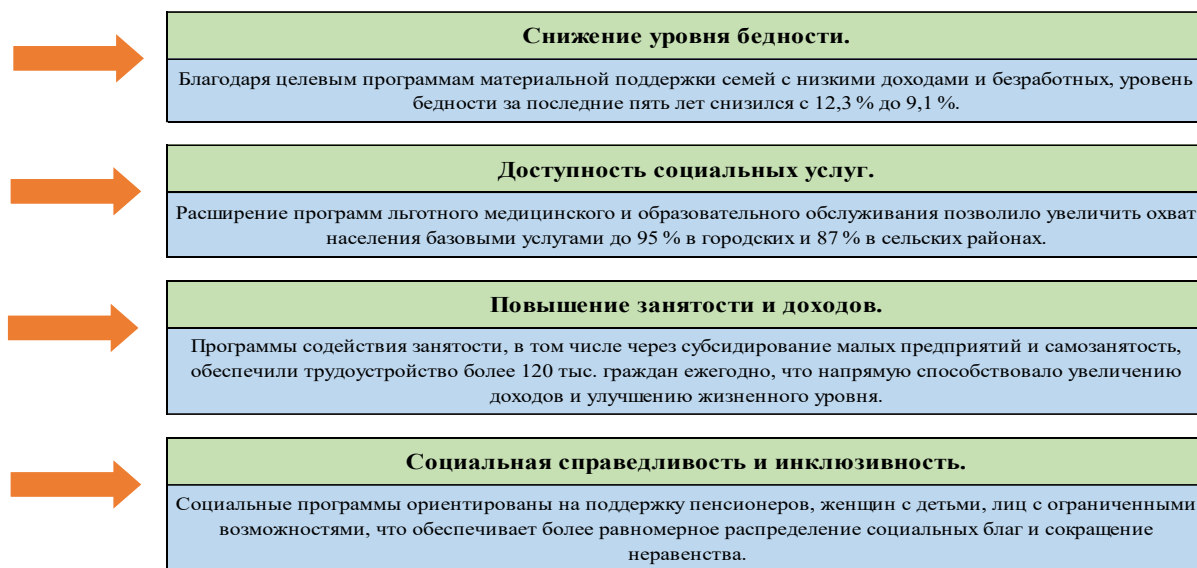
экономического анализа для выявления взаимосвязи между объемами социальной поддержки и социально-экономическими результатами.

Анализ и результаты

В Республике Узбекистан реализация социальных программ направлена на повышение уровня жизни населения, сокращение бедности и поддержку уязвимых категорий граждан. Основными направлениями государственных социальных инициатив являются:

- адресная социальная поддержка малообеспеченных семей;
- содействие занятости населения и создание новых рабочих мест;
- обеспечение доступности образования и здравоохранения;
- развитие пенсионной системы и программ социальной защиты.

Влияние социальных программ на уровень жизни населения

2-схема. Схема влияние социальных программ на уровень жизни населения

Согласно данным различным социальными Государственного комитета по программами, составила более 70 %, статистике Республики Узбекистан, в что свидетельствует о широкой 2024 году доля населения, охваченного

охватности и социальной значимости реализуемых мер.

На схеме показано влияние социальных программ на уровень жизни населения. Основные направления включают снижение уровня бедности, повышение доступности социальных услуг, рост занятости и доходов, а также обеспечение социальной справедливости и инклюзивности.

Каждое направление сопровождается кратким пояснением, демонстрирующим конкретные результаты реализации программ в Узбекистане, такие как снижение бедности, расширение охвата базовыми услугами и поддержка уязвимых групп населения. Схема наглядно отражает комплексное воздействие социальных мер на улучшение качества жизни граждан.

SWOT-анализ: Роль социальных программ в повышении уровня жизни населения

Сильные стороны	Слабые стороны
Улучшение материального положения уязвимых групп населения (пенсионеры, малоимущие, семьи с детьми).	Ограниченность бюджетных ресурсов для реализации программ на национальном уровне.
Повышение социальной защищенности граждан и снижение уровня бедности.	Возможность неэффективного распределения помощи (коррупция, бюрократия).
Формирование устойчивой социальной инфраструктуры (школы, больницы, соцслужбы).	Зависимость результатов программ от точности целевых критериев и мониторинга.
Стимулирование потребительского спроса за счет поддержки доходов населения.	Недостаточная адаптация программ под специфические потребности регионов и групп населения.
Возможности	Угрозы
Развитие партнерства с частным сектором и международными организациями для расширения программ.	Экономические кризисы, снижающие возможности государственного финансирования.
Внедрение цифровых технологий для более эффективного контроля и учета социальных выплат.	Демографические изменения (рост числа пенсионеров, миграция), увеличивающие нагрузку на социальные программы.
Создание программ долгосрочного развития и социальной интеграции (образование, профессиональная подготовка)	Социальное недоверие к государственным инициативам при недостаточной прозрачности программ.
Повышение социального капитала через участие населения в социальных инициативах.	Политические и законодательные изменения, способные ограничить финансирование или эффективность программ.

Проведённый SWOT-анализ позволяет комплексно оценить роль социальных программ в повышении уровня жизни населения. В рамках анализа выявлены ключевые сильные и слабые стороны действующих социальных механизмов, а также потенциальные возможности их дальнейшего развития и внешние угрозы, способные снизить эффективность реализации программ. Полученные результаты могут быть использованы при формировании и корректировке социальной политики, а

также при разработке практических рекомендаций, направленных на повышение социальной защищённости населения и снижение уровня бедности.

Заключение

В ходе исследования была рассмотрена роль социальных программ в повышении уровня жизни населения и дана их комплексная оценка с теоретической и практической точек зрения. Проведённый анализ показал, что социальные программы выступают

одним из ключевых инструментов государственной социальной политики, направленной на снижение бедности, повышение доходов населения и обеспечение социальной защищённости уязвимых групп общества. На основе обзора научной литературы и результатов SWOT-анализа установлено, что эффективная реализация социальных программ способствует улучшению качества жизни населения, расширению доступа к образованию, здравоохранению и социальным услугам, а также формированию социальной стабильности в обществе. Вместе с тем выявлены и отдельные проблемы, связанные с ограниченностью финансовых ресурсов, недостаточной адресностью помощи и необходимостью совершенствования механизмов контроля и оценки эффективности программ.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что эффективность социальных программ напрямую зависит от уровня их

адресности, прозрачности и адаптивности к изменяющимся социально-экономическим условиям. В современных условиях особое значение приобретает переход от универсальных форм поддержки к адресным и дифференцированным механизмам, ориентированным на конкретные потребности населения. Это позволяет повысить результативность расходования бюджетных средств и обеспечить более справедливое распределение ресурсов.

Полученные выводы подтверждают необходимость дальнейшего развития и модернизации социальных программ с учётом социально-экономических и демографических особенностей страны. В современных условиях особое значение приобретает внедрение цифровых технологий, повышение прозрачности распределения социальных выплат и ориентация программ на долгосрочное повышение человеческого капитала.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. «The Role of Social Protection Programs in Developing the Living Conditions for Beneficiaries: A Study on Both Rural and Urban Environments.»

Источник: https://jes.journals.ekb.eg/article_160356.html

2. Н.Норкобилов и Ф.Пасулов - The Role of Social Protection in Improving the Living Well-Being of the Population. 2023. Multidisciplinary Journal of Science and Technology. Vol. 3 No. 2 (2023): Multidisciplinary Journal of Science and Technology. Источник: <https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/87>

3. Rakhimzhanova K., Bulakbay Zh., Kodasheva G. - *The impact of the state's social policy on the well-being of the population in Kazakhstan: increasing income and quality of life*. 2022.

4. А.Н.Орунтаева - «Роль государственного бюджета в повышении качества жизни: анализ социальных расходов и стратегического распределения ресурсов» 2025. Кыргызский экономический университет имени Мусы Рыскулбекова. Страницы: 105-109 <https://journals.rcsi.science/2411-0450/article/view/355043>. DOI: <https://doi.org/10.24412/2411-0450-2025-9-105-109>

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA ISHLAB CHIQUV KLASTERLARINI BOSHQARISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

N.R.Turayeva

Qarshi davlat universiteti, Qashqadaryo, O'zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Turayeva Nargiza Rustamovna
tayanch doktoranti & Qarshi davlat
universiteti

Email: nargiza180@umail.uz

Tel: +99891-520-04-90

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlarini samarali boshqarish masalalari tahlil qilingan. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish hamda boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish imkoniyatlarini yaratmoqda. Tadqiqot davomida klaster boshqaruvida raqamli texnologiyalarni qo'llashning nazariy va amaliy jihatlari o'rganilib, ishlab chiqarish klasterlari faoliyatini samarali tashkil etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli transformatsiya, ishlab chiqarish klasterlari, innovatsion iqtisodiyot, klaster boshqaruvi, raqamli texnologiyalar, iqtisodiy samaradorlik, hududiy rivojlanish.

IMPROVING MANAGEMENT MECHANISMS OF PRODUCTION CLUSTERS IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION

Annotation: This article analyzes the issues of effective management of production clusters in the conditions of digital transformation. The development of the digital economy creates opportunities for optimizing production processes, efficient use of resources, and improving management processes. During the study, theoretical and practical aspects of the use of digital technologies in cluster management were studied, and proposals and recommendations were developed for the effective organization of the activities of production clusters.

Keywords: digital transformation, production clusters, innovative economy, cluster management, digital technologies, economic efficiency, regional development..

УЛУЧШЕНИЕ МЕХАНИЗМОВ УПРАВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ КЛАСТЕРАМИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы эффективного управления производственными кластерами в условиях цифровой трансформации. Развитие цифровой экономики создает возможности для оптимизации производственных процессов, эффективного использования ресурсов и совершенствования процессов управления. В ходе исследования были изучены теоретические и практические аспекты применения цифровых технологий в управлении кластерами, а также разработаны предложения и рекомендации по эффективной организации деятельности производственных кластеров.

Ключевые слова: цифровая трансформация, производственные кластеры, инновационная экономика, управление кластерами, цифровые технологии, экономическая эффективность, региональное развитие.

Kirish

Hozirgi globallashtirish jarayonlari va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi jahon iqtisodiyotining barcha tarmoqlarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, raqamli transformatsiya jarayonlari ishlab chiqarish tizimlarini modernizatsiya qilish, boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish va boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash zamonaviy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

So'nggi yillarda jahon iqtisodiyotida ishlab chiqarish klasterlari hududiy iqtisodiy rivojlanishning muhim instrumenti sifatida keng qo'llanilmoqda. Klaster modeli korxonalar, ilmiy-tadqiqot institutlari, ta'lim muassasalari hamda infratuzilma subyektlarining o'zaro hamkorligi asosida innovatsion rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi. Klasterlashuv jarayoni ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish hamda hududiy iqtisodiy salohiyatni oshirish imkonini beradi. Shu jihatdan ishlab chiqarish klasterlarini samarali boshqarish iqtisodiy rivojlanishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Raqamli transformatsiya jarayonlari klaster tizimining rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, blokcheyn va Internet of Things (IoT) kabi raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini

optimallashtirish, logistika tizimlarini takomillashtirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini yanada samarali tashkil etish imkonini bermiqda. Mazkur texnologiyalarni ishlab chiqarish klasterlari faoliyatiga joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish hamda korxonalar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash mumkin.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, innovatsion faoliyatni rag'batlantirish hamda ishlab chiqarish klasterlarini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, sanoatni raqamlashtirish hamda hududiy ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayonda ishlab chiqarish klasterlarini samarali boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Shu bilan birga, raqamli transformatsiya jarayonlari ishlab chiqarish klasterlarini boshqarishda yangi yondashuvlarni talab etadi. An'anaviy boshqaruv usullari o'rnini zamonaviy raqamli boshqaruv tizimlari egallab bormoqda. Raqamli platformalar, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv qarorlari klaster faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, ishlab chiqarish klasterlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq qator muammolar ham mavjud bo'lib, ular boshqaruv tizimini takomillashtirishni talab etadi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili

Ishlab chiqarish klasterlarini shakllantirish va ularni samarali boshqarish masalalari zamonaviy iqtisodiyotda muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Klasterlashuv jarayonlari hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, korxonalar o'rtasida kooperatsiya aloqalarini kuchaytirish hamda innovatsiyalarni joriy etishni tezlashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli klasterlar iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning muhim instrumentlaridan biri sifatida ko'rib chiqilmoqda.

Klaster nazariyasining ilmiy asoslari bir qator xorijiy olimlar tomonidan ishlab chiqilgan. Xususan, amerikalik iqtisodchi Michael Porter klasterlarni ma'lum hududda joylashgan o'zaro bog'langan korxonalar, ta'lim va ilmiy muassasalar hamda infratuzilma tashkilotlari majmuasi sifatida ta'riflaydi. Uning fikriga ko'ra, klasterlashuv korxonalar o'rtasidagi raqobat va hamkorlikni uyg'unlashtirish orqali innovatsiyalarni tez joriy etish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Klaster iqtisodiyoti bo'yicha tadqiqotlar olib borgan M. Enright klasterlarni hududiy iqtisodiy rivojlanishning muhim omili sifatida baholaydi. U klasterlar korxonalar o'rtasida bilim va texnologiyalar almashuvini kuchaytirish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish hamda hududiy raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi.

Klaster tizimining innovatsion rivojlanishdagi ahamiyati B. Asheim, P. Maskell va A. Isaksen kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida ham keng yoritilgan. Ularning tadqiqotlarida klasterlar innovatsion ekotizimning muhim elementi sifatida qaralib, ilm-fan, ta'lim

va ishlab chiqarish integratsiyasini ta'minlash orqali iqtisodiy rivojlanishga xizmat qilishi asoslab berilgan.

O'zbekiston iqtisodiyotida klaster tizimini shakllantirish va rivojlantirish masalalari ham bir qator mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, akademik S.S. G'ulomov o'z ilmiy tadqiqotlarida klasterlashuv jarayonlari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, klaster tizimi korxonalar o'rtasida kooperatsiya aloqalarini mustahkamlash orqali iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, iqtisodchi olim Q.X. Abdurahmonov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda hududiy iqtisodiy rivojlanishda klasterlashuv jarayonlarining ahamiyati yoritilgan. Olimning ilmiy ishlarida klasterlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mehnat resurslaridan samarali foydalanish hamda hududiy iqtisodiy salohiyatni rivojlantirishning muhim mexanizmlaridan biri sifatida baholanadi.

Professor A.V. Vaxabov o'z ilmiy tadqiqotlarida O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish jarayonida sanoat klasterlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Olimning fikriga ko'ra, klasterlashuv ishlab chiqarish jarayonlarini integratsiyalash, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda hududiy iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston iqtisodiyotida klaster tizimini rivojlantirish masalalari M. Jabbarov tomonidan ham o'rganilgan bo'lib, uning ilmiy ishlarida klasterlashuv jarayoni korxonalar o'rtasidagi ishlab

chiqarish aloqalarini rivojlantirish hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirishga xizmat qilishi qayd etilgan.

Qashqadaryo viloyati iqtisodiyotining rivojlanishiga oid tadqiqotlar Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti va Qarshi davlat universiteti olimlari tomonidan ham olib borilgan. Jumladan, hududiy iqtisodiy rivojlanish, sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish hamda ishlab chiqarish salohiyatini oshirish masalalari Sh. Mustafoev, B. Xolbekov va boshqa olimlarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan.

Shu bilan birga, zamonaviy sharoitda raqamli transformatsiya jarayonlari ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish tizimiga yangi talablarni qo'yimoqda. Raqamli texnologiyalar asosida klasterlarni boshqarish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish hamda korxonalar o'rtasidagi axborot almashinuvini takomillashtirish masalalari hali yetarli darajada o'rganilmagan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish masalalarini o'rganishda turli ilmiy yondashuv va metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiy nazariya, innovatsion rivojlanish konsepsiyalari hamda klaster nazariyasiga oid ilmiy qarashlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida ishlab chiqarish klasterlarining rivojlanish jarayonlarini tahlil qilishda tizimli yondashuvdan foydalanildi. Ushbu yondashuv ishlab chiqarish klasterlarini o'zaro bog'liq bo'lgan iqtisodiy subyektlar tizimi sifatida ko'rib chiqish

hamda ularning faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni kompleks ravishda tahlil qilish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar.

Hozirgi davrda jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish jarayonlari iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biriga aylanib bormoqda. Raqamli transformatsiya ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, boshqaruv tizimlarini takomillashtirish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ishlab chiqarish tizimlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, resurslardan samarali foydalanish va innovatsion faoliyatni rivojlantirish imkonini bermogda.

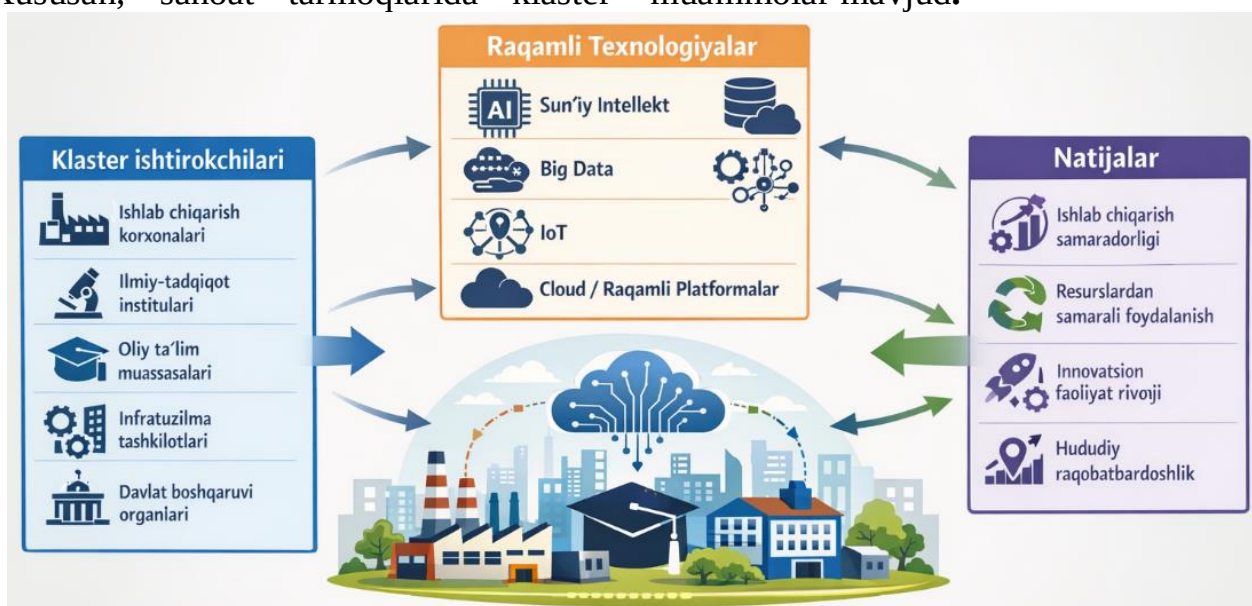
So'nggi yillarda jahon amaliyotida hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda klaster yondashuvi keng qo'llanilmoqda. Ishlab chiqarish klasterlari korxonalar, ilmiy-tadqiqot institutlari, ta'lim muassasalari hamda infratuzilma subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish orqali innovatsion rivojlanish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Klasterlashuv jarayonlari ishlab chiqarish kooperatsiyasini kuchaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda hududiy iqtisodiy salohiyatni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda ishlab chiqarish klasterlari faoliyatini samarali tashkil etishda raqamli texnologiyalarni joriy etish alohida dolzarb masala hisoblanadi. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), Internet of Things (IoT) va bulutli texnologiyalar kabi zamonaviy raqamli vositalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini

oshirish imkonini beradi. Shu sababli raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish hamda hududiy ishlab chiqarish klasterlarini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, sanoat tarmoqlarida klaster

tizimini rivojlantirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish hamda hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Biroq, ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish tizimida raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish, klaster ishtirokchilari o'rtasidagi axborot almashinuvini takomillashtirish hamda boshqaruv mexanizmlarini modernizatsiya qilish bilan bog'liq qator muammolar mavjud.

1-rasm. Raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish modeli

1-rasmda raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlarini samarali boshqarish modeli tasvirlangan bo'lib, unda klaster tizimining asosiy tarkibiy elementlari va ularning o'zaro bog'liqligi ko'rsatib berilgan. Model klaster ishtirokchilari, raqamli texnologiyalar, boshqaruv mexanizmlari hamda yakuniy natijalar o'rtasidagi o'zaro integratsiyani ifodalaydi.

Rasmning birinchi qismida klaster tizimining asosiy subyektlari sifatida ishlab chiqarish korxonalari, ilmiy-tadqiqot institutlari, oliy ta'lim muassasalari, infratuzilma tashkilotlari hamda davlat boshqaruvi organlari

keltirilgan. Mazkur subyektlar klaster tizimining institutsional asosini tashkil etib, ular o'rtasidagi hamkorlik ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish hamda innovatsiyalarni joriy etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ilmiy tashkilotlar va oliy ta'lim muassasalarining klaster faoliyatiga jalb etilishi yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va ularni ishlab chiqarishga joriy etish jarayonini tezlashtiradi.

Modelning ikkinchi qismida klaster boshqaruvida qo'llaniladigan raqamli texnologiyalar aks ettirilgan. Jumladan, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), Internet of Things (IoT) hamda

bulutli texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirishning asosiy vositalari sifatida ko'rsatilgan. Ushbu texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Rasmning uchinchi qismi klaster boshqaruv mexanizmlarini ifodalaydi. Bunda raqamli monitoring tizimlari, axborot almashuv platformalari hamda innovatsion boshqaruv usullari muhim o'rin egallaydi. Raqamli platformalar klaster ishtirokchilari o'rtasida axborot almashinuvini tezlashtirib, ishlab

chiqarish jarayonlarining muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilishini ta'minlaydi. Natijada ishlab chiqarish jarayonlarining shaffofligi oshadi hamda boshqaruv jarayonlari yanada samarali tashkil etiladi.

Modelning yakuniy qismida raqamli transformatsiya asosida klaster boshqaruvini takomillashtirish natijalari ko'rsatilgan. Jumladan, ishlab chiqarish samaradorligining oshishi, resurslardan samarali foydalanish, innovatsion faoliyatning rivojlanishi hamda hududiy iqtisodiy raqobatbardoshlikning ortishi ushbu modelni joriy etishning asosiy natijalari sifatida namoyon bo'ladi.

1-jadval

Raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlari samaradorligini baholash ko'rsatkichlari

№	Ko'rsatkichlar	Ko'rsatkich mazmuni	Baholash mezonlari	Klaster rivojlanishiga ta'siri
1	Raqamlashtirish darajasi	Ishlab chiqarish jarayonlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi	raqamli platformalar soni, avtomatlashtirilgan jarayonlar ulushi	ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi
2	Innovatsion faoliyat	Klasterda yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish darajasi	innovatsion loyihalar soni, yangi texnologiyalar ulushi	klaster raqobatbardoshligini oshiradi
3	Kooperatsiya darajasi	Klaster ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlik va ishlab chiqarish aloqalari	hamkor korxonalar soni, qo'shma loyihalar ulushi	ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi
4	Logistika samaradorligi	Mahsulotlarni yetkazib berish va taqsimlash tizimining samaradorligi	transport xarajatlari, yetkazib berish tezligi	ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi
5	Axborot almashuv tizimi	Klaster ishtirokchilari o'rtasida axborot almashish darajasi	raqamli axborot tizimlari soni, ma'lumotlar almashuv tezligi	boshqaruv qarorlarini tezlashtiradi
6	Investitsiya faolligi	Klaster rivojlanishiga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi	investitsiya loyihalari soni, investitsiya hajmi	klaster infratuzilmasini rivojlantiradi
7	Mehnat unumdorligi	Ishlab chiqarish jarayonida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi	ishchi boshiga ishlab chiqarish hajmi	iqtisodiy samaradorlikni oshiradi

8	Innovatsion infratuzilma	Texnoparklar, startap markazlari va ilmiy markazlar mavjudligi	innovatsion markazlar soni	innovatsion rivojlanishni jadallashtiradi
9	Raqobatbardoshlik darajasi	Klaster mahsulotlarining ichki va tashqi bozordagi raqobatbardoshligi	eksport hajmi, bozor ulushi	hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlaydi
10	Barqaror rivojlanish	Klaster faoliyatining ekologik va iqtisodiy barqarorligi	resurslardan foydalanish samaradorligi	uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishni ta'minlaydi

1-jadvalda raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlari samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega bo'lgan asosiy ko'rsatkichlar tizimlashtirilgan. Jadvalda keltirilgan indikatorlar klaster faoliyatini kompleks baholash imkonini berib, raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi, innovatsion faoliyat, kooperatsiya aloqalari hamda logistika tizimining samaradorligi kabi muhim omillarni o'z ichiga oladi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ishlab chiqarish klasterlari samaradorligini oshirishda raqamlashtirish darajasi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, ma'lumotlar almashuvini tezlashtirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini takomillashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, raqamli platformalar va axborot tizimlarining keng qo'llanilishi klaster ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi.

Shuningdek, jadvalda keltirilgan innovatsion faoliyat ko'rsatkichlari klasterlarning raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Innovatsiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni qo'llash hamda yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish

imkoniyatlari kengayadi. Bu esa klasterlarning ichki va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Jadvaldagi yana bir muhim ko'rsatkich kooperatsiya darajasi bo'lib, u klaster ishtirokchilari o'rtasidagi ishlab chiqarish aloqalarining rivojlanganligini ifodalaydi. Klaster tizimining asosiy afzalliklaridan biri aynan korxonalar, ilmiy tashkilotlar hamda infratuzilma subyektlari o'rtasidagi samarali hamkorlik hisoblanadi. Kooperatsiya aloqalarining rivojlanganligi ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, texnologiyalar almashinuvini jadallashtirish hamda innovatsion faoliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, logistika samaradorligi klaster tizimining iqtisodiy natijadorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. Logistika jarayonlarini optimallashtirish orqali mahsulotlarni yetkazib berish tezligi oshadi, transport xarajatlari kamayadi hamda ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligi ta'minlanadi. Ayniqsa, raqamli logistika tizimlari klaster ishtirokchilari o'rtasida resurslardan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi.

Jadvalda keltirilgan investitsiya faolligi va innovatsion infratuzilma ko'rsatkichlari ham klaster tizimining barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Investitsiyalar klaster

infratuzilmasini modernizatsiya qilish, bilan birga, texnoparklar, startap yangi ishlab chiqarish quvvatlarini markazlari va ilmiy markazlarning yaratish hamda innovatsion mavjudligi klasterlarda innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun zarur muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. moliyaviy resurslarni ta'minlaydi. Shu

2-jadval

Qashqadaryo viloyatida ishlab chiqarish klasterlari rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari (2019-2024 yy.)

Yillar	Klasterlar soni	Ishlab chiqarish hajmi (mlrd so'm)	Eksport hajmi (mln dollar)	Yangi ish o'rinlari (ming kishi)	Raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi (%)
2019	8	1250	85	3.2	18
2020	10	1460	96	3.8	22
2021	13	1720	115	4.4	29
2022	16	2050	138	5.1	37
2023	18	2380	156	5.8	45
2024	21	2760	182	6.5	53

2-jadvalda Qashqadaryo viloyatida ishlab chiqarish klasterlari rivojlanishining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari keltirilgan. Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda viloyatda klaster tizimini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida klasterlar soni va ularning iqtisodiy samaradorligi sezilarli darajada oshib bormoqda.

Jadvalga ko'ra, 2019-yilda viloyatda 8 ta ishlab chiqarish klasteri faoliyat yuritgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ularning soni 21 taga yetgan. Bu esa hududda sanoat kooperatsiyasining kengayib borayotganini va klaster tizimining iqtisodiy rivojlanishda muhim omilga aylanayotganini ko'rsatadi.

Shuningdek, ishlab chiqarish hajmi ham izchil o'sish tendensiyasiga ega bo'lib, 2019-yildagi 1250 mlrd. so'mlik ko'rsatkich 2024-yilda 2760 mlrd. so'mga yetgan. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarida texnologik modernizatsiya, kooperatsiya aloqalarining rivojlanishi hamda resurslardan samarali foydalanish

natijasida ishlab chiqarish samaradorligi oshib borayotganini ko'rsatadi.

Eksport ko'rsatkichlari ham klaster tizimi rivojlanishining muhim indikatorlaridan biri hisoblanadi. Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2019-yilda 85 mln. dollarni tashkil etgan eksport hajmi 2024-yilda 182 mln. dollarga yetgan. Bu esa klaster tizimi orqali ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligi ortib borayotganini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, klaster tizimining rivojlanishi hududda yangi ish o'rinlari yaratishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Jadval ma'lumotlariga ko'ra, klasterlar faoliyati natijasida yaratilgan yangi ish o'rinlari soni 2019-yildagi 3,2 ming kishidan 2024-yilda 6,5 ming kishiga yetgan.

Jadvalda yana bir muhim ko'rsatkich sifatida raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi keltirilgan. Mazkur ko'rsatkich 2019-yildagi 18 foizdan 2024-yilda 53 foizga oshgan. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini

joriy etish hamda raqamli platformalar orqali ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarish imkoniyatlari kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlarini samarali boshqarish masalasi zamonaviy iqtisodiyotning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Global raqobatning kuchayishi, texnologik o'zgarishlarning tezlashuvi hamda sanoat ishlab chiqarishida innovatsion yondashuvlarning keng joriy etilishi klasterlar faoliyatini yangi bosqichga olib chiqishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish raqamli texnologiyalar bilan uzviy bog'liq holda amalga oshirilishi zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish klasterlari hududiy iqtisodiy rivojlanishning muhim drayveri sifatida iqtisodiy samaradorlikni oshirish, innovatsiyalarni joriy etish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Klasterlar tarkibidagi korxonalar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar o'rtasidagi o'zaro integratsiya ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va qo'shimcha qiymat zanjirlarini shakllantirish imkonini beradi.

Raqamli transformatsiya ishlab chiqarish klasterlarini boshqarishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Avvalo, raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, real vaqt rejimida monitoring qilish va boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish imkonini beradi. Internet of Things (IoT), sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (big data) va bulutli texnologiyalar asosida ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa

resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va mahsulot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli transformatsiya klaster ishtirokchilari o'rtasida samarali axborot almashinuvini ta'minlaydi. Yagona raqamli platformalar orqali korxonalar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, ta'minot zanjirlarini optimallashtirish va logistika jarayonlarini takomillashtirish mumkin. Natijada, klaster ichidagi integratsiya darajasi oshib, umumiy iqtisodiy samaradorlik yaxshilanadi.

Biroq, ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, raqamli infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, texnologik investitsiyalarning cheklanganligi, kadrlar malakasining yetishmasligi va innovatsion madaniyatning sust rivojlanganligi ushbu jarayonni sekinlashtiruvchi omillar hisoblanadi.

Xulosa.

Mazkur tadqiqotda raqamli transformatsiya sharoitida ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari ilmiy jihatdan o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy iqtisodiyotda klaster tizimi hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda innovatsion faoliyatni rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirishda korxonalar, ilmiy-tadqiqot muassasalari, oliy ta'lim tashkilotlari hamda davlat boshqaruvi organlari o'rtasidagi samarali hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Klaster ishtirokchilari o'rtasidagi kooperatsiya aloqalarining rivojlanganligi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi.

Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamli transformatsiya jarayonlari ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish tizimini takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi. Sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data), Internet of Things (IoT) hamda bulutli texnologiyalar kabi raqamli vositalar ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, logistika tizimlarini optimallashtirish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Qashqadaryo viloyati misolida olib borilgan tahlillar hududda ishlab chiqarish klasterlari faoliyati izchil rivojlanib borayotganini ko'rsatdi. Klasterlar sonining ortishi, ishlab chiqarish hajmining o'sishi hamda eksport ko'rsatkichlarining oshishi klaster tizimining hududiy iqtisodiy rivojlanishda muhim ahamiyatga ega ekanligini

tasdiqlaydi. Shu bilan birga, klaster faoliyatini boshqarishda raqamli texnologiyalarni keng joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tadqiqot natijalariga asosan, ishlab chiqarish klasterlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

□ klaster ishtirokchilari o'rtasida yagona raqamli boshqaruv platformalarini joriy etish;

□ innovatsion infratuzilmani rivojlantirish hamda ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish;

□ ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish orqali boshqaruv samaradorligini oshirish;

Mazkur takliflarni amaliyotga joriy etish ishlab chiqarish klasterlari faoliyatining samaradorligini oshirish, hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990.
2. Enright M. Regional Clusters and Economic Development. Harvard Business School Press, 2003.
3. Maskell P., Malmberg A. Clusters and Knowledge Creation in Industry. Economic Geography, 1999.
4. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum.
5. G'ulomov S.S. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.
6. Abdurahmonov Q.X. Hududiy iqtisodiyot va boshqaruv. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
7. Vaxabov A.V. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning nazariy asoslari. – Toshkent, 2018.
8. Jabbarov M. O'zbekiston iqtisodiyotida klaster tizimini rivojlantirish masalalari. – Toshkent, 2021.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiyot tarmoqlarida klaster tizimini rivojlantirishga oid qarorlari.
10. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.

THE COMPETITIVENESS OF HOTEL ENTERPRISES**Z.Z.Maxmudova**

“Silk Road” International University of Tourism and Cultural Heritage, Samarkand, Uzbekistan

OPEN ACCESS**HCSD****Correspondence****Mahmudova Zarrina Zayniddinovna**“Silk Road” International University of
Tourism and Cultural Heritage**Email:** zarrina.mahmudova@univ-silkroad.uz**Tel:** +998 50 716 22 55**Received:** 16 January 2026**Revised:** 23 January 2026**Accepted:** 21 February 2026**Published:** 28 February 2026**Funding source for publication:**
Samarkand State University.**Publisher's Note:** HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.**Copyright:** Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotation: The purpose of the article is to substantiate and develop new and improve the existing directions, mechanisms and tools for managing the efficiency and competitiveness of hotel, restaurant and tourism enterprises in the context of war, taking into account military challenges and threats, possible reserves for relocation and spatial displacement of the tourism services market. In the process of writing the article, the following methods were used: historical and systemic approach; systemic and structural analysis and synthesis; statistical and economic, economic and mathematical, and ranking. As a result, new factors have been identified and the set of existing factors influencing the competitiveness of hotel, restaurant and tourism enterprises has been supplemented. It is found that these factors are both common and different.

Keywords: Economic, Tourism, Hotel industry, Challenges, Ranking

**MEHMONXONA
RAQOBATBARDOSHLIGI**

KORXONALARINING

Annotatsiya: Maqolaning maqsadi harbiy tahdidlar va tahdidlarni, turistik xizmatlar bozorini ko'chirish va fazoviy o'zgartirish uchun mumkin bo'lgan xaxiralarni hisobga olgan holda urush sharoitida mehmonxona, restoran va turizm korxonalarining samaradorligi va raqobatbardoshligini boshqarishning yangi yo'nalishlari, mexanizmlari va vositalarini asoslash va rivojlantirish va takomillashtirishdan iborat. Maqolani yozish jarayonida quyidagi usullardan foydalanildi: tarixiy va tizimli yondashuv; tizimli va tizimli tahlil va sintez; statistik va iqtisodiy, iqtisodiy va matematika va reyting. Natijada yangi omillar aniqlanib, mehmonxona, restoran va turizm korxonalarining raqobatbardoshligiga ta'sir etuvchi mavjud omillar majmui to'ldirildi. Aniqlanishicha, bu omillar ham umumiy, ham bir-biridan farq qiladi

Kalit so'zlar: bandlik, mehnat bozori, davlat bandlik xizmati, ishsizlik, samaradorlik, mehnat resurslari, institutsional mexanizm.

**КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ
ПРЕДПРИЯТИЙ**

ГОСТИНИЧНЫХ

Аннотация: Цель статьи — обосновать и разработать новые, а также усовершенствовать существующие направления, механизмы и инструменты управления эффективностью и конкурентоспособностью предприятий гостиничного, ресторанного и туристического сектора в условиях войны, с учетом военных вызовов и угроз, возможных резервов для передислокации и пространственного смещения рынка туристических услуг. В процессе написания статьи использовались следующие методы: историко-системный подход; системный и структурный анализ и синтез; статистико-экономический, экономико-математический и ранжирующий подходы. В результате были выявлены новые факторы и дополнен набор существующих факторов, влияющих на конкурентоспособность предприятий гостиничного, ресторанного и туристического сектора. Установлено, что эти факторы являются как общими, так и различными.

Ключевые слова: Экономика, Туризм, Гостиничный бизнес, Вызовы, Ранжирование.

Introduction.

The hotel business is a fiercely competitive and continually changing one. With the advancement of technology and changing customer tastes, organizations in this field must constantly innovate and develop in order to remain ahead of the competition. This article will look at some practical strategies for staying ahead of the competition in the hotel business.

Technology's incorporation into the hotel sector has transformed the way firms function. With the development of online travel agencies, smartphone applications, and social media, companies must embrace technology and use it to improve the visitor experience. Businesses may simplify processes, boost productivity, and provide a more customized experience to their visitors by embracing technology. Hotels, for example, may employ mobile applications to enable visitors to check in and out, order room service, and make bookings. Similarly, restaurants may employ online ordering systems and mobile applications to streamline the ordering process and provide their customers with a more seamless experience.

Businesses in today's highly competitive hospitality sector must concentrate on offering an extraordinary visitor experience. This entails going above and above to surpass guests' expectations and provide unforgettable experiences that will entice them to return. Personalizing the experience to fit the requirements and preferences of each visitor is an effective technique to improve the guest experience. This may be accomplished by collecting data on visitor preferences and tailoring their experience accordingly. Investing in staff training is another approach to enhancing

the client experience. Businesses may guarantee that their clients feel valued and appreciated by teaching their personnel on how to deliver outstanding customer service.

Consumers in the hotel business are increasingly concerned about sustainability. Businesses may appeal to environmentally sensitive customers while simultaneously lowering operating expenses by stressing sustainability and adopting sustainable practices. Reducing energy use, eliminating waste, and finding local and sustainable goods are all excellent approaches to improving sustainability in the hotel business.

Social networking has evolved into a valuable tool for hospitality businesses. Businesses may engage with customers, promote their brand, and gain vital feedback by using social media channels. Creating compelling content that connects with your target audience is one successful method to utilize social media. Sharing behind-the-scenes insights of your organization, presenting your goods or services, and emphasizing visitor experiences are all examples of this. Another method to make the most of social media is to regularly engage with your followers. Businesses may establish a devoted following and foster strong connections with their visitors by reacting to comments and messages.

Businesses must distinguish themselves in a highly competitive market by providing unique experiences that cannot be found elsewhere. This may be accomplished by providing unique services or facilities that appeal to the particular demands or preferences of guests. Hotels, for example, might provide distinctive facilities such as spa services, fitness programs, or guided tours of the surrounding region. Similarly,

restaurants may stand by presenting unique menu items or holding special events that highlight local food or culture.

The hospitality sector is always developing, and firms must keep up with industry trends in order to remain ahead of the competition. Businesses may position themselves as industry leaders by remaining current on new technology, developing trends, and changing customer preferences. Attending conferences, trade exhibitions, and other business events is an excellent approach to remaining current on industry developments. Businesses may obtain useful insights and remain ahead of the curve by networking with industry experts and engaging in educational events.

Literature review.

Globalization, the companies' transformation, the emergence of the digital company, and the evolution of the tourism and hospitality industry represent four powerful drivers of change, which is modifying business environments worldwide (Laudon & Laudon, 2002; Wu & Lin, 2009; Salem, 2014). Knowledge management arose in the last decade of the twentieth century to become one of the most debated management concepts (Hallin & Marnburg, 2008). A company's value increasingly incorporates intangible assets, allowing them to create competitive advantages and differentiate themselves from competitors, to ultimately succeed through knowledge and its management.

The hotel industry is one of the main components of tourism. As such, being one of the most promising sectors in tourism industry, it requires strategies that can increment the country's economic growth.

Therefore, hotels should focus on clients' needs and desires, as well as on

recognizing internal factors that can boost their competitiveness. Hence, hotels should implement adequate strategies, such as knowledge management, to face markets' strong competitiveness and, consequently, improve their performance, increase occupation rates and make profit. The dynamism and agility required by hotels are only viable if compatible with a full and active organizational memory, in which knowledge is created, fluently circulates and naturally grows (Fraj, Matute, & Melero, 2015).

Despite not being considered as knowledge-intensive, hotels sell services whose processes require knowledge. Thus, the knowledge of both the organization and its employees is crucial to follow the markets' evolution and the shifts in clients' needs. The knowledge of the workforce or the knowledge of the organization that is expressed in routines and databases, among others, are elements that effectively develop the business in a competitive environment (Latilla et al., 2018). In the same way, a learning and innovation-oriented mindset is crucial for the competitiveness of the hotels (Fraj et al., 2015). Hotels' performance can be improved by identifying and sharing useful knowledge (Davenport & Prusak, 1998). However, in the hospitality industry, knowledge management has not reached the same scale of empirical research as in other fields (Cepeda-Carrion & Cillo, 2019; Hallin & Marnburg, 2008; Ragab & Arisha, 2013; Salem, 2014). Therefore, the main goal of this study is to identify the role of knowledge management organizational processes as a determinant of competitiveness in the hotel industry. As secondary objectives, we intend to evaluate how knowledge management strategies focused on the source (internal

and external) and knowledge (tacit and explicit) may have an impact on the competitiveness of hotels.

To address the above issues, this paper proposes a hotel competitiveness evaluation method that considers competitor identification. First, it effectively identifies the hotel's core competitors regarding each service attribute by synthesizing business and customer perspectives. From the business perspective, the focus is on the similarity in market and resources, especially the geographical market that directly affects the reach of products or services (Bianco, Zach, & Liu, 2022; Schwartz & Webb, 2022). In addition to the geographical market, theory about the market also emphasizes the customer market, which refers to a group of customers likely to exhibit similar purchasing behavior for specific products or services (Bianco et al., 2022; Cooper & Inoue, 1996). From the customer's perspective, hotels catering to the same customer market should be considered competitors as they compete for the same group of customers. Furthermore, the similarity in capability to satisfy customers is also the focus of competitor identification from the customer's perspective (Hu & Trivedi, 2020). Based on the hotel's capability level, the threshold for capability similarity needs to be decided from the business perspective to determine core competitors that pose a more substantial competitive threat to the hotel's ambition. In summary, this paper synthesizes customer and business perspectives to identify the hotel's core competitors regarding each service attribute from the similarity of market, resource, and capability.

Methodology.

A hotel competitor analysis is a way

for your hotel to assess the strengths and weaknesses of your local peers, so you can benchmark yourself and identify your position in the market.

This allows you to understand if you are pricing your property correctly and make decisions that give you a competitive advantage. This might also mean:

- Creating strategies that make it difficult for new competition to enter the market
- Using guest insights to improve your service above the competition
- Showing you the unique selling points your property should focus on
- Using a simple example; if you and a competitor are priced the same but your hotel offers better value and/or quality, you have the opportunity to increase your rates for higher profit.

When it comes to successful revenue management strategy, it's not just about tracking your own internal metrics such as RevPAR. At your hotel, you also need to perform regular competitive analysis to see where you stand in the local market and how you can gain an advantage, or at least maximise your potential revenue and profit.

A hotel competitor analysis report is one of the most effective ways to reveal both the issues your hotel can fix and the opportunities your hotel can capitalise upon. While competition in the hotel industry used to be very localised, and hotel analysis was as simple as looking up competitor hotel rates from the businesses around the corner. But the internet has now made competitors of distant hotels, so your business faces more competition than ever. And understanding that competition is the first step to beating that competition. The strongest hotels rely on data to shape their distribution and

marketing strategies and harness it to influence all their major decision-making. The data you decide to focus on is going to make a big difference in the direction your hotel business takes. The key is to find a correlation between data sets, and realising why you're getting the results you are. It's important to filter and ensure the insights you gain are in aid of a consistent purpose and building towards a consolidated brand image for your guests to engage with.

Result and discussion.

These days, hotels need to concentrate their efforts more on understanding the customer on a personal level rather than an occupancy stat or some kind of algorithm. The reason for this is that consumers now have more power than ever and businesses need to be aware it's not easy to keep up with growing expectations for service and higher standards for satisfaction.

The digital revolution has been a massive driver for change as far as consumer perspective is concerned. Travellers are now able to pull as much information as they could possibly want on their own, giving themselves more choice and a greater desire for top quality service.

The biggest factor hotels need to take note of is consumer behaviour and guest reviews in as fine detail as possible. Given that 89% of travellers believe reviews are influential to bookings, the goal should be to create a personalised experience for each and every customer based on the data a hotel can glean from them. It's been proven that a more personalised form of email marketing can increase open rate by 25%. To achieve this, alternative forms of data collection can be trialled such as staff reporting on their interactions with guests throughout a day or week. Not everything

has to be done by numbers. You can use review data not only to personalise a guest's experience but to shape your marketing and promotion. If on TripAdvisor you constantly see the location or amenities of your hotel praised, this is what you should strongly push on your social media or website.

By focusing your efforts on specific data sets and getting creative with how you use them, data analysis will prove to be an actionable and transformative tool for your hotel:

1. Market position

Hotel competitive set analysis can help you to understand whether you're positioning your hotel as well as you could – i.e. whether your branding and marketing align with the realities of your business. You could find, for example, that a direct competitor brands itself as a family-friendly option, and gets plenty of business because of it, while you miss out.

2. Target demographic

Further to the above, data analysis can help you to maximise your ability to attract your target customer. Starwood had one of its Caribbean destinations look at weather trends of its core North American customer base and noticed weather patterns greatly affected what travellers were willing to pay. They then structured the system to prompt them when they need to make adjustments.

3. Service offerings

What services do your competitors offer that you don't? Through competitor analysis hotel industry businesses can identify opportunities for revenue-boosting upsells and add-ons.

4. Pricing strategy

Perhaps the most obvious hotel competitor analysis example is pricing – checking what your competitors are charging for a certain room on certain

dates, then ensuring your offer is more compelling.

5. Guest experience

Once you have secured a booking, data analysis can play a critical role in enhancing the guest experience and turning a new customer into a return customer. Denihan, for example, gave its staff smartphones with access to guest analytics so they could better anticipate the needs of guests and better respond to their requests.

6. Sales channels

Which channels drive the most bookings for your hotel? How does your mix compare to that of your competitors? This type of analysis can help you to identify OTAs that you should be listing on, or reinforce the importance of driving more direct bookings.

Conclusion.

The analysis of the competitiveness of hotel enterprises demonstrates that, in the context of globalization, digital transformation, and increasing customer expectations, maintaining a competitive advantage in the hospitality industry has become significantly more complex and

multidimensional. Hotel enterprises are no longer competing solely on price or location; instead, competitiveness is shaped by a combination of service quality, innovation, customer experience, operational efficiency, and strategic positioning.

The study reveals that one of the key determinants of competitiveness in hotel enterprises is service quality. High-quality service, characterized by responsiveness, reliability, and personalization, plays a crucial role in customer satisfaction and loyalty. In the modern hospitality market, where consumers have access to a wide range of options and digital review platforms, even minor service deficiencies can significantly impact a hotel's reputation and market position. Therefore, continuous improvement of service standards and staff training remains essential. Digital transformation also facilitates dynamic pricing strategies, personalized marketing, and real-time communication with customers, thereby strengthening competitive positioning.

LIST OF REFERENCES USED:

- A.I. Alzahrani et al. Users' intention to continue using mHealth services: A DEMATEL approach during the COVID-19 pandemic Technology in Society (2022)
- R. Baggio Tourism destinations: A universality conjecture based on network science Annals of Tourism Research (2020)
- T. Albayrak Importance performance competitor analysis (IPCA): A study of hospitality companies International Journal of Hospitality Management (2015)
- T. Albayrak The inclusion of competitor information in the three-factor theory of customer satisfaction International Journal of Contemporary Hospitality Management (2019)
- S. Bianco et al. Early and late-stage startup funding in hospitality: Effects on incumbents' market value Annals of Tourism Research (2022)
- V. Bogicevic et al. Gender and age preferences of hotel room design International Journal of Contemporary Hospitality Management (2018)
- J.-L. Chandon et al. Battling for consumer memory: Assessing brand exclusiveness and brand dominance from citation-list Journal of Business Research (2022)

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MEHMONXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

N.U.Sultanova

“Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti, Samarqand, O‘zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Sultanova Nigina Utkurovna

“Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros
xalqaro universiteti

Email: sultanovanigina29@gmail.com

Tel: +998 93 335 99 32

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher’s Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida mehmonxona biznesining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy mexanizmlar har tomonlama tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida mehmonxonalarda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi xizmatlar sifati va operatsion jarayonlar samaradorligiga qanday ta’sir ko’rsatishi o’rganilgan. Xususan, mijozlarga yo’naltirilgan yondashuvni kuchaytirishda CRM tizimlarining ahamiyati yoritilgan bo’lib, onlayn bron qilish platformalari mehmonlar oqimini oshirish va bozor ulushini kengaytirishda muhim vosita sifatida baholangan. Raqamli to’lov tizimlari xizmat ko’rsatish jarayonlarini soddalashtirishi va mijozlar uchun qulaylik yaratishi bilan ajralib turadi. Shuningdek, “aqlli” hudud va avtomatlashtirilgan boshqaruv yechimlarining energiya tejamlorligi hamda xarajatlarni kamaytirishdagi roli tahlil qilingan. Maqolada raqamli innovatsiyalarning mehmonlar tajribasini yaxshilashdagi o’rni alohida ta’kidlangan bo’lib, tadqiqot natijalari raqamlashtirish mehmonxonalarning raqobat afzalliklarini mustahkamlashini ko’rsatdi.

Kalit so’zlar: raqamli iqtisodiyot, mehmonxona biznesi, raqobatbardoshlik, CRM, onlayn bron qilish, raqamli marketing, smart-texnologiyalar, raqamli transformatsiya.

MECHANISMS FOR INCREASING THE COMPETITIVENESS OF HOTELS IN THE DIGITAL ECONOMY

Annotation: This article provides a comprehensive analysis of modern mechanisms aimed at enhancing the competitiveness of the hotel business in the context of the digital economy. The study examines the impact of implementing digital technologies in hotels on service quality and the efficiency of operational processes. In particular, the importance of CRM systems in strengthening a customer-oriented approach is highlighted, while online booking platforms are assessed as a key tool for increasing guest flow and expanding market share. Digital payment systems are distinguished by their ability to simplify service processes and enhance customer convenience. In addition, the role of smart zones and automated management solutions in improving energy efficiency and reducing costs is analyzed. The article emphasizes the significance of digital innovations in enhancing the guest experience, and the research findings indicate that digitalization contributes to strengthening the competitive advantages of hotels.

Keywords: digital economy, hotel business, competitiveness, CRM, online booking, digital marketing, smart technologies, digital transformation..

МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация: В данной статье проводится всесторонний анализ современных механизмов, способствующих повышению конкурентоспособности гостиничного бизнеса в условиях цифровой экономики. Исследование рассматривает влияние внедрения цифровых технологий в гостиничном бизнесе на качество обслуживания и эффективность операционных процессов. В частности, подчеркивается важность CRM-систем в укреплении клиентоориентированного подхода, а онлайн-платформы бронирования оцениваются как важный инструмент для увеличения потока гостей и расширения доли рынка. Цифровые платежные системы отличаются способностью упрощать процессы обслуживания и создавать удобство для клиентов. Также анализируется роль «умных» зон и автоматизированных решений управления в повышении энергоэффективности и снижении затрат. В статье подчеркивается роль цифровых инноваций в улучшении качества обслуживания гостей, а результаты исследования показывают, что цифровизация укрепляет конкурентные преимущества гостиничного бизнеса.

Ключевые слова: цифровая экономика, гостиничный бизнес, конкурентоспособность, CRM, онлайн-бронирование, цифровой маркетинг, интеллектуальные технологии, цифровая трансформация.

Kirish.

Bugungi kunda turizm industriyasi mamlakatlar iqtisodiyotning keskin rivojlanib borayotgan eng istiqbolli sohalaridan biriga aylanmoqda. Ushbu tarmoq mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti va aholining bandligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi, chunki u transport, mehmonxona va umumiy ovqatlanish xizmatlari, savdo, qurilish, iste'mol tovarlari ishlab chiqarish kabi ko'plab sohalar bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqotlarga ko'ra, mehmonxonalar ushbu tarmoqning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanib, mehmonxona sohasida xizmatlar sifatini yaxshilash mehmonlar qoniqish darajasini 90 foizgacha oshirish imkonini beradi (Global Review Index, 2024). Bundan tashqari, sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi mehmonxona xizmatlarini individuallashtirish hamda ish samaradorligini 20–30 foizga oshirishga xizmat qilmoqda. 2024-yilda dunyo bo'yicha mehmonxonalarning o'rtacha bandlik darajasi 67 foizni tashkil etib, onlayn bronlashlar ulushi 70 foizdan oshgan. Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalari soha bo'yicha yiliga qariyb 15 milliard AQSh dollari miqdorida xarajatlarni tejash imkonini bermoqda. Shu bois, mehmonxona xo'jaligida xizmatlar sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan mexanizmlarni takomillashtirish bugungi iqtisodiy sharoit va kuchayib borayotgan raqobat muhitida dolzarb hamda zarur vazifa hisoblanadi.

Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) hisobotiga ko'ra, 2025-yilda dunyo bo'ylab 1,4 milliard xalqaro turistik sayohat ro'yxatiga olingan. Bunday natijalarga barqaror turizm hamda mehmonxonalar

raqobatbardoshligi kabi iqtisodiy kategoriyalarni o'zaro muvofiqlashtirgan holda amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etib, mavjud resurslardan samarali foydalanish va ekologik harakatlar orqali raqobatbardoshlikka erishish mumkin. Xususan, dunyo amaliyotida mehmonxona xizmatlari bozori yiliga o'rtacha 7–8 foiz sur'at bilan kengayib bormoqda va ushbu sohada raqobat tobora kuchayib borayotganini kuzatish mumkin. Zamonaviy mehmonlar, ayniqsa, tezkor, qulay va yuqori sifatli xizmatlarni talab qilmoqda, shu bois mehmonxonalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini raqamlashtirish hamda avtomatlashtirishga alohida e'tibor qaratmoqda. 2025-yilda o'tkazilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, mehmonlarning 78 foizi xizmatlarning tezligi va qulayligini muhim omil sifatida baholagan, 65 foizi esa mobil ilovalar va onlayn chek-in kabi raqamli xizmatlardan foydalanishni afzal ko'rgan. Ushbu ko'rsatkichlar mehmonxona biznesida xizmatlar samaradorligini oshirishda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zaruratini yaqqol namoyon etadi.

Bundan tashqari, xodimlarning kasbiy malakasi hamda mijozlar bilan samarali muloqot olib borish xizmatlar sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon miqyosida mehmonxona xodimlari uchun tashkil etilgan treninglar sonining 2024-yilda 15 foizga oshgani xizmat ko'rsatish sifatining yaxshilanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini ko'rsatadi.

Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, mamlakatimizda ham mehmonxonalar turizm sohasidagi eng tez rivojlanayotgan tarmoqlardan biri hisoblanib, mehmonxonalar raqobatbardoshligini oshirishda raqamli texnologiyalarning jadal sur'atda rivojlanishi asosiy omilga

aylanib bormoqda. Zamonaviy raqamli texnologiyalar xizmatlar sifatini oshirish, mijozlar tajribasini yaxshilash, ichki jarayonlarni optimallashtirish va daromadni ko'paytirishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda raqamli iqtisodiyot sharoitida mehmonxonalar raqobatbardoshligini oshirish maqsadida tizimli yondashuv, taqqoslama va solishtirma tahlil, statistik tahlil, abstrakt-mantiqiy fikrlash, shuningdek induksiya va deduksiya kabi umume'tirof etilgan tadqiqot usullari qo'llanildi. Shuningdek, xalqaro mehmonxona tarmoqlari faoliyati misolida raqamli yechimlarni joriy etish mexanizmlari o'rganildi.

Tahlil va natijalar.

So'nggi o'n yilliklarda turizm salohiyatidan to'liq va samarali foydalanishga yo'naltirilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, ichki va tashqi turizmni izchil rivojlantirish, xizmatlar hajmi hamda sifatini xalqaro standartlar darajasiga yetkazish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, respublika iqtisodiyoti o'sishida turizmning ulushini barqaror ta'minlash maqsadida mehmonxona xo'jaliklarida ko'rsatiladigan xizmat turlarini jahon tajribasi asosida diversifikatsiya qilish zarur. Xizmatlar sifatini xalqaro talablarga mos holda, milliy an'ana va qadriyatlarni uyg'unlashtirgan holda rivojlantirish soha raqobatbardoshligini

oshirishga xizmat qiladi. Mazkur jarayonda mehmonxonalar raqobatbardoshligini oshirishligini yuksaltirishga qaratilgan kompleks ilmiy-tadqiqotlar olib borish alohida ahamiyatga ega.

Barqaror rivojlanish sharoitida vujudga kelgan raqobat muhitida faoliyat ko'rsatayotgan mehmonxona xizmatlari bozorining o'ziga xos xususiyati mavjud. Mamlakatlar iqtisodiyotining strategik yo'nalishlaridan biri barqaror rivojlanish ekanligini hisobga olib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mamlakatning turistik salohiyatini oshirish orqali mamlakat milliy iqtisodiyotini mustahkamlash, shuningdek, investitsiya va tadbirkorlik, mehmondo'stlik industriyasi va barqaror rivojlanish o'rtasidagi munosabatlarni integratsiyalash alohida ahamiyat kasb etishini aniqlash mumkin.

Tadqiqot jarayonida raqamli iqtisodiyot sharoitida mehmonxonalar faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy omillar hamda ularning raqobatbardoshlikka ta'siri kompleks tahlil qilindi. Tadqiqot obyekti sifatida 2022–2024-yillar davomida faoliyat yuritayotgan o'rta va yirik mehmonxonalar tanlab olinib, ularning raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi, xizmatlar sifati, operatsion samaradorligi va mijozlar qoniqish ko'rsatkichlari o'rganildi.

1-jadval

Mehmonxonalarda raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi va asosiy ko'rsatkichlar (2024-yil)

Ko'rsatkichlar	Raqamlashtirilgan mehmonxonalar	An'anaviy mehmonxonalar
O'rtacha bandlik darajasi (%)	72	58
Mijozlar qoniqish indeksi (%)	88	70

Operatsion xarajatlarning kamayishi (%)	22	8
Onlayn bronlash ulushi (%)	75	40
Takroriy mijozlar ulushi (%)	46	28

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, raqamli texnologiyalarni keng joriy etgan mehmonxonalarda bandlik darajasi va mijozlar qoniqishi sezilarli darajada yuqori. Ayniqsa, operatsion xarajatlarning o'rtacha 22 foizga qisqargani raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorligini tasdiqlaydi.

2-jadval

Raqamli mexanizmlarning mehmonxona raqobatbardoshligiga ta'siri

Raqamli mexanizm turi	Ta'sir yo'nalishi	Natija
CRM tizimlari	Mijozlar bilan munosabatlar	Shaxsiylashtirilgan xizmatlar, sodiqlik oshishi
Onlayn bron platformalari	Sotuv va marketing	Mehmonlar oqimi 18–25% ga oshgan
Raqamli to'lov tizimlari	Xizmat tezligi	To'lov jarayoni vaqti 30% ga qisqargan
Avtomatlashtirilgan boshqaruv	Xarajatlarni boshqarish	Energiya va resurs tejallishi
“Aqlli” hudud texnologiyalari	Xizmat sifati	Mehmonlar tajribasi yaxshilangan

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlar mehmonxona biznesida raqamli mexanizmlarning raqobatbardoshlikni oshirishdagi hal qiluvchi ahamiyatini yaqqol namoyon etadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, har bir raqamli mexanizm mehmonxona faoliyatining muayyan yo'nalishlariga bevosita ta'sir ko'rsatib, ularning bozordagi ustunligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, CRM tizimlarining joriy etilishi mijozlar ehtiyojlarini chuqurroq tahlil qilish imkonini yaratib, xizmatlarni individuallashtirish darajasini oshirgan. Natijada takroriy tashrif buyuruvchi mehmonlar ulushi 15–20 foizga ko'paygan.

Avvalo, CRM tizimlarining joriy etilishi mehmonxonalarda mijozlar bilan munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu tizimlar orqali mehmonlarning afzalliklari, oldingi tashriflari va iste'mol odatlari tahlil

qilinib, shaxsiylashtirilgan xizmatlar taklif etilmoqda. Natijada, mijozlar sodiqligi oshib, takroriy tashriflar ulushi sezilarli darajada ko'paygan. Bu holat mehmonxonalar uchun barqaror daromad manbaini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Onlayn bronlash platformalari mehmonxonalarning marketing va savdo faoliyatini tubdan o'zgartirgan muhim raqamli vosita hisoblanadi. Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu platformalar orqali mehmonlar oqimi 18–25 foizga oshgan. Bu esa mehmonxonalarning bozor qamrovini kengaytirib, xalqaro mijozlar ulushining ko'payishiga olib kelmoqda. Shuningdek, onlayn bronlash tizimlari bandlik darajasini barqarorlashtirish va mavsumiy tebranishlarni yumshatishda muhim rol o'ynamoqda.

Raqamli to'lov tizimlari xizmat ko'rsatish jarayonlarining tezligi va qulayligini oshirish orqali

raqobatbardoshlikni mustahkamlovchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Jadval ma'lumotlariga ko'ra, to'lov jarayonining o'rtacha vaqti 30 foizga qisqargan. Bu holat nafaqat mehmonlar uchun qulaylik yaratadi, balki xizmat ko'rsatish sifatini oshirib, xodimlar ish yuklamasini kamaytirishga xizmat qiladi.

Avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari mehmonxonalarda resurslardan samarali foydalanish va xarajatlarni optimallashtirish imkonini bermiqda. Energiya, suv va boshqa resurslar iste'molini real vaqt rejimida nazorat qilish orqali xarajatlar sezilarli darajada kamaymoqda. Bu esa mehmonxonalarning moliyaviy barqarorligini oshirib, uzoq muddatli raqobat ustunligini ta'minlaydi.

Shuningdek, "aqli" hudud texnologiyalari mehmonlar tajribasini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Xonalarni avtomatik boshqarish, iqlim nazorati, raqamli xizmatlar va interaktiv yechimlar mehmonlarning qulayligini oshirib, mehmonxona imijining mustahkamlanishiga xizmat qilmoqda. Natijada, mijozlar qoniqish darajasi ortib, mehmonxonalarda bozoridagi ijobiy obro'e'tibor shakllanmoqda.

Umuman olganda, jadval tahlili raqamli mexanizmlarni tizimli va

kompleks joriy etish mehmonxona biznesining raqobatbardoshligini oshirishda strategik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Raqamli texnologiyalar xizmatlar sifatini yaxshilash, xarajatlarni kamaytirish, mijozlar sodiqligini kuchaytirish va bozorda barqaror raqobat ustunligini ta'minlashning eng muhim vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

Olib borilgan tadqiqot natijalari mehmonxonalarda raqamli transformatsiya quyidagi yo'nalishlarda raqobatbardoshlikni oshirishini ko'rsatdi:

1. Onlayn bron qilish platformalarini optimallashtirish orqali foydalanuvchilar uchun qulaylik yaratish va bron sonini ko'paytirish.

2. CRM tizimlari orqali mijozlar bilan aloqalarni yaxshilab, ularning qayta tashriflarni oshirish.

3. Chipta va xizmatlar uchun onlayn to'lov tizimlarini joriy qilish orqali xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish.

4. "Smart-hotel" yechimlari (aqli qulflar, sensorlar, avtomatlashtirilgan chiroq va konditsioner) orqali xarajatlarni qisqartirish.

5. Digital marketing asosida mehmonxona brendini kuchaytirib, yangi mijozlar oqimini oshirish.

2-jadval

Raqamli texnologiyalar joriy etilishidan oldin va keyin asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	Oldin	Keyin
Xizmat ko'rsatish tezligi (daq.)	15	9
Mijoz shikoyatlari soni (oyiga)	45	18
Xodimlar unumdorligi (%)	100	128
Daromad o'sishi (%)	—	+17

Ushbu jadval natijalari raqamli texnologiyalar xizmat ko'rsatish tezligini oshirish, mijozlar shikoyatlarini kamaytirish va xodimlar mehnat unumdorligini sezilarli darajada yaxshilashini ko'rsatmoqda. Xususan,

avtomatlashtirilgan jarayonlar hisobiga xizmat ko'rsatish vaqti o'rtacha 40 foizga qisqargan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida mehmonxona biznesining raqobatbardoshligi bevosita innovatsion texnologiyalarni qo'llash darajasi bilan bog'liq. Raqamlashtirish nafaqat xizmatlar sifatini oshiradi, balki xarajatlarni optimallashtiradi, mijozlar sodiqligini kuchaytiradi va bozor sharoitida barqaror raqobat ustunligini ta'minlaydi.

Olingan natijalar mehmonxona sohasida raqobat o'sib borishi sharoitida raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish muhim ekanini tasdiqlaydi. Raqamli texnologiyalarni o'z faoliyatida samarali joriy etgan mehmonxonalarda quyidagi o'zgarishlar kuzatildi:

- ishchi-xodimlar mehnati optimallasadi;
- xizmatlar sifati oshishiga erishiladi;
- mijozlar qoniqish darajasi ortadi;
- bron qilish davomiyligi qisqaradi;
- marketing xarajatlari optimallasadi.

Shu bilan birga, ayrim mehmonxonalarda raqamlashtirishga oid muammolar ham mavjud. Xususan, malakali mutaxassislar yetishmasligi, investitsiya imkoniyatlarining cheklanganligi hamda kiberxavfsizlik xatarlari shular jumlasidandir.

Xulosa.

O'tkazilgan tahlillar raqamli mexanizmlarni tizimli joriy etish mehmonxona xo'jaliklari faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim omil ekanini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehmonxonalarning barqaror

raqobatbardoshligini oshirish – bu yuqori darajadagi onlayn mehmonxona xizmatlarini ko'rsatish, raqobatchilarga nisbatan aniq ustunliklarga ega bo'lish hamda noyob xizmatlar taklifini berish qobiliyati va buning natijasida yuqori samaradorlikka ega bo'lish tendensiyasi tushuniladi.

Olib borilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida mehmonxona biznesining raqobatbardoshligini oshirish bevosita raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi bilan chambarchas bog'liq. CRM tizimlari, onlayn bronlash platformalari, raqamli to'lovlar va avtomatlashtirilgan boshqaruv mexanizmlari xizmatlar sifati, operatsion samaradorlik va mijozlar qoniqishini sezilarli darajada oshirmoqda.

Xulosa qilib aytganda, raqamli mexanizmlarni keng joriy etish mehmonxona xo'jaliklarining barqaror rivojlanishi va xalqaro bozorda raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Yuqorida bildirilgan fikrlarga tayangan holda, tadqiqot natijalariga asoslanib raqamli iqtisodiyot sharoitida mehmonxonalar raqobatbardoshligini oshirish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq:

- 1) CRM, ERP va onlayn to'lov tizimlarini keng joriy etish;
- 2) raqamli marketing strategiyalarini takomillashtirish;
- 3) mijoz tajribasini yaxshilaydigan "aqlli" texnologiyalarga investitsiya kiritish;
- 4) kiberxavfsizlik choralarini kuchaytirish;
- 5) xizmat ko'rsatuvchi xodimlarning raqamli ko'nikmalarini oshirish;
- 6) mehmonxonalarda raqamli transformatsiyani bosqichma-bosqich va

tizimli amalga oshirish;

ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan

7) CRM va ma'lumotlar tahliliga asoslangan shaxsiylashtirilgan

muntazam treninglarni tashkil etish;

xizmatlarni rivojlantirish;

9) "aqli" texnologiyalar orqali resurslardan samarali foydalanish va

8) xodimlarning raqamli xarajatlarni qisqartirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ–549-son, 18.07.2019).
3. O'zbekiston Respublikasining "Raqamli iqtisodiyot to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni PF–5611-son "2019–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida". – 05.01.2019.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni PF–6079-son "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. – 05.10.2020.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori PQ–4755-son "Turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida". – 19.06.2020.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori PQ–4861-son "Mehmonxona xizmatlari sohasini rivojlantirish va investitsiyalarni jalb etish chora-tadbirlari to'g'risida". – 12.08.2020.
9. World Tourism Organization. Tourism and digital transformation. – Madrid: UNWTO, 2023.
10. OECD. Digital economy outlook. – Paris: OECD Publishing, 2022.
11. Global Review Index. Hotel guest satisfaction and service quality report. – 2024.
12. McKinsey & Company. Digital transformation in hospitality industry. – 2023.
12. Buhalis D., Leung R. Smart hospitality—Interconnectivity and interoperability towards an ecosystem // International Journal of Hospitality Management. – 2018. – Vol. 71. – P. 41–50.
13. Ivanov S., Webster C. Conceptual framework of the use of robots, artificial intelligence and service automation in tourism // International Journal of Contemporary Hospitality Management. – 2019. – Vol. 31, №1. – P. 1–19.
14. Gretzel U., Sigala M., Xiang Z., Koo C. Smart tourism: Foundations and developments // Electronic Markets. – 2015. – Vol. 25, №3. – P. 179–188.
15. Law R., Buhalis D., Cobanoglu C. Progress on information and communication technologies in hospitality and tourism // International Journal of Contemporary Hospitality Management. – 2014. – Vol. 26, №5. – P. 727–750.
16. Porter M. E. Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance. – New York: Free Press, 2008.
17. Sigala M. Social media and customer engagement in the hospitality industry // International Journal of Hospitality Management. – 2018. – Vol. 75. – P.
18. Kotler P., Bowen J., Makens J. Marketing for hospitality and tourism. – Pearson Education, 2016.

SANOATNI MODERNIZATSIYA QILISH JARAYONIDA YASHIL IQTISODIYOT TAMOIYILLARINI JORIY ETISH YO'NALISHLARI

Sh.H.Sattorov

Zarmed Universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Sattorov Shahboz Hayrullo o'g'li
Zarmed Universiteti magistranti

Email:

shahbozsattorov86@gmail.com

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya : Mazkur maqolada sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini joriy etish yo'nalishlarini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda yashil iqtisodiyot konsepsiyasining metodologik asoslari, xususan ekologik barqarorlik, resurs tejamkorlik, energiya samaradorligi va past uglerodli rivojlanish tamoyillari sanoatni texnik va texnologik yangilash jarayonlari bilan o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, sanoatni modernizatsiya qilish, barqaror rivojlanish, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, past uglerodli iqtisodiyot, resurs tejamkorlik, ekologik boshqaruv, yashil investitsiyalar, innovatsion texnologiyalar, chiqindisiz ishlab chiqarish, raqamlashtirish, uglerod emissiyasi, yashil sanoat modeli, institutsional mexanizmlar.

DIRECTIONS FOR IMPLEMENTING GREEN ECONOMY PRINCIPLES IN THE PROCESS OF INDUSTRY MODERNIZATION

Annotation: This article is devoted to the scientific-theoretical and practical analysis of the directions of introducing the principles of the "green economy" in the process of industrial modernization. The study examines the methodological foundations of the green economy concept, in particular the principles of environmental sustainability, resource efficiency, energy efficiency and low-carbon development, in their interrelation with the processes of technical and technological renewal of industry.

Keywords: green economy, industrial modernization, sustainable development, energy efficiency, renewable energy sources, low-carbon economy, resource efficiency, environmental management, green investments, innovative technologies, waste-free production, digitalization, carbon emissions, green industrial model, institutional mechanisms.

РУКОВОДСТВО ПО ВНЕДРЕНИЮ ПРИНЦИПОВ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В ПРОЦЕССЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Аннотация: Данная статья посвящена научно-теоретическому и практическому анализу направлений внедрения принципов «зеленой экономики» в процессе промышленной модернизации. В исследовании рассматриваются методологические основы концепции зеленой экономики, в частности, принципы экологической устойчивости, ресурсоэффективности, энергоэффективности и низкоуглеродного развития, в их взаимосвязи с процессами технико-технологического обновления промышленности.

Ключевые слова: зеленая экономика, промышленная модернизация, устойчивое развитие, энергоэффективность, возобновляемые источники энергии, низкоуглеродная экономика, ресурсоэффективность, экологическое управление, зеленые инвестиции, инновационные технологии, безотходное производство, цифровизация, выбросы углерода, зеленая промышленная модель, институциональные механизмы.

Kirish.

Global iqtisodiyotda sanoatning barqaror rivojlanishi ekologik va iqtisodiy muvozanatni ta'minlash bilan bevosita bog'liq. Hozirgi paytda an'anaviy ishlab chiqarish yuqori energiya sarfi, chiqindilar ko'pligi va resurslar samaradorligining pastligi bilan tavsiflanadi. Bu esa nafaqat atrof-muhitga zarar yetkazadi, balki uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ham xavf ostiga qo'yadi.

Shu sababli XXI asr sanoati uchun yangi paradigma — “yashil iqtisodiyot” tamoyillari asosida modernizatsiya zarur. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi nafaqat ekologik barqarorlikni, balki ijtimoiy adolat va iqtisodiy samaradorlikni birlashtirishga qaratilgan.

“Yashil” iqtisodiyot iqtisodiy rivojlanishning yangi paradigmasi sifatida ko'plab ilmiy tadqiqotlar va ekspertlar e'tiborini qozonmoqda. Bu konsepsiya nafaqat ilmiy hamjamiyat, balki ommaviy axborot vositalarida ham keng muhokama qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda PQ-436-sonli qarorida belgilanganidek, mamlakat 2030-yilgacha “yashil” iqtisodiyotga o'tish va “yashil” o'sishni ta'minlash bo'yicha harakatlar rejasi tasdiqlangan. Qarorda 2050-yilgacha kam uglerodli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish va tasdiqlash, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish, hamda barcha iqtisodiyot tarmoqlarini “yashil” o'sish maqsadlari bilan muvofiqlashtirish belgilangan.

Sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida ushbu maqsadlar ayniqsa dolzarb ahamiyatga ega. Korxonalar va ishlab chiqarish tarmoqlari uchun energiya va resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish,

innovatsion va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish kabi vazifalar “yashil” iqtisodiyotning fundamental tamoyillariga to'liq mos keladi.

Shu bilan birga, yashil iqtisodiyotga o'tishda ilg'or xorijiy tajribani chuqur tahlil qilish, iqtisodiyot tarmoqlarining ishtirokini aniqlash, milliy modelni ishlab chiqish va uni ilmiy jihatdan asoslash zarurati mavjud. Bu tadqiqotlar sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikni ta'minlash, shuningdek, milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror o'sishini rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Samarqand viloyati iqtisodiy rivojlanishning muhim hududi bo'lib, unda oziq-ovqat sanoati, to'qimachilik, qurilish materiallari ishlab chiqarish va kimyo tarmoqlari faoliyat yuritadi. Ushbu tarmoqlarda an'anaviy ishlab chiqarish usullari yuqori energiya sarfi va chiqindilar hosil qilishi bilan tavsiflanadi, bu esa ekologik barqarorlikni xavf ostiga qo'yadi.

Yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish sanoat modernizatsiyasining strategik yo'nalishlariga quyidagicha mos keladi:

1. Energiya samaradorligini oshirish: Samarqanddagi korxonalarda zamonaviy energiya tejovchi uskunalarni joriy etish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish orqali energiya xarajatlarini sezilarli kamaytirish mumkin. Masalan, issiqlikni qayta tiklash tizimlari va avtomatlashtirilgan boshqaruv platformalari zavodlarning energiya samaradorligini oshiradi.

2. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish: Viloyatda quyosh va shamol energiyasi salohiyati

mavjud. To'qimachilik va oziq-ovqat sanoati korxonalarida fotovoltaik panellar va shamol turbinalari joriy etilishi ishlab chiqarishning uglerod izini kamaytiradi.

3. Chiqindilarni boshqarish va yopiq siklli ishlab chiqarish: Qurilish materiallari va kimyo tarmoqlarida chiqindilarni ikkilamchi resurs sifatida qayta ishlash, sanoat simbiozi va qayta ishlash tizimlarini joriy etish ekologik barqarorlikni ta'minlaydi.

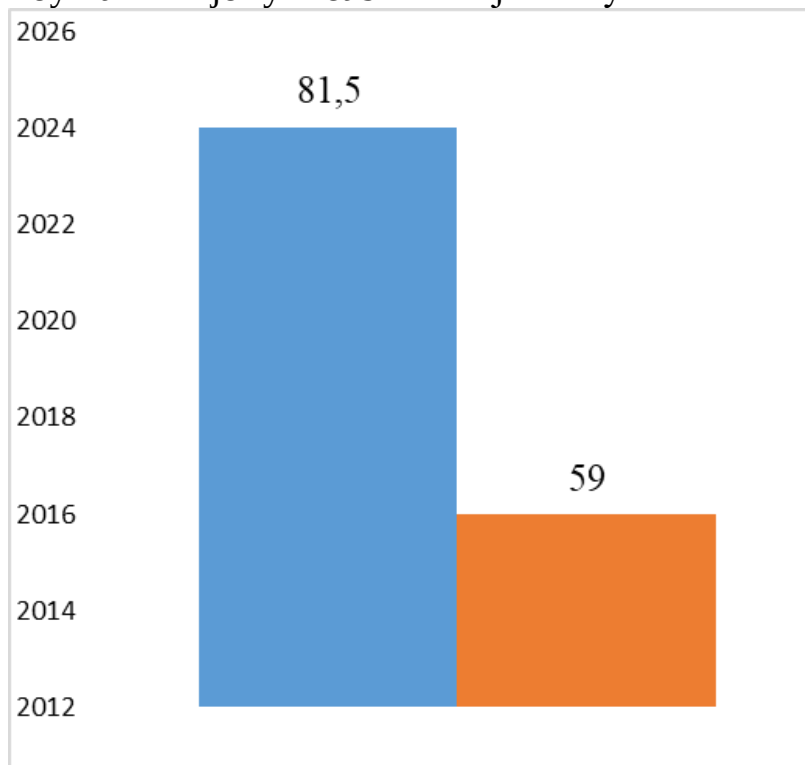
4. Raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalar: IoT, sun'iy intellekt va raqamli monitoring tizimlari orqali resurs iste'moli real vaqt rejimida nazorat qilinadi, ishlab chiqarish jarayonlari optimallashtiriladi va chiqindilar kamayadi.

5. Moliyaviy va institutlar qo'llab-quvvatlashi: Yashil investitsiyalar, ekologik sertifikatlash, imtiyozli kreditlar va davlat subsidiyalari viloyat korxonalarida yashil modernizatsiyani rag'batlantiradi.

Samarqand misolida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish

korxonalarga nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlash, balki ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish imkonini beradi. Shu bilan birga, viloyat iqtisodiyotining milliy "yashil" modelga integratsiyasi uzoq muddatli barqaror o'sishga xizmat qiladi.

O'zbekiston energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali energiya samaradorligini oshirish va iste'molni optimallashtirish bo'yicha jiddiy yutuqlarga erishmoqda. So'nggi yillarda mamlakatda ishlab chiqarilgan elektr energiya hajmi sezilarli darajada o'sdi — 2016 yildan 2024 yilgacha umumiy ishlab chiqarish 59 milliard kVt/soatdan 81,5 milliard kVt/soatga yetdi, bu energiya samaradorligining yaxshilanganidan dalolat beradi. Shu davrda mazkur hududda energiya intensivligi YaIMga nisbatan 7.4% ga kamayganligi kuzatilgan, bu iqtisodiyotning energiya tejankor rivojlanish yo'lida ekanini ko'rsatadi.

1-jadval. O'zbekistonda elektr energiyasi ishlab chiqarish o'sishi (2016–2024)

Tahlil: 2016–2024 yillarda elektr energiyasi ishlab chiqarish 59 mlrd kVt/soatdan 81.5 mlrd kVt/soatga oshgan. Bu energetika infratuzilmasi modernizatsiyasi va energiya samaradorligining oshganini ko'rsatadi.

Qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tish bo'yicha ham sezilarli progress mavjud. 2024 yil holatiga ko'ra, Prezident qaroridagi maqsadlar doirasida 10 ta viloyatda jami 14 ta quyosh va 3 ta shamol elektr stansiyalari ishga tushirilgan bo'lib, ularning umumiy quvvati 4 100 MVtni tashkil etadi va bu stansiyalar 4.9 milliard kVt/soat "yashil" elektr energiya ishlab chiqargan.

Bu tendensiyalar SIRDARYO, QASHQADARYO yoki SAMARQAND kabi sanoat markazlari uchun ham muhim bo'lib, bu viloyatlarda kichik va o'rta korxonalar darajasida fotovoltaik modullar, mini shamol stansiyalari va biogaz yechimlarini kiritish orqali energetik mustaqillikni oshirish mumkin.

Samarqandning ishlab chiqarish korxonalari ham energiya intensiv sektorlar qatoriga kiradi. "Yashil" modernizatsiya sanoat korxonalarida energiya auditi o'tkazish orqali sarflanayotgan energiya resurslarini aniqlash, pasaytirish va samarador texnologiyalarni joriy etish orqali amalga oshiriladi. Energiya auditi natijalari asosida ishlab chiqarish jarayonlarida avtomatik boshqaruv, issiqlik qayta tiklash va elektr turbinlarini optimallashtirish orqali xarajatlarni kamaytirish mumkinligini ko'rsatmoqda.

Samarqand viloyati quyoshli iqlimi bilan ajralib turadi. Bu esa korxonalarga quyosh PV tizimlarini, kichik shamol generatorlarini va sanoat komplekslarida biomassa birliklarini joriy etish uchun qulay sharoit yaratadi. Bo'lajak tarmoqlar energiya manbalaridagi diversifikatsiya

orqali elektr tarmoqlariga bo'lgan yuklamani pasaytiradi va chiqindilarni kamaytiradi.

Chiqindilarni qayta ishlash sanoat simbiozi kontsepsiyasi asosida amalga oshiriladi: turli tarmoqlardan chiqadigan chiqindilarni boshqa ishlab chiqarish jarayoniga xomashyo sifatida jalb qilish orqali resurslar qayta ishlanadi. Misol uchun, to'qimachilik korxonalaridagi iplar chiqindilari biokompozit materiallarga aylantirilishi mumkin.

Samarqand sanoat korxonalarida IoT va avtomatlashtirish tizimlari yordamida resurs iste'moli va chiqariladigan emissiyalar real vaqtda monitoring qilinadi. Raqamlashtirish ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va chiqindilarni optimallashtiradi, shu bilan resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlaydi.

Yashil modernizatsiya Samarqand viloyati uchun quyidagi pozitiv natijalarni berishi kutiladi:

- Energiya va resurslardan foydalanish samaradorligi orqali ishlab chiqarish tannarxining pasayishi.
- Yangi ish o'rinlari yaratilishi, ayniqsa ekologik va texnologik xizmatlar sohasida.
- Korxonalar eksport salohiyatining oshishi, chunki ekologik sertifikatlangan mahsulotlar xalqaro bozorlarga kirish imkoniyatini oshiradi.

Xulosa

Umuman olganda, Samarqand viloyatida sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish milliy strategik maqsadlarga to'liq mos keladi va hududning uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shadi. Bu jarayon nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, balki ijtimoiy va ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Energiya samaradorligi yo'nalishida

korxonalar zamonaviy texnologiyalar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali energiya sarfini optimallashtiradi, natijada ishlab chiqarish tannarxi kamayadi va resurslar tejankorligi oshadi. Shu bilan birga, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish – quyosh, shamol, biomassa va boshqa ekologik toza energiya turlari – nafaqat uglerod chiqindilarini kamaytiradi, balki viloyatning energiya mustaqilligini oshirishga ham yordam beradi.

Raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali korxonalar ishlab chiqarish jarayonlarini real vaqt rejimida monitoring qiladi, resurslar va chiqindilarni samarali boshqaradi. Bu esa ishlab chiqarishning ekologik xavfsizligini oshiradi, chiqindilarni kamaytiradi va sanoat simbiozi konsepsiyasini rivojlantirishga imkon yaratadi. Natijada, ishlab chiqarish jarayonlari yuqori texnologiyali va raqamli muhitga ko'chadi, bu esa viloyat sanoatining raqobatbardoshligini oshiradi.

Shuningdek, yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish ijtimoiy sohada ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Yashil investitsiyalar va ekologik texnologiyalar yangi ish o'rinlarini yaratadi, xususan yuqori malakali kadrlar uchun imkoniyatlar kengayadi. Korxonalar ekologik standartlarga muvofiq ishlash orqali nafaqat milliy, balki xalqaro bozorlarda ham mahsulotlarini eksport qilish salohiyatini oshiradi.

Natijada, Samarqand viloyatida sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida yashil iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish — bu hududning iqtisodiy samaradorligini oshirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash, ijtimoiy farovonlikni mustahkamlash va milliy strategik maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiluvchi kompleks va integratsiyalashgan jarayon hisoblanadi. Uzoq muddatli istiqbolda bu yo'nalishlar viloyatning barqaror rivojlanish strategiyasining poydevorini tashkil etadi va Samarqandni nafaqat milliy, balki mintaqaviy miqyosda yashil sanoat markaziga aylantirishga imkon yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ismanov, I., & Bo'taboyev, M. (2021). Yashil iqtisodiyot: mohiyati, tushunchasi va rivojlanish tamoyillari. Qo'qon Universiteti Xabarnomasi. URL: https://herald.kokanduni.uz/index.php/public_html/article/view/1260
2. Nasullayeva, Y. (2022). Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoat korxonalarining roli. Green Economy and Development. URL: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/5937>
3. Ubaydullaeva, G. (2022). O'zbekiston sanoatida "yashil texnologiyalar"dan foydalanish va barqaror rivojlanish. Green Economy and Development. URL: <https://www.green-eco.uz/index.php/GED/article/view/5049>
4. Muftaydinov, M. (2023). Yashil texnologiyalar asosida sanoatni modernizatsiya qilish. Green Economy and Development. URL: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/5051>
5. Otaboyev, U. (2023). Yashil texnologiyalarga asoslangan sanoat korxonalariga investitsiyalarni samarali jalb qilish yo'llari. Economics and Innovative Technologies. URL: <https://iqtisodiyot.tsue.uz/journal/index.php/iit/article/view/715>
6. Erkinov, D. Y., & Kadirov, U. R. (2023). Yashil iqtisodiyotga o'tishning barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi tutgan o'rni. Ilmiy Tadqiqot va Innovatsiya.

DEMOGRAFIK JARAYONLAR SHAROITIDA YOSHLAR BANDLIGINI TA'MINLASH MASALALARI

A.I.Norboyev

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

A.I.Norboyev

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

"Inson resurlarini boshqarish" kafedrası dotsenti

Email: allayornorboyev@gmail.com

Tel: +998 93 752 05 90

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication: Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Maqolada demografik jarayonlar sharoitida yoshlar bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy jihatları tahlil qilinadi. Tadqiqotda yoshlar mehnat bozoridagi rasmiy va norasmiy bandlik darajasi, kasbiy tayyorgarlik holati, tadbirkorlik faolligi hamda yoshlarning iqtisodiy faollik ko'rsatkichlari statistik ma'lumotlar va rasmiy manbalar asosida solishtiriladi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar, xususan, kasb-hunar ta'limi va qayta tayyorlash dasturlarini kengaytirish yoshlar bandligini oshirish, mehnat unumdorligini ko'tarish va daromadlar barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, maqolada demografik o'sish sharoitida mehnat bozoriga kirib kelayotgan yoshlar sonining ortishi, bandlik muammolarining kuchayishi va ularni hal etishning iqtisodiy mexanizmlari bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar bandligi, demografik jarayonlar, mehnat bozori, inson resurslari, inson kapitali, rasmiy va norasmiy bandlik, kasb-hunar ta'limi, yoshlar tadbirkorligi, mehnat unumdorligi, iqtisodiy faollik

DIRECTIONS FOR IMPLEMENTING GREEN ECONOMY PRINCIPLES IN THE PROCESS OF INDUSTRY MODERNIZATION

Annotation: The article analyzes the socio-economic aspects of ensuring youth employment in the context of demographic processes. The study compares the level of formal and informal employment of youth in the labor market, the state of vocational training, entrepreneurial activity, and indicators of economic activity of youth based on statistical data and official sources. The results of the analysis show that investments in human capital, in particular, the expansion of vocational education and retraining programs, are of great importance in increasing youth employment, increasing labor productivity, and ensuring income stability. The article also develops scientific and practical recommendations on the increase in the number of young people entering the labor market in the context of demographic growth, the intensification of employment problems, and economic mechanisms for solving them.

Keywords: youth employment, demographic processes, labor market, human resources, human capital, formal and informal employment, vocational education, youth entrepreneurship, labor productivity, economic activity

РУКОВОДСТВО ПО ВНЕДРЕНИЮ ПРИНЦИПОВ ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКИ В ПРОЦЕССЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Аннотация: В статье анализируются социально-экономические аспекты обеспечения занятости молодежи в контексте демографических процессов. Исследование сравнивает уровень формальной и неформальной занятости молодежи на рынке труда, состояние профессионального обучения, предпринимательской активности и показатели экономической активности молодежи на основе статистических данных и официальных источников. Результаты анализа показывают, что инвестиции в человеческий капитал, в частности, расширение программ профессионального образования и переподготовки, имеют большое значение для повышения занятости молодежи, повышения производительности труда и обеспечения стабильности доходов. В статье также разработаны научно-практические рекомендации по увеличению числа молодых людей, выходящих на рынок труда, в контексте демографического роста, обострения проблем занятости и экономических механизмов их решения.

Ключевые слова: занятость молодежи, демографические процессы, рынок труда, человеческие ресурсы, человеческий капитал, формальная и неформальная занятость, профессиональное образование, молодежное предпринимательство, производительность труда, экономическая активность

Kirish.

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida inson resurslari, ayniqsa yoshlarning mehnat salohiyati alohida ahamiyat kasb etmoqda. Fan-texnika taraqqiyoti, raqamli iqtisodiyot va bilimlar iqtisodiyotining jadal rivojlanishi sharoitida iqtisodiy o'sish sur'atlari bevosita yoshlarning bilim darajasi, kasbiy malakasi, innovatsion tafakkuri va mehnat bozoridagi faolligi bilan belgilanmoqda. Shu bois, demografik jarayonlar fonida yoshlar bandligini ta'minlash va inson kapitalidan samarali foydalanish masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-iqtisodiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, aholi sonining tabiiy o'sishi va mehnat bozoriga kirib kelayotgan yoshlar ulushining ortishi yoshlar bandligini ta'minlash masalasini yanada muhim ahamiyatga ega qilib qo'ymoqda. Demografik tarkibda yoshlar ulushining yuqoriligi bir tomondan iqtisodiy rivojlanish uchun katta salohiyat yaratayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan mehnat bozorida ish o'rinlariga bo'lgan talabning oshishiga sabab bo'lmoqda. Bu holat yoshlarning iqtisodiy faolligini oshirish, ularni rasmiy bandlikka jalb etish va barqaror daromad manbalarini shakllantirishni talab etadi.

Bugungi kunda yoshlar bandligi darajasi, ularning kasbiy tayyorgarligi, tadbirkorlik faolligi hamda mehnat bozoridagi moslashuvchanligi inson resurslarini samarali boshqarish bilan chambarchas bog'liqdir.[1] Yoshlar orasida rasmiy bandlikning yetarli darajada shakllanmaganligi, norasmiy bandlik ulushining yuqoriligi va kasbiy

malaka yetishmovchiligi iqtisodiy faollikning pasayishiga, daromadlar barqarorligining buzilishiga va mehnat migratsiyasining kuchayishiga olib kelmoqda. Aksincha, inson kapitaliga, xususan, kasb-hunar ta'limi va qayta tayyorlash dasturlariga yo'naltirilgan investitsiyalar yoshlar bandligini kengaytirish, mehnat unumdorligini oshirish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Inson resurslari, xususan yoshlarning mehnat salohiyati zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida bandlikni ta'minlashning asosiy omili hisoblanadi. Iqtisodiy nazariya nuqtayi nazaridan inson resurslari mehnat omili sifatida ishlab chiqarish jarayonining ajralmas qismi bo'lib, ularning sifati va samaradorligi ishlab chiqarish hajmi, xizmatlar ko'lami hamda yalpi ichki mahsulot o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.[1, 2] Demografik jarayonlar fonida mehnat bozoriga kirib kelayotgan yoshlar sonining ortishi inson resurslarini to'g'ri shakllantirish va samarali boshqarish masalasini yanada dolzarb etmoqda. Yoshlar mehnat resurslarining bandlik darajasi iqtisodiy faollikni belgilovchi muhim ko'rsatkichlardan biri bo'lib, ularning ish bilan ta'minlanishi daromadlar oshishi, iste'mol hajmining kengayishi va iqtisodiy faollikning kuchayishiga olib keladi. Mazkur jarayon multiplikativ ta'sir orqali yangi ish o'rinlarining yaratilishiga, xizmatlar sektorining rivojlanishiga hamda iqtisodiy tizimning barqarorlashuviga xizmat qiladi.

Shuningdek, inson resurslarining kasbiy malaka darajasi yoshlar bandligining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Malakali yosh ishchi kuchi resurslardan oqilona foydalanish, mehnat unumdorligini oshirish va ishlab chiqarish

tannarxini kamaytirish imkonini beradi. Natijada, iqtisodiyotda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligi ortib, ularning barqaror faoliyati ta'minlanadi. Inson resurslarining iqtisodiy ahamiyati, ayniqsa, yoshlar bandligida kichik biznes va tadbirkorlik faoliyati rivojida yaqqol namoyon bo'ladi. Yoshlarning bilim va kasbiy tajribaga ega bo'lishi oilaviy tadbirkorlik, hunarmandchilik, xizmat ko'rsatish va ishlab chiqarish faoliyatining kengayishiga zamin yaratadi.[7] Bu esa bandlikni diversifikatsiya qilish va yoshlar daromadlarining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, yoshlar bandligining kengayishi byudjet tushumlarining shakllanishida ham muhim rol o'ynaydi. Band yoshlar sonining ortishi soliq tushumlarining oshishiga, ijtimoiy to'lovlarning barqaror moliyalashtirilishiga imkon yaratadi. Bu holat ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish va yangi iqtisodiy loyihalarni amalga oshirish uchun moliyaviy asos bo'lib xizmat qiladi. Iqtisodiy jihatdan inson resurslarining ijtimoiy faolligi ham alohida ahamiyatga ega. Yoshlarning tashabbuskorligi va iqtisodiy faolligi mehnat bozorida samarali qarorlar qabul qilishga, resurslardan foydalanishda shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa yoshlar bandligini boshqarishda samarali institutsional muhit shakllanishiga olib keladi. Inson resurslarining iqtisodiy holatini baholashda, eng avvalo, yoshlar bandligi darajasi, daromadlar tuzilmasi, mehnat unumdorligi hamda iqtisodiy faollik ko'rsatkichlariga e'tibor qaratish lozim.[7, 8] Ushbu ko'rsatkichlar yoshlar bandligini ta'minlash samaradorligini aniqlash va mehnat bozorining real

holatini tahlil qilish imkonini beradi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda 2024-yil holatiga mehnatga layoqatli aholi soni taxminan 19 million kishini tashkil etib, ularning qariyb 70–72 foizi iqtisodiy faol aholiga to'g'ri keladi. Biroq mazkur ko'rsatkichlar yoshlar kesimida bir xil emas. Ayrim hududlarda yoshlar o'rtasida rasmiy bandlik darajasi 55–60 foiz atrofida bo'lib, mehnat resurslarining muayyan qismi norasmiy sektorda faoliyat yuritmoqda.[3] Norasmiy bandlik ulushining 25–30 foizni tashkil etishi yoshlar daromadlarining barqaror emasligiga hamda soliqqa tortish bazasining yetarlicha shakllanmasligiga olib kelmoqda. Yoshlar bandligi darajasining pastligi mehnat bozorida iqtisodiy faollikning susayishiga, daromadlar cheklanishiga va ijtimoiy xavflarning ortishiga sabab bo'lmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, rasmiy band yoshlarning o'rtacha daromadi norasmiy sektorda faoliyat yuritayotganlarga nisbatan 1,6–1,8 barobar yuqori.[3] Bu esa rasmiy bandlikni kengaytirish yoshlar bandligining iqtisodiy barqarorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim hududlarda past daromadli yoshlar ulushi 30 foizdan yuqori bo'lib, bu holat inson resurslarining mavjud iqtisodiy salohiyati to'liq ishga solinmayotganidan dalolat beradi.

Inson resurslarining iqtisodiy samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan asosiy omillardan yana biri yoshlarning kasbiy malaka darajasining yetarli emasligidir. Mavjud ma'lumotlarga ko'ra, mehnatga layoqatli yoshlarning qariyb 40 foizi zamonaviy mehnat bozori talablariga mos kasb-hunar yoki maxsus tayyorgarlikka ega emas. Malaka oshirish va qayta tayyorlash

dasturlarida qatnashgan yoshlar ulushi esa o'rtacha 15–18 foizdan oshmaydi. Natijada, yoshlar mehnat unumdorligi past bo'lib, ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida yaratilayotgan qo'shilgan qiymat hajmi cheklanganligicha qolmoqda.

Mazkur holat, ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlar bandligida yaqqol namoyon bo'ladi. Ish o'rinlarining yetarli emasligi, kasbiy tayyorgarlikning pastligi hamda mehnat bozorida talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblik yoshlarning boshqa hududlarga yoki xorijga mehnat migratsiyasiga chiqishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa mamlakatning ichki mehnat salohiyatini qisqartirib, uzoq muddatda iqtisodiy rivojlanish va demografik barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Avvalgi yillar bilan solishtirilganda, ya'ni 2015-yilgacha bo'lgan davrda yoshlar bandligini ta'minlash va inson resurslarini iqtisodiy rivojlantirishga qaratilgan mexanizmlar yetarli darajada shakllanmagan edi.[3] Bandlik masalalari asosan markazlashgan tarzda hal etilib, yoshlar uchun kasb-hunar o'qitish va qayta tayyorlash dasturlarining qamrovi 10 foizdan kam darajada bo'lgan. Natijada, yoshlar mehnat resurslarining iqtisodiy faolligi past bo'lib qolgan. Hozirgi davrda esa yoshlar bandligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan institutsional va iqtisodiy chora-tadbirlar kengayib, bandlikka yo'naltirilgan yoshlar ulushi 25–30 foizgacha oshdi. Kasb-hunar va tadbirkorlikka o'qitilgan yoshlar sonining ortishi, shuningdek, imtiyozli kreditlar va moliyaviy ko'mak mexanizmlarining joriy etilishi yoshlar bandligi sohasida ijobiy siljishlarga olib kelmoqda.[4] Shunga qaramasdan, mavjud ko'rsatkichlar yoshlar mehnat salohiyatidan foydalanish imkoniyatlari

hali to'liq ishga solinmaganini ko'rsatadi.

Yoshlar bandligini ta'minlashda inson resurslaridan samarali foydalanish uchun mavjud muammolarni faqat umumiy choralar bilan emas, balki aniq iqtisodiy mexanizmlar orqali hal etish zarur. Statistika tahlillar shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga yo'naltirilgan manzilli investitsiyalar yoshlar bandligi va mehnat bozorida yuqori samaradorlik beradi. Shu sababli quyida taklif etilayotgan chora-tadbirlar iqtisodiy hisob-kitoblar va mavjud ko'rsatkichlarga asoslanadi.

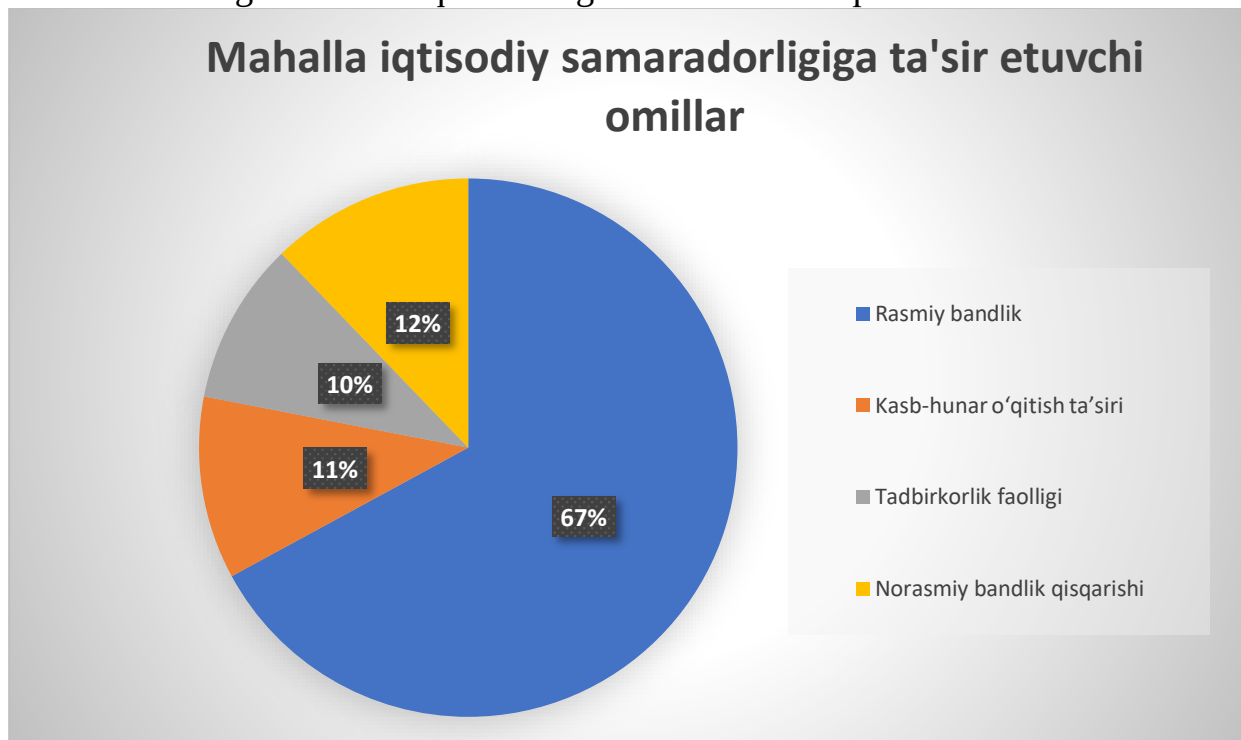
Avvalo, yoshlar bandligini oshirish masalasi ustuvor yo'nalish bo'lishi lozim. Hozirgi kunda yoshlar o'rtasida rasmiy bandlik darajasi o'rtacha 55–60 foizni tashkil etmoqda. Tahlillarga ko'ra, agar kichik biznes va xizmatlar sohasida yoshlar uchun qo'shimcha ish o'rinlari yaratilsa, bandlik darajasini kamida 8–10 foiz punktga oshirish mumkin. Bu esa yoshlarning real daromadlarining o'rtacha 12–15 foizga ko'payishiga olib keladi. Shu bois, yoshlar tashabbuslari asosida kamida 10–15 ta yangi mikroloyihani (xizmat ko'rsatish, hunarmandchilik, oilaviy ishlab chiqarish) moliyalashtirish iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq hisoblanadi.[5]

Ikkinchi muhim yo'nalish — yoshlarning kasbiy malakasi va mehnat unumdorligini oshirishdir. Statistika ma'lumotlarga ko'ra, mehnatga layoqatli aholining taxminan 40 foizi zamonaviy mehnat bozori talablariga mos kasb-hunar ma'lumotiga ega emas. Shu bilan birga, kasb-hunar kurslarini tamomlagan yoshlarning bandlikka joylashish darajasi ushbu kurslarda qatnashmaganlarga nisbatan 1,4 barobar yuqori. Demak, yoshlar o'rtasida kasbiy ta'lim qamrovini kamida 15–20 foizga oshirish mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshiradi va yaratilayotgan qo'shilgan qiymat

hajmini kengaytiradi.[6]

Uchinchi taklif — yoshlar oʻrtasida norasmiy bandlikni qisqartirish va soliq bazasini kengaytirishdir. Hozirgi kunda ayrim hududlarda yoshlar orasida norasmiy bandlik ulushi 25–30 foizni tashkil etadi. Agar ushbu qatlamning

kamida yarmi rasmiy sektorga jalb etilsa, soliq tushumlari 10–12 foizga oshishi mumkin. Bu mablagʻlar bandlik infratuzilmasini rivojlantirish va yoshlar uchun ijtimoiy-iqtisodiy loyihalarni moliyalashtirishda muhim iqtisodiy asos boʻlib xizmat qiladi.

1-diagramma. Inson resurslarini rivojlantirish orqali mahalla iqtisodiy samaradorligining oshishi

Oʻtkazilgan ilmiy-iqtisodiy tahlillar natijalari shuni koʻrsatadiki, yoshlar bandligini taʼminlash va mehnat salohiyatini rivojlantirish demografik jarayonlar sharoitida hududiy taraqqiyotning eng muhim va strategik omili hisoblanadi. Mahalla darajasida mavjud mehnat resurslari, yoshlarning bilim va kasbiy malaka darajasi hamda ularning iqtisodiy faolligi hududiy rivojlanishning barqarorligini belgilovchi asosiy koʻrsatkichlar sifatida namoyon boʻlmoqda. Inson resurslarining sifat jihatdan rivojlanishi yoshlar va boshqa mehnatga layoqatli aholi bandligini oshirish, daromadlarning barqarorligini taʼminlash hamda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning kamayishiga bevosita

taʼsir qiladi.

Statistik maʼlumotlar shuni tasdiqlaydiki, inson kapitaliga yoʻnaltirilgan investitsiyalar yoshlar bandligi koʻrsatkichlarini yaxshilashga, aholi real daromadlarini oshirishga va mahalliy iqtisodiy faollikni kuchaytirishga yordam bermoqda [12, 13]. Xususan, kasb-hunar taʼlimi qamrovining kengayishi, tadbirkorlik tashabbuslarini qoʻllab-quvvatlash va rasmiy bandlikni ragʻbatlantirish orqali mahallalarda qoʻshilgan qiymat yaratish imkoniyatlari sezilarli darajada ortib bermoqda. Bu esa mahallalarning ichki iqtisodiy resurslari hisobidan barqaror rivojlanishini taʼminlaydi.

Xulosa. Yoshlar bandligini ta'minlashda ta'lim tizimining roli alohida ahamiyatga ega. Mehnat bozori talablariga mos keladigan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish yoshlarning muvaffaqiyatli ishga joylashishida muhim omil hisoblanadi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, mavjud ta'lim tizimi bilan mehnat bozori talablari o'rtasida muayyan nomutanosibliklar mavjud. Bu esa bitiruvchilarning ishga joylashish jarayonini murakkablashtiradi va kadrlar bozorida disbalansni yuzaga keltiradi.

Shu bilan birga, yoshlar bandligini ta'minlashda tadbirkorlikni rivojlantirish muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Yoshlarni biznes faoliyatiga jalb qilish, startap loyihalarni qo'llab-quvvatlash va moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish mumkin. Bu esa yoshlar o'rtasida o'zini o'zi band qilish darajasini oshiradi va iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi. Raqamli transformatsiya

jarayonlari ham yoshlar bandligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Raqamli texnologiyalar yangi kasb va faoliyat turlarining paydo bo'lishiga olib kelmoqda, masofaviy ish, frilans va platforma iqtisodiyoti rivojlanmoqda. Bu esa yoshlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish bilan birga, ularning raqamli kompetensiyalarini oshirish zaruratini ham yuzaga keltirmoqda.

Umuman olganda, inson resurslarini rivojlantirish va ulardan samarali foydalanish yoshlar bandligini oshirish va hududiy mehnat salohiyatini mustahkamlash orqali mahalla taraqqiyotining iqtisodiy poydevorini mustahkamlash, hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va aholi farovonligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, mahalla darajasida inson resurslarini boshqarish va ulardan oqilona foydalanish kelgusida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholi bandligini ta'minlash va kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan islohotlarni jadallashtirish to'g'risida"gi Qarori. – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mahalla institutini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Aholi bandligi, mehnat resurslari va demografik jarayonlar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar. – stat.uz.
4. Sharifxo'jayev M., Abdullayev Yo. Iqtisodiyot nazariyasi: bandlik va mehnat resurslari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
5. Karimov I.A. Iqtisodiy islohotlar sharoitida bandlik siyosati va mehnat resurslarini rivojlantirish. – Toshkent, 2019.
6. Xudoyberdiyev S. Mahalla va hududiy iqtisodiy rivojlanish: bandlik va mehnat resurslari integratsiyasi. – Toshkent: Fan, 2021.
7. Becker G.S. Labor and Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. – Chicago: University of Chicago Press, 1993.
8. Schultz T.W. Investment in Labor and Human Capital. – American Economic Review, Vol. 51, No. 1, 1961.

ADVANCING TOURISM-LED ECONOMIC DEVELOPMENT IN TRANSITION ECONOMIES: MULTILATERAL GOVERNANCE AND POLICY INNOVATION STRATEGIES

D.Tokhtiyev

Regional department for Europe, UN Tourism, Samarkand, Uzbekistan.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

D.Tokhtiyev

Senior project specialist, regional
department for Europe, UN Tourism

Email: d.tokhtiev@gmail.com

Call: +34657393371

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays
neutral with regard to jurisdictional
claims in published maps and
institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotation: Tourism has become a strategic driver of economic development in transition economies. In Uzbekistan, in December tourism was declared as a strategic sector of the national economy, setting the stage for transformative growth. Since 2017, the country has emerged as a leading tourism destination and an attractive investment hub, fueled by tourism-led openness, economic development, and regional cooperation.

This article examines how multilateral governance and innovative policy strategies can enhance tourism-led development. By analyzing governance mechanisms, policy innovations, and international collaboration, the study provides actionable insights for policymakers and stakeholders aiming to leverage tourism as a tool for inclusive, resilient, and sustainable economic transformation toward 2030.

Keys words: Tourism-led economic development, Transition economies, Multilateral governance, Policy innovation, Sustainable and resilient tourism, Uzbekistan, Regional cooperation.

O'TISH DAVRIDAGI MAMLAKATLARDA TURIZMGA ASOSLANGAN IQTISODIY RIVOJLANISHNI RIVOJLANTIRISH: KO'P TOMONLAMA BOSHQARUV VA SIYOSAT INNOVATSION STRATEGIYALARI

Annotatsiya: Turizm iqtisodiyoti o'tish davridagi mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanishning strategik haydovchisiga aylandi. O'zbekistonda dekabr oyida turizm milliy iqtisodiyotning strategik tarmog'i deb e'lon qilingan bo'lib, u transformativ o'sish uchun zamin yaratdi. 2017-yildan buyon mamlakat yetakchi sayyohlik yo'nalishi va jozibador sarmoyaviy markaz sifatida paydo bo'ldi, bu turizmga yo'naltirilgan ochiqlik, iqtisodiy rivojlanish va mintaqaviy hamkorlik bilan ta'minlangan.

Ushbu maqola ko'p tomonlama boshqaruv va innovatsion siyosat strategiyalari turizmi rivojlantirishni qanday oshirishi mumkinligini ko'rib chiqadi. Boshqaruv mexanizmlari, siyosat innovatsiyalari va xalqaro hamkorlikni tahlil qilib, tadqiqot siyosatchilar va manfaatdor tomonlar uchun turizmdan 2030 yilgacha inklyuziv, barqaror va barqaror iqtisodiy o'zgarishlarni amalga oshirish vositasi sifatida foydalanishga qaratilgan amaliy tushunchalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Turizmga asoslangan iqtisodiy rivojlanish, O'tish davri iqtisodiyoti, Ko'p tomonlama boshqaruv, Siyosat innovatsiyasi, Barqaror va barqaror turizm, O'zbekiston, Mintaqaviy hamkorlik.

РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ, ОСНОВАННОЙ НА ТУРИЗМЕ, В СТРАНАХ С ПЕРЕХОДНОЙ ЭКОНОМИКОЙ: МНОГОСТОРОННИЕ СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ.

Аннотация: Туризм стал стратегическим двигателем экономического развития в странах с переходной экономикой. В Узбекистане в декабре туризм был объявлен стратегическим сектором национальной экономики, что создало предпосылки для трансформационного роста. С 2017 года страна стала ведущим туристическим направлением и привлекательным инвестиционным центром, чему способствуют открытость, основанная на туризме, экономическое развитие и региональное сотрудничество.

В данной статье рассматривается, как многостороннее управление и инновационные политические стратегии могут способствовать развитию, основанному на туризме. Анализируя механизмы управления, политические инновации и международное сотрудничество, исследование предоставляет практические рекомендации для политиков и заинтересованных сторон, стремящихся использовать туризм как инструмент для инклюзивной, устойчивой и стабильной экономической трансформации к 2030 году.

Анализ основан на политических документах, институциональных разработках и моделях многостороннего взаимодействия. Статья вносит вклад в литературу, концептуализируя развитие, основанное на туризме, в странах с переходной экономикой как процесс, зависящий от управления и формируемый многосторонним взаимодействием, политическими инновациями и потенциалом государства.

Ключевые слова: Развитие экономики, основанное на туризме, Переходные экономики, Многостороннее управление, Инновации в политике, Устойчивый и жизнеспособный туризм, Узбекистан, Региональное сотрудничество.

Introduction: Global Tourism Recovery and Contribution

UN Tourism (formerly known as UNWTO), United Nations specialized agency mandated with the promotion of responsible, sustainable and universally accessible tourism, reports an estimated 1.52 billion international tourists were recorded around the world in 2025, almost 60 million more than in 2024. 2025 marks a new record year for international tourist arrivals in the post-pandemic era. Results were driven by strong demand, robust performance from large source markets globally, as well as the ongoing recovery of destinations in Asia and the Pacific. Increased air connectivity and enhanced visa facilitation also supported international travel.

Monthly data show strong visitor spending throughout the year 2025, with preliminary estimates pointing at USD 1.9 trillion in international tourism receipts globally, a 5% increase from 2024.

Total export revenues from tourism (including receipts and passenger transport) are, according to UN Tourism, estimated at USD 2.2 trillion in 2025 based on available data.

As highlighted by UN Tourism, international tourism in 2026 will be driven by three key factors. Firstly, there will be solid consumer demand. Secondly, there will be enhanced air connectivity. Thirdly, there will be growing outbound travel from emerging markets. It is anticipated that major international events, including the Milano Cortina 2026 Winter Olympics (Italy) and the FIFA World Cup 2026 (Canada, United States and Mexico), will also contribute to an increase in international travel.

The contribution of tourism to the world economy amounted to USD 3.5 trillion in 2019, or 4% of world GDP,

measured in tourism direct gross domestic product, in 2024, travel and tourism sector contributed USD 10.9 trillion to global GDP. This includes direct, indirect, and induced impacts of the sector. As a share, travel and tourism represented 10% of the global economy.

The overall impact of tourism on both global and national economies is significant. The sector has the capacity to drive development in the event of growth, but stagnation can be engendered if growth ceases.

The latter scenario came true in 2020 with the outbreak of COVID-19 pandemic.

National governments realized that tourism's importance extends beyond direct travel receipts; through its linkages with other sectors, including hospitality, transport, and creative services, the industry contributes substantially to global economic activity and employment. The capacity of tourism to generate multiplicative economic effects has been demonstrated by global GDP contributions in the years following the pandemic.

This became evident especially for small and developing countries whose economies relied heavily on stable inbound tourism flows, which meant constant reliable flow of consumers of non-tangible products, such as impressions (creative economy), gastronomy, sightseeing and others. In other words, these were products that did not require heavy manufacturing processes.

In terms of figures, while in 2019, the contribution of tourism to the global economy approximately 4% of world GDP as state above, the pandemic in 2020 had a dramatic impact on the sector, cutting tourism direct GDP by more than

half, a decline of roughly USD 2.0 trillion, bringing it down to 1.8% of global GDP. This sharp contraction highlighted both the economic significance of tourism and the particular vulnerability of emerging and transition economies, where the sector serves as a key driver of employment, investment, and economic diversification.

Thus, the pandemic acted as a stress test for tourism governance worldwide, revealing not only the sector's deep integration into national economies but also its exposure to global shocks. It underscored tourism's systemic embeddedness, affecting not only hotels and transport but also the broader creative and service economy. At the same time, this experience demonstrated the necessity of state intervention and strategic planning, showing that resilient policies and coordinated governance are essential for sustaining tourism and enabling rapid recovery in times of crisis. In this context, understanding how economies in transition can design and implement resilient tourism strategies becomes particularly important, offering lessons for sustainable growth and effective policy-making, as illustrated by case of Uzbekistan.

Against this backdrop, this article asks how transition economies can leverage tourism governance and multilateral engagement to convert vulnerability into resilience and long-term development.

Theoretical Framework: Governance, Policy Innovation, and Tourism-Led Development

The examination of tourism-led economic development has evolved from a consideration of it as a sectoral growth strategy to a perspective that recognises its role as a governance-dependent

process embedded within broader institutional, political, and international frameworks. In transition economies, where market mechanisms, regulatory systems, and state capacities are still evolving, the effectiveness of tourism as a driver of development is closely linked to the quality of public governance and the ability of governments to coordinate across sectors and levels. In contrast to mature economies, where tourism growth is frequently market-driven, transition economies place greater reliance on state-led reforms, strategic openness, and policy innovation to unleash the multiplier effects of tourism and to incorporate the sector into national development agendas.

On the other hand, from a governance perspective, multilateral engagement can facilitate policy transfer, knowledge exchange, and access to global norms, while also serving as a mechanism for soft power projection and agenda setting.

While existing researches on transition economies have largely examined tourism through macroeconomic performance indicators and the tourism-led growth hypothesis, they have frequently conceptualized tourism as a sectoral by-product of broader market reforms rather than as a governance-driven development process. The present study re-orientes the analytical lens toward institutional transformation and coordinated policy intervention. By learning Uzbekistan's post-2016 reforms, it demonstrates how tourism can be intentionally embedded within a comprehensive national development strategy rather than emerging solely from market liberalization. In doing so, the article advances the literature by arguing that in transition economies, tourism

effectiveness depends not only on market expansion but on state capacity, cross-sector coordination, and the strategic alignment of domestic reforms with multilateral governance frameworks. The Uzbekistan case thus provides an empirical illustration of how tourism governance can evolve into a strategic instrument of economic transformation within a transitional institutional context.

Uzbekistan Case: Institutional Transformation and Policy Innovation

In the aftermath of the 2016 presidential decree that formally recognised tourism as a matter of strategic national importance, the government initiated a far-reaching reform programme with a particular emphasis on border openness, investment facilitation, and international engagement.

One of the earliest reforms was the establishment of a dedicated tourism governance body – the State Committee for Tourism Development – which has since evolved into the Tourism Committee of Uzbekistan, reflecting changing policy priorities and institutional capacities. The preceding organization was the Uzbektourism National Company, a quasi-governmental organisation that oversaw the tourism sector.

As of the beginning of 2017 Uzbekistan had a visa-free regime for only 9 nations (Armenia, Azerbaijan, Georgia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia and others); all of them shared with Uzbekistan a common soviet history.

To compare, today's Uzbekistan is a visa-free destination for 94 nations, citizens of more than 50 countries can apply for e-visa.

The number of international flights per week has increased from 500 in 2023 to over 700 today, served by nearly 50

foreign and 16 national airlines.

Domestic air travel has also dramatically expanded, with almost 200 weekly domestic flights, compared to 80 in 2023.

As a result, in 2025, the number of tourists exceeded 11 million, tourists from 200 countries visiting the country, exports of tourism services reached USD 4.8 billion.

Nevertheless, it is evident that openness and travel accessibility are not the sole factors that contribute to a tourism boom, as evidenced by the case of Uzbekistan. Uzbek government's initiatives and incentives in the field of tourism infrastructure such as subsidies for construction of hotels of three and more stars, tax reliefs for purchasing buses of tourist class and similar encouraged private sector to invest in tourism. This, indeed, was a part of the bigger national strategy for improving investments environment and attracting direct foreign investments.

Uzbek national tourism authorities also made sustained efforts to promote the country's tourism brand internationally, including through collaborations with global media outlets and travel influencers, although precise data on such promotional activities are not systematically reported in official statistics.

These three directions – border openness, infrastructure development through public-private partnership, and promotion – are considered to be key ingredients of Uzbekistan's success story. Such a strategy shifted national tourism policy from a sector-specific approach to a systemic development tool.

To determine whether this expansion stems from structural reform rather than cyclical market growth, this

study employs a quasi-experimental before-and-after analysis. The author tracks performance across four key indicators: international arrivals, service exports, flight frequency, and visa-free access.

By operationalizing the reform period as a binary variable (Reform=0 for 2010–2016; Reform=1 for 2017–2025), we can statistically isolate the impact of institutional restructuring and liberalization. The analysis further accounts for policy sequencing, distinguishing between:

- Institutional Shifts (2016–2017)
- Border Openness (2017–2019)
- Infrastructure and Promotion (2018 onward)

While the study relies on official aggregate statistics rather than a full econometric model, the reform dummy provides a clear estimation of structural change. This reinforces the argument that growth is a result of coordinated governance rather than external market trends.

Multilateral Engagement: Cooperation with UN Tourism Nevertheless, in order to become a true tourism powerhouse, even an emerging one, on the global tourism map, Uzbekistan also resorted to multilateralism with the aim of establishing itself as a rising destination with great ambitions. To achieve this objective, Uzbekistan has opted to engage in close collaboration with the UN Tourism, in addition to a number of other international organizations. The purpose of this collaboration is twofold: firstly, to gain access to the most recent developments in the field of tourism on a global scale, and secondly, to serve as a focal point for the global tourism community.

The primary purpose is clear as cooperation with professional international organization, unlike the ones of universal character, is always related to best practices exchange and access to existing experience in the field. And it is important to note that accessing to such a data base also facilitates contribution of personal experience through sharing. This helps to get an acknowledgement from a professional community. As it is widely known, the initial recognition always comes from experts who can accurately assess and evaluate the results of one's work and endeavors.

The second purpose is directly related to the subject matter of the present article and can reveal to us how using multilateral tools can shape country's image in a positive or negative way. In this particular case, it contributes to the literature on tourism-led development by demonstrating how multilateral governance can function not only as a coordination mechanism, but also as a tool of national image-building and agenda-setting in transition economies.

By choosing working closely with UN specialized agency, Uzbekistan chose a way to get the access to the world's biggest tourism community (160 Member States) and to expand international collaboration as wide as possible.

Between 2017 and early 2026, Uzbekistan's multilateral involvement within UN Tourism included:

- Hosting 65th meeting of the UN Tourism Commission for Europe in 2020 in Samarkand
- Vice-presidency at the 24th session of the General Assembly (Madrid, Spain)
- Hosting the 25th session of the UN Tourism General Assembly in 2023 in Samarkand

- Establishment of an International Academy in collaboration with UN Tourism in Samarkand in 2023

- Establishment of Intergovernmental Committee for the Development of an International Safe Tourism Code in 2024, and Uzbekistan was unanimously elected its Chair

- Establishment (in the process) of the UN Tourism Thematic Office on Tourism on Silk Road in Samarkand.

These achievements reflect increasing institutional prominence within global tourism governance structures. From 2017 and onwards, Uzbekistan progressively institutionalized its cooperation with UN Tourism as part of a broader strategy to embed tourism within global governance frameworks. This engagement went beyond symbolic participation and took the form of hosting major multilateral events, assuming leadership roles within the Organization, and co-developing permanent institutional structures in Samarkand.

For example, the organization of high-level meetings, including sessions of UN Tourism's regional and global governing bodies, positioned the country as a convening space for international tourism diplomacy, while initiatives such as the establishment of an International Academy and the chairmanship of the Intergovernmental Committee for the Development of an International Safe Tourism Code reflected a shift from policy reception to norm contribution.

The ongoing creation of a UN Tourism Thematic Office on the Silk Road further consolidates this role by anchoring global tourism discourse to a historically and symbolically resonant region.

Governance, Multilateralism, and Tourism Outcomes

While Uzbekistan's close cooperation with UN Tourism has enhanced its international visibility and institutional positioning, such engagement also presents a number of structural limitations. Multilateral partnerships may generate symbolic legitimacy and diplomatic capital without necessarily producing proportional improvements in domestic tourism governance, service quality, or regional inclusiveness.

Moreover, sustained participation in global tourism governance requires significant administrative capacity and long-term financial commitment, raising questions about institutional sustainability beyond favorable political and economic conditions. Finally, as a transition economy, Uzbekistan's influence within multilateral tourism structures remains asymmetrical compared to established tourism powers, limiting its ability to shape agenda-setting processes. These constraints underscore the need to critically assess multilateral engagement not as an end in itself, but as a complementary instrument within a broader, domestically grounded tourism development strategy.

Collectively, these initiatives illustrate how a transition economy may engage in multilateral tourism governance as a form of multi-level governance, operating across domestic, regional, and global policy arenas. As elaborated in the theoretical framework, such engagement facilitates the circulation of policy ideas, norms, and practices across governance levels, though its developmental impact remains contingent upon national absorptive capacity and institutional coherence. At the same time, participation in international tourism institutions contributes to reputational capital and

agenda participation, reinforcing tourism's soft power dimensions; however, the conversion of symbolic recognition into inclusive and measurable development outcomes ultimately depends on sustained domestic governance reforms and effective policy coordination.

Advancing Tourism-Led Economic Development in Transition Economies: Multilateral Governance and Policy Innovation Strategies

The analysis of tourism-led economic development in transition economies highlights the growing importance of tourism as a strategic sector capable of driving economic diversification, employment generation, and regional development. In the context of structural transformation and integration into the global economy, transition economies increasingly rely on

tourism not only as a source of foreign exchange but also as a catalyst for institutional modernization and innovation.

The study demonstrates that the effectiveness of tourism-led development largely depends on the quality of governance and the ability of stakeholders to coordinate across multiple levels and sectors. Multilateral governance frameworks, involving national governments, regional authorities, private sector actors, international organizations, and local communities, play a critical role in shaping sustainable and inclusive tourism systems. The complexity of tourism value chains—spanning transport, hospitality, cultural heritage, and environmental management—necessitates coordinated policy approaches that transcend traditional administrative boundaries.

LIST OF REFERENCES USED:

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan “On Measures to Ensure the Rapid Development of Tourism Industry of the Republic of Uzbekistan.” Lex.uz. URL: <https://lex.uz/uz/docs/4612734> (accessed: 01.02.2026).
2. Balaguer J., Cantavella-Jordá M. Tourism as a long-run economic growth factor: The Spanish case // *Applied Economics*. 2002. Vol. 34, No. 7. P. 877–884.
3. Bramwell B. Governance, the state and sustainable tourism: A political economy approach // *Journal of Sustainable Tourism*. 2011. Vol. 19, No. 4–5. P. 459–477.
4. Bramwell B., Lane B. Critical research on the governance of tourism and sustainability // *Journal of Sustainable Tourism*. 2011. Vol. 19, No. 4–5. P. 411–421.
5. Brida J.G., Cortes-Jimenez I., Pulina M. Has tourism-led growth been validated? A literature review // *Current Issues in Tourism*. 2016. Vol. 19, No. 5. P. 394–430.
6. Dredge D., Jamal T. Progress in tourism planning and policy: A post-structural perspective // *Tourism Management*. 2015. Vol. 51. P. 285–297.
7. From the address of Mr. Aziz Abdukhakimov, Minister of Ecology, Environmental Protection and Climate Change, at the 26th session of the UN Tourism General Assembly on 9 November 2025, Riyadh, Kingdom of Saudi Arabia // Government of the Republic of Uzbekistan. News on tourism and economic development. URL: <https://gov.uz/en/eco/news/view/101060> (accessed: 01.02.2026).
8. Government of the Republic of Uzbekistan. Tourism. URL:

https://gov.uz/en/activity_page/tourism (accessed: 01.02.2026).

9. Hall C.M. Tourism and international relations // Routledge Handbook of Tourism / ed. by C.M. Hall, S. Gössling, D. Scott. London: Routledge, 2013. P. 53–63.

10. Nunkoo R. Governance and sustainable tourism: What is the role of power? // Journal of Sustainable Tourism. 2017. Vol. 25, No. 10. P. 1349–1366.

11. Official website of the Government of the Republic of Uzbekistan. List of legal and regulatory acts in the field of tourism. URL: <https://gov.uz/uz/uzbektourism> (accessed: 01.02.2026).

12. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York: PublicAffairs, 2004.

13. UN Tourism. 65th Meeting of the Commission for Europe. Official website. URL: <https://www.untourism.int/europe/65-meeting-commission> (accessed: 01.02.2026).

14. UN Tourism. General Assembly, Twenty-Fifth Session. Official website. URL: <https://www.untourism.int/event/general-assembly-twenty-fifth-session> (accessed: 01.02.2026).

15. UN Tourism. Resolution A/RES/785(XXVI) of the 26th Session of the General Assembly. Official document. URL: <https://url-shortener.me/AHRK> (accessed: 01.02.2026).

16. UN Tourism. Resolution CE/DEC/3(CXXI) of the 121st Session of the Executive Council. Official document. URL: <https://url-shortener.me/AHSQ> (accessed: 01.02.2026).

17. UN Tourism. Resolution of the 24th Session of the General Assembly A/RES/729(XXIV). Official document. URL: <https://url-shortener.me/AHQP> (accessed: 01.02.2026).

18. UN Tourism. “Opportunity for All: Samarkand Academy Adds to Growing UNWTO Education Network.” Official website. URL: <https://url-shortener.me/AHT9> (accessed: 01.02.2026).

19. UN Tourism. Who We Are. Official website. URL: <https://www.untourism.int/who-we-are> (accessed: 01.02.2026).

20. Williams A., Baláz V. Tourism in Transition Economies. London: Routledge, 2009. 256 p.

21. World Bank. Transition: The First Ten Years: Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union. Washington, DC: World Bank, 2002. 162 p.

22. World Tourism Organization. The Economic Contribution of Tourism and the Impact of COVID-19, preliminary version. Madrid: UNWTO, 2021. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284423200>

23. World Tourism Organization. World Tourism Barometer. 2026. Vol. 24, Issue 1 (version 20/01/26). ISSN 1728-9246.

24. World Travel & Tourism Council. Economic Impact. URL: <https://wtcc.org/research/economic-impact> (accessed: 01.02.2026).

OLIIY TA'LIM MUASSASALARINING TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDAGI RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISH

A.M.Ibragimov

Urgench davlat universiteti, Xorazim, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Ibragimov Aydos Maratovich

Urgench davlat universiteti mustaqil
tadqiqotchisi

Email:

ibragimovaydos389@gmail.com

Tel: +998973542055

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarining ta'lim xizmatlari bozoridagi raqobatbardoshligini shakllantirishga bozor ishtirokchilarining ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etilgan. Shuningdek, ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, resurs salohiyatini rivojlantirish, ta'lim sifati va innovatsion rivojlanish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim muassasasi, ta'lim xizmatlari bozori, raqobatbardoshlik, raqobat ustunligi, ta'lim sifati, innovatsion rivojlanish, resurs salohiyati, davlat buyurtmasi, ta'lim investitsiyasi, strategik boshqaruv, manfaatdor tomonlar, inson kapitali.

FORMING THE COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES

Annotation: This article analyzes the influence of market participants on the formation of the competitiveness of higher education institutions in the market of educational services from a scientific, theoretical and practical perspective. It also covers the issues of strengthening the integration of education, science and production, developing resource potential, improving the quality of education and innovative development mechanisms.

Keywords: Higher education institution, educational services market, competitiveness, competitive advantage, quality of education, innovative development, resource potential, state order, educational investment, strategic management, stakeholders, human capital.

ФОРМИРОВАНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ НА РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Аннотация: В данной статье анализируется влияние участников рынка на формирование конкурентоспособности высших учебных заведений на рынке образовательных услуг с научной, теоретической и практической точек зрения. Также рассматриваются вопросы усиления интеграции образования, науки и производства, развития ресурсного потенциала, повышения качества образования и механизмов инновационного развития.

Ключевые слова: Высшее учебное заведение, рынок образовательных услуг, конкурентоспособность, конкурентное преимущество, качество образования, инновационное развитие, ресурсный потенциал, государственный порядок, инвестиции в образование, стратегическое управление, заинтересованные стороны, человеческий капитал.

Kirish.

Jahonda ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi borasidagi tajribalar negizida oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish omillari va shart-sharoitlarini aniqlash, ularning raqobat ustunligini ta'minlash, oliy ta'lim xizmatlariga talab va taklif muvofiqligiga erishish, fan, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasida integratsiyani kengaytirish, oliy ta'lim muassasalari resurs salohiyatini rivojlantirish, oliy o'quv yurtlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyati va innovatsion rivojlanish mexanizmini takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalarini tashkiliy-boshqaruv tizimini rivojlantirish kabi ilmiy muammolarni tadqiq etish muhim ahamiyatga egadir.

Bugungi kunda respublikada oliy ta'lim tizimini rivojlantirish, oliy ta'lim muassasalari ilmiy salohiyatini mustahkamlash, fan, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, ilmiy-tadqiqot faoliyati samaradorligiga erishish, ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblangan oliy ta'lim muassasalari resurs salohiyatini rivojlantirish va raqobatbardoshligini oshirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida "... avvalo ta'lim va tarbiyani rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib xizmat qilishi lozim" deb ta'kidlaganlar [1]. Bu vazifalarni hal etishda ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish omillarini aniqlash, oliy o'quv yurtlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyatini takomillashtirish, ta'lim, fan

va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiyani mustahkamlash va ta'lim xizmatlari sifatini oshirishning ilmiy-uslubiy va amaliy jihatlarini tadqiq etish dolzarb hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida ro'y berayotgan ijobiy o'zgarishlar va amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar jamiyatni qayta qurish va kelgusida barqaror rivojlantirish imkonini beruvchi oliy ta'lim tizimini yaratishni zarurat etmoqda. Respublikamiz ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar natijasi sifatida ta'limning kutilayotgan davomiyligi muddati mustaqillikning dastlabki yillarida 13,7 yilni tashkil etgan holda, mazkur ko'rsatkich 2020 yilga kelib 2021-yilga uzaytirildi [2].

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning barcha bosqichlarida insonni rivojlantirishning asosiy maqsadi - jamiyat intellektual salohiyatini, aholining turmush farovonligini oshirish, barqaror rivojlanish imkoniyatini beradigan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ekologik muhitni shakllantirishdan iborat. Inson taraqqiyoti konsepsiyasida ta'lim asosiy tarkibiy qism bo'lib, jamiyatning muhim masalalarini hal etishda asosiy o'rinni egallaydi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning turli bosqichlarida ilm-fan va ta'limni yuqori darajada rivojlantirish ijtimoiy-iqtisodiy va texnik-texnologik rivojlanishning muhim omili va harakatlantiruvchi kuchi hisoblangan [3].

Hozirgi vaqtda nafaqat alohida bir kishi balki, butun mamlakat taqdiri va uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi shu mamlakat aholisini ta'lim darajasiga bog'liq ekanligi kundek ravshan bo'lmoqda.

"Rivojlangan davlatlarda milliy daromad o'sishining 60% jamiyatda ta'lim va bilimning o'sishi bilan

belgilanadi. Iqtisodiy jihatdan olganda, ta'limga yo'naltirilgan investitsiyalar o'zini juda qisqa muddatlarda oqlaydi va ekspertlarning hisob-kitoblariga qaraganda, ta'lim tizimidagi 1 dollarlik xarajat 3-6 dollar daromadni ta'minlaydi. Undan tashqari, ba'zi hisob-kitoblarga qaraganda, ta'limga xarajatlarning 1 % ga o'sishi mamlakat YaIMning 0,35% ga o'sishiga yoki rivojlangan davlatlarda ta'lim olish davomiyligining 1 yilga oshishi YaIMning 5-15 %ga oshishiga olib kelishi ma'lum bulgan. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ko'rsatishicha, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun aholining 40-50 foizi oliy ma'lumotga ega bo'lishi kerak, bilimlar iqtisodiyotida esa, oliy ma'lumotlilarning hissasi 60 foizga yetadi" [4].

Biz, tadqiqot jarayonida oliy ta'lim muassasalarining ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshligini oshirishning ilmiy-nazariy, uslubiy va amaliy jihatlariga e'tiborimizni qaratamiz.

Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining xususiyatlari ular faoliyatining o'ziga xos jihatlari bilan aniqlanadi:

– taqdim etilayotgan xizmatlarning tabiati;

– raqobatbardoshlikni shakllantirishda o'ziga xos omillar ta'sirining tarkibi va xususiyatlari;

– ta'lim faoliyati natijalaridan manfaatdor tomonlarning o'zaro munosabatlari.

Oliy ta'lim muassasa (OTM)larining ta'lim xizmatlarini ko'rsatishdagi xususiyatli jihatlari quyidagilardan iborat:

– ta'lim xizmatlari nomoddiy xususiyatga ega va jamg'arilmaydi, lekin intellektual salohiyatni shakllantirishga

yo'naltirilgan ularning natijalari jamg'ariladi va umumlashtiriladi;

– tayyorlashning me'yoriy muddatini aniqlovchi uzoq vaqt davomida ta'lim xizmatlari ko'rsatiladi;

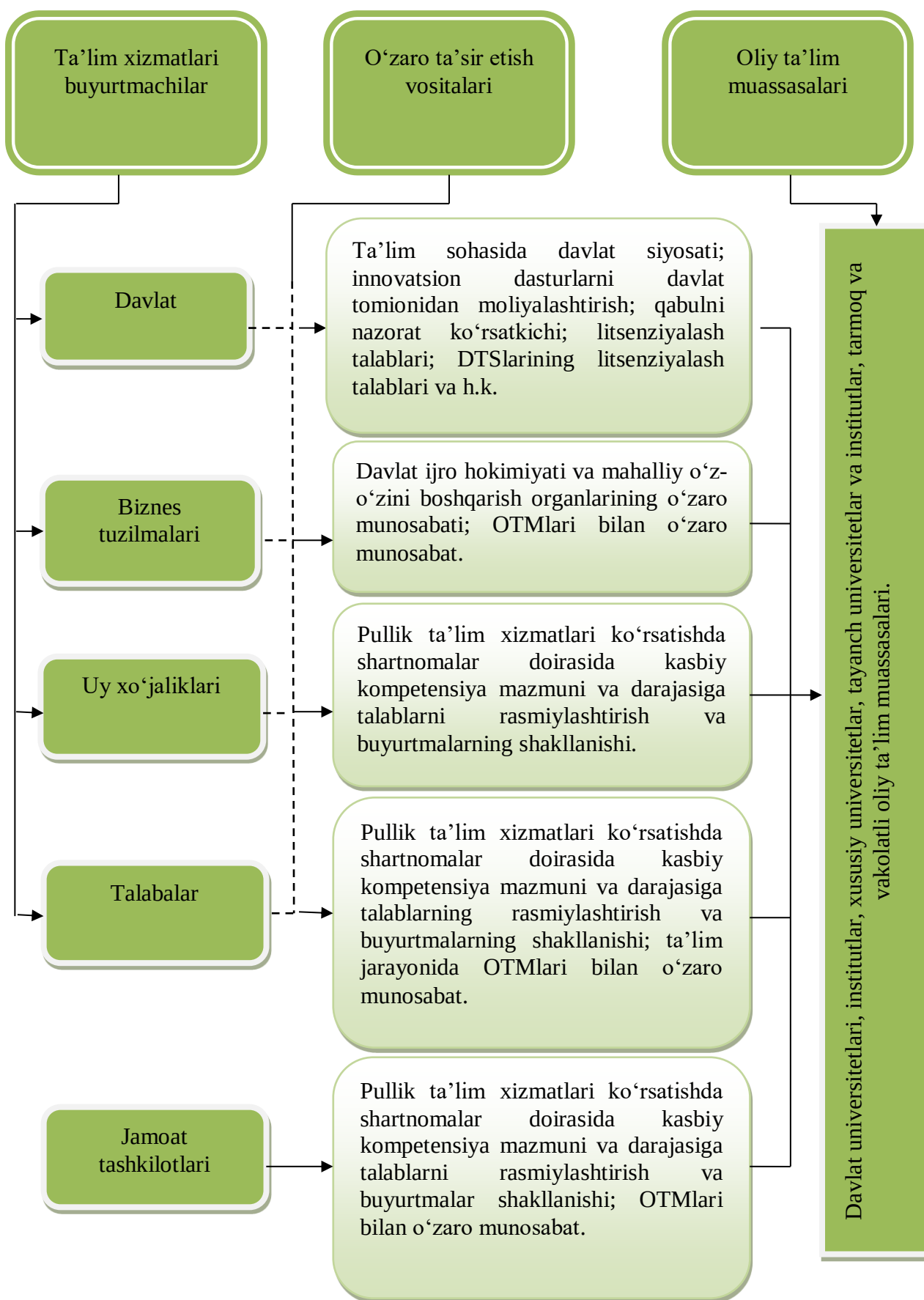
– oliy ta'lim muassasalarining ta'lim xizmatlari iste'molchisi muayyan darajada tayanch ma'lumotga ega bo'lishi zarur;

– xizmatlar ko'rsatish natijalariga davlatning yuqori darajada manfaatdorligi, shuning uchun ta'lim xizmatlari jamiyat taraqqiyoti va uning intellektual salohiyati shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Umumiy va oliy ta'lim tizimining yuqori darajadagi ijtimoiy ahamiyati ta'lim muassasalari faoliyatni tashkil etishga jiddiy talablarni qo'yadi: ta'lim jarayonida ishtirok etish shartlari va uning samaradorligini baholashga qo'yiladigan talablarni belgilaydi, shuningdek keng doiradagi manfaatdor shaxslar, jamoat institutlari va tashkilotlari manfaatlarini hisobga olish zaruratini aniqlaydi.

Ta'lim xizmatlari bozorining turli xil ishtirokchilarining manfaatlaridan kelib chiqib, munosabatlarning xarakteri va o'ziga xosligi ushbu bozorda oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Birinchi navbatda keltirilgan xususiyatlar jamiyat va ta'lim xizmatlari buyurtmachilarining talabini qondirish kontekstida sodir bo'ladi. Mazkur bozorning turli xil ishtirokchilari tomonidan ko'zlangan maqsadlar tashkilotga muayyan xulq-atvor modelini belgilaydigan cheklovlar tizimini qo'yadi. So'ngra u raqobatbardoshlikni shakllantirish uchun zaruriy shart-sharoitlarni yaratadi, bu esa ta'lim xizmatlari bozorida harakatlar strategiyasini aniqlash imkonini beradi.

OTMlarining ta'lim xizmatlari bozoridagi ishtirokni tadqiq etamiz.

1-rasm. Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim tizimi ishtirokchilarining o'zaro munosabati [5]

Avvalambor, buyurtmachilarni qaraymiz. Respublikamiz ta'lim tizimida ta'lim xizmatlarining asosiy buyurtmachi davlat bo'lib, u tegishli davlatning ijro etuvchi hokimiyat organlari orqali muayyan ta'lim yo'nalishlari (mutaxassisliklari) va ta'lim darajalari bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash buyurtmasini shakllantiradi hamda aholi jon boshiga to'g'ri keladigan normativ shaklida budjetdan moliyalashtirishni amalga oshiradi.

OTMlarining raqobatbardoshligini shakllanishiga ta'lim xizmatlari bozori ishtirokchilarining ta'sirini ko'rib chiqamiz:

1. Raqobatbardoshligi Milliy oliy ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, mutaxassislarni tayyorlash tuzilmasi va hajmining iqtisodiyot ehtiyojlariga muvofiqligi hamda ularning malakasini davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiqligini ta'minlash butun mamlakat iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishi va raqobatbardoshligining asosi bo'lib hisoblanadi.

Litsenziyalash talablariga va akkreditatsiya mezonlariga javob bermaydigan OTM yuqori sifatli ta'lim xizmatlarini ko'rsata olmaydi va ta'lim faoliyatini amalga oshira olmaydi hamda uning raqobatbardoshligi yuqori bo'lmaydi. Bu, birinchidan, oliy ta'lim tizimining yuksak ijtimoiy ahamiyati bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchidan, OTMlarining aksariyati davlat ijro etuvchi hokimiyat organlarining boshqaruv shakli bilan bog'liq bo'lib, ularni tijorat muassasasi sifatida faoliyat yuritishga yo'l qo'ymaydi. Bu esa oliy ta'lim muassasalari tomonidan foydani oshirish imkoniyatini chegaralaydi.

1-rasmda keltirilgan o'zaro munosabatlarni amalga oshirish vositalarining tahlili shuni ko'rsatadiki,

OTMlarining ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshligining asosiy omillari mutaxassislarning va moddiy resurslarni tayyorlash bo'yicha hukumatning buyrug'i; samaradorlik darajasi ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini belgilovchi omilga aylanadi.

2. OTMni tanlashda uy xo'jaliklari uchun asosiy mezon ta'limga investitsiyadan kutilayotgan daromad hisoblanadi. Bozorda barqaror o'rni, samarali marketing strategiyasi, ta'lim dasturlarining innovatsion tavsifga egaligi uy xo'jaliklarini shu bilan ishondiradiki, aniq OTM boshqasidan ko'ra ko'proq imkoniyatlarni taqdim qiladi va raqobatbardoshligini shakllantiradi.

3. Tadbirkorlik tuzilmalarining asosiy maqsadi – ularning malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish hamda muayyan mutaxassislik bo'yicha tayyorlanish darajasini zamonaviy texnologik talablarga muvofiqligini ta'minlashdan iborat. Biznes va ta'limning o'zaro munosabati darajasi raqobatbardoshlikni shakllantirish vositasi hisoblanadi.

4. Talabalar ta'lim dasturlarining innovatsion darajasi, akademik mobillik, olingan bilimlarni dolzarbligi va qo'llanilishiga qo'yiladigan talablarni taqdim eta turib, OTMni doimiy ravishda innovatsiyalarni joriy etish va takomillashtirishni rag'batlantiradi. Bunda raqobatbardoshlik shakllanishining muhim manbai bo'lib, mutaxassis tayyorlashning tanlangan yo'nalishi doirasida universitet bitiruvchilarini kasbiy realizatsiya qilish imkoniyati hisoblanadi.

5. Ta'lim xizmatlari bozorida OTM raqobatbardoshligi shakllanishining muhim jihati bo'lib, ularning o'ziga xos o'rni hisoblanadi. Marketing strategiyasini realizatsiya qilish asosida

ular bozorning katta ulushini egallash uchun zarur choralarni ko'radi va investitsiya manbalari hamda inson resurslarini jalb qiladi.

6. Norasmiy tartiblar doirasidagi jamoat institutlari standart parametrlardan ta'lim tizimini turlicha chetlanishiga operativ ta'sir ko'rsatishning ahamiyatli darajasida imkoniyatga ega bo'ladi. Ta'lim munosabatlarining bevosita ishtirokchilariga murojaat qilish orqali ular zaruriy harakatlarni rag'batlantiradilar.

Umuman olganda, jamiyat oliy ta'lim tizimini professional o'zini o'zi anglash vositalari bilan bir qatorda shaxsning ham, butun jamiyatning ham ijtimoiy, madaniy va kommunikativ rivojlanishi uchun bir qator imkoniyatlarni ta'minlaydigan muhim ijtimoiy institut sifatida talqin etadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, oliy ta'lim tizimida davlat va xususiy OTMlarning rivojlanib borishi ta'lim xizmatlari bozorida raqobatbardoshlikni shakllantirishning bir qator

xususiyatlarini shakllantirish imkonini beradi.

1. Taqdim qilinayotgan xizmatlar xususiyatlari ham ob'ektiv iqtisodiy sabablar, ham oliy ta'lim sohasining yuqori ijtimoiy ahamiyati bo'yicha ularning sifatiga bog'liq holda raqobatbardoshlikni shakllantirishni nazarda tutadi.

2. Ta'lim xizmatlarining buyurtmachilari muvofiq instrumentlar vositasida turli xil o'zaro munosabatlar ko'rinishida aniq mutaxassislarni tayyorlash sifati, hajmi va tarkibi bo'yicha OTMga talablarni qo'yadi hamda ularning xatti-harakatlarini belgilaydi va raqobat strategiyasini tanlashni shartlaydi.

Shunday qilib, ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligining shakllanishi uning raqobatbardoshligini baholash uchun muayyan uslubiy yondashuvlarni joriy etishda o'z ifodasini topadi va bunda ushbu soha o'ziga xos xususiyatlari nazarda tutiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi, 30.12.2020. <https://review.uz/oz/post/poslanie-prezidenta-uzbekistana-shavkata-mirziyoyeva-oliy-majlisu>.

2. Kuldashev Sh.A. Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish ahamiyati va tamoyillari <https://cyberleninka.ru/article/n/talim-hizmatlari-bozorida-oliy-talim-muassasalari-raqobatbardoshligini-oshirishning-a-amiyati-va-tamoyillari/viewer>.

5. Kuldashev Sh.A. Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirish // diss. iqt. fan. fal. doktori. – T.: SamISI. 2023. 25-26 b.

4. Sharifxo'jayev M., Abdullayev Yo. Iqtisodiyot nazariyasi: bandlik va mehnat resurslari. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020. (Bandlik nazariyasi, mehnatga layoqatli aholi va iqtisodiy faollik)

5. Karimov I.A. Iqtisodiy islohotlar sharoitida bandlik siyosati va mehnat resurslarini rivojlantirish. – Toshkent, 2019. (Bandlikni oshirish va mehnat resurslaridan samarali foydalanish usullari)

BALANCING FINANCIAL AND NON-FINANCIAL REWARDS: EXPLORING EMPLOYEE MOTIVATION AND PERFORMANCE IN EMERGING ECONOMIES

M.Y.Kengboyeva

The Academy of Public Policy and Administration under the President of the Republic of Uzbekistan.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Kengboyeva Mavluda
Yuldashbayevna

An English teacher at Foreign Languages School at the Academy of Public Policy and Administration under the President of the Republic of Uzbekistan

Email: mavludakengboeva@gmail.com

Tel: +998503309669

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

BALANCING FINANCIAL AND NON-FINANCIAL REWARDS: EXPLORING EMPLOYEE MOTIVATION AND PERFORMANCE IN EMERGING ECONOMIES

Annotation: Employee motivation is a critical factor influencing company success, especially in the volatile contexts of emerging economies. Organizations in these regions face growing challenges in balancing limited financial resources with the necessity of maintaining a highly dedicated and productive workforce. This paper examines the dual effect of financial and non-financial incentives on employee performance, referencing recent theoretical and empirical research. The analysis indicates that although financial incentives - such as compensation, bonuses, and profit-sharing - act as immediate extrinsic motivators for performance and retention, non-financial incentives - such as recognition, empowerment, meaningful work, and career advancement - are essential for fostering long-term engagement and creativity.

Keywords: employee motivation, monetary incentives, non-monetary benefits, developing economies, organizational performance, human resource management.

БАЛАНС ФИНАНСОВЫХ И НЕФИНАНСОВЫХ ВОЗНАГРАЖДЕНИЙ: ИССЛЕДОВАНИЕ МОТИВАЦИИ И РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ СОТРУДНИКОВ В СТРАНАХ С ФОРМИРУЮЩЕЙСЯ ЭКОНОМИКОЙ

Аннотация: Мотивация сотрудников является одним из важнейших факторов, влияющих на успех компании, особенно в нестабильных условиях развивающихся стран. Организации в этих регионах сталкиваются с растущими трудностями при балансировании ограниченных финансовых ресурсов с необходимостью сохранения высококвалифицированной и продуктивной рабочей силы. Эта статья рассматривает двойное влияние финансовых и нефинансовых стимулов на производительность труда сотрудников, ссылаясь на недавние теоретические и эмпирические исследования. Анализ показывает, что хотя финансовые стимулы, такие как вознаграждение, бонусы и совместное использование прибыли, действуют в качестве непосредственных внешних стимулов для достижения результатов и удержания, нефинансовые и продвижение по службе - имеют важное значение для поощрения долгосрочной вовлеченности и креативности.

Ключевые слова: мотивация сотрудников, денежные стимулы, неденежные вознаграждения, развивающиеся экономики, организационная результативность, управление человеческими ресурсами.

MODDIY VA NOMODDIY RAG'BATLARNI MUVOZANATLASH: RIVOJLANAYOTGAN IQTISODIYOTLAR SHAROITIDA XODIMLAR MOTIVATSIYASI VA FAOLIYAT SAMARADORLIGINI O'RGANISH

Annotatsiya: Xodimlarni rag'batlantirish kompaniya muvaffaqiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biri bo'lib, bu ayniqsa rivojlanayotgan iqtisodiyotlarning dinamik va o'zgaruvchan sharoitlarida yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu mintaqalardagi tashkilotlar cheklangan moliyaviy resurslardan samarali foydalanish bilan bir qatorda, yuqori darajada sadoqatli va unumdor ishchi kuchini saqlab qolish zarurati o'rtasida muvozanatni ta'minlashda tobora ortib borayotgan murakkabliklarga duch kelmoqda. Mazkur maqola so'nggi nazariy va empirik tadqiqotlar tahliliga asosanib, moliyaviy hamda nomoliyaviy rag'batlantirish omillarining xodimlar faoliyatiga ko'rsatadigan ikki tomonlama ta'sirini o'rganadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, kompensatsiya, bonuslar va foydani taqsimlash kabi moliyaviy rag'batlantirish vositalari xodimlarning qisqa muddatli ishlash samaradorligini oshirish va ularni tashkilotda ushlab qolishda muhim tashqi motivator sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, e'tirof etish, kasbiy o'sish imkoniyatlarini kengaytirish, mazmunli ish muhiti va martaba rivoji kabi nomoliyaviy rag'batlantirishlar xodimlarning uzoq muddatli sadoqati, ijodkorligi va tashabbuskorligini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: xodimlarni rag'batlantirish, moddiy rag'batlar, nomoddiy imtiyozlar, rivojlanayotgan iqtisodiyotlar, tashkilot faoliyati samaradorligi, inson resurslarini boshqarish.

1. Introduction

Employee motivation has been a pivotal focus in management and organizational behaviour research for over half a century. As global competition escalates and labour markets transform, firms encounter increasing pressure to establish effective motivating systems that synchronize individual and organizational objectives. In developed economies, financial compensation and professional growth opportunities are typically institutionalized; conversely, in emerging economies like Uzbekistan, Kazakhstan, or Indonesia, organizations function within resource-limited and culturally dynamic contexts. Under such circumstances, the ability to motivate employees effectively is both a managerial and strategic necessity (Armstrong & Taylor, 2020).

Historically, organizations in transitional markets have prioritized financial incentives, presuming that higher pay directly correlates with enhanced production (Taylor, as cited in Armstrong & Taylor, 2020). This method meets employees' basic needs and reduces turnover, although it neglects to address more profound motivational aspects, including belonging, purpose, and personal development. As economies diversify and educational levels rise, employees increasingly value respect, recognition, and autonomy with financial stability (Bektemirov, 2021). As a result, non-financial motivators—such as empowerment, purposeful work, and professional advancement—have become essential supplements to compensation and bonuses.

This study aims to examine the dual influence of financial and non-financial motivators on employee performance in emerging economies. Utilizing classical

and contemporary motivational theories, it presents a cohesive framework for reconciling extrinsic and intrinsic rewards (Herzberg, 1959; Vroom, 1964; Deci & Ryan, 2000). This report enhances the existing research on culturally sensitive and context-specific human resource approaches in developing markets.

2. Review of Literature and Theoretical Framework

2.1 Overview of Employee Motivation

Employee motivation has always been a cornerstone of organizational efficacy and human resource management. Motivated personnel demonstrate higher levels of dedication, creativity, and performance, hence enhancing corporate competitiveness and innovation. Armstrong and Taylor (2020) assert that motivation dictates “the direction, effort, and persistence of behaviour in the workplace.” In emerging economies, motivational dynamics are shaped by socioeconomic instability, cultural norms, and changing labour markets, rendering the equilibrium between financial and non-financial motivators especially vital.

2.2 Financial Motivators and Extrinsic Rewards

Financial motivators, or extrinsic rewards, encompass tangible incentives such as salary, bonuses, allowances, and performance-based pay. Classical approaches, including Taylor's Scientific Management, highlighted financial incentives as the principal motivator of production (Armstrong & Taylor, 2020). Subsequent frameworks, like Vroom's (1964) Expectancy Theory, propose that individuals are motivated when they anticipate that effort will result in performance and desirable outcomes, frequently manifested as money rewards.

Empirical studies consistently support the short-term effectiveness of financial incentives. Sudiardhita et al. (2018) discovered that competitive compensation packages improve employee productivity and decrease turnover rates. Robinson (2012) noted that pay satisfaction is a significant predictor of organizational loyalty in developing regions. Excessive reliance on monetary compensation may lead to "motivation decay" if extrinsic rewards become normalized or inflation diminishes their true value.

2.3 Non-Financial Motivators and Intrinsic Rewards

Non-financial motivators appeal to psychological and social requirements that transcend monetary rewards. Herzberg's (1959) Two-Factor Theory differentiates between hygiene factors, which avert dissatisfaction (e.g., wage and working circumstances), and motivators, which foster satisfaction (e.g., recognition and achievement). In modern organizations, non-financial motivators encompass recognition programs, empowerment, learning opportunities, meaningful work, and supportive leadership. Research conducted by Paaïs and Pattiruhu (2020) revealed that intrinsic motivators substantially enhance job satisfaction and organizational commitment among employees in Indonesian service sectors. Panait and Panait (2018) similarly emphasize that employees who feel their efforts are appreciated are more inclined to create and collaborate. These findings suggest that non-financial incentives sustain engagement, even when financial resources are limited.

2.4 Integrative Perspectives on Motivation

Recent studies highlight that financial and non-financial motivators are

not mutually exclusive but rather complementary. Deci and Ryan's (2000) Self-Determination Theory (SDT) asserts that optimal motivation occurs when individuals perceive autonomy, competence, and relatedness. Organizations that combine pay incentives with opportunities for personal development attain more sustainable performance results. Research in emerging markets indicates that hybrid strategies—associating performance bonuses with recognition and career progression—improve both extrinsic and intrinsic motivation (Pang & Lu, 2018; Triantafyllidou & Koutroukis, 2022). The synergy between the two types of motivators is especially crucial in economies where monetary incentives alone may not adequately compensate for inflation, uncertainty, or restricted job mobility.

2.5 Cultural and Contextual Influences

Motivation is inherently contextual. Cultural norms, leadership styles, and organizational practices influence employee perceptions and reactions to rewards. Hofstede (2011) contended that in collectivist societies, collaboration and acknowledgment frequently surpass individual monetary incentives. Conversely, more individualistic cultures may prefer direct financial incentives. In emerging nations, macroeconomic volatility and institutional changes further complicate motivational techniques. In times of turbulence, employment security and polite treatment serve as more compelling motivators than salary increases (Bektemirov, 2021). Effective HR systems must be adaptable and culturally responsive, integrating global theories with local contexts.

2.6 Conceptual Framework

This study conceptualizes employee motivation as a dual-path process, wherein financial motivators provide fundamental stability and external satisfaction, while non-financial motivators enhance intrinsic engagement and innovation. Leadership and organizational culture are suggested as moderating variables that influence the relative strength of each pathway. This framework guides the ensuing methodological approach and thematic analysis, seeking to explain how the equilibrium between these motivator types affects overall employee performance in emerging economies.

3. Methodology

3.1 Research Design

This research employed a qualitative, interpretivist methodology through the analysis of secondary data. The interpretivist approach posits that employee motivation is socially constructed and is most effectively comprehended through the meanings attributed by individuals and organizations to their experiences (Alharahsheh & Pius, 2020). The objective was not to evaluate theories but to develop a contextualized comprehension of how financial and non-financial incentives collectively impact employee performance in emerging economies.

A qualitative synthesis was appropriate for three primary reasons. First, it facilitated the integration of varied findings from previous empirical and conceptual research. Second, it enabled the examination of cultural and leadership influences that are challenging to quantify. Third, qualitative analysis aids in theory development by uncovering patterns and relationships within

established knowledge (Braun & Clarke, 2006).

3.2 Data Sources and Selection Criteria

Data were obtained from peer-reviewed journals, institutional reports, and scholarly publications published between 2017 and 2024. The utilized databases comprised ScienceDirect, Taylor & Francis Online, SAGE Journals, and Google Scholar.

The following inclusion criteria were applied:

1. The study examined employee motivation, leadership, or HR practices in emerging or developing economies.
2. The paper was published in English and subject to peer review.
3. It provided empirical data, conceptual analysis, or comparative insight relevant to financial and non-financial motivation.

A total of 54 sources were examined, consisting of 46 journal articles and 8 organizational reports. Studies solely focusing on Western economies were omitted unless they provided essential theoretical frameworks (e.g., Herzberg, Vroom, or Deci & Ryan).

3.3 Data Analysis

The data were examined utilizing thematic analysis, adhering to Braun and Clarke's (2006) six-phase framework:

1. Acquaintance with the data
2. Creation of preliminary codes
3. Exploring themes
4. Analysing themes
5. Identifying and designating themes
6. Generating the conclusive synthesis

Themes were categorized based on conceptual frameworks, including financial security, recognition and empowerment, leadership influence, and hybrid motivation systems. This

methodology facilitated the development of an integrative model that delineates the interconnections among motivators, leadership, and performance.

3.4 Reliability and Ethical Considerations

The research conformed to the trustworthiness criteria established by Lincoln and Guba (1985):

- Credibility through cross-verification of data across multiple sources.
- Transferability ensured by including studies from diverse emerging economies.
- Dependability maintained through transparent documentation of analytic steps.
- Confirmability upheld by grounding interpretations strictly in published evidence.

As secondary research, this study did not involve human participants; thus, no ethical clearance was required. Proper citation and acknowledgment were observed throughout to ensure academic integrity.

Results

4.1 Financial Motivators as the Foundation of Stability and Performance

Research findings consistently indicate that financial incentives are fundamental to employee performance, particularly in resource-limited environments. Competitive salaries, performance-related bonuses, and allowances improve concentration, decrease turnover, and foster loyalty (Sudiardhita et al., 2018; Ololube, 2017). Employees perceive fair compensation as organizational respect and stability. In developing economies characterized by inflation and economic uncertainty,

consistent pay serves as both a financial and psychological safeguard.

Nonetheless, the review suggests that the marginal value of financial incentives diminishes over time. Upon fulfilment of fundamental expectations, employees pursue acknowledgment, development, and purpose. This corroborates Herzberg's (1959) argument that compensation mitigates dissatisfaction but does not ensure motivation.

4.2 Non-Financial Motivators as Drivers of Engagement and Creativity

Non-financial incentives such as recognition, empowerment, and development—proved to be the strongest drivers for long-term engagement. Research in Southeast Asia and Central Asia (Paais & Pattiruhu, 2020; Bektemirov, 2021) indicates that employees prioritize recognition, autonomy, and career progression over minor salary increments. Transformational leadership, mentorship, and learning opportunities are identified as key motivators that contribute to sustained performance and reduced turnover. This is consistent with Deci and Ryan's (2000) Self-Determination Theory, which emphasizes autonomy and competence as fundamental to intrinsic motivation.

4.3 Synergistic Effects of Financial and Non-Financial Motivation

The synthesis indicates that financial and non-financial incentives are mutually reinforcing. Organizations that integrate competitive compensation with recognition, trust, and developmental opportunities attain enhanced performance outcomes. Hybrid systems—associating bonuses with performance evaluations, public recognition, and professional training—have been

identified as particularly effective (Pang & Lu, 2018). This synergy maintains motivation across both extrinsic and intrinsic dimensions, reducing the risks of burnout and disengagement.

4.4 The Role of Leadership and Organizational Culture

Leadership practices serve as critical moderators in the correlation between motivation and performance. Ethical, transparent, and participative leadership improves employees' perceptions of equity and inclusion. Leaders who acknowledge accomplishments, delegate responsibilities, and foster inclusivity enhance the motivational effects of both monetary and non-monetary incentives (Triantafyllidou & Koutroukis, 2022). In contrast, authoritarian or non-transparent management styles diminish the motivational efficacy of even optimally structured reward systems.

4.5 Cultural and Economic Context

Cultural factors and economic stability profoundly influence the effectiveness of motivators. In collectivist cultures, such as those in Central Asia, teamwork, social harmony, and recognition are prioritized over individual bonuses (Hofstede, 2011). Nevertheless, economic fluctuations render financial stability essential. Consequently, firms must design flexible techniques that reconcile immediate financial requirements with enduring psychological involvement.

5. Discussion

The results of this study reinforce the assertion that employee motivation is a multifaceted construct shaped by both extrinsic and internal variables. In developing economies, where companies frequently have resource limitations, a nuanced understanding of motivation is

crucial. The findings indicate that financial incentives establish a crucial basis for performance consistency, but non-financial incentives foster enduring engagement, innovation, and dedication.

5.1 Integration with Motivation Theories

The results strongly correspond with Herzberg's Two-Factor Theory (1959), which differentiates between hygienic factors and genuine motivators. Monetary incentives function as hygiene factors—mitigating unhappiness without necessarily fostering innovation. In contrast, non-financial factors like recognition and achievement act as motivators that augment job satisfaction and emotional commitment.

Likewise, Vroom's (1964) Expectancy Theory is supported by the observation that employees are motivated when they perceive that effort results in desirable outcomes. In volatile economic conditions, the perception of equity in financial compensation enhances expectancy, while acknowledgment and empowerment bolster intrinsic motivation. Furthermore, Self-Determination Theory (Deci & Ryan, 2000) offers a comprehensive framework, positing that autonomy, competence, and relatedness constitute the psychological basis of enduring motivation. The interaction of financial and non-financial motivators addresses these fundamental needs, leading to enhanced performance and corporate citizenship behaviours.

5.2 Leadership and Organizational Culture

Leadership emerges as a crucial moderating factor in motivational results. Transformational leaders that empower people, communicate openly, and acknowledge contributions augment both extrinsic and intrinsic motivation.

Conversely, transactional leadership, which depends exclusively on contingent rewards, may enhance performance in the short term but frequently does not foster long-term loyalty. A supportive organizational culture marked by trust, fairness, and respect enhances the efficacy of both financial and non-financial incentives. This indicates that motivational tactics should be integrated into overarching organizational values rather than regarded as standalone HR practices.

5.3 Implications for Practice

The study highlights the necessity for cohesive motivation systems that cater to employees' economic and psychological requirements from a managerial perspective.

Firstly, organizations must guarantee equitable and transparent financial compensation to fulfill employees' fundamental expectations and sustain performance consistency.

Secondly, they should complement these systems with non-monetary incentives, including acknowledgment, educational opportunities, and collaborative decision-making.

Third, HR professionals must tailor motivation programs to align with the local cultural context, acknowledging that collectivist norms may necessitate group-oriented recognition and social rewards.

The findings underscore the significance of empathetic communication and participatory management for leaders. Leadership development programs in emerging economies should incorporate emotional intelligence and cross-cultural management training to enhance leaders' motivational competence.

5.4 Theoretical and Policy Contributions

This paper theoretically advances motivation research by introducing a contextualized dual-factor model that amalgamates financial and non-financial motivators within the socioeconomic contexts of emerging economies. It expands upon Herzberg's and Vroom's frameworks by acknowledging the moderating influences of leadership and culture. At the policy level, governments and industry associations can leverage these insights to formulate labour policies that foster equitable compensation, professional development, and conducive work environments essential components for national productivity and talent retention.

6. Conclusion

This study investigated the combined impact of both financial and non-financial rewards on employee performance in developing economies. The findings reveal that although financial incentives are essential for job security and short-term performance, non-financial motivators are equally vital for improving engagement, creativity, and long-term commitment. Consequently, an effective motivation strategy must integrate both aspects, supported by ethical leadership and a culture of trust.

In transitional economies like Uzbekistan, it is evident that motivation cannot depend exclusively on compensation. Recognition, autonomy, and purpose are essential for fostering a resilient and high-performing workforce. Future research could empirically evaluate the proposed framework using mixed-method studies, cross-cultural comparisons, or longitudinal designs to enhance comprehension of motivational dynamics across varied economic contexts.

LIST OF REFERENCES USED:

1. Alharahsheh, H. H., & Pius, A. (2020). A review of key paradigms: positivism vs interpretivism. *Global Academic Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(3), 39–43. <https://doi.org/10.36348/gajhss.2020.v02i03.001>
2. Armstrong, M., & Taylor, S. (2020). *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice* (15th ed.). Kogan Page.
3. Bass, B. M., & Riggio, R. E. (2006). *Transformational leadership* (2nd ed.). Psychology Press.
4. Bektemirov, M. (2021). Motivation factors among employees in Central Asian enterprises. *Journal of Emerging Economies and Management Studies*, 8(2), 44–59.
5. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
6. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
7. Herzberg, F. (1959). *The motivation to work*. Wiley.
8. Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1), 8–26. <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
9. Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
10. Paais, M., & Pattiruhu, J. R. (2020). Effect of motivation, leadership, and organizational culture on satisfaction and employee performance. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 7(8), 577–588. <https://doi.org/10.13106/jafeb.2020.vol7.no8.577>
11. Panait, C., & Panait, M. (2018). Non-financial motivation factors in organizations. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 18(2), 319–324.
12. Pang, K., & Lu, C. S. (2018). Organizational motivation, employee job satisfaction, and corporate performance. *Maritime Business Review*, 3(1), 36–52. <https://doi.org/10.1108/MABR-03-2017-0007>
13. Robinson, D. M. (n.d.). *Mentoring African American men : a study of job satisfaction and organizational commitment*. ThinkIR: The University of Louisville's Institutional Repository. <https://ir.library.louisville.edu/etd/1218/>
14. Sudiardhita, K., Mukhtar, S., Hartono, B., Sariwulan, T., & Nikensari, S. I. (2018). The effect of compensation, motivation, and organizational commitment on employee performance. *International Journal of Scientific and Technology Research*, 7(7), 122–127.
15. Triantafillidou, A., & Koutroukis, T. (2022). Motivation and leadership in post-crisis organizations. *Management Research Review*, 45(5), 621–636. <https://doi.org/10.1108/MRR-07-2021-0472>
16. Vroom, V. H. (1964). *Work and motivation*. Wiley.

JAHON SAVDO TASHKILOTI VA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA LOGISTIKA MASALALARI

A.A.Nizamov

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Nizamov Akmal Ahtamovich
Samarqand iqtisodiyot va serves instituti
mustaqil tatqiqotchisi

Email: farogatargasheva@mail.ru

Тел: +998 90 502 13 03

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Maqolada Jahon savdo tashkilotining evolyutsiyasi, uning oldiga qo'yilgan maqsad faoliyat yuritish tamoyillari, hozirgi kundagi holati va kelajakda uni rivojlantirish imkoniyatlari bayon etilgan. O'zbekiston Respublikasi joriy yilda Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishi kutilmoqda. Mamalakatimiz buyuk ipak yo'li chorrasida joylashganligi sabab kelajakda logistik xizmatlar jadal sur'atlarda rivojlanish kutilmoqda.

Kalit so'zlar: Jahon savdo tashkiloti, tarixi, savdo siyosati, imtiyoz, logistik xizmatlar, hamkorlik, tahlil, rivojlanish, istiqbol

ВСЕМИРНАЯ ТОРГОВАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ И ЛОГИСТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Аннотация. В статье описывается эволюция Всемирной торговой организации, ее цели, принципы работы, текущее состояние и возможности для ее дальнейшего развития. Ожидается, что Республика Узбекистан станет членом Всемирной торговой организации в этом году. В связи с тем, что наша страна расположена на перекрестке Великого Шелкового пути, в будущем ожидается быстрое развитие логистических услуг.

Ключевые слова. Всемирная торговая организация, история, торговая политика, преференции, логистические услуги, сотрудничество, анализ, развитие, перспективы.

WORLD TRADE ORGANIZATION AND LOGISTICS ISSUES IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Abstract. The article describes the evolution of the World Trade Organization, its goals, principles of operation, current state and opportunities for its future development. The Republic of Uzbekistan is expected to become a member of the World Trade Organization this year. Due to the fact that our country is located at the crossroads of the Great Silk Road, logistics services are expected to develop rapidly in the future.

Keywords. World Trade Organization, history, trade policy, preferences, logistics services, cooperation, analysis, development, prospects.

KIRISH

Dunyoning barcha mamlakatlari bu yoki bu darajada tashqi savdo bilan bevosida bogliqdir. Aholining tobora o'sib borayotgan ehtiyojning to'laroq qondirish maqsadida har qanday davlat ichki bozorni xalq iste'moli tovarlarini bank xizmati tovarlari bilan to'ldirishga intiladi. Hududlarning geografik joylashuvi iqlim sharoiti tabiiy resurslarining mavjudligi kabi omillari ta'sirida aholi iste'moli uchun zarur bo'lgan tovar resurslari shakllantiriladi

Aksariyat tovar guruhlarini ishlab chiqarish korxonalaridan iste'molchigacha bo'lgan harakatini logistik xizmatlarsiz tasavvur etish qiyin.

Jahon savdo tashkiloti aynan xalqaro savdo tashkilotini liberallashtirish va a'zo davlatlar o'rtasida savdo siyosatini yuritishni o'z oldiga asosiy maqsad qilib oldi. O'zbekiston Respublikasi joriy yilda jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishi maxsus me'yoriy hujjatlarda belgilangan.

Mamlakatimiz mavjud qonun qoidalarni jahon savdo tashkiloti standartlariga mos ravishda deyarli to'liq o'zgartirishlar kiritdi. Natijada tashqi savdo aylanmasidagi bojxona va logistik xizmatlarni tub islohotlar o'tkazilishi lozim.

Logistik xizmatlarni jahon standartlari asosida tashkil etish masalalari O'zbekiston respublikasi yetarlicha o'rganilmaganligi bu sohadagi mutaxassislarning ilmiy va amaliy ahamiyatga molik bo'lgan tavsiya va takliflarning yetarlicha emasligi mavzuni dolzarbligini yanada oshiradi.

Mamlakatimizda logistik xizmatlarni jahon standartlariga mos ravishda tashkil etish o'ta dolzarb bo'lib u bilan bog'liq muammolar tadqiqoti xizmatlar bo'yicha aniq tashkiliy

iqtisodiy, huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqarishda adabiyotlar tahlili o'ziga xos ilmiy asos vazifasini o'taydi.

Adabiyotlar sharhi

O'zbekiston Respublikasi prezidentining 2025-yil 26-dekabridagi oliy majlisga murojaatnomasida "global savdo tizimida", "o'yinlar qoidalari" o'zgarayotgan bir paytda biz buyuk e'tiqodimizni 23% ga oshirib 33.4 milliard dollarga yetkazamiz" deb ta'kidlaydi. Mamlakat importi hozirgi kunda undan ham ortiqroqdir. Bu esa o'z navbatida tashqi savdo aylanmasida, ayniqsa jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish arafasida logistik xizmatlarni a'lo darajada bajarishga taqazo etadi.

Logistik xizmatlar deganda aksariyat xollarda tovarlarni ishlab chiqarish korxonalaridan iste'molchigacha yetkazib berish tushuniladi. Bizning fikrimizcha logistik xizmatlar xom ashyoni tanlab, ishlab chiqarish korxonalariga yetkazish, uni saqlash, ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish, transport turini tanlash ulgurji va chakana savdo korxonalariga yetkazish omborxonada saqlash, qadoqlash, xaridorga kerakli miqdorda, kerakli vaqtda hamyonbob baholarda yetkazib berishdir, tovar sifatiga kafolat berish kabi takror ishlab chiqarish jarayonidagi barcha jarayonlarni qamrab olishi lozim.

Logistik xizmatlar tushunchasiga oid nazariya va amaliy ilmiy tadqiqot ishlari chet el va mahalliy omillar tomanidan chuqur va batafsil organilmoqda. Ilmiy maqolaning ayrim jihatlarini kengroq o'rganish maqsadida quyidagi chet el olimlarning ilmiy ishlariga muallif yondashgan: Anderson, D. Dj. Bauersoks, D. Dj. Kloss, R. Bauman, P. Bredli, M. Kristofer, Ch.

Kerouey, A. Millen, M. Porter, V. Puler, V. Teylor, Dj. Trill, M. Emmelxeynz.

Yuk tashish, saqlash masalalarini tashkiliy iqtisodiy jihatlari nazariyasini asaslarini o'rganishga quyida chet el olimlar tomonidan o'rganilgan : V. N. Baskova, M. D. Blatnova, Ye. V. Budrinoy, V. P. Bichkova, Ye. P. Volodina, V. A. Gudkova, S. A. Guseva, N. V. Napxonenko, I. S. Turevskogo, M. A. Chernisheva.

Logistik xizmatlarni tashkil etishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalalariga quyidagi olimlarning ilmiy ishlari o'rganildi; A. U. Albekova, A. M. Gadjinskogo, V. I. Gissina, M. P. Gordona, A. E. Goreva, V. A. Gudkova, A. V. Guzenko, V. V. Ziryanova, A. M. Kritskogo, A. G. Malchikovoy, E. A. Mamayeva, L. B. Mirotina, Yu. M. Nerusha, A. N. Rodnikovoy, A. I. Semenenko.

Avtomobilda yuk tashishni tashkil etish masalalarini quyidagi olimlar tomonidan o'rganilgan ;

Mamlakatimizning mahaliy olimlari tomonidan ham logistik xizmatlarni tashkil etish va optimallashtirish bo'yicha quyidagi olimlarning ishlari ham mavjud: Akhmedov, B. A.

Ammo jahon savdo tashkilotiga a'zo davlatlarni logistik xizmatlari, yagona dunyo standartlariga mos ravishda tashkil etish buni O'zbekiston sharoitida joriy etish, tashkil etish, boshqarish, joriy etish va boshqarish kabi jihatlari yetarlicha o'rganilmagan. Aynan shu jihatlarni nazariy va amaliy jihatda o'rganish mamlakatimiz amaliyotida uni qo'llash, aholiga zarur bo'lgan logistik xizmatlarni tez sifatli va mustahkam arzon baholarda jahon standartlariga mos qiymatlarni joriy etishda muhim ahamiyatni kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida jahon savdo tashkilotiga o'zbekiston respublikasini azo bulish va lagistik xizmatlarni jahon standartlariga mos ravishda tashkillash buyicha tizimli yondashuv, tahlil va sintez, guruhlash, baholash, so'rovnomalar asosida sotsiologik tadqiqot usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Jahon savdo tashkiloti (JST) ning tarixi uzoq davrlarga taqaladi. Industrial davlatlar 19-asrga kelib xalqaro savdoni rivojlantirish, o'zaro hamkorlik qilish, bojxona masalalarini tartibga solish kabi muammolarga duch keldi. 1929-yilda global iqtisodiy inqiroz, ichki bozorni himoya qilish, bojxona to'lovlari balandligi, tashqi savdoni rivojlantirish kabilar xalqaro savdoni tartibga keltirish, normativ huquqiy me'yoriy hujjatlarni tartibga solish zaruriyati keltirib chiqardi

Ma'lumki 19-asrning boshlaridayoq David Rikardo ning tashqi savdoni liberallashtirish nazariyasi qo'l keldi.

1944-yildagi Bretton Vud konferensiyada AQSH va Buyuk Britaniya tashabbusi bilan xalqaro valyuta fondi va xalqaro rekonstruksiya va rivojlantirish banklariga asos solindi. Aynan shu paytda xalqaro savdo tashkilotini ham barpo etish masalalari ko'rib chiqilgan edi.

1944-yilda Gavanada savdo, bandlik bojxona tariflari, tashqi savdo kabi masalalarni hal qilish bo'yicha manfaat davlatlar bilan hamkorlikda xalqaro konferensiya o'tkazildi. Natijada 1947-yilning oktabr oyida "Tarif va savdo bo'yicha bosh kelishuv" ga (GATT) imzolandi. Ammo AQSh kongressi bu hujjatni tasdiqlamaganligi sabab bu tashkilot vaqtinchalik vakolatni faoliyat yurita boshladi. Bu tashkilot

a'zolari o'rtasida bahs munozaralar uzoq yillar davom etib va nihoyat rasmiy tashkilot sifatida o'z faoliyatini 1995yilning 1chi yanvaridan boshlandi.

Jahon savdo tashkiloti inglizcha(word trade organization wto) bugungi kunda a'zo mamlakatlarning savdo siyosiy munosabatini muvofiqlashtiruvchi va xalqaro savdoni liberallashtirish maqsadida tashkil etildi.

Shu bilan birga xalqaro savdoni liberallashtirish bo'yicha chora tadbirlarni ishlab chiqib uni a'zo mamlakatlar bilan o'zaro kelishgan holda amalga oshirish ishlari bilan shug'ullanadi.

Xalqaro erkin savdo tizimiga o'tish jarayonlari oson bo'lmagan. Ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti agrar harakterga ega bo'lgan subsidiyadan keng foydalanadigan, preteksionizm siyosatini qo'llayotgan davlatlar bilan hamkorlik qilish jarayonlarida kelishmovchiliklar kelib chiqmoqda.

Oziq ovqat havfsizligi qishloq xo'jaligi kabi yo'nalishlarda xalqaro savdo kelishuvlariga qisman erishilgan bo'lsada ayrim masalalar hamon ochiq qolmoqda. Bu esa o'z navbatida xalqaro savdoni rivojlantirish bo'yicha ayrim to'siqlarga duch kelmoqda.

Jahon savdo tashkiloti shtab kvartirasi Shveysariyaning Jeneva shahrida joylashgan bo'lib 600 kishidan ziyod mutaxassislar faoliyat ko'rsatmoqda. Hozirgi kunda JSTning bosh direktori Nguzi Okondjo Iveala lavozimda ishlamoqda. JST faoliyatidagi ijobiy tomon shundan iboratki rivojlanayotgan mamlakatlar rivojlangan mamlakatlarga nisbatan bir nechta imtiyozlarga ega. Yani rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ichki bozorni himoya qilish maqsadida bojxona tarif darajalariga imtiyozlar beriladi, va aksincha rivojlangan mamlakatlar

bojxona tarif stavkalari darajasiga "sanksiyalar" qo'llaniladi.

Rivojlangan mamlakatlar tomonidan mehnat sharoitlari, raqobatchilik ish o'rinlari daromadlarning kamligi kabi masalalar ko'tarilganda rivojlanayotgan mamlakatlar tomonidan qarshilik ko'payganligi tufayli bu munozaralarga chek qo'yildi. JST faqatgina savdo sotiq masalalari bilan shug'ullanadi holos degan qarorga kelishildi.

2001-yilning kuzida Katarning poytaxti Doha shahrida jahon savdosini liberallashtirish, tariflarni kamaytirish, subsidiyalar va moliyaviy xizmatlarga barxam berish, intellektual mulkni himoya qilish kabi masalalar hal qilindi. Bugungi kunga kelib anchagina muammolar hal qilingan bo'lsada ayrim masalalar o'z yechimini kutmoqda.

Masalan rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotini jadal sur'atlarda rivojlantirishlar uchun rivojlangan mamlakatlarning sanoat sektoriga ehtiyoatlari katta. Rivojlangan mamlakatlar esa iqtisodiy o'sishni pasayishida havotirdalar

JST xalqaro savdoni rivojlantirish maqsadida, teng huquqlilik o'zaro hamkorlik, shaffoflik, savdo tariflari bo'yicha majburiyatlar va ayrim cheklovlar, tabiatni muhofaza qilish sog'liqni saqlash kabi tamoyillarga asoslanib faoliyat yuritmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish uchun 1994yildan boshlab o'z harakatini boshlagan edi. Hozirgi kunda mamlakatimiz prezidentining jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish masalalari bo'yicha maxsus vakili Azizbek O'rinov fikricha bugungi kunga kelib JST ning azo yirik davlatlari: AQSh, Rossiya, Xitoy Turkiya Yevropa mamlakatlari kabi 33ta

davlatlar bilan o'zaro hamkorlik shartnomalari tuzilgan bo'lib joriy yilda Tayvan bilan hamkorlik qilish ustida maxsus komissiya ishlamoqda

JST faoliyati talabalariga mos ravishda mamlakatimizda 60dan ziyod normativ meyoriy hujjatlar qabul qilinishi nazarda tutilgan. Mamlakatimiz iqtisodiyotini jadal sur'atlarda rivojlantirish maqsadida iqtisodiyotni liberallashtirish, monopoliyaga chek qo'yish, bojxona faoliyatida tub o'zgarish yuzasidan islohotlar o'tkazish kabi ishlar jahon savdo tashkiloti standartlariga mos ravishda faoliyat ko'rsatishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan

JSTning standartlariga mos ravishda 2,5 mingdan ziyod talablaridan 2 mingtasi tartibga keltirilgan. To'g'ri, dastlabki bosqichlarida mamlakatimiz iqtisodiyoti ma'lum darajadagi to'siqlarga duch keladi. Ammo keyinchalik mamlakatimiz iqtisodiyotiga investitsiyalarni jalb qilishda, investorlarni qaror qabul qilish jarayonlari mustahkamlanadi, institutsional barqarorlik ta'minlanadi. Bu esa o'z navbatida mamlakatimiz korxonalarini jahon bozoriga chiqish imkoniyatlari kengaytiriladi

Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishdan asosiy maqsad mamlakatimiz iqtisodiyotini jahon standartlariga moslashtirib xalqaro mehnat taqsimotida o'z o'rnini egallashdir.

O'zbekiston Respublikasi logistik hududidan izmatlar uzoq davrga boradi.

Buyuk Ipak yo'li Osiyo va Yevropa davlatlarini bog'lovchi asosiy yo'l bo'lib, u O'zbekiston hududidan o'tgan Samarqand, Toshkent, Xiva, Buxoro va Termiz shaharlaridagi karvon saroylarida tovarlar savdosi madaniyat, hunarmadchilik va texnologiyalar

kabilarni ayriboshlash markaziga aylangan.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida logistik xizmatlarini tartibga keltirish bo'yicha ancha ishlar amalga oshirilgan. O'zbekiston Respublikasida Adliya vazirligi tomonidan №295 davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sertifikat nodavlat tijorat logistika assotsatsiyasi ro'yxatga olingan.

Asatsatsiyaning asosiy maqsadi mamlakatimizda logistik insitutni shakillantirib rivojlantirish va uning milliy iqtisodiyotdagi rolini oshirishdan iboratdir.

Asatsatsiya mulk formasi va tashkiliy huquqiy tuzilishidan qat'iy nazar barcha yurik va jismoniy shaxislarni ixtiyoriy tuzilmasi bo'lib ularni manfaatlarini himoya qilishni o'zlariga maqsad qilib qo'yganlar.

Hozirgi kunda O'zbekistonda 2024 yilga yuk tashish 1.5 milliard tonnadan oshib bu alohida strategik ahamiyatga ega tarmoqqa aylanmoqda.

O'zbekiston logistika asatsatsiyasi dunyoda yagona tashkilot bo'lib faoliyat olib bormoqda. Mamlakatimizda logistik xizmatlar yetarli darajada rivojlanmagan. Mamlakatimiz jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lgandan keyin logistik xizmatlarga talab yana oshib boradi bu esa uz navbatida zamonaviy infratuzilmani barbo etish va transport logistik tarmoqlarini rivojlantirish kerakli bo'lgan milliy mutaxassislarni o'qitish va malakasini oshirish zaruriyatini keltirib chiqadi.

Hozirgi kunda O'zbekiston jahon logistik reytingida 88 o'rinni egallab o'rta osiyoda faqatgina Qozog'istondan ortda qolmoqda. Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra xalqaro yuk tashish va transport tashish hajmi 3 milliarddan oshdi.

Mamlakatimizda logistik
xizmatlarni qo'llab quvvatlash va yetarli darajada shart sharoitlar yaratish maqsadida "O'zbekiston Respublikasida Transport logistika tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish" konsepsiyasi ishlab chiqildi. Konsepsiyaga muvofiq transport logistik sistemasini jahon andozalari asosida tashkil etish bo'yicha chora tadbirlar ishlab chiqish va uni amalga oshirish muddatlari va mas'ullari belgilangan.

Hozirgi kunda transport logistika tizimida kerakli bo'lgan mutaxasislarni tayyorlash ularni amaliy tajribaga ega bo'lishlari uchun shart sharoitlar yaratilmoqda davr talabiga muvofiq xalqaro yuk tashish, omborxonalaridagi yukni qabul qilish saqlash va ortish jarayonlarini raqamlashtirish hamda yashil iqtisodiyotga mos ravishda tovar harakatini rivojlantirish joriy etishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Hozirgi kunda 60 dan ortiq mamlakatlardan yagona platformalar orqali yuklarni tashish bo'yicha minglab takliflar joylashtirilgan bo'lib barcha xujjatlar raqamlashtirilgan va GPS monitoring o'tkazilmoqda. Logistik xizmatlar alohida kompaniyalarga katta daromad keltirmoqda mamlakatda o'zining munosib xissasini qo'shmoqda. O'zbekiston Respublikasining assatsatsiyasi oldida ko'pgina vazifalar qo'yilgan bo'lib kelajakda yukni tashish bo'yicha avtomobil transportidan foydalanish yoki temiryo'l transportidan foydalanish kerakmi degan masalalar o'rganilmoqda, ularning marshrutlari, muddat va xarajatlari, yuk tashish tan narxi, yuk ta'minotini barqarorligi hamda biznes raqobatbardoshligini yaxshilash bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilib amaliyotga qo'llanilmoqda.

Temiryo'l va avia transportlar yuk
tashishda muhim ahamiyatni kasb etib ayrim yuk tashish sektorlarida ular avtomobillar orqali yuk tashishni o'rnini bosolmaydi. Ma'lumki O'zbekistonning dengizga chiqish yo'li yo'q, poyezdlarda yuk tashish esa ko'p vaqtni talab qiladi chunki temiryo'l orqali yukni ishlab chiqarish korxonasidan ortish uni tashish va yukni tushirgandan keyin iste'molchigacha yetkazib berish jarayonlarida baribir avtotransportdan foydalanishga to'g'ri keladi. Kamdan kam holatlarda temiryo'l orqali tovarlar ishlab chiqarishdan iste'molchigacha to'g'ridan to'g'ri olib boriladi. Shuning uchun yuk tashishda mamlakat ichida va chet elga yukni tashishda, tovarni ishlab chiqarishda bevosita iste'molchiga yetkazib berishda avtotransport eng samarali transport turidan biri bo'lib hisoblanadi. Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra mamlakat ichidagi xalqaro yuk tashish hajmi milliy yuk tashuvchilar hissasi 60% gacha yetdi.

Hozirgi kunda logistik xizmatlarsiz mamlakat iqtisodiyotini logistik xizmatlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi bu tarmoq vaqtni va xarajatlarni tejab kishilar va biznes uchun juda katta qulayliklar yaratmoqda. Mamlakatimizda yo'l infratuzulmalari rivojlantirilmoqda, logistik markazlar barpo etilmoqda muammolarni yechimi tobora ko'proq raqamlashtirilmoqda. Erishilayotdan yutuqlar bilan birga yuklarni bojxonadan o'tish jarayonlarini tezlashtirish hozirgi kunda ham dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda.

Bojxonadagi byurokratik to'siqlar logistik xizmatlarni muddatda bajarish va uni rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda. O'zbekiston respublikasi jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishi bunday byurokratik to'siqlarga barham berib

jahon andozasi asosida ishni tashkil etishga amaliy yordam beradi. Bundan tashqari mamlakatimizda hozirgi zamon talabiga javob beroladigan yuk saqlash omborxonalari yetishmaydi, yuk tashish shart sharoitlari va tariflari yetarli darajada shaffof emas.

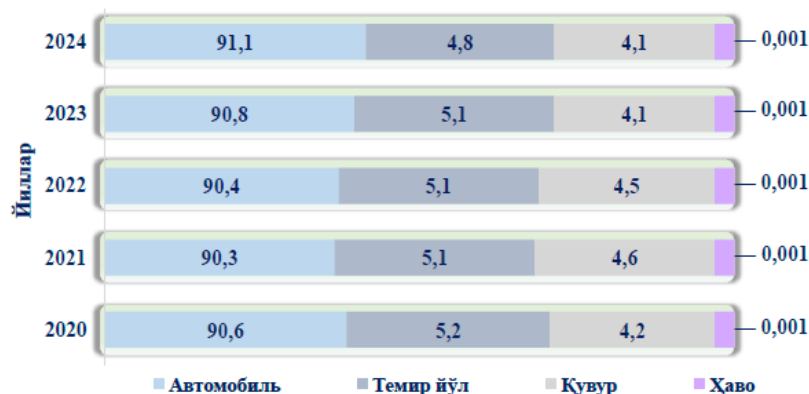
Kelajakda logistik xizmatlarni yanada rivojlantirish uchun Osiyo, Xitoy va yevropa mamlakatlari bilan bog'lovchi xalqaro transport yo'llarini kengaytirish, yuk tashish bo'yicha hujjatlarni raqamlashtirish omborxonalarni yangi texnologiyalar bilan ta'minlash bo'yicha investitsiya kiritish, xususiy logistik xizmatlar kompaniyalarini qo'llab quvvatlash va yuqori malakali kadrlarni tayyorlashga alohida e'tibor qaratish zarur.

O'zbekiston Respublikasida hozirgi kunda qariyb 16 mingga yaqin korxonalar va tashkilotlar bevosita transport sohasida faoliyat ko'rsatmoqda. Logistika faoliyati bilan shug'ullanuvchi jami korxona va tashkilotlardan 98,5% i kichik tadbirkorlik subyektlariga to'g'ri keladi. Mamlakatimizda 2024- yilning ma'lumotlariga ko'ra 1521,2 million tonna yuk tashilgan bo'lib u o'tgan yilga nisbatan 114,5%ga o'sdi. Yuk aylanmasini hajmi esa 79307,4 million tonna - kilometr ga yetkazilib , o'tgan yilga nisbatan 3,1% ga o'sdi.

O'zbekiston Respublikasi yuk tashishning transport turlari bo'yicha hissalari quyidagi 1- jadvalda berilgan.

1-jadval

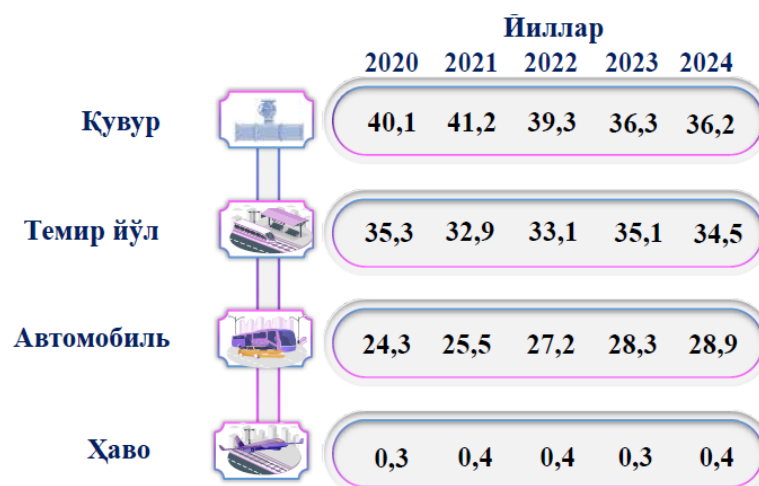
Transport turlari bo'yicha yuk tashish tarkibi (%da)

1- jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, yukning asosiy qismi (91,1 %)ni tashkil qilinib uning hissasi yildan yilga oshib bormoqda. Yuklarning tashishda tannarxi arzon bo'lgani bilan , uni ortish va tushirish harajatlarini ko'pligi tufayli yuklarning avtomobilda tashishning afzalligi shundan iboratki, u yuklarning bevosita temiryo'l rivojlanmagan joylarda tovarlarning ishlab chiqarish korxonalarida vositachisiz, bo'g'inlar siz to'g'ridan

to'g'ri iste'molchigacha yetkazib berish imkoniyatiga ega.

2023 yilga nisbatan 2024 yil yanvar-dekabr oylarida yuk aylanmasining umumiy hajmida ayrim transport turlari ulushi o'zgardi, xususan: quvur yo'li transporti – 0,1 % ga, temir yo'l transporti esa 0,6 % ga kamaydi, shu bilan birga, avtomobil transporti ulushi 0,6 %, havo transporti 0,1 % ga o'sishi qayd etildi

2-jadval**Transport turlari bo'yicha yuk aylanmasi tarkibi (% da)**

O'zbekiston Respublikasida viloyatlarning geografik joylashuvi sanoat va qishloq xo'jaligining rivojlanish holati, magistral yo'llar va infratuzilmalarning ta'minot darajasiga qarab logistik xizmatlarni viloyatlarda

tashkil etish o'ziga xos xususiyatga ega. Ushbu maqolada biz logistik xizmatlarni hududiy xususiyatini inobatga olgan holda logistik xizmatlarni holati va dinamikasini o'rganib, uni quyidagi jadvalda ko'rib chiqishimiz mumkin.

3-jadval

Samarqand viloyatida logistik xizmatlarni iqtisodiyotdagi o'rni
(milliard,so'm)

Ko'rsatkichlar	2010	2015	2020	2023	2024	2024 yil 2023 ga nisbati:
1. Jami yalpi ichki mahsulot	65855,8	18513,7	49635,9	86373,3	103882,7	120,3
2. Xizmatlar ko'rsatish jami:	1799,3	5832,9	1408,1	46593	61018	131,0
Ulushi (%)	27,3	31,5	28,4	54,0	58,7	+4,7
3. Shundan logistik xizmatlar	685	2003,7	3989,4	8056,1	10875,8	135,0
Ulushi (%)	38,1	34,3	28,3	17,3	17,8	+0,5

(Ma'lumotlar muallif tomonidan tuzilgan)

2- jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, Samarqand viloyati yalpi ichki mahsulot hajmi o'tgan yilga nisbatan hisobot yilida 20,3% ga oshgan bo'lsa, jami xizmatlarning o'sish sur'ati undan ham baland sur'atlarda ya'ni 31% ga oshganini ko'rishimiz mumkin. Logistik

xizmatlarning umumiy xizmatlardagi hissasining pasayib borishi bilan uning absolyut hajmi yuqori sur'atlarda o'sib bormoqda. Ayniqsa, hisobot yilida logistik xizmatlarning o'tgan yilga nisbatan o'sish sur'atini 35% ga keskin o'sganini kuzatishimiz mumkin.

Xulosa

Jahon Savdo Tashkiloti doirasida global savdo tizimining rivojlanishi logistika infratuzilmasi va transport tizimlarini takomillashtirish bilan uzviy bog'liqdir. Zamonaviy sharoitda xalqaro savdoning samaradorligi, avvalo, logistika tizimlarining rivojlanganligi, transport xarajatlarining minimallashtirilishi va tovarlar harakatining tezkorligi bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasi uchun logistika masalalarini hal etish va global savdo tizimiga integratsiyalashuv strategik ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida logistika tizimi rivoji mamlakatning geografik joylashuvi bilan bevosita bog'liqdir. Ikki marta dengizga chiqish imkoniyatiga ega bo'lmagan (double-landlocked) davlat sifatida O'zbekiston tashqi savdoni amalga oshirishda qo'shni davlatlar infratuzilmasiga tayanadi. Bu esa transport xarajatlarining oshishiga va logistika jarayonlarining murakkablashishiga olib keladi. Shu sababli, xalqaro transport yo'laklarini rivojlantirish, multimodal tashuvlarni kengaytirish va mintaqaviy hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda O'zbekistonda logistika infratuzilmasini rivojlantirish borasida muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Temir yo'l, avtomobil transporti, logistika markazlari va "quruq portlar"ni rivojlantirish orqali transport tizimi modernizatsiya qilinmoqda. Shu bilan birga, raqamli logistika tizimlarini joriy etish, elektron bojxona xizmatlarini rivojlantirish va yagona axborot platformalarini yaratish orqali logistika samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda logistik

xizmatlarni o'rganib kelajakda jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lgandan keyin bu sohada kutilayotgan o'zgarishlarni nazariy jihatdan o'rganib, chet el ilg'or tajribalarni ijobiy jihatlarini mamlakatimizda qo'llash imkoniyati mavjudligi va O'zbekiston Respublikasidagi hozirgi logistik xizmatlarni va uni hududiy xususiyatini Samarqand viloyati misolida o'rganish natijasida quyidagi xulosalar va takliflarni berish imkoniyati yaratildi.

- zamonaviy raqamlashtirilgan yangi texnologiyalar bilan jihozlangan avtomobil, temiryo'l, yuk ortish, tushirish, saqlash bilan bog'liq bo'lgan mexanizmlar bilan ta'minlangan, faoliyat yuritayotgan amaliyot bazalari va omborxonalarni tashkil etish.

- logistik xizmatlar doirasidan davlat-xususiy sherikchilik asosida korxonalar barpo etish va uni rivojlantirishga amaliy yordam berish.

- tovarlarni ishlab chiqarish korxonalaridan qabul qilib olish, tashish, qayta ishlash, qadoqlash, markirovka qilish, sug'urtalash, bojxonada tovarlarni rasmiylashtirish, deklarantlik xizmatlarni tashkil etish kabi tovar harakatini barcha bo'g'inlarini nafaqat nazariy balki amaliy jihatdan ham biladigan jahon standartlariga mos mutaxassis kadrlarni tayyorlash tizimini joriy etish lozim.

- logistik xizmatlar sohasidagi investitsiya jalb qilgan korxona va tashkilotlarning investitsiya miqdoriga qarab tabaqalangan imtiyozlar tizimini joriy etish.

- mamlakatimiz hududi, o'rta Osiyo va Xalqaro yuk tashish bo'yicha sotuvchi va xaridorlar, yuk saqlovchi va qabul qilib oluvchilar uchun yagona informatsion platformalarni yaratish lozim.

- mamlakatimiz hududiga barcha magistral yo'llarda yonilg'i quyish

shoxobchasi, mehmonxona va dam olish infratuzilmalarni (chet eldagi Restare) joylari, ta'mirlash, oshxona, pochta, kabi barpo etish.
bankomat, savdo shaxobchalari kabi zarur

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025–2026 йиллардаги Мурожаатномаси. <https://president.uz/uz/lists/view/8834>
2. АБР – программа CAREC – «Измерение и мониторинг эффективности коридоров ЦАРЭС».
3. АБР – проект «Стратегия развития транспортного сектора Узбекистана».
4. АСМАП – Ассоциация международных автомобильных перевозчиков Узбекистана.
5. Akhmedov, B. A. (2022). Using of Information Teaching Technologies in the Teaching Physics in Higher Education. *NeuroQuantology*, 10(10), 524–536.
6. Ахмедов, Б. А. (2021). Таълимда ахборот технологиялари фанининг модуллини ўқитишда кластерли-инновацион технологиялардан фойдаланиш тамойиллари. *О'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi*, 441(15), 18–21.
7. Алесинская, Т. В. (2010). Основы логистики. Функциональные области логистического управления. Часть 3. Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ. 116 с.
8. Аникин, Б. А., & Тяпухин, А. П. (2012). Коммерческая логистика: учебник. Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект. 432 с.
9. Всемирный банк – проект «Содействие развитию торговли и транспорта в Средней Азии».
10. Гаджинский, А. М. (2012). Логистика: учебник для студентов вузов. 10-е изд., перераб. и доп. Москва: Дашков и К. 407 с.
11. Госкомстат Узбекистана.
12. IRU – проект Инициатива «Модельное шоссе».
13. Логистика и управление цепями поставок. Теория и практика. Основы логистики. Аникин Б. А.; Родкина Т. А.; Волочиенко В. А.; Заичкин Н. И.; Межевов А. Д.; Федоров Л. С.; Вайн В. М.; Воронов В. И.; Водянова В. В.; Гапонова М. А.; Ермаков И. А.; Ефимова В. В.; Кравченко М. В.; Серова С. Ю.; Серышев Р. В.; Филиппов Е. Е.; Пузанова И. А.; Учирова М. Ю.
14. Mirzaahmadovna, M. S. (2023). Learning objectives of dual higher education study. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(4), 192–195.
15. Mirzarakhmanova, S. M. (2022). Dual professional competence as a dual content of vocational education theoretical foundations of system development. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 4(108), 759–763.
16. Mirzarakhmonova, S. (2023). Dual professional competence as a dual content theoretical foundations of vocational education system development. *Science and Innovation*, 2(B5), 264–270.
17. Omonovich, K. D., & Mirzaahmadovna, M. S. (2023). The Relevance of the Dual Learning Model for Our Country. *Telematique*, 22(01), 265–274.

KORXONALARDA INSON RESURLARI TAHLILINI UZLIKSIZ HAMDA TIZIMLI AMALGA OSHIRISHNI TA'MINLOVCHI KOMPLEKS AXBOROT HAMDA KOMPLEKS KO'RSATKICHLAR TIZIMINI O'Z ICHIGA OLGAN "K2+T" MEXANIZMI

N.M.Usmanova

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Nigina Usmanova Marupovna
Samarqand iqtisodiyot va serves instituti
mustaqil tatqiqotchisi

Email: usmanova.nigina90@gmail.com

Tel: +99891 522 62 57

Received: 18 January 2026

Revised: 26 January 2026

Accepted: 19 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda inson resurslari tahlilini tizimli va uzluksiz tashkil qilish, kompleks axborotlar hamda kompleks ko'rsatkichlar tizimi asosida korxonaning inson kapitaliga baho berish, korxonalarda inson resurslari tahlilini uzluksiz hamda tizimli amalga oshirishni ta'minlovchi kompleks axborot hamda kompleks ko'rsatkichlar tizimini o'z ichiga olgan "K2+T" mexanizmi keltirilgan.

Kalit so'zlar: inson kapitali, inson resurslari tahlili, kompleks axborotlar, kompleks ko'rsatkichlar, uzluksiz hamda tizimli tahlil, "K2+T" mexanizmi, inson kapitaliga baho berish.

МЕХАНИЗМ «K2+T», ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЙ НЕПРЕРЫВНЫЙ И СИСТЕМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В КОРПОРАЦИЯХ, ВКЛЮЧАЮЩИЙ КОМПЛЕКСНУЮ ИНФОРМАЦИОННУЮ СИСТЕМУ И СИСТЕМУ КОМПЛЕКСНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ

Аннотация: В данной статье представлен механизм «K2+T», обеспечивающий систематический и непрерывный анализ человеческих ресурсов в корпорациях, включающий комплексную информационную систему и систему комплексных показателей, а также оценку человеческого капитала корпорации на основе комплексной информации и комплексных показателей.

Ключевые слова: человеческий капитал, анализ человеческих ресурсов, комплексная информация, комплексные показатели, непрерывный и систематический анализ, механизм «K2+T», оценка человеческого капитала.

THE "K2+T" MECHANISM ENSURING CONTINUOUS AND SYSTEMATIC HUMAN RESOURCES ANALYSIS IN CORPORATIONS, INCLUDING COMPREHENSIVE INFORMATION SYSTEM AND COMPLEX INDICATORS SYSTEM

Abstract: This article presents the "K2+T" mechanism that ensures systematic and continuous analysis of human resources in corporations, including a comprehensive information system and a system of complex indicators, as well as assessment of corporate human capital based on comprehensive information and complex indicators.

Keywords: human capital, human resources analysis, comprehensive information, complex indicators, continuous and systematic analysis, "K2+T" mechanism, human capital assessment.

KIRISH

Inson resurslari (IR) tashkilotning eng muhim strategik boyligidir. Moliyaviy, texnik va marketing resurslari qanchalik kuchli bo'lsin, malakali, motivatsiyaga ega va to'g'ri boshqarilgan kadrlar bo'lmasa, tashkilotning barqaror rivojlanishi imkonsiz. Shu sababli inson resurslarini tahlil qilish – korxona faoliyatini samarali yo'naltirish uchun zarur bo'lgan eng muhim boshqaruv jarayonlaridan biridir.

Rivojlangan hamda rivojlanayotgan mamlakatlarda inson resurslari tahlili, korxonalarda inson resurslarini baholash hamda ularni samaradorligini uzluksiz kuzatib borish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda.

Xususan, AQSHda Jac Fitz tomonidan "How to Measure Human Resource Management" asarida inson resurslari bo'yicha ko'rsatkichlarni (KPI)ni o'lchashning metodologik bazasini yaratgan bo'lsa, John W. Boudreau & Wayne F. Cascio "The ROI of Human Capital" asarida kadrlar samaradorligini statistik yondashuv asosida baholash bo'yicha yetakchi tadqiqotlarni olib borgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Shu bilan birga Mark Huselid High-Performance Work Systems (HPWS) konsepsiyasi asosida inson resurslari bo'yicha olib borilayotgan siyosatlar va korxona samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni regressiya tahlili yordamida isbotlagan bo'lsa, Alec Levenson inson resurslari bo'yicha ma'lumotlardan foydalangan holda xodimlar aylanmasini bashorat qilish bo'yicha tadqiqotlar olib borgan.

Inson resurslari tahlili bo'yicha ko'plab xalqaro bazalar, xususan, jurnallar: Human Resource Management

Journal (HRMJ), Journal of Human Resource Management, International Journal of Human Resource Studies, Academy of Management Journal hamda Personnel Psychology kabi xalqaro jurnallarda, ilmiy bazalar: Elsevier – Science Direct, SpringerLink, Wiley Online Library, Google Scholar hamda IEEE Xplore (AI/ML uchun) kabi ilmiy bazalarda amalga oshirilgan ilmiy tadqiqot natijalari elon qilinib ilmiy tadqiqot ishlari jadallashtirilmoqda.

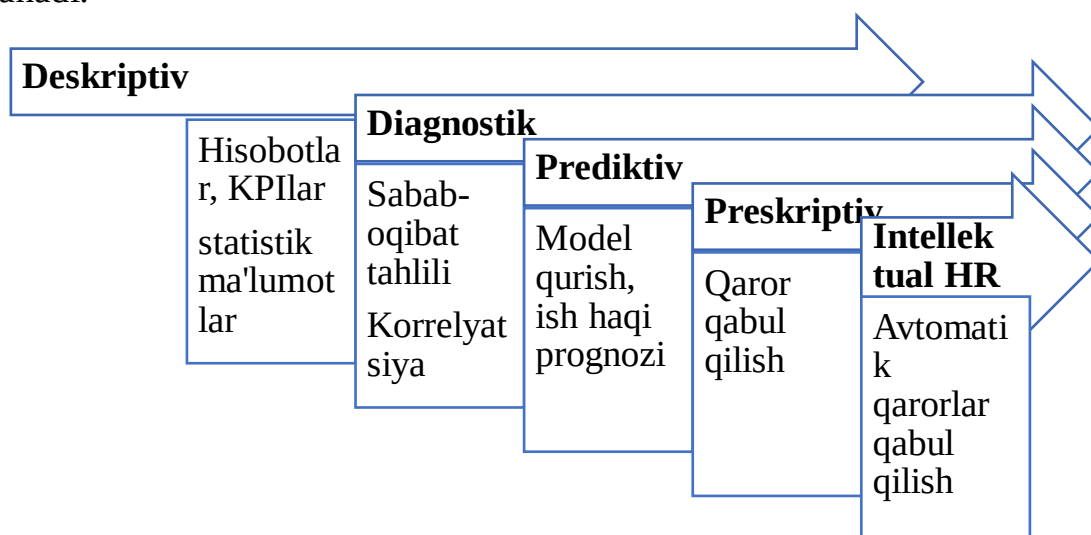
Mamlakatimizda ham inson resurslari tahlili bo'yicha ko'plab izlanishlar olib borilib yuqori samaraga erishilmoqda. Xususan, S.Saydiyev inson resurslari" tushunchasining nazariy jihatlarini, boshqaruvda paydo bo'lgan yangi yondashuvlar va xorij hamda o'zbek olimlarining qarashlarini tahlili bilan shug'ullangan bo'lsa, Sh. G'aniyev raqamli texnologiyalar (bulut texnologiyalari, HRMS, KPI va boshqalar)ni HR boshqaruvida qo'llash yo'nalishlari va muammolari tahlil qilish bo'yicha o'z izlanishlarini olib borgan. Shu bilan birga "Samarqand iqtisodiyot va servis instituti"da "Strategik IR boshqarish" tashkilotga o'z kadrlarini strategik maqsadlar bilan moslashtirish va raqobat ustunligini yaratish, xodimlarni rivojlantirish, ularning qobiliyatlarini maksimal darajada ishlatish, rag'batlantirish tizimi va inovatsion muhit yaratish, xizmat ko'rsatish sohasi orqali ish o'rinlari yaratish bandlik darajasini oshirish, xizmat ko'rsatish sohasi uchun raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashni takomillashtirish, mehnat resurslari tarkibida ayollarning ulushini oshirish kabi yo'nalishlarda ilmiy ishlar, tadqiqotlar olib borilmoqda.

**TADQIQOT
METODOLOGIYASI**

Olib borilayotgan har qanday tadqiqot, ish yoki xizmat samaradorligi bevosita ushbu jarayonni to'g'ri va uzliksiz holda tizimlashtirilganligiga bog'liqdir. Inson resurslari tahlil natijadorligi, samaradorligi ham bevosita ushbu jarayonni to'g'ri yo'lga qo'yilishi hamda tizimlashtirilishiga bog'liq hisoblanadi.

Inson resurslari tahlilini amalga oshirish bo'yicha ko'plab modellar ishlab chiqilgan hamda ushbu modellarning bir-biridan alohida xususiyatlari mavjud.

Tadqiqot davomida o'rganilgan modellardan "HR Analytics Maturity Model" modeli beshta muhim jarayonni o'z ichiga olgan (1-rasm).

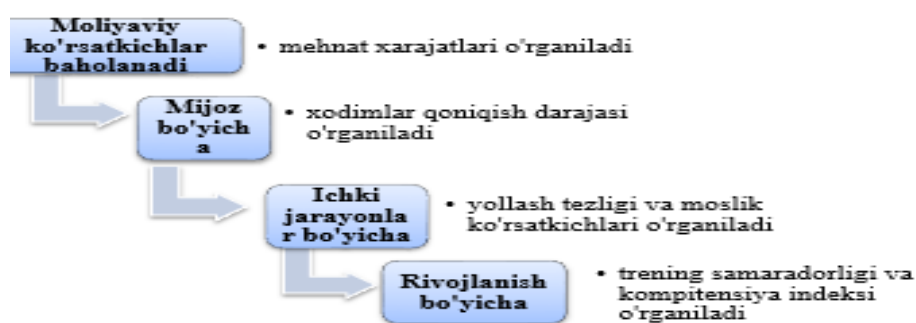

1-rasm. Inson resurslarini tahlili qilishni "HR Analytics Maturity Model" modeli

Ushbu modelda dastlab inson resurslari bilan bog'liq hisobotlar, statistic ma'lumotlar hamda erishilgan KPI natijallari o'rganilib, keying bosqich sifatida natijaga ta'sir etgan omillar baholanadi. Natijaga omillar ta'siri baholangachinson resurslari bo'yicha natijaviy omillar hamda ularga ta'sir etuvchi omillarning o'zro bog'liqlik modellari quriladi va shu asosida prognoz ko'rsatkichlari ishlab chiqiladi.

Aniqlangan omillar ta'siri hamda ishlab chiqilgan prognoz ko'rsatkichlari asosida qarorlar qabul qilinadi hamda qaror qabul qilish tizimi avtomatlashtiriladi.

Inson resurslari tahlilini amalga oshiruvchi yana bir modellardan biri bu Balanced Scorecard (BSC) HR modeli hisoblanadi (-rasm). Ushbu model asosan savdo faoliyati bilan shug'ullanuvchi korxonalarda amalga oshiriladi.

2-rasm. Inson resurslarini tahlil qilishning Balanced Scorecard (BSC) HR modeli

Ushbu modelda dastlab korxonada mehnat resurslari bilan bog'liq xarajatlar o'rganilsa, keying bosqich sifatida xodimlardan mijozlarning qoniqish darajasi baholanadi, ushbu bosqichdan keyin xodimlarning ishga yollash tezligi hamda ish lavozimiga moslik darajalari o'rganilib xodimlar malakasini oshirish maqsadida tashkil qilingan yoki yo'naltirilgan treninglar natijadorligi hisoblanadi.

Ushbu modellarning ma'lum afzalliklari hamda ma'lum ahamiyat berish kerak bo'lgan jihatlari mavjud. Masalan, "HR Analytics Maturity Model" modelida bosqichlar yetarli darajada tizimlashtirilgan ammo inson resurslarining alohida xususiyatlarida va tahlil olib borilayotgan korxonaning moddiy texnik bazasidan kelib chiqqan holda vazifalar aniqlashtirilishi lozim. Balanced Scorecard (BSC) HR modeli esa aynan bir sohaga mo'ljallangan. Ushbu modelni savdo faoliyatidan boshqa tur faoliyatlarga qo'llanilishida ma'lum qiyinchiliklar yuzaga keladi.

TADQIQOT NATIJALARI

O'rganilgan modellar va nazariy asoslar tahlili natijasida korxonalarda inson resurslari tahlilini uzluksiz amalga oshirishni ta'minlovchi "K2+T" (Kompleks axborot + Kompleks ko'rsatkichlar + Tahlil) mexanizmi ishlab chiqildi. Ushbu mexanizm yetti bosqichli mantiqiy ketma-ketlikka asoslanadi:

1. Dinamik va funksional qiymat tahlili: Ko'rsatkichlarning o'zgarish tendensiyalari va holati baholanadi.

2. Omillarni guruhlash: Natijaviy ko'rsatkichga ta'sir etuvchi omillar funksional va korrelyatsion bog'liqlik bo'yicha ajratilib, omilli tahlil o'tkaziladi.

3. Statistik modellashtrish: Korrelyatsion bog'liqlikdagi omillar statistik testlardan o'tkaziladi va ishonchli omillar asosida regressiya tenglamasi shakllantiriladi.

4. Prognozlashtirish: Ishlab chiqilgan model yordamida inson resurslari samaradorligining istiqbolli ko'rsatkichlari aniqlanadi.

5. Boshqaruv qarorlari: Prognoz natijalari asosida strategik va operatsion qarorlar qabul qilinadi.

6. Monitoring: Qarorlar natijasida yuzaga kelgan o'zgarishlar haqida yangi axborotlar to'planadi va qayta ishlanadi.

7. Uzluksiz sikl: Ma'lumotlar tizimli ravishda yangi tahlil bosqichiga yo'naltiriladi.

"K2+T" mexanizmining an'anaviy modellardan farqli afzalliklari:

- Komplekslik: Mexanizm bir vaqtning o'zida inson resurslarining holati, harakati va samaradorligini maxsus ko'rsatkichlar tizimi orqali baholaydi.

- Metodologik boylik: Tahlil jarayonida dinamik, funksional-qiymat, SWOT, omilli va korrelyatsion-regression tahlil metodlari integratsiyalashgan holda qo'llaniladi.

- Uzluksizlik (Continuity): Qayta aloqa (feedback) mexanizmi orqali tahlilning to'xtovsizligi va ma'lumotlarning doimiy yangilanib borishi ta'minlanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Inson resurslari tahlili (HR Analytics) nafaqat statistik ma'lumotlarni to'plash, balki korxonaning strategik maqsadlariga erishishda inson kapitalidan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy vositasidir. Olib borilgan tadqiqotlar va modellarning qiyosiy tahlili

quyidagi xulosalarga kelish imkonini berdi:

1. Tizimlilik va uzluksizlik: HR tahlilining samaradorligi uning qanchalik tizimlashtirilganiga bog'liq. Mavjud modellar (Maturity Model va BSC) ma'lum sohalar uchun samarali bo'lsa-da, korxonalarning o'ziga xos xususiyatlarini to'liq qamrab olishda cheklovlarga ega.

2. "K2+T" mexanizmining afzalligi: Taklif etilgan "K2+T" mexanizmi kompleks axborot va ko'rsatkichlar tizimiga asoslangani sababli, inson resurslarining holati, harakati va samaradorligini bir vaqtning o'zida, yetti bosqichli uzluksiz siklda tahlil qilish imkonini beradi.

3. Bashorat qilish imkoniyati: Mexanizm tarkibidagi korrelyatsion-regression tahlil elementlari shunchaki o'tgan davr hisobotini shakllantirmasdan, kelajakdagi natijalarni bashorat qilish (predictive analytics) va xavflarni (masalan, kadrlar qo'nimdorligi) oldindan aniqlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

• Avtomatlashtirilgan tahlil tizimini joriy etish: Korxonalarda "K2+T" mexanizmini raqamli texnologiyalar (HRMS va BI tizimlari) bilan integratsiya qilish, ma'lumotlarni qayta ishlash tezligini va boshqaruv qarorlarining aniqligini oshiradi.

• KPI tizimini sifat ko'rsatkichlari bilan boyitish: Faqat miqdoriy ko'rsatkichlar bilan cheklanmasdan, xodimlarning intellektual salohiyati va innovatsion faolligini baholovchi sifat indikatorlarini joriy etish lozim.

• Uzluksiz monitoringni yo'lga qo'yish: Inson kapitaliga baho berish jarayonini yillik emas, balki "K2+T" mexanizmi asosida doimiy monitoring rejimiga o'tkazish, korxonaning tashqi muhit o'zgarishlariga moslashuvchanligini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, taklif etilgan mexanizm korxonalarda inson resurslarini boshqarishni yangi sifat bosqichiga olib chiqadi va inson kapitalining iqtisodiy samaradorligini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Boudreau, J. W., & Cascio, W. F. (2014). *The ROI of Human Capital: Measuring the Economic Value of Employee Performance*.
2. Drucker, P. F. (1954). *The Practice of Management*. Harper & Row.
3. Fitz-enz, J. (2010). *The New HR Analytics: Predicting the Economic Value of Your Company's Human Capital Investments*. AMACOM.
4. G'aniyev, Sh. (2024). Priority directions for effective human resource management in the context of the digital economy in the Republic of Uzbekistan. *International Scientific Research Journal*, 5-son.
5. Huselid, M. A. (1995). The impact of human resource management practices on turnover, productivity, and corporate financial performance. *Academy of Management Journal*, 38(3), 635-672.
6. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business Review Press.
7. Saydiyev, S. (2025). Inson resurslarining mohiyati va uning rivojlanish jarayonlarining tahlili. *Innovations in Science and Technologies*, 2-son.

MAISHIY XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI VA ISTIQBOLLARI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)

Sh.S.Sharifov , Y.I.Sharipova

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Sharifov Shuhrat Saidahmadovich

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti

NTT Samarqand kampusi dotsenti i.f.f.d.,

Email: shuhratsharifov@gmail.com

Tel: +998 93 336 07 75

Sharipova Yuldiz Ilxambek qizi

Samarqand Iqtisodiyot va servis instituti
magistranti

Email: yulduzsharipova@gmail.com

Tel: +998 93 336 07 75

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasining, xususan, maishiy xizmatlarning mintaqaviy rivojlanishdagi o'rni va ahamiyati tadqiq etilgan. Maqolada maishiy xizmat ko'rsatish sohasining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, uning aholi turmush sifatini oshirish va bandlikni ta'minlashdagi roli ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan. Samarqand viloyati misolida sohaning bugungi holati, rivojlanish tendensiyalari va mavjud muammolar (hududiy nomutanosiblik, infratuzilma, malaka masalalari) tizimli tahlil qilingan. Tahlillar asosida viloyatda zamonaviy servis klasterlarini tashkil etish, raqamli platformalarni joriy qilish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: xizmat, xizmatlar sohasi, xizmatlar iqtisodiyoti, maishiy xizmatlar, mintaqaviy rivojlanish, servis infratuzilmasi, kichik biznes, urbanizatsiya, raqamlashtirish, aholi turmush darajasi.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СЕКТОРА УСЛУГ ДЛЯ ДОМАШНЕГО ХОЗЯЙСТВА (НА ПРИМЕРЕ САМАРКАНДСКОЙ ОБЛАСТИ)

Аннотация. В данной статье исследуется роль и значение сектора услуг, в частности, бытовых услуг, в региональном развитии в контексте модернизации экономики Узбекистана. Статья научно и теоретически обосновывает социально-экономическую сущность сектора бытовых услуг, его роль в повышении качества жизни населения и обеспечении занятости. На примере Самаркандской области проведен систематический анализ текущего состояния сектора, тенденций развития и существующих проблем (территориальный дисбаланс, инфраструктура, вопросы квалификации). На основе анализа разработаны научно обоснованные предложения и рекомендации по организации современных кластеров услуг в регионе, внедрению цифровых платформ и совершенствованию механизмов государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: услуги, сектор услуг, экономика услуг, бытовые услуги, региональное развитие, сервисная инфраструктура, малый бизнес, урбанизация, цифровизация, уровень жизни населения.

CONCEPTUAL BASIS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE HOUSEHOLD SERVICES SECTOR (ON THE EXAMPLE OF SAMARKAND REGION)

Abstract. This article studies the role and importance of the service sector, in particular, household services, in regional development in the context of the modernization of the economy of Uzbekistan. The article scientifically and theoretically substantiates the socio-economic essence of the household services sector, its role in improving the quality of life of the population and ensuring employment. Using the example of the Samarkand region, a systematic analysis of the current state of the sector, development trends and existing problems (territorial imbalance, infrastructure, skills issues) is carried out. Based on the analysis, scientifically based proposals and recommendations have been developed on the organization of modern service clusters in the region, the introduction of digital platforms and the improvement of public-private partnership mechanisms.

Keywords: service, service sector, service economy, household services, regional development, service infrastructure, small business, urbanization, digitalization, standard of living of the population.

Kirish. XXI-asr “Xizmatlar iqtisodiyoti asri” deb e’tirof etilmoqda. Jahon tajribasi shuni ko’rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar yalpi ichki mahsulotining (YaIM) 70-85 foizi aynan xizmat ko’rsatish sohasi hissasiga to’g’ri keladi. O’zbekistonda ham amalga oshirilayotgan keng ko’lamli iqtisodiy islohotlarning yangi bosqichida xizmat ko’rsatish sohasini rivojlantirish iqtisodiy o’sishni ta’minlashning eng muhim drayverlaridan biri sifatida belgilab olindi.

Maishiy xizmat ko’rsatish sohasi aholining kundalik ehtiyojlarini qondirishga qaratilganligi, mehnat resurslarini ko’p talab etishi va kichik investitsiyalar bilan tez natija berishi bilan ajralib turadi. Bu soha nafaqat iqtisodiy foyda keltiruvchi manba, balki ijtimoiy barqarorlikni ta’minlovchi, aholi vaqtini tejovchi va turmush madaniyatini yuksaltiruvchi muhim omildir.

Ayniqsa, Samarqand viloyati kabi yuqori demografik salohiyatga, tarixiy turizm imkoniyatlariga va urbanizatsiya jarayonlari jadal kechayotgan hududlarda maishiy xizmatlarni zamonaviy talablar asosida tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Biroq, bugungi kunda viloyatning shahar va qishloq hududlari o’rtasida xizmatlar sifati va ko’lami bo’yicha keskin tafovutlar saqlanib qolmoqda. Qishloq joylarda maishiy xizmat turlarining cheklanganligi, sohada norasmiy bandlikning yuqoriligi va zamonaviy texnologiyalarning yetarli darajada joriy etilmaganligi ushbu mavzuni chuqur ilmiy tadqiq etishni taqozo etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Xizmat ko’rsatish sohasining iqtisodiy nazariyadagi o’rni va rivojlanish qonuniyatlari ko’plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

Klassik iqtisodchilar, xususan, K.Klark va A.Fisherlarning “Uch sektorli iqtisodiyot” nazariyasiga ko’ra, jamiyat rivojlanib borgan sari ishchi kuchining asosiy qismi qishloq xo’jaligi va sanoatdan xizmat ko’rsatish sohasiga o’tishi ilmiy asoslangan. Ular iqtisodiy o’sish jarayonida maishiy xizmatlarga bo’lgan talabning daromadga nisbatan tezroq o’sishini (talabning daromad bo’yicha elastikligi) ta’kidlaganlar.

Zamonaviy marketing asoschisi F.Kotler xizmatlarning o’ziga xos to’rt xususiyatini sezilmaslik, ajralmaslik, o’zgaruvchanlik va saqlab bo’lmaslik kabilarni keltirib o’tadi va maishiy xizmatlarda «mijoz bilan aloqa» eng muhim omil ekanligini urg’ulaydi.

O’zbekistonlik olimlardan M.Q.Pardayev, M.M.Muhammedov, Q.J.Mirzayev, B.K.Goyibnazarovlarning ilmiy ishlarida xizmat ko’rsatish sohasining mintaqaviy xususiyatlari, aholi bandligini ta’minlashdagi roli va infratuzilmani rivojlantirish masalalari keng yoritilgan. Ularning fikricha, O’zbekiston sharoitida maishiy xizmatlar sohasini rivojlantirishda “mahalla” instituti va oilaviy tadbirkorlik an’analariga tayanish yuqori samaradorlik beradi.

Biroq, raqamli iqtisodiyot sharoitida maishiy xizmatlarni transformatsiya qilish, qishloq hududlarida mobil xizmatlarni rivojlantirish va klaster yondashuvini joriy etish masalalari Samarqand viloyati misolida hali yetarlicha kompleks tadqiq etilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqolani tayyorlashda tizimli tahlil, statistik guruhlash, qiyosiy tahlil, monografik kuzatuv va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Maishiy xizmat ko’rsatish - bu aholining individual

ehtiyojlarini qondirishga, uy-ro'zg'or yumushlarini yengillashtirishga, buyumlarning iste'mol xususiyatlarini tiklashga va insonning shaxsiy gigiyenasi hamda estetik ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyat turidir.

Iqtisodiy adabiyotlarda maishiy xizmatlar asosan ikki yirik guruhga ajratiladi:

1. Moddiy xizmatlar: Bu xizmatlar natijasida yangi iste'mol qiymati yaratiladi yoki mavjud buyumning qiymati tiklanadi. Bunga kiyim-kechak tikish, poyabzal ta'mirlash, maishiy texnika va avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish, uy-joylarni ta'mirlash kiradi.

2. Nomoddiy xizmatlar: Bu xizmatlar bevosita insonga qaratilgan bo'lib, moddiy shaklga ega bo'lmaydi. Masalan, sartaroshlik, kosmetologiya, hammom va sauna xizmatlari, marosimlar o'tkazish xizmatlari.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida maishiy xizmatlarning o'ziga xos xususiyati

shundaki, ular aholi daromadlari darajasiga va hududiy joylashuvga o'ta ta'sirchandır.

- *Birinchi*dan, daromad oshgani sari aholi uy-ro'zg'or ishlarini (kir yuvish, ovqat tayyorlash, tozalash) bozor xizmatlariga almashtirishga moyil bo'ladi (autsorling).

- *Ikkinchi*dan, xizmatlarni zaxirada saqlab bo'lmaydi. Sartaroshning bo'sh o'tgan bir soati – yo'qotilgan iqtisodiy qiymatdir. Shu sababli talab va taklifni vaqt va makon bo'yicha muvofiqlashtirish ushbu biznesning eng muhim shartidir.

Samarqand viloyati respublikaning eng yirik iqtisodiy va demografik markazlaridan biri hisoblanadi. Viloyatda 4 milliondan ortiq aholi istiqomat qiladi va bu ulkan iste'mol bozorini shakllantiradi.

Biz quyida xizmatlar sohasining yillar kesimida o'sishini ko'rsatuvchi jadvaldan foydalanamiz.

1-jadval.

Samarqand viloyatida xizmatlar sohasining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari

t/r	Ko'rsatkichlar	2019 y.	2020 y.	2021 y.	2022 y.	2023 y.
1	Jami xizmatlar hajmi (mlrd. so'm)	14 520,4	16 840,2	21 350,5	26 480,8	32 150,3
2	O'sish sur'ati (oldingi yilga nisbatan % da)	112,5	104,2	118,6	121,4	123,8
3	Aholi jon boshiga xizmatlar (ming so'm)	3 750,2	4 100,5	5 200,0	6 350,4	7 800,6
4	Maishiy xizmatlarning jami xizmatlardagi ulushi (%)	18,4	17,2	19,5	21,3	22,8

Manba: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, oxirgi 5 yilda Samarqand viloyatida xizmatlar hajmi 2 barobardan ziyod oshgan. 2020-yilgi pandemianing salbiy ta'siriga qaramay o'sish sur'ati

pasaygan, 2021-yildan boshlab keskin o'sish kuzatilgan. Maishiy xizmatlarning umumiy ulushi 18,4% dan 22,8% ga yetganligi aholining turmush darajasi yaxshilanayotganidan dalolat beradi.

2-jadval.**Samarqand viloyati hududlari kesimida aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmi**

T/r	Hudud nomi	Aholi jon boshiga xizmat hajmi (ming so'm)	Viloyat o'rtacha ko'rsatkichiga nisbatan (%)
1	Samarqand shahri	14 500,0	185,8 %
2	Urgut tumani	4 200,5	53,8 %
3	Samarqand tumani	6 800,2	87,1 %
4	Pastdarg'om tumani	3 950,0	50,6 %
5	Nurobod tumani	2 100,5	26,9 %
6	Qo'shrabot tumani	1 850,0	23,7 %

Manba: Samarqand viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida hisoblab chiqilgan.

2-jadval ma'lumotlari viloyatda kuchli hududiy tabaqalanish mavjudligini yaqqol ko'rsatmoqda. Masalan, Samarqand shahrida aholi jon boshiga xizmatlar hajmi 14,5 mln so'mni tashkil etsa, Qo'shrabot tumanida bu ko'rsatkich bor-yo'g'i 1,8 mln so'mga teng. O'rtadagi

farq qariyb **7,8 barobarni** tashkil etadi. Bu shundan dalolat beradiki, chekka hududlarda maishiy xizmatlar bozori deyarli shakllanmagan yoki norasmiy sektor ("yashirin iqtisodiyot") qo'lida qolmoqda.

3-jadval.**Samarqand viloyatining shahar va qishloq hududlarida maishiy xizmat turlarining mavjudlik darajasi**

T/r	Maishiy xizmat turi	Samarqand shahri (Markaz)	Tuman markazlari (Urgut, Kattaqo'rg'on)	Chekka qishloqlar (Qo'shrabot, Nurobod)
1	Sartaroshxona va go'zallik salonlari	Yuqori (Har qadamda, zamonaviy)	O'rtacha (Asosan markazda)	Past (Uy sharoitida yoki yo'q)
2	Maishiy texnika ta'miri (Servis markazlari)	Ixtisoslashgan servis markazlari mavjud	Faqat universal ustalar mavjud	Mavjud emas (Shaharga olib boriladi)
3	Kimyoviy tozalash (Ximchistka)	Keng tarqalgan, yetkazib berish bor	Kam uchraydi	Mavjud emas
4	Poyabzal va kiyim ta'miri	Zamonaviy atelyelar	Yakka tartibdagi ustalar	Mavjud emas yoki juda eskirgan usulda
5	Katering (Ovqat yetkazish)	Rivojlangan (Yandex, Express)	Endi rivojlanmoqda	Mavjud emas

3-jadvaldan ko'rinadiki, qishloq joylarda "yuqori texnologik" yoki "qulaylik yaratuvchi" xizmatlar (kimyoviy tozalash, servis markazlari, katering) mutlaqo rivojlanmagan. Aholi oddiy maishiy ehtiyoj uchun ham tuman markazi yoki viloyat markaziga borishga

majbur bo'lmoqda, bu esa qo'shimcha vaqt va mablag' sarfini talab qiladi.

So'nggi yillarda viloyatda yalpi hududiy mahsulot (YHM) tarkibida xizmatlarning ulushi barqaror o'sib bormoqda. Kichik biznes subyektlarining faollashuvi natijasida har yili minglab

yangi maishiy xizmat ko'rsatish shoxobchalari ochilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, viloyatda xizmatlar tarkibida an'anaviy turlar (savdo va transport) hamon yuqori ulushga ega bo'lsa-da, zamonaviy maishiy xizmatlar (kimyoviy tozalash, maishiy texnika servisi, keysing) ulushi sekinlik bilan bo'lsa-da ortib bormoqda.

Viloyat bo'yicha eng jiddiy muammo bu xizmatlarning hududiy taqsimotidagi tengsizlikdir. Maishiy xizmatlarning qariyb 45-50 foizi Samarqand shahri hissasiga to'g'ri keladi. Urgut, Pstdarg'om kabi aholi zich joylashgan tuman markazlarida vaziyat nisbatan yaxshi bo'lsa-da, Nurobod, Qo'shrabot va Paxtachi tumanlarining chekka qishloqlarida eng oddiy maishiy xizmatlar (sartaroshxona, go'zallik saloni, tikuvchilik ate'lolari) yetishmasligi kuzatilmoqda.

Qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan omillar:

1. To'lov qobiliyatining pastligi: Qishloq aholisining naqd pul daromadlari shaharga nisbatan kamroq.

2. Infratuzilma muammolari: Elektr energiyasi va gaz ta'minotidagi uzilishlar zamonaviy uskunalar (fen, tikuv mashinasi, diagnostika apparatlari) dan foydalanishni qiyinlashtiradi.

3. Transport logistikasi: Yo'llarning holati va jamoat transportining yetishmasligi mijozlarning tuman markaziga kelishini cheklaydi.

Samarqand turizm brendi sifatida maishiy xizmatlarga yangi talablarni qo'yimoqda. Sayyohlar nafaqat mehmonxona, balki sifatli kir yuvish, kimyoviy tozalash, spa-salon va milliy hunarmandchilik ustaxonalari xizmatlariga ehtiyoj sezadilar. Viloyatda turizm klasterlarining tashkil etilishi

maishiy xizmatlar sohasiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va xizmat sifatini xalqaro standartlarga ko'tarish imkonini bermoqda.

O'tkazilgan tahlillar va kuzatishlar natijasida Samarqand viloyati maishiy xizmatlar sohasida quyidagi tizimli muammolar aniqlandi:

1. Xizmatlar tarmog'ining fragmentatsiyalashuvi: Aksariyat subyektlar yakka tartibdagi tadbirkorlar bo'lib, ular korporativ boshqaruv, marketing va brending tushunchalaridan yiroq. Ular tarqoq holda faoliyat yuritadi, bu esa xizmat tannarxini pasaytirish va sifatni nazorat qilish imkonini bermaydi.

2. Kadrlar malakasi va professional ta'lim: Zamonaviy "aqlli" (smart) maishiy texnikalarni ta'mirlash bo'yicha ustalar yetishmaydi. Kasb-hunar maktablaridagi o'quv dasturlari ko'pincha bozorning real talablaridan ortda qolmoqda. "Usta-shogird" an'anasi yaxshi saqlangan bo'lsa-da, u nazariy bilimlarni va yangi texnologiyalarni o'rgatishda oqsamoqda.

3. Yashirin iqtisodiyot ulushi: Maishiy xizmatlar (uyda xizmat ko'rsatuvchi sartaroshlar, enagalar, ta'mirlovchilar) ko'pincha soliqdan qochish maqsadida ro'yxatdan o'tmasdan faoliyat yuritadi. Bu holat rasmiy ishlayotgan tadbirkorlar uchun tengsiz raqobat muhitini yaratadi va iste'molchilar huquqlarini himoyasiz qoldiradi.

4. Kompleks xizmatlarning yo'qligi: Iste'molchi bitta joyning o'zida bir nechta xizmatni (masalan, kiyim tozalash, tikish va poyabzal ta'miri) olish imkoniyatiga ega emas. Supermarketlar tizimi rivojlangan bo'lsa-da, "Superservis" markazlari hali yetarli emas.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish va sohani barqaror rivojlantirish

uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- “Servis Klasterlari” va “Maishiy Xizmat Uylari”ni tashkil etish. Qishloq tumanlarida (masalan, Payariq, Ishtixon) aholi gavjum joylarda yengil konstruksiyali “Maishiy xizmat uylari”ni barpo etish lozim. Ushbu majmualarda imtiyozli ijara asosida sartarosh, tikuvchi, etikdo‘z, maishiy texnika ustasi va fotosuratxona joylashtirilishi kerak. Bu “sinergiya effekti”ni beradi – mijoz bir kelganda bir nechta ehtiyojini qondiradi.

- Raqamlashtirish va “Mobil Xizmatlar” Samarqand viloyati uchun maxsus “Samarqand Servis” mobil ilovasini yaratish. Bu qishloq aholisi uchun o‘ziga eng yaqin ustani topishi, uning reytingini ko‘rish va narxlarni solishtirishi mumkin.

- Mobil brigadalar Chekka va tog‘li qishloqlar uchun maxsus jihozlangan avtobuslarda “Ko‘chma xizmatlar” (mobil poliklinika kabi) tashkil etish. Bu brigadalar jadval asosida qishloqlarga borib, aholiga xizmat ko‘rsatadi.

- Soliq ta‘tillari Qishloq joylarda yangi ochilgan maishiy xizmat subyektlariga dastlabki 3 yil davomida aylanmadan olinadigan soliq va yer solig‘idan imtiyoz berish.

- Kreditlash “Oilaviy tadbirkorlik” dasturlari doirasida maishiy xizmat uskunalarini (zamonaviy tikuv mashinalari, diagnostika kompyuterlari) sotib olish uchun past foizli mikrokreditlar ajratishni ko‘paytirish.

Ijtimoiy yo‘naltirilgan xizmatlarni rivojlantirish. Aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari (qariyalar, nogironligi bo‘lgan shaxslar) uchun “Ijtimoiy voucher” tizimini joriy etish. Davlat xususiy sartarosh yoki

hamomlarga ushbu vaucher asosida xizmat ko‘rsatgani uchun byudjetdan kompensatsiya to‘lab beradi. Bu ham tadbirkorni qo‘llab-quvvatlaydi, ham ijtimoiy adolatni ta‘minlaydi. Kadrlar tayyorlashning dual tizimi. Kollejlarni yirik servis markazlariga birlashtirish orqali dual ta‘lim (nazariya – kollejdagi, amaliyot – ish joyida) tizimini joriy etish. Shuningdek, xizmat ko‘rsatish madaniyati (mijoz bilan muomala, psixologiya) bo‘yicha qisqa muddatli treninglarni tashkil qilish zarur.

Xulosa o‘rnida ta‘kidlash joizki, maishiy xizmat ko‘rsatish sohasi Samarqand viloyati iqtisodiyotining strategik muhim tarmog‘idir. U nafaqat yalpi hududiy mahsulot o‘sishiga hissa qo‘shadi, balki jamiyatdagi ijtimoiy kayfiyatni belgilaydi. Mazkur tadqiqotda Samarqand viloyati misolida maishiy xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirishning konseptual asoslari, mavjud holati va istiqbollari kompleks tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, xizmatlar sektori, xususan maishiy xizmatlar sohasi hududiy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, aholi bandligini ta‘minlash va turmush darajasini oshirishda muhim o‘rin tutadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Samarqand viloyatida maishiy xizmatlar bozori so‘nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanib bormoqda. Xususan, aholining real daromadlari oshishi, urbanizatsiya jarayonlarining kuchayishi va turizm oqimining ortishi ushbu sohada talabni keskin oshirmoqda. Shu bilan birga, xizmatlar tarkibida an‘anaviy yo‘nalishlar (sartaroshlik, tikuvchilik, maishiy texnika ta‘miri) bilan bir qatorda zamonaviy xizmat turlari (onlayn xizmatlar, uyga xizmat ko‘rsatish, servis platformalari) ham rivojlanib borayotganligi kuzatildi. Tadqiqot natijalari maishiy xizmatlar

sohasining rivojlanishi ko'p jihatdan institutsional muhit, infratuzilma va tadbirkorlik faolligiga bog'liqligini ko'rsatdi. Jumladan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari ushbu sohaning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Mazkur tadqiqot asosida quyidagi konseptual taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

- maishiy xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

- kichik biznes subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish;

- xizmat ko'rsatish sohasida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish;

- kadrlar tayyorlash va malakasini oshirish tizimini rivojlantirish;

- xizmatlar sifatini baholash va sertifikatlash tizimini joriy etish;

– turizm va xizmatlar sektorining integratsiyasini kuchaytirish.

Umuman olganda, maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish Samarqand viloyati iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu sohani modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va samarali boshqaruv mexanizmlarini shakllantirish orqali uning iqtisodiy samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, maishiy xizmatlar sohasining istiqbolli rivojlanishi, avvalo, raqamli transformatsiya, inson kapitalini rivojlantirish va hududiy resurslardan samarali foydalanishga bevosita bog'liq. Shu bois, ushbu yo'nalishda tizimli islohotlarni amalga oshirish nafaqat xizmatlar bozorining kengayishiga, balki aholi farovonligining oshishiga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2021-yil 11-maydagi PQ-5113-sonli Qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.

3. Kotler F., Keller K.L. "Marketing Management". 15th Edition, Pearson, 2016.

4. Lovelock C., Wirtz J. "Services Marketing: People, Technology, Strategy". World Scientific, 2016.

5. Muhammedov M.M. va boshqalar. "Xizmat ko'rsatish, servis va turizm sohalarini rivojlantirish: muammolar va istiqbollari". Monografiya. Samarqand, 2020.

6. G'oyibnazarov B.K. "O'zbekistonda xizmatlar sohasini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari". Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, 2021.

7. Porter M.E. "The Competitive Advantage of Nations". Free Press, 1990. (Klaster nazariyasi uchun).

8. Ergashxodjayeva Sh.J. "Xizmatlar marketing". O'quv qo'llanma. T.: Iqtisodiyot, 2018.

9. Sharifov Sh.S. "Maishiy xizmat ko'rsatish sohalarida resurslar samaradorligini oshirish" mavzusidagi dissertatsiya ishi. Samarqand 2020 yil.

10. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari (stat.uz).

11. Samarqand viloyati statistika boshqarmasining yillik to'plamlari (2020-2023 yy).

INKLUZIV TURIZMNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA VA UNI O'ZBEKISTON TURIZMIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI

A.M.Amirov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Amirov Akmal Mexrojovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand

davlat universiteti Tarmoqlar

iqtisodiyoti kafedrası dotsenti

Email: akmalamirov@gmail.com

Tel: +998 91 539 35 89

Received: 16 January 2026

Revised: 27 January 2026

Accepted: 21 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Mazkur tadqiqotda inkluziv turizmni rivojlantirish, xorijiy tajribani o'rganish va uni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinib, unda inkluziv turizmning mohiyati, ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun teng imkoniyatlar yaratish masalalari yoritilgan. Shuningdek, rivojlangan davlatlar tajribasi asosida infratuzilmani moslashtirish, xizmatlarni takomillashtirish hamda muammolarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar. Inkluziv turizm, nogironligi bo'lgan shaxslar, turizm infratuzilmasi, xalqaro tajriba, ijtimoiy integratsiya, barqaror turizm.

ОПЫТ РАБОТЫ ЗА РУБЕЖОМ В РАЗВИТИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМА И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В ТУРИЗМЕ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В данном исследовании анализируются вопросы развития инклюзивного туризма, изучается зарубежный опыт и возможности его применения в Узбекистане. Рассматриваются сущность инклюзивного туризма, его социально-экономическое значение, а также создание равных возможностей для лиц с инвалидностью. Также на основе опыта развитых стран предложены рекомендации по адаптации инфраструктуры, совершенствованию услуг и устранению существующих проблем.

Ключевые слова. Инклюзивный туризм, лица с инвалидностью, туристическая инфраструктура, международный опыт, социальная интеграция, устойчивый туризм.

FOREIGN EXPERIENCE IN DEVELOPING INCLUSIVE TOURISM AND POSSIBILITIES OF ITS APPLICATION IN UZBEKISTAN'S TOURISM

Annotation. This study analyzes the development of inclusive tourism, examines international experience, and explores its application in Uzbekistan. It highlights the essence of inclusive tourism, its socio-economic importance, and the creation of equal opportunities for people with disabilities. Based on the experience of developed countries, recommendations are provided for adapting infrastructure, improving services, and addressing existing challenges.

Keywords. Inclusive tourism, people with disabilities, tourism infrastructure, international experience, social integration, sustainable tourism.

Kirish. Bugungi kunda turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Turizm nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki jamiyatdagi ijtimoiy tenglikni ta'minlash, madaniy almashinuvni rivojlantirish va insonlarning dam olish hamda sayohat qilish huquqlarini ro'yobga chiqarishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, turizm xizmatlaridan barcha aholi qatlamlari, jumladan nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar va harakatlanishi cheklangan insonlarning ham teng foydalanishini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Inkluziv turizm – bu turizm infratuzilmasi va xizmatlarini barcha insonlar uchun, ularning jismoniy imkoniyatlaridan qat'i nazar, qulay va foydalanish mumkin bo'lgan tarzda tashkil etishni anglatadi. Bunda mehmonxonalar, transport vositalari, sayyohlik obyektlari, dam olish maskanlari hamda boshqa turizm xizmatlari nogironligi bo'lgan shaxslar ehtiyojlariga moslashtiriladi. Inkluziv turizmning rivojlanishi inson huquqlarini ta'minlash, ijtimoiy integratsiyani kuchaytirish hamda turizm sohasining yanada kengayishiga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda ko'plab rivojlangan davlatlar inkluziv turizmni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Xususan, Yevropa mamlakatlari, AQSh, Yaponiya kabi davlatlarda turizm infratuzilmasini nogironligi bo'lgan shaxslar uchun moslashtirish, maxsus xizmatlar joriy etish hamda qulay muhit yaratish bo'yicha muhim tajribalar to'plangan. Ushbu tajribalarni o'rganish va tahlil qilish boshqa mamlakatlarda ham inkluziv turizmni rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Mazkur ishning maqsadi – inkluziv turizm sohasida xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish va

ularning samarali jihatlarini tahlil qilishdir. Shuningdek, ushbu tajribalarni o'rganish orqali turizm sohasida barcha insonlar uchun teng imkoniyatlar yaratishning ahamiyati yoritib beriladi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili. So'nggi yillarda turizm sohasida inkluzivlik masalasi ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Jahon miqyosida turizm xizmatlaridan barcha aholi qatlamlarining teng foydalanishini ta'minlash, ayniqsa nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar va harakatlanishi cheklangan insonlar uchun qulay sharoit yaratish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, inkluziv turizm tushunchasi nafaqat ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslanadi, balki turizm bozorining kengayishi va yangi iste'molchilar qatlamini jalb etish nuqtai nazaridan ham muhim hisoblanadi. Inkluziv turizm so'nggi yillarda turizm sohasidagi muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida keng o'rganilmoqda. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar asosan turizm xizmatlaridan barcha aholi qatlamlarining teng foydalanishini ta'minlash, ayniqsa nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qulay muhit yaratish masalalariga qaratilgan.

Jumladan, Darcy va Buhalis o'z tadqiqotlarida inkluziv turizmni rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, raqamli platformalar orqali xizmatlar haqida to'liq va ochiq ma'lumot berish nogironligi bo'lgan shaxslarning sayohat qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, ular “accessible tourism” tushunchasini keng yoritib, turizm infratuzilmasini universal dizayn asosida tashkil etish zarurligini asoslab beradi [3]. Darcy tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa nogironligi bo'lgan shaxslar turizm jarayonida duch keladigan

asosiy to'siqlar - jismoniy muhitning moslashmaganligi, transportdagi cheklovlar va xizmat ko'rsatishdagi kamchiliklar tahlil qilingan [6]. Eichhorn va boshqalar esa sayohat qaroriga ta'sir etuvchi omillarni o'rganib, axborot yetishmasligi eng katta muammolardan biri ekanligini ko'rsatadi [9].

Pühretmair va Buhalis elektron turizm xizmatlarining rivojlanishi inkluziv turizmni ta'minlashda muhim vosita ekanligini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, onlayn xizmatlar orqali foydalanuvchilarga individual ehtiyojlarga moslashtirilgan imkoniyatlar yaratish mumkin [23]. Michopoulou va boshqalar esa xizmatlar sifatini oshirish uchun nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlarini chuqur o'rganish zarurligini ilgari suradi [19].

Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham inkluziv turizmning ahamiyatini tasdiqlaydi. Xususan, UNWTO hisobotida inkluziv turizm barqaror rivojlanishning muhim tarkibiy qismi sifatida baholanadi va barcha uchun teng imkoniyatlar yaratish zarurligi ta'kidlanadi [27]. Yevropa Komissiyasi tadqiqotlarida esa inkluziv turizm nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy jihatdan ham foydali ekanligi, yangi ish o'rinlari yaratishga xizmat qilishi qayd etilgan [10]. Gursoy va boshqalar tadqiqotida turistlarning inkluziv xizmatlarga bo'lgan munosabati o'rganilib, qulay va moslashtirilgan muhit turistlar oqimini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan [13]. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti esa nogironlik global miqyosdagi muhim ijtimoiy masala ekanligini qayd etib, barcha sohalarda, jumladan turizmga ham inkluziv yondashuvni rivojlantirish zarurligini asoslaydi [30].

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar inkluziv turizmni rivojlantirish nafaqat ijtimoiy adolatni ta'minlash, balki turizm bozorini kengaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qilishini ko'rsatadi. Ushbu ilmiy yondashuvlar O'zbekiston turizm sohasida ham inkluzivlikni rivojlantirish uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda inkluziv turizmni rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani o'rganish va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlarini aniqlash maqsadida kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy usullardan samarali foydalanildi. Avvalo, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usuli orqali inkluziv turizmning mohiyati, asosiy tushunchalari va rivojlanish tendensiyalari o'rganildi. Xalqaro tashkilotlar hisobotlari, ilmiy maqolalar va xorijiy tadqiqotlar asosida mavzuning nazariy jihatlarini yoritildi. Shuningdek, induksiya va deduksiya usullari orqali umumiy xulosalar chiqarildi hamda ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar berildi.

Tahlil va natijalar. Inkluziv turizmni rivojlantirish masalasi xalqaro va milliy darajada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda mazkur yo'nalishga kompleks yondashuv shakllangan bo'lib, u infratuzilma, xizmatlar sifati va normativ-huquqiy bazaning uyg'unligiga asoslanadi. Turizm sohasida xizmatlar sifati, turistlar huquqlarini himoya qilish, xavfsizlik va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun bir qator xalqaro standartlar va hujjatlar qabul qilingan. Quyida turizmga oid muhim xalqaro hujjatlar nomi va qabul qilingan sanasi keltirilgan (1-jadval).

Asosiy xalqaro standartlar va hujjatlar

№	Hujjat nomi	Qabul qilingan sana	Tashkilot	Qisqacha mazmuni
1	Global Code of Ethics for Tourism [12]	1-oktabr 1999-yil	United Nations World Tourism Organization	Turizmda axloqiy me'yorlar, turistlar huquqlari va barqaror turizm tamoyillarini belgilaydi
2	Convention on the Rights of Persons with Disabilities [4]	13-dekabr 2006-yil	United Nations	Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun teng imkoniyatlar, jumladan turizm xizmatlaridan foydalanish huquqini mustahkamlaydi
3	ISO 18513:2003 Tourism Services - Hotels and Other Types of Tourism Accommodation [16]	2003-yil	International Organization for Standardization	Mehmonxona va turizm xizmatlari terminologiyasi hamda xizmat ko'rsatish standartlarini belgilaydi
4	ISO 21401:2018 Sustainability Management System for Accommodation Establishments [18]	2018-yil	International Organization for Standardization	Mehmonxonalarda barqaror rivojlanish va ekologik boshqaruv tizimi talablarini belgilaydi
5	ISO 21101:2014 Adventure Tourism Safety Management Systems[17]	2014-yil	International Organization for Standardization	Sarguzasht turizmi xizmatlarida xavfsizlik boshqaruvi tizimini tartibga soladi
6	International Convention on Travel Contracts[15]	23-aprel 1970-yil	Xalqaro turizm huquqi tizimi	Turistik shartnomalar va turistlarning huquqiy himoyasi bo'yicha xalqaro qoidalarni belgilaydi

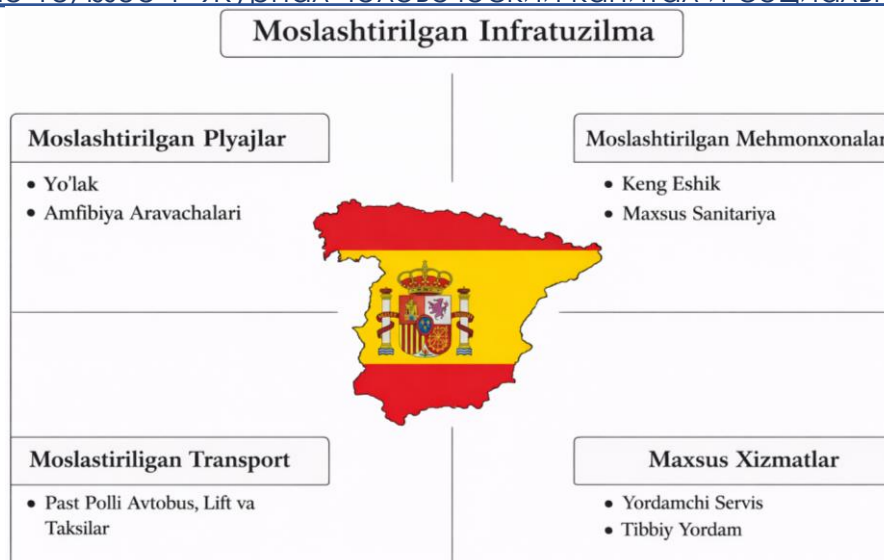
Yevropa mamlakatlarida inkluziv turizm qonunlar, standartlar va infratuzilma orqali qo'llab-quvvatlanadi. Yevropa Ittifoqi siyosati nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlarini ta'minlashga qaratilgan. Mehmonxonalar, aeroportlar, transport tizimi va muzeylar universal dizayn tamoyillari asosida quriladi. Turistik obyektlar uchun maxsus kirish yo'laklari, liftlar, taktil belgilar va audio gidlar joriy etiladi. Misollar: ko'plab shaharlarda past polli avtobuslar ishlatiladi; tarixiy obidalarda rampalar va liftlar o'rnatilgan; ko'zi ojizlar uchun Braille yozuvlari mavjud. Jumladan, Ispaniya inkluziv turizmni rivojlantirish bo'yicha dunyoda yetakchi

mamlakatlardan biri hisoblanadi. Davlat siyosati va turizm sohasi hamkorligi natijasida ko'plab shaharlar to'siqsiz turizm modeli asosida rivojlantirilmoqda (1-rasm).

Ispaniyada, ayniqsa Barcelona, Valencia va Malaga kabi turistik shaharlarda moslashtirilgan plyajlar tashkil etilgan.

Bu plyajlarda quyidagi imkoniyatlar mavjud:

- ✓ dengizgacha olib boruvchi maxsus yog'och yo'laklar
- ✓ suvga kirish uchun amfibiya aravachalari
- ✓ maxsus dush va kiyinish xonalari
- ✓ nogiron sayyohlar uchun yordamchi xizmatlar

1-rasm. Ispaniyada to'siqsiz turizm modeli

Bu xizmatlar jismoniy imkoniyati cheklangan insonlarning dengizda dam olishiga qulay sharoit yaratadi.

Shuningdek, Ispaniyadagi ko'plab mehmonxonalar universal dizayn tamoyillari asosida qurilgan. Moslashtirilgan infratuzilma quyidagilarni o'z ichiga oladi:

✓ nogironlar aravachasi uchun keng eshiklar va liftlar

✓ maxsus sanitariya xonalari

✓ ko'zi ojizlar uchun Braille yozuvi

✓ eshitishida muammosi bo'lganlar uchun vizual signal tizimlari

Ko'plab muzeylar, parklar va tarixiy obyektlarda ham rampalar va maxsus kirish yo'llari mavjud.

Ispaniya shaharlarida transport tizimi ham inkluziv tamoyillar asosida tashkil etilgan.

✓ past polli avtobuslar nogironlar aravachasi uchun qulay

✓ metro stansiyalarida liftlar va taktil yo'laklar mavjud

✓ moslashtirilgan taksi xizmatlari faoliyat ko'rsatadi

Masalan, Barcelona metrosi Yevropadagi eng qulay transport tizimlaridan biri hisoblanadi.

Germaniya. Germaniya inkluziv turizmni rivojlantirish bo'yicha Yevropadagi yetakchi davlatlardan biridir. Mamlakatda "Barrier-free tourism" (to'siqsiz turizm) konsepsiyasi keng qo'llaniladi. Ushbu konsepsiya 2000-yillar boshida davlat turizm siyosatiga kiritila boshlagan. 2003-yilda Germaniya Iqtisodiyot va texnologiya vazirligi "Barrierefreier Tourismus für Alle" [21] ("hamma uchun to'siqsiz turizm") bo'yicha milliy tadqiqot va dasturlarni boshlagan. Keyinchalik 2006-yildan boshlab turizm sifatini oshirish va nogironlar uchun qulay xizmatlar yaratish bo'yicha maxsus loyihalar amalga oshirilgan[2]. 2011-yilda esa "Reisen für Alle" [8] (Hamma uchun sayohat) tizimi ishlab chiqilib, butun mamlakat bo'ylab joriy etila boshlagan. Konsepsiyaning mohiyati - turizm infratuzilmasi va xizmatlarini barcha odamlar uchun, ayniqsa nogironligi bo'lgan shaxslar uchun to'siqlarsiz foydalanishga moslashtirishdir. Ushbu konsepsiya quyidagi elementlardan iborat (2-jadval).

“Barrier-free tourism” (to‘siqsiz turizm) konsepsiyasining asosiy elementlari

Yo‘nalish	Asosiy elementlar	Misollar
Jismoniy kirish imkoniyati	Infratuzilmaning nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun moslashtirilishi	Panduslar, liftlar, keng eshiklar, nogironlar aravachasi uchun mos mehmonxona xonalari
Axborot va kommunikatsiya qulayligi	Turistik axborotning barcha foydalanuvchilar uchun tushunarli va foydalanish mumkin bo‘lishi	Brayl yozuvi, audio tavsiflar, eshitish apparatlari tizimlari
Kognitiv (tushunish) qulayligi	Axborotni sodda va aniq shaklda taqdim etish	Sodda til, aniq belgilar va yo‘l ko‘rsatkichlari
Xizmat sifati	Turizm xizmatlarining inkluziv tamoyillar asosida ko‘rsatilishi	Xodimlarni nogironlar bilan ishlashga o‘qitish, individual yordam xizmatlari

Bu konsepsiyaning asosiy maqsadi - turizmning barcha bosqichlarida (transport, mehmonxona, muzey, restoran, axborot) teng foydalanish imkoniyatini yaratishdir. Germaniyada turizm sohasida to‘siqsiz muhit yaratish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu konsepsiya quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- ✓ turistik obyektlarga to‘siqsiz kirish imkoniyati yaratish

- ✓ barcha sayyohlar uchun universal dizayn asosida infratuzilma qurish

- ✓ turizm xizmatlarida teng foydalanish imkoniyatini ta’minlash

Germaniyada ko‘plab tarixiy obidalar, muzeylar va madaniy markazlar nogironlar uchun moslashtirilgan. Masalan:

- ✓ Brandenburg Gate atrofida nogironlar aravachasi uchun qulay yo‘laklar mavjud

- ✓ Pergamon Museum kabi muzeylarda liftlar va rampalar o‘rnatilgan

- ✓ ko‘plab tarixiy shaharlarda maxsus kirish yo‘laklari va yo‘naltiruvchi belgilar mavjud

Germaniyada sayyohlar uchun maxsus turizm portallari orqali obyektlarning accessibility darajasi haqida aniq ma’lumot beriladi. *Masalan:*

- ✓ German National Tourist Board rasmiy turizm portalida mehmonxonalar, muzeylar va transport xizmatlarining nogironlar uchun mosligi haqida batafsil ma’lumot beriladi.

- ✓ portal orqali sayyohlar to‘siqsiz marshrutlar va xizmatlarni oldindan rejalashtirish imkoniga ega.

Buyuk Britaniya. Buyuk Britaniyada ham inkluziv turizm rivojlangan bo‘lib, mamlakatda turizm infratuzilmasi nogironligi bo‘lgan shaxslar, keksalar va harakatlanishi cheklangan sayyohlar uchun moslashtirilgan. Inkluziv turizmni rivojlantirish davlat siyosati va bir qator me’yoriy-huquqiy hujjatlar orqali tartibga solinadi.

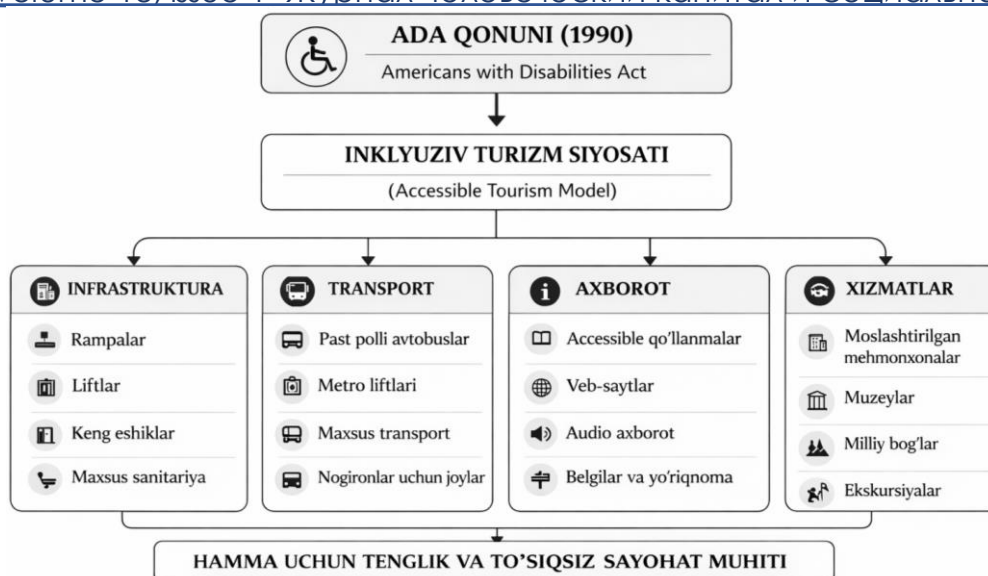
Buyuk Britaniyada bu sohadagi eng muhim hujjatlardan biri “Equality Act 2010” [26] hisoblanadi. Ushbu qonun nogironligi bo‘lgan shaxslarni kamsitishni taqiqlaydi hamda xizmat ko‘rsatish sohalarida, jumladan turizm, transport va mehmonxonalarda barcha

fuqarolar uchun teng imkoniyatlar yaratilishini talab qiladi. Bundan tashqari, Buyuk Britaniyada nogironlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan muhim hujjatlardan biri “Disability Discrimination Act 1995” [25] hisoblanadi. Ushbu qonun nogironligi bo‘lgan shaxslarni turli sohalarda, jumladan turizm va xizmat ko‘rsatish tizimida kamsitishni taqiqlaydi. Keyinchalik ushbu qonunning ko‘plab qoidalari Equality Act 2010 tarkibiga kiritilgan. Transport tizimida ham inkluzivlikni ta‘minlash maqsadida maxsus me‘yoriy hujjatlar qabul qilingan. Masalan, “Public Service Vehicles Accessibility Regulations 2000” [7] jamoat transporti vositalarining nogironlar uchun mos bo‘lishini talab qiladi. Ushbu reglamentga ko‘ra avtobuslar va boshqa transport vositalari nogironlar aravachasi uchun maxsus joylar, rampalar hamda audio va vizual axborot tizimlari bilan jihozlanishi kerak. London Underground metro tizimida ko‘plab stansiyalar step-free access (zinapoyasiz kirish) imkoniyatiga ega. Shuningdek, qurilish sohasida ham nogironlar uchun qulay infratuzilma yaratish majburiy hisoblanadi. Bu borada “Building Regulations Part M” [24] muhim ahamiyatga ega. Mazkur standartlar jamoat binolari, mehmonxonalar, muzeylar va boshqa turistik obyektlarni loyihalashda nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun qulay kirish yo‘laklari, liftlar, keng eshiklar va maxsus sanitariya xonalarini tashkil etishni belgilaydi. British Museum kabi mashhur muzeylarda rampalar va liftlar mavjud. Ko‘zi ojiz sayyohlar uchun audio tavsiflar (audio description) taqdim etiladi. Eshitishida muammosi bo‘lgan sayyohlar uchun

subtitrlar va maxsus gid xizmatlari mavjud. Buyuk Britaniyada sayyohlar uchun “Accessible tourism guides” (inklyuziv turizm qo‘llanmalari) keng tarqalgan. Masalan, “VisitBritain” turizm tashkiloti sayyohlar uchun inkluziv turizm bo‘yicha maxsus axborot va qo‘llanmalar taqdim etadi [5]. Umuman olganda, Buyuk Britaniyada inkluziv turizm rivoji kuchli huquqiy baza bilan ta‘minlangan. Ushbu qonunlar va standartlar turizm infratuzilmasini barcha insonlar uchun teng va qulay qilishga xizmat qiladi hamda mamlakatni inkluziv turizm bo‘yicha ilg‘or davlatlardan biriga aylantiradi.

AQShda inkluziv turizm tajribasi. AQSh inkluziv turizmni rivojlantirishda qonunchilik va infratuzilma orqali katta tajribaga ega. Mamlakatda nogironligi bo‘lgan shaxslarning turizm xizmatlaridan teng foydalanishini ta‘minlash uchun maxsus qonunlar va standartlar joriy qilingan. Bu borada eng muhim huquqiy hujjatlardan biri “Americans with Disabilities Act of 1990” [28] hisoblanadi. Ushbu qonun nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat joylari, transport tizimi va xizmat ko‘rsatish obyektlaridan teng foydalanishini kafolatlaydi. Qonunga ko‘ra mehmonxonalar, restoranlar, muzeylar va boshqa turistik obyektlar nogironlar uchun moslashtirilgan bo‘lishi kerak. Shu sababli AQShda ko‘plab turistik obyektlarda rampalar, liftlar, keng eshiklar va maxsus sanitariya xonolari mavjud.

Mehmonxonalar va restoranlar ham nogironlar aravachasi foydalanuvchilari uchun qulay infratuzilma bilan jihozlangan (2-rasm).

2-rasm. AQSH to'siqsiz turizm modeli

Shuningdek, AQShning ko'plab milliy bog'larida ham inkluziv turizm rivojlangan. Masalan, "Yellowstone National Park" va "Grand Canyon National Park" [29] kabi mashhur milliy bog'larda nogiron sayyohlar uchun maxsus sayr yo'laklari, kuzatuv maydonchalari va moslashtirilgan transport xizmatlari tashkil etilgan.

Umuman olganda, AQShda inkluziv turizm rivoji kuchli qonunchilik bazasi va zamonaviy infratuzilma bilan ta'minlangan bo'lib, bu mamlakatni nogironligi bo'lgan sayyohlar uchun qulay turistik yo'nalishlardan biriga aylantiradi.

Yaponiyada inkluziv turizm tajribasi. So'nggi yillarda Yaponiya inkluziv turizmni rivojlantirish borasida ilg'or davlatlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Yaponiyada inkluziv turizm so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanib, aniq statistik ko'rsatkichlar orqali ham tasdiqlanmoqda. Mamlakatda nogironligi bo'lgan shaxslar soni taxminan 9-10 million kishini tashkil etadi, bu esa umumiy aholining 7-8 foiziga teng. Shu bilan birga, aholining qarish darajasi yuqori bo'lib, 65 yoshdan katta aholi ulushi 29 foizdan ortiqni

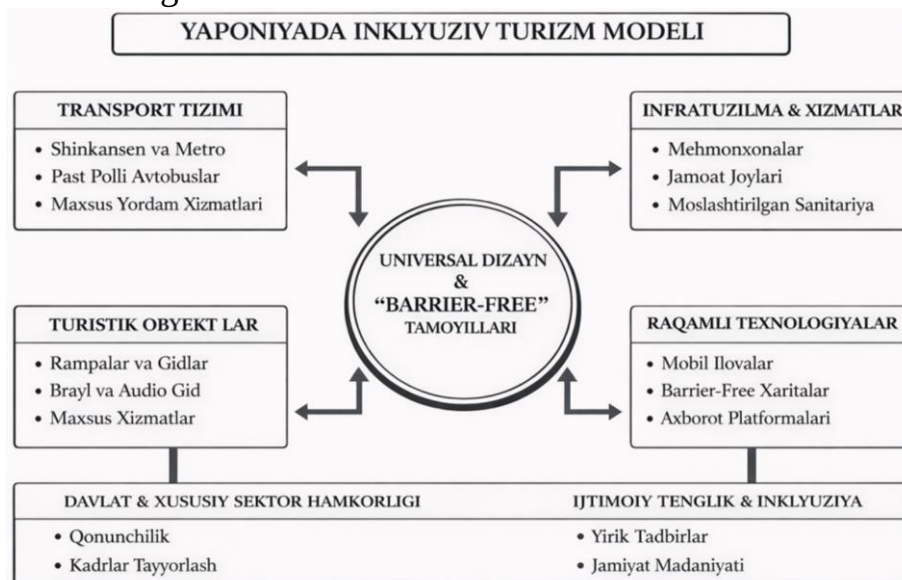
tashkil etadi. Bu omillar inkluziv turizm xizmatlariga bo'lgan talabning ortishiga sabab bo'lmoqda [11].

Yaponiyada bu yo'nalish kompleks yondashuv asosida shakllangan bo'lib, transport, infratuzilma, xizmat ko'rsatish va raqamli texnologiyalar integratsiyasini o'z ichiga oladi. Shuningdek, Yapon modeli inkluziv turizmni rivojlantirishda kompleks, tizimli va barqaror yondashuv bilan ajralib turadi. Ushbu model nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar hamda maxsus ehtiyojga ega sayyohlar uchun teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan bo'lib, "universal dizayn" va "barrier-free" (to'siqsiz muhit) tamoyillariga asoslanadi. Ushbu modelning asosini universal dizayn tamoyili tashkil etadi, ya'ni infratuzilma va xizmatlar barcha foydalanuvchilar, jumladan nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar hamda boshqa ehtiyojli guruhlar uchun birdek qulay va mos bo'lishi zarur. Shu bilan birga, "barrier-free" (to'siqsiz muhit) yondashuvi doirasida jismoniy hamda ijtimoiy to'siqlarni bartaraf etish muhim ahamiyat kasb etadi [20].

Mazkur modelda sayyohlarning mustaqil harakatlanish imkoniyatlarini kengaytirish ham ustuvor yo'nalishlardan

biri hisoblanadi, ya'ni har bir shaxs tashqi yordamga minimal darajada muhtoj bo'lgan holda erkin harakatlana olishi lozim. Bundan tashqari, tenglik va inklyuziya prinsipi asosida barcha qatlam vakillari uchun teng turistik xizmatlar va

imkoniyatlar yaratiladi. Shu tariqa, Yaponiyada inkluziv turizm nafaqat infratuzilmaviy, balki ijtimoiy va institutsional jihatdan ham kompleks yondashuv asosida rivojlangan.

3-rasm. Yaponiya inkluziv turizm modeli

Infratuzilma rivoji ham yuqori darajada. Temiryo'l stansiyalarining 90 foizdan ortig'i lift va eskalatorlar bilan jihozlangan, yirik shaharlarda esa bu ko'rsatkich deyarli 100 foizga yetadi. Yangi qurilayotgan mehmonxonalarning katta qismi universal dizayn tamoyillari asosida barpo etilmoqda. Transport tizimida ham moslashuv yuqori bo'lib, Shinkansen poyezdlarining barchasida nogironlar uchun maxsus joylar mavjud, shuningdek, Tokio shahrida avtobuslarning 80–90 foizi past polli hisoblanadi [3]. Mehmonxonalar va jamoat joylari nogironlar ehtiyojiga moslashtirilgan bo'lib, qulay sanitariya tizimlari hamda xavfsiz harakatlanish uchun keng va mos yo'laklar bilan ta'minlangan. turistik obyektlar imkon qadar barcha foydalanuvchilar uchun moslashtirilgan. Tarixiy joylarda qulayliklar yaratilgan bo'lib, muzeylarda Brayl yozuvi, audio gidlar va interaktiv xizmatlar joriy etilgan. Shuningdek,

Turizm oqimi tarkibida ham inkluziv guruhlarining ulushi sezilarli. Xalqaro sayyohlarning 10-15 foizi maxsus ehtiyojli shaxslar hissasiga to'g'ri keladi, ichki turizmda esa bu ko'rsatkich 30 foizgacha yetadi. Raqamli texnologiyalar ham faol qo'llanilib, turistik obyektlarning 60 foizdan ortig'i kirish imkoniyati haqida ochiq ma'lumot taqdim etadi. Shu bilan birga, maxsus mobil ilovalar va "barrier-free map" tizimlaridan foydalanuvchilar soni yiliga o'rtacha 20-25 foizga oshib bormoqda [22]. Xulosa sifatida aytish mumkinki bu mamlakatda inkluziv turizm yuqori darajadagi integratsiya bilan ajralib turadi, bunda transport, xizmatlar va texnologiyalar o'zaro uyg'unlashgan. Ushbu yondashuv barqaror va uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlaydi, barcha aholi qatlamlari uchun moslashuvchan sharoit yaratadi hamda turizm sohasida ijtimoiy tenglikni qaror toptirishga xizmat qiladi.

Yaponiya tajribasi asosida transport tizimini to'liq moslashtirish ustuvor yo'nalish bo'lishi kerak. Temiryo'l vokzallari, aeroportlar va jamoat transportida liftlar, taktil yo'laklar, ovozli axborot tizimlari va past polli transport vositalari keng joriy etilishi sayyohlarning mustaqil harakatlanish imkoniyatlarini oshiradi. Shuningdek, turistik obyektlarni moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Yevropa va Yaponiya tajribasida bo'lgani kabi, tarixiy va madaniy maskanlarda rampalar, maxsus yo'laklar, Brayl yozuvi va audio gidlar joriy etilishi lozim.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv turizmni rivojlantirish nafaqat ijtimoiy ahamiyatga ega, balki iqtisodiy jihatdan ham muhim hisoblanadi. Xorijiy mamlakatlar tajribasi inklyuziv turizmni samarali tashkil etish uchun infratuzilmani moslashtirish, xizmatlar sifatini oshirish va davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlash zarurligini ko'rsatdi. O'zbekistonda ushbu

yo'nalishda muayyan ishlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, sohani yanada rivojlantirish uchun tizimli yondashuv talab etiladi.

Shu asosda quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

✓ turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish va barcha obyektlarni universal dizayn tamoyillari asosida qayta jihozlash;

✓ mehmonxona, transport va turistik obyektlarda nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus shart-sharoitlarni kengaytirish;

✓ turizm sohasida faoliyat yurituvchi xodimlar uchun inklyuziv xizmat ko'rsatish bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish;

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv turizmni rivojlantirish O'zbekistonda ijtimoiy tenglikni ta'minlash, turizm sohasining raqobatbardoshligini oshirish va yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Arrington C. L., Bookman M. R. Policy change in the shadow of the Paralympics: Disability activism and accessibility reforms in Japan // *Ja.Studies*. 2023.
2. BMWi – Federal Ministry of Economics and Technology. (2009). *Economic Impulses of Accessible Tourism for All*. Berlin.
3. Buhalis, D., & Darcy, S. (2011). *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Bristol: Channel View Publications.
4. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. – New York: United Nations, 2006.
5. Darcy S., Buhalis D. *Accessible Tourism and Inclusive Destination Development*. – Bristol: Channel View Publications, 2011.
6. Darcy, S. (2006). Setting a research agenda for accessible tourism. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1154–1157.
7. Department for Transport. (2000). *Public Service Vehicles Accessibility Regulations*. London.
8. DSFT (Deutsches Seminar für Tourismus Berlin). (2013). *Reisen für Alle – bundesweites Kennzeichnungssystem für barrierefreie Angebote*.
9. Eichhorn, V., Miller, G., Michopoulou, E., & Buhalis, D. (2008). Enabling access to tourism through information schemes? *Annals of Tourism Research*, 35(1), 189–210.

10. European Commission. (2014). *Economic Impact and Travel Patterns of Accessible Tourism in Europe*. Brussels.
11. Ghotbi, N., & Dyliaeva, K. (2025). Inclusive Tourism: Bridging the Gap Between Education and Accessible Services in Japan. *Tourism and Hospitality*.
12. Global Code of Ethics for Tourism. Global Code of Ethics for Tourism. – Madrid: United Nations World Tourism Organization, 1999
13. Gursoy, D., Chi, C. G., & Chi, O. H. (2019). Accessibility and inclusive tourism development. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 41, 101–109.
14. <https://english.visitkorea.or.kr/>
15. International Convention on Travel Contracts. – Brussels, 1970.
16. ISO 18513:2003 Tourism Services — Hotels and Other Types of Tourism Accommodation. Tourism services – Hotels and other types of tourism accommodation – Terminology. – Geneva: International Organization for Standardization, 2003.
17. ISO 21101:2014 Adventure Tourism Safety Management Systems. Adventure tourism – Safety management systems – Requirements. – Geneva: International Organization for Standardization, 2014.
18. ISO 21401:2018 Sustainability Management System for Accommodation Establishments. Tourism and related services – Geneva: International Organization for Standardization, 2018.
19. Michopoulou, E., Darcy, S., Ambrose, I., & Buhalis, D. (2015). Accessible tourism futures: The world we dream to live in and the opportunities we hope to have. *Journal of Tourism Futures*, 1(3), 179–188.
20. Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism (Japan). *Barrier-Free Tourism in Japan*. – Tokyo, 2018.
21. Neumann, P., & Reuber, P. (2004). *Barrierefreier Tourismus für Alle in Deutschland*. Federal Ministr of Economics and Labour.
22. Park D.-M., Lee H. The effect of tourism risk perception on attitudes and visit intentions of people with disabilities // 2025.
23. Pühretmair, F., & Buhalis, D. (2008). Accessible tourism and eTourism. In *Information and Communication Technologies in Tourism 2008* (pp. 463–470). Springer.
24. UK Government. (2015). Building Regulations Part M: Access to and Use of Buildings. London.
25. UK Parliament. (1995). *Disability Discrimination Act 1995*. London.
26. UK Parliament. (2010). *Equality Act 2010*. London.
27. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2016). *Manual on Accessible Tourism for All: Principles, Tools and Best Practices*. Madrid: UNWTO.
28. United States Department of Justice. Americans with Disabilities Act (ADA). – Washington, 1990.
29. United States National Park Service. Accessibility in U.S. National Parks. – Washington, 2022.
30. World Health Organization (WHO). (2011). *World Report on Disability*. Geneva: WHO Press.

KORXONALAR FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH ORQALI RAQOBATBARDOSHLIK VA MEHNAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

F.K.Ismoilova , G'.S.Hasanov , N.A.Abdusalomov

Toshkent Axborot texnologiyalari Universiteti Samarqand filiali, Samarqand, O'zbekiston

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Ismoilova Feruza Kubaymurodovna
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti

Raqamli iqtisodiyot kafedrasida mustaqil
izlanuvchi

Email: feruzaismoilova@gmail.com

Tel: +998 97 915 46 86

Hasanov G'olibjon Safarboy o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
Toshkent Axborot texnologiyalari
Universiteti Samarqand filiali

Raqamli iqtisodiyot yo'nalishi talabasi

Email: hqolibjon01@gmail.com

Tel: +998 95 443 06 01

Abdusalomov Nurmuhammad Alisher o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
Toshkent Axborot texnologiyalari
Universiteti Samarqand filiali

Raqamli iqtisodiyot yo'nalishi
magistranti

Email: nurmuhammad007@gmail.com

Tel: +998 95 443 06 01

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonalar faoliyatini raqamlashtirish orqali ularning raqobatbardoshligini oshirish va mehnat samaradorligini ta'minlash masalalari o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida raqamli texnologiyalarning ishlab chiqarish va boshqaruv tizimlariga ta'siri tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi o'rni asoslab berilgan. Shuningdek, raqamlashtirish darajasi va mehnat unumdorligi o'rtasidagi bog'liqlik ekonometrik yondashuv asosida baholangan. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, raqamli transformatsiya korxonalarda xarajatlarni kamaytirish, ish jarayonlarini optimallashtirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali korxonalarning bozor talablariga moslashuvchanligi oshib, ularning raqobatbardoshligi kuchayadi.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, raqamli iqtisodiyot, mehnat samaradorligi, raqobatbardoshlik, innovatsiya, korxona samaradorligi, ERP tizimi, CRM tizimi, sun'iy intellekt, Big Data, bulutli texnologiyalar, raqamli transformatsiya, ishlab chiqarish samaradorligi.

СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ТРУДА ПОСРЕДСТВОМ ЦИФРОВИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы повышения конкурентоспособности предприятий и обеспечения эффективности труда посредством цифровизации их деятельности. В ходе исследования проанализировано влияние цифровых технологий на системы производства и управления, а также обоснована их роль в повышении экономической эффективности. Кроме того, на основе эконометрического подхода оценена взаимосвязь между уровнем цифровизации и производительностью труда. Полученные результаты показали, что цифровая трансформация помогает предприятиям снижать затраты, оптимизировать рабочие процессы и повышать эффективность производства. Кроме того, внедрение цифровых технологий повышает гибкость предприятий в соответствии с требованиями рынка и укрепляет их конкурентоспособность.

Ключевые слова: цифровизация, цифровая экономика, эффективность труда, конкурентоспособность, инновации, эффективность предприятия, ERP-система, CRM-система, искусственный интеллект, большие данные, облачные технологии, цифровая трансформация, эффективность производства.

WAYS TO INCREASE COMPETITIVENESS AND LABOR EFFICIENCY THROUGH DIGITALIZATION OF ENTERPRISES

Annotation: This article studies the issues of increasing the competitiveness of enterprises and ensuring labor efficiency through the digitalization of their activities. In the process of research, the impact of digital technologies on production and management systems was analyzed, and their role in increasing economic efficiency was substantiated. Also, the relationship between the level of digitalization and labor productivity was assessed based on an econometric approach. The results obtained showed that digital transformation helps enterprises reduce costs, optimize work processes, and increase production efficiency. In addition, the introduction of digital technologies increases the flexibility of enterprises to market requirements and strengthens their competitiveness.

Keywords: digitization, digital economy, labor efficiency, competitiveness, innovation, enterprise efficiency, ERP system, CRM system, artificial intelligence, Big Data, cloud technologies, digital transformation, production efficiency.

Kirish.

Zamonaviy global iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda raqamli texnologiyalarning o'rni tobora ortib bormoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari ishlab chiqarish, boshqaruv va xizmat ko'rsatish tizimlarini tubdan yangilashga xizmat qilib, iqtisodiy subyektlarning moslashuvchanligini va innovatsion salohiyatini oshirmoqda. Shu bois, korxonalar faoliyatini raqamlashtirish masalasi nafaqat amaliy, balki ilmiy jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda raqobat muhitining keskinlashuvi korxonalardan tezkor qaror qabul qilish, resurslardan samarali foydalanish hamda xarajatlarni optimallashtirishni talab etmoqda. An'anaviy boshqaruv usullari esa ushbu talablarni to'liq qondira olmayapti. Natijada, korxonalar faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish zarurati yuzaga kelmoqda. Xususan, ERP (Enterprise Resource Planning), CRM (Customer Relationship Management), sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data) va bulutli texnologiyalar kabi raqamli yechimlar ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, boshqaruv samaradorligini oshirish hamda mijozlar bilan o'zaro aloqalarni takomillashtirish imkonini bermocda.

Raqamlashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri bu mehnat samaradorligini oshirishdir. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali inson omiliga bog'liq xatoliklar kamayadi, ish jarayonlari tezlashadi va vaqt resurslaridan oqilona foydalanish ta'minlanadi. Natijada, korxonalarda

ishlab chiqarish hajmi ortib, bir ishchiga to'g'ri keladigan qo'shimcha qiymat oshadi. Bu esa o'z navbatida, korxonaning umumiy iqtisodiy samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, raqamlashtirish korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda strategik omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida korxonalar bozor talablariga tez moslashish, yangi mahsulot va xizmatlarni tezkor ishlab chiqish hamda iste'molchilar ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ayniqsa, raqamli marketing, elektron tijorat va onlayn xizmatlar rivojlanishi korxonalarga yangi bozorlarga chiqish va o'z pozitsiyasini mustahkamlash imkonini bermocda.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib bormocda. Mamlakatda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida turli sohalarda raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron hukumat tizimini rivojlantirish va biznes muhitini yaxshilashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa korxonalar faoliyatini raqamlashtirish orqali ularning samaradorligini oshirish va global raqobatga moslashuvini ta'minlash uchun muhim zamin yaratmoqda.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — korxonalar faoliyatini raqamlashtirish orqali ularning raqobatbardoshligini va mehnat samaradorligini oshirish yo'llarini ilmiy jihatdan asoslash, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili.

Korxonalar faoliyatini raqamlashtirish, ularning

raqobatbardoshligi va mehnat samaradorligini oshirish masalalari zamonaviy iqtisodiyotda keng o'rganilayotgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning iqtisodiy o'sish, ishlab chiqarish samaradorligi va biznes jarayonlarini optimallashtirishdagi rolini chuqur asoslab beradi.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda raqamlashtirish jarayonlari ko'pincha "digital transformation" tushunchasi orqali ifodalanadi. Erik Brynjolfsson va Andrew McAfee o'z tadqiqotlarida raqamli texnologiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshirishda asosiy omil ekanligini ta'kidlab, ayniqsa avtomatlashtirish va sun'iy intellektning ishlab chiqarish jarayonlariga integratsiyasi mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatgan. Ularning fikricha, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali "ikkinchi mashina davri" shakllanib, bu iqtisodiyotning yangi bosqichga o'tishini anglatadi.

Shuningdek, Michael Porter ning raqobat ustunligi nazariyasiga ko'ra, korxonalarining raqobatbardoshligi ularning ichki resurslari va tashqi muhitga moslashuvchanligiga bog'liq bo'lib, raqamli texnologiyalar ushbu ustunlikni shakllantiruvchi strategik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Muallif raqamli innovatsiyalar orqali qiymat zanjirini optimallashtirish va xarajatlar ustunligini ta'minlash mumkinligini asoslab beradi.

Axborot texnologiyalarining korxonalar faoliyatiga ta'siri masalasi Nicholas Carr tomonidan ham o'rganilgan bo'lib, u dastlab IT texnologiyalarining raqobat ustunligi sifatidagi rolini shubha ostiga qo'ygan. Biroq keyingi tadqiqotlar raqamli texnologiyalardan samarali

foydalanish strategik boshqaruv bilan uyg'unlashgandagina yuqori natija berishini isbotladi. Bu holat korxonalarda nafaqat texnologiyalarni joriy etish, balki ularni samarali boshqarish muhimligini ko'rsatadi.

Raqamli transformatsiyaning biznes jarayonlariga ta'siri bo'yicha Jeanne Ross tadqiqotlarida korxonalar raqamli platformalarni joriy etish orqali operatsion samaradorlikni oshirishi, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashi va innovatsion mahsulotlar yaratish imkoniyatiga ega bo'lishi qayd etilgan. Ayniqsa, ERP va CRM tizimlarining joriy etilishi boshqaruv jarayonlarini markazlashtirish va axborot oqimini tezlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekiston sharoitida olib borilgan tadqiqotlar raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonlari milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Xususan, raqamli infratuzilmaning rivojlanishi, elektron tijoratning kengayishi va davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi biznes muhitini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda raqamlashtirish jarayonining muammolari ham yoritilgan. Ko'plab tadqiqotchilar yuqori investitsiya xarajatlari, kadrlar malakasining yetishmasligi, kiberxavfsizlik tahdidlari va raqamli tafovut muammolarini asosiy to'siqlar sifatida ko'rsatadi. Bu esa raqamli transformatsiyani amalga oshirishda kompleks yondashuv zarurligini anglatadi.

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, korxonalar faoliyatini raqamlashtirish ularning

raqobatbardoshligini oshirish va mehnat samaradorligini ta'minlashda muhim strategik omil hisoblanadi. Biroq ushbu jarayonning samaradorligi texnologiyalarni joriy etish darajasi bilan bir qatorda, boshqaruv tizimlari, inson kapitali va institutsional muhitning rivojlanishiga ham bevosita bog'liqdir.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda korxonalar faoliyatini raqamlashtirish orqali ularning raqobatbardoshligi va mehnat samaradorligini oshirish masalalari kompleks yondashuv asosida o'rganildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va empirik usullar uyg'unligiga asoslanib, iqtisodiy tahlil, statistik baholash hamda ekonometrik modellashtirishdan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy asosini raqamli iqtisodiyot, innovatsion rivojlanish va raqobat ustunligi nazariyalari tashkil etadi. Xususan, korxonalar faoliyatida raqamlashtirish jarayonlari ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va bozor talablariga moslashuvchanlikni kuchaytiruvchi omil sifatida qaraladi. Shuningdek, mehnat unumdorligi va texnologik rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy o'sish nazariyalari doirasida tahlil qilinadi.

Tahliliy (analitik) usulda - Korxonalarda raqamlashtirish darajasi va ularning iqtisodiy ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik tizimli tahlil qilindi. Ushbu usul orqali raqamli texnologiyalarning ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlikka ta'siri aniqlashtirildi.

Taqqoslash usulida - An'anaviy faoliyat yuritayotgan korxonalar bilan raqamlashtirilgan korxonalar o'rtasida solishtirma tahlil o'tkazildi. Natijada,

raqamli texnologiyalarni joriy etish natijasida yuzaga keladigan samaradorlik farqlari aniqlandi.

Statistik usulda - Korxonalar faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari — mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish hajmi, xarajatlar va foyda dinamikasi statistik ma'lumotlar asosida o'rganildi. Ushbu usul orqali raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri miqdoriy jihatdan baholandi.

Ekonometrik modellashtirish - Tadqiqotda raqamlashtirish darajasining mehnat samaradorligiga ta'sirini aniqlash maqsadida regressiya modeli qo'llanildi:

Tahlil va natijalar.

Mazkur tadqiqot doirasida korxonalar faoliyatini raqamlashtirish darajasi va uning mehnat samaradorligi hamda raqobatbardoshlikka ta'siri kompleks tahlil qilindi. O'rganishlar natijasida aniqlanishicha, raqamli texnologiyalarni joriy etish korxonalarning iqtisodiy ko'rsatkichlariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Birinchi navbatda, raqamlashtirishning mehnat samaradorligiga ta'siri tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar bilan jihozlangan korxonalarda ish jarayonlari avtomatlashtirilganligi sababli ishlab chiqarish jarayonlari tezlashadi va inson omiliga bog'liq xatoliklar kamayadi. Natijada, bir ishchiga to'g'ri keladigan mahsulot hajmi ortadi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lgan korxonalarda mehnat unumdorligi o'rtacha 20–35 foizga yuqori bo'ladi. Bu esa korxonalarning umumiy iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Jadval: 1**Korxonalarda raqamlashtirish darajasi va mehnat samaradorligi**

№	Ko'rsatkichlar	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
1	Mehnat unumdorligi (mln so'm)	45	62	85
2	Ishlab chiqarish hajmi (mln so'm)	120	165	240
3	Ishchi boshiga mahsulot	1.2	1.8	2.6

Shuningdek, raqamlashtirish jarayonlari ishlab chiqarish va boshqaruv xarajatlarini optimallashtirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamli texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda operatsion xarajatlar sezilarli darajada qisqaradi. Xususan, hujjat aylanishining elektron shaklga o'tishi, logistika jarayonlarining avtomatlashtirilishi va resurslardan samarali foydalanish natijasida ishlab chiqarish xarajatlari o'rtacha 15–25 foizga kamayadi. Bundan tashqari, ma'muriy xarajatlar ham kamayib, boshqaruv samaradorligi oshadi. Bu esa korxonalarning foyda marjasini kengaytiradi.

Korxonalar raqamlashtirishning

samaradorligi va raqobatbardoshlikka ta'siri statistik va ekonometrik tahlillar asosida o'rganildi. Tahlil jarayonida korxonalar kesimida asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar solishtirildi hamda raqamlashtirish darajasining samaradorlikka ta'siri baholandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamli texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda mehnat unumdorligi an'anaviy korxonalarga nisbatan sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlandi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish darajasi oshgani sari mehnat samaradorligi ham oshib bormoqda. Xususan, yuqori darajada raqamlashtirilgan korxonalarda mehnat unumdorligi past darajadagi korxonalarga nisbatan qariyb 1,8 baravar yuqori.

1-rasm. Vaqtinchalik ish bilan ta'minlashda uchburchak blok-sxemasi.

Raqamlashtirishning yana bir muhim jihati uning korxonalarining raqobatbardoshligiga ta'siridir. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, raqamli texnologiyalarni keng joriy etgan korxonalar bozor talablariga tezroq moslashish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ular yangi mahsulot va xizmatlarni tezkor ishlab chiqish, iste'molchilar ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish va individual xizmatlar ko'rsatish orqali bozorda ustunlikka erishadi. Ayniqsa, elektron tijorat, raqamli marketing va mijozlar bilan aloqalarni boshqarish tizimlari (CRM) korxonalarga mijozlar bazasini kengaytirish va ularni ushlab qolish imkonini bermoqda.

Mintaqada vaqtincha ish bilan ta'minlash agentliklari (VITA)ni tashkil etishning konseptual modeli 3-rasmda aks ettirilgan. Model olti bosqichdan iborat: birinchisi – viloyat va tumanlar darajasida VITA agentliklari tarmog'ini yaratish va raqamli platformani ishlab chiqish; ikkinchisi – raqamli transformatsiya, ya'ni sun'iy intellekt asosida moslashtirish tizimi, mobil ilova va ish beruvchi–ishchi elektron platformasini ishga tushirish. Uchinchi bosqichda kasbiy tayyorgarlik tizimi modernizatsiya qilinib, talablarga asoslangan o'quv dasturlari, mikro-kreditlar va qayta tayyorlash markazlari tashkil etiladi.

Tahlil natijalari shuni ham ko'rsatdiki, raqamlashtirish korxonalarining innovatsion faolligini oshiradi. Raqamli texnologiyalar asosida yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish jarayoni tezlashadi, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari samaradorligi ortadi. Bu esa korxonalarni nafaqat ichki bozorda, balki xalqaro bozorda ham raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, raqamli platformalar orqali yangi biznes

modellari shakllanib, korxonalar uchun qo'shimcha daromad manbalari yaratiladi.

Ekonometrik tahlil natijalari ham raqamlashtirishning mehnat samaradorligiga ijobiy ta'sirini tasdiqladi. Model natijalariga ko'ra, raqamlashtirish darajasi oshgani sari mehnat unumdorligi ham ortib boradi va ushbu bog'liqlik statistik jihatdan ahamiyatli hisoblanadi. Ayniqsa, raqamlashtirish omili boshqa ishlab chiqarish omillariga nisbatan yuqori ta'sir kuchiga ega ekanligi aniqlangan. Bu esa raqamli texnologiyalarni joriy etish korxonalar samaradorligini oshirishda ustuvor yo'nalish ekanligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Xususan, raqamlashtirish jarayonini amalga oshirish uchun yuqori miqdordagi boshlang'ich investitsiyalar talab etiladi. Bundan tashqari, malakali IT mutaxassislarining yetishmasligi, texnologik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi va kiberxavfsizlik bilan bog'liq xavflar ushbu jarayonni sekinlashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayrim korxonalarda esa raqamli texnologiyalarni joriy etish bo'yicha strategik yondashuvning yetishmasligi kuzatiladi.

Yuqoridagi muammolarga qaramay, umumiy natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar yordamida ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish, mehnat unumdorligini oshirish va bozor talablariga moslashuvchanlikni kuchaytirish mumkin. Bu esa korxonalarining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini

ta'minlaydi.

Tahlil yakunida shuni ta'kidlash joizki, korxonalar faoliyatini raqamlashtirish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki boshqaruv sifatini yaxshilaydi, innovatsion rivojlanishni jadallashtiradi va raqobat muhitida ustunlikka erishish imkonini beradi. Shu bois, raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish, zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish va kadrlar salohiyatini rivojlantirish bugungi kunda korxonalar oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa va takliflar.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, korxonalar faoliyatini raqamlashtirish ularning raqobatbardoshligini oshirish va mehnat samaradorligini ta'minlashda muhim strategik omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish hamda operatsion xarajatlarni kamaytirish imkoniyati yaratiladi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, raqamlashtirish darajasi yuqori bo'lgan korxonalarda mehnat unumdorligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa ishlab chiqarish hajmining ko'payishiga, mahsulot tannarxining pasayishiga va korxona foydasining ortishiga olib keladi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni qo'llash natijasida inson omiliga bog'liq xatoliklar kamayib, ish jarayonlarining tezligi va aniqligi ortadi.

Shuningdek, raqamlashtirish korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli yechimlar yordamida korxonalar bozor talablariga tez moslashish, yangi mahsulot va xizmatlarni joriy etish hamda mijozlar bilan samarali aloqalarni yo'lga qo'yish

imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada, ularning bozor ulushi kengayadi va strategik ustunlikka erishiladi.

Biroq, tadqiqot davomida aniqlanganidek, raqamlashtirish jarayonini amalga oshirishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, yuqori investitsiya xarajatlari, malakali kadrlar yetishmasligi, texnologik infratuzilmaning rivojlanmaganligi va kiberxavfsizlik bilan bog'liq xavflar ushbu jarayonni sekinlashtiruvchi omillar hisoblanadi.

Umuman olganda, raqamlashtirish korxonalar faoliyatining samaradorligini oshirish, innovatsion rivojlanishni jadallashtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi isbotlandi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, korxonalar faoliyatini raqamlashtirishni rivojlantirish bo'yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Raqamlashtirish strategiyasini ishlab chiqish - Korxonalar o'z faoliyatiga mos individual raqamli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishi lozim. Bu strategiya bosqichma-bosqich joriy etiladigan texnologiyalar va ularning iqtisodiy samaradorligini qamrab olishi kerak.

2. Zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish - Korxonalarda quyidagi texnologiyalarni qo'llashni kengaytirish zarur:

– ERP tizimlari orqali resurslarni boshqarish

– CRM tizimlari orqali mijozlar bilan aloqalarni yaxshilash

– Sun'iy intellekt va Big Data orqali tahliliy qarorlar qabul qilish

– Bulutli texnologiyalar orqali ma'lumotlarni saqlash va boshqarish

3. Kadrlar salohiyatini rivojlantirish - Raqamli iqtisodiyot sharoitida malakali

mutaxassislar tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Shu bois:

– xodimlarning IT ko‘nikmalarini oshirish;

– qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslarini tashkil etish;

– oliy ta’lim muassasalari bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur.

4. Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish

Raqamlashtirish jarayonini jadallashtirish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

– raqamli infratuzilmani rivojlantirish;

– kichik biznes subyektlariga moliyaviy yordam ko‘rsatish.

5. Kiberxavfsizlikni ta’minlash

Raqamli tizimlarning keng joriy etilishi bilan bog‘liq xavflarni kamaytirish uchun:

– axborot xavfsizligi tizimlarini joriy etish;

– xodimlarni kiberxavfsizlik bo‘yicha o‘qitish;

– ma’lumotlarni himoyalash mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

6. Innovatsion muhitni rivojlantirish

Korxonalar innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlashi, startaplar bilan hamkorlikni rivojlantirishi va ilmiy-tadqiqot ishlariga investitsiya kiritishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, korxonalar faoliyatini raqamlashtirish zamonaviy iqtisodiyotda barqaror rivojlanishning asosiy sharti hisoblanadi. Ushbu jarayonni samarali amalga oshirish orqali nafaqat korxonalar, balki butun milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Shu bois, raqamli transformatsiyani jadallashtirish va uni tizimli asosda boshqarish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALAILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Erik Brynjolfsson, & Andrew McAfee (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W.W. Norton & Company.

2. Michael E. Porter (1985). Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press.

3. Daron Acemoglu, & Pascual Restrepo (2020). Robots and Jobs: Evidence from US Labor Markets. Journal of Political Economy, 128(6), 2188–2244.

4. Nicholas Carr (2004). Does IT Matter? Information Technology and the Corrosion of Competitive Advantage. Harvard Business Review Press.

A. Vahobov (2019). Raqamli iqtisodiyot va uning rivojlanish istiqbollari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

5. O. Mahmudov (2019). Xizmatlar sohasi iqtisodiyoti. Toshkent: Fan.

6. Z. Yo‘ldoshev (2021). Korxonalarda innovatsion faoliyatni rivojlantirish. Toshkent: Iqtisodiyot.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti (2020). “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi. Toshkent.

8. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (2023). O‘zbekiston sanoat va xizmatlar statistikasi to‘plami. Toshkent.

9. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2022). Raqamli iqtisodiyot rivojlanish hisobotlari. Toshkent.

RIJOVJALANGAN MAMLAKATLARDA TURIZM XIZMATLARI BOZORI RAQOBATDOSHILIGINI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISH AHAMIYATI

S.A.Aliqulov

Toshkent Axborot texnologiyalari Universiteti Samarqand filiali, Samarqand, O'zbekiston

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Aliqulov Samar Abdirashidovich

Toshkent Axborot texnologiyalari
Universiteti Samarqand filiali i.f.n.,
professor

Email: alikulovs1953@gmail.com

Tel: +998 93 991 34 58

Received: 12 January 2026

Revised: 24 January 2026

Accepted: 16 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini baholash va uni rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Turizm sohasining jahon iqtisodiyotidagi o'rni, turizm xizmatlari bozori tushunchasi hamda turizm raqobatbardoshlikning ahamiyati nazariy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini aniqlash mezonlari, xalqaro indekslar va statistik ko'rsatkichlar asosida baholash usullari ko'rib chiqilgan. Maqolada rivojlangan mamlakatlar tajribasi, xususan Yevropa mamlakatlari, AQSh va Yaponiya turizm modeli tahlil qilinib, turizm infratuzilmasining rivojlanishi hamda innovatsiya va raqamlashtirish jarayonlarining turizm sohasiga ta'siri o'rganilgan. Bundan tashqari, turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini oshirish yo'llari, jumladan marketing va brending strategiyalari, xizmat sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari muhim omil sifatida ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini oshirish uchun samarali strategiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: turizm, turizm xizmatlari bozori, raqobatbardoshlik, turizm infratuzilmasi, innovatsiya, raqamlashtirish, marketing strategiyalari.
ВАЖНОСТЬ ОЦЕНКИ И ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЫНКА ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ.

Аннотация: В данной статье анализируются вопросы оценки конкурентоспособности рынка туристических услуг и пути его развития. Рассматриваются роль туризма в мировой экономике, понятие рынка туристических услуг и значение конкурентоспособности в туристической сфере с теоретической точки зрения. Также изучаются методы оценки конкурентоспособности туристического рынка на основе различных критериев, международных индексов и статистических показателей. В статье анализируется опыт развитых стран, в частности развитие туризма в странах Европы, а также модели туризма США и Японии. Особое внимание уделяется развитию туристической инфраструктуры, а также влиянию инноваций и процессов цифровизации на туристическую отрасль. Кроме того, рассматриваются основные направления повышения конкурентоспособности рынка туристических услуг, такие как маркетинговые и брендинговые стратегии, повышение качества услуг, внедрение цифровых технологий и механизмы государственной поддержки.

Ключевые слова: туризм, рынок туристических услуг, конкурентоспособность, туристическая инфраструктура, инновации, цифровизация, маркетинговые стратегии.

THE IMPORTANCE OF ASSESSING AND DEVELOPING THE COMPETITIVENESS OF THE TOURISM SERVICES MARKET IN DEVELOPED COUNTRIES

Abstract: This article analyzes the assessment of competitiveness in the tourism services market and the ways of its development. The role of tourism in the global economy, the concept of the tourism services market, and the importance of competitiveness in tourism are discussed from a theoretical perspective. In addition, methods for evaluating tourism market competitiveness based on various criteria, international indices, and statistical indicators are examined. The article also analyzes the experience of developed countries, particularly the development of tourism in European countries, as well as the tourism models of the United States and Japan. Special attention is given to the development of tourism infrastructure and the impact of innovation and digitalization on the tourism sector. Furthermore, the study highlights key ways to enhance the competitiveness of the tourism services market, including marketing and branding strategies, improving service quality, the implementation of digital technologies, and mechanisms of government support.

Keywords: tourism, tourism services market, competitiveness, tourism infrastructure, innovation, digitalization, marketing strategies.

Kirish.

Turizm bugungi kunda jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan xizmat ko'rsatish sohaslaridan biri hisoblanadi. U faqat "dam olish" bilan bog'liq soha bo'lib qolmay, balki transport, mehmonxona va ovqatlanish, savdo, madaniyat, qurilish, aloqa hamda moliya xizmatlari kabi ko'plab yo'nalishlar bilan uzviy bog'langan. Shuning uchun turizm iqtisodiyotda multiplikativ ta'sir (ya'ni bir sohadagi o'sish boshqa sohalarda ham o'sishni keltirib chiqarishi) qiladi.

Turizm sohasi mamlakatlarga bir necha yo'l bilan foyda keltiradi:

- valyuta tushumlari oshadi (xorijiy turistlar xarajatlari hisobidan);
- bandlik ortadi (yangi ish o'rinlari yaratiladi);
- hududlar rivoji tezlashadi (infratuzilma, yo'l, servislar rivojlanadi);
- soliq tushumlari va xususiy sektor faolligi kuchayadi.

Turizm rivojlangan mamlakatlar tajribasida turizm iqtisodiy barqarorlik va "yumshoq kuch" (soft power) vositasi sifatida ham ko'riladi: mamlakat imiji, madaniy ta'siri va investitsion jozibadorligi turizm orqali kuchayadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2025-yil 9-apreldagi "Turizm va investitsiya masalalari atroflicha muhokama qilindi". Muhokamada O'zbekiston turizm xizmatlarini rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar qatoriga kiritish va bu sohada bajarishlari lozim bo'lgan juda ko'plab muammolar va ularning yechimini hamda yechish yo'llari va manbalarini ko'rsatib o'tdi. Turizm xizmatlari bozori — bu turistlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan xizmatlar (tovar emas, aynan xizmatlar)ni taklif qiluvchi va sotib

oluvchi subyektlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar majmuasidir. Bu bozor quyidagi ishtirokchilarni o'z ichiga oladi:

- turistlar (iste'molchilar) — talabni shakllantiradi;
- turizm firmalari va agentliklar — yo'nalish, paket, xizmatlarni shakllantiradi;
- mehmonxonalar, transport, ovqatlanish korxonalari — asosiy servislarni ko'rsatadi;
- davlat tashkilotlari — tartibga soladi, standartlar va xavfsizlikni ta'minlaydi;
- onlayn platformalar (booking, agregatorlar) — bozorga yangi raqobat va tezlik olib kiradi.

Turizm bozori boshqa bozorlar bilan solishtirganda bir qancha o'ziga xos xususiyatlarga ega, jumladan:

- xizmat saqlanmaydi (bugun sotilmagan mehmonxona xonasi "ertaga" uchun saqlanib qolmaydi);
- sifat ko'pincha subyektiv baholanadi (mijoz tajribasi muhim);
- mavsumiylik kuchli (yoz/qish, bayramlar);
- xavfsizlik, logistika, imij kabi omillarga juda sezgir.

Turizm raqobatbardoshlik — bu mamlakat (yoki hudud)ning turistlarni jalb qilish, ularni qoniqtirish va turizm orqali barqaror iqtisodiy foyda olish qobiliyatidir. Raqobatbardoshlik kuchli bo'lsa, turistlar oqimi ko'payadi, turizm daromadi oshadi, xizmatlar sifati yaxshilanadi va bozorda uzoq muddatli ustunlik paydo bo'ladi.

Turizm sohasida raqobatbardoshlikka ta'sir qiluvchi bir qancha omillar:

- infratuzilma (transport, yo'llar, internet, mehmonxonalar);
- xizmat sifati va servis madaniyati;

- narx va qiymat nisbati (value for money);
- xavfsizlik va barqarorlik;
- turistik resurslar (tabiat, tarix, madaniyat, tadbirlar);
- marketing va brend (mamlakat imiji, reklama, PR);
- innovatsiya va raqamlashtirish (onlayn bron, elektron viza, cashless to'lov).

Rivojlangan mamlakatlar aynan shu omillarni sistemali boshqarish orqali turizm bozorida doimiy ustunlikni saqlab keladi. Ushbu mavzudagi tadqiqotning asosiy maqsadi — rivojlangan mamlakatlarda turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini baholash usullari va uni oshirish bo'yicha amaliy tajribani tahlil qilish, hamda shu asosda umumiy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilar:

- turizm xizmatlari bozori va raqobatbardoshlik tushunchalarini nazariy jihatdan yoritish;
- turizm raqobatbardoshligini baholashda qo'llaniladigan mezon va ko'rsatkichlarni ko'rsatish;
- rivojlangan mamlakatlar tajribasini (marketing, infratuzilma, davlat siyosati, raqamlashtirish) tahlil qilish;
- raqobatdosh turizm xizmatlarini shakllantirishga ta'sir qiluvchi omillarni guruhlash;
- turizm bozorini rivojlantirish bo'yicha amaliy taklif va xulosalarni ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi.

Turizm xizmatlari bozori — bu turistik xizmatlarni ishlab chiqarish, taklif qilish va iste'mol qilish jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar tizimidir. Ushbu bozor turistlarning

sayohat, dam olish, sog'lomlashtirish, madaniy va boshqa ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan xizmatlar majmuasini o'z ichiga oladi. Turizm xizmatlari bozori xizmatlar sohasining muhim qismi bo'lib, unda turli iqtisodiy subyektlar — turistik kompaniyalar, mehmonxonalar, transport tashkilotlari, ovqatlanish korxonalari va boshqa xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar faoliyat yuritadi. Turizm xizmatlari bozori boshqa xizmat bozorlariga nisbatan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Avvalo, turizm xizmatlari moddiy shaklga ega emas, ya'ni ularni oldindan ko'rib yoki saqlab bo'lmaydi. Masalan, mehmonxonadagi bo'sh xona yoki samolyotdagi bo'sh o'rindiqlik o'z vaqtida sotilmasa, u yo'qotilgan imkoniyatga aylanadi. Bundan tashqari, turizm xizmatlari ko'pincha bir nechta xizmatlarning kompleks shaklidan iborat bo'ladi. Turist sayohat davomida transport, joylashuv, ovqatlanish, ekskursiya va boshqa xizmatlardan birgalikda foydalanadi. Shuningdek, turizm xizmatlari bozori mavsumiylik bilan ham ajralib turadi. Ba'zi hududlarda yozgi yoki qishki turizm davrida talab keskin oshadi, boshqa davrlarda esa pasayadi. Shu sababli turizm xizmatlari bozori talab va taklifning o'zgarishiga juda sezgir hisoblanadi. Turizm xizmatlari turistlarning sayohat davomida foydalanadigan turli xizmatlarni o'z ichiga oladi. Ular bir necha asosiy guruhlarga bo'linadi.

Birinchidan, transport xizmatlari turizmning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Turistlar sayohat qilish uchun aviatsiya, temir yo'l, avtomobil yoki dengiz transportidan foydalanadilar. Transport xizmatlari turistlarni manzilga yetkazish bilan birga, turizm oqimining shakllanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, joylashtirish xizmatlari (mehmonxona, hostel, mehmon uylari, kurortlar) turizm xizmatlarining asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Bu xizmatlar turistlarning vaqtincha yashash va dam olish ehtiyojlarini qondiradi. Rivojlangan mamlakatlarda mehmonxona infratuzilmasining yuqori darajada rivojlanganligi turizmning raqobatbardoshligini oshiradi.

Uchinchidan, ovqatlanish xizmatlari turistlar uchun zarur bo'lgan yana bir muhim xizmat turidir. Restoranlar, kafelar va boshqa ovqatlanish maskanlari turistlarga milliy va xalqaro taomlarni taklif etadi. Bu xizmat turi mamlakatning madaniy xususiyatlarini namoyish etishda ham muhim rol o'ynaydi.

To'rtinchidan, ekskursiya va ko'ngilochar xizmatlar turistlarning sayohat davomida madaniy va tarixiy obyektlar bilan tanishishini ta'minlaydi. Muzeylar, tarixiy obidalar, tabiiy bog'lar, madaniy tadbirlar va festival kabi xizmatlar turizmning jozibadorligini oshiradi.

Bundan tashqari, turizm sohasida axborot va gidlik xizmatlari, sug'urta xizmatlari, vizani rasmiylashtirish xizmatlari, onlayn bron qilish tizimlari ham keng qo'llaniladi. Bu xizmatlarning barchasi birgalikda turizm xizmatlari kompleksini tashkil etadi.

Turizm bozori bir nechta asosiy elementlardan iborat bo'lib, ular o'zaro iqtisodiy munosabatlar orqali bog'langan. Turizm bozorining asosiy tarkibiy qismlari quyidagilar hisoblanadi: talab, taklif va vositachilar. Talab turizm xizmatlaridan foydalanishni istovchi turistlar tomonidan shakllanadi. Turistlarning daromad darajasi, dam olish imkoniyatlari, transport qulayligi, xavfsizlik va boshqa omillar turizm talabiga bevosita ta'sir qiladi. Taklif esa

turizm xizmatlarini taqdim etuvchi korxonalar tomonidan yaratiladi. Mehmonxonalar, turistik firmalar, transport kompaniyalari, restoranlar va boshqa xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar turizm bozorining taklif tomonini tashkil etadi. Bundan tashqari, turizm bozorida vositachilar muhim rol o'ynaydi. Turistik agentliklar va turoperatorlar turistlar va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar o'rtasida bog'lovchi bo'lib xizmat qiladi. Ular turistik paketlarni shakllantiradi, reklama qiladi va sotadi.

Zamonaviy turizm bozorida raqamli platformalar ham muhim o'rin egallamoqda. Onlayn bron qilish tizimlari, turizm agregatorlari va mobil ilovalar turistlarga xizmatlarni tez va qulay tanlash imkonini beradi. Bu esa turizm bozorining yanada ochiq va raqobatbardosh bo'lishiga xizmat qiladi. Raqobat turizm bozorining muhim iqtisodiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Turizm sohasida raqobat turli turistik kompaniyalar, hududlar yoki mamlakatlar o'rtasida turistlarni jalb qilish va xizmatlarni samarali taklif etish uchun olib boriladi. Raqobat natijasida xizmatlar sifati yaxshilanadi, narxlar muvozanati shakllanadi va yangi innovatsion xizmatlar paydo bo'ladi. Turizm bozorida raqobat ikki asosiy shaklda namoyon bo'ladi: narx bo'yicha raqobat va sifat bo'yicha raqobat. Narx bo'yicha raqobatda kompaniyalar turistlarni jalb qilish uchun xizmat narxlarini pasaytirishga harakat qiladi. Sifat bo'yicha raqobatda esa xizmatlarning qulayligi, servis darajasi va qo'shimcha imkoniyatlar orqali ustunlikka erishiladi. Rivojlangan mamlakatlarda turizm raqobati ko'pincha xizmat sifati, infratuzilma, innovatsiya va marketing strategiyalari orqali amalga oshiriladi. Masalan, zamonaviy

mehmonxonalar, yuqori darajadagi servis, qulay transport tizimi va raqamli texnologiyalar turizm bozorida ustunlikni ta'minlaydi.

Shu sababli turizm sohasida raqobat nafaqat alohida kompaniyalar, balki butun mamlakat iqtisodiyoti uchun ham muhim omil hisoblanadi. Raqobatbardosh turizm bozori mamlakatning xalqaro maydondagi jozibadorligini oshiradi va turizm daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlaydi. Turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini baholash turizm sohasining samaradorligini aniqlash va uni rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Raqobatbardoshlikni aniqlashda bir qator iqtisodiy, ijtimoiy va infratuzilmaviy mezonlar qo'llaniladi. Ushbu mezonlar mamlakat yoki hududning turizm sohasida boshqa mamlakatlarga nisbatan qanchalik ustun ekanligini ko'rsatadi.

Avvalo, turizm raqobatbardoshligini baholashda turistik infratuzilma darajasi muhim mezon hisoblanadi. Bunga mehmonxonalar soni va sifati, transport tizimi, aloqa va internet xizmatlari, shuningdek turistik obyektlarga kirish imkoniyatlari kiradi. Rivojlangan infratuzilma turistlar uchun qulay sharoit yaratib, mamlakatning jozibadorligini oshiradi.

Ikkinchi muhim mezon — xizmat sifati hisoblanadi. Turizm sohasida xizmat ko'rsatish darajasi turistlarning umumiy taassurotiga bevosita ta'sir qiladi. Yuqori darajadagi servis, professional kadrlar va mijozlarga yo'naltirilgan xizmatlar turizm raqobatbardoshligini oshiradi.

Shuningdek, narx darajasi va qiymat nisbati ham muhim mezonlardan biridir. Turistlar ko'pincha xizmat sifati va narx o'rtasidagi muvozanatni hisobga olgan holda sayohat manzilini tanlaydilar.

Bundan tashqari, mamlakatdagi xavfsizlik darajasi, tabiiy va madaniy resurslar, marketing va reklama faoliyati, hamda innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi ham turizm raqobatbardoshligini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini baholashda turli xalqaro indekslardan foydalaniladi. Ushbu indekslar turizm sohasining rivojlanish darajasini solishtirish imkonini beradi. Eng mashhur indekslardan biri Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI) hisoblanadi. Ushbu indeks mamlakatlarning turizm sohasidagi raqobatbardoshligini kompleks baholashga xizmat qiladi. Mazkur indeks turizm infratuzilmasi, tabiiy va madaniy resurslar, transport tizimi, biznes muhiti, xavfsizlik, sog'liqni saqlash va ekologik barqarorlik kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Ushbu omillar asosida mamlakatlar reytingi tuziladi va turizm sohasining qaysi jihatlari rivojlangan yoki rivojlantirish zarurligi aniqlanadi. Bundan tashqari, turizm rivojlanishini baholashda Tourism Performance Index, Global Competitiveness Index kabi ko'rsatkichlardan ham foydalaniladi. Bu indekslar mamlakatlarning turizm bozoridagi raqobatbardoshligini xalqaro miqyosda solishtirish imkonini beradi.

Jahon turizm tashkilotlari tomonidan qo'llaniladigan baholash tizimlari

Turizm sohasini baholashda xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan turli metodologiyalar keng qo'llaniladi. Jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) turizm statistikasini yig'ish, tahlil qilish va taqqoslash bo'yicha xalqaro standartlarni ishlab chiqadi. UNWTO tomonidan ishlab chiqilgan

baholash tizimlari turizm oqimi, turistlarning xarajatlari, turizm daromadlari va turizm infratuzilmasi kabi ko'rsatkichlarga asoslanadi. Ushbu tizimlar yordamida mamlakatlarning turizm salohiyati va rivojlanish darajasi aniqlanadi. Shuningdek, boshqa xalqaro tashkilotlar ham turizmni baholash jarayonida faol ishtirok etadi. Masalan, Jahon iqtisodiy forumi (World Economic Forum) turizm raqobatbardoshligi indeksini ishlab chiqadi va mamlakatlarning turizm rivojlanish darajasini tahlil qiladi. Bu kabi xalqaro baholash tizimlari turizm siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini baholashda statistik ma'lumotlar muhim manba hisoblanadi. Statistik ko'rsatkichlar turizm sohasining real holatini aniqlash va uning rivojlanish tendensiyalarini o'rganish imkonini beradi.

Birinchi muhim ko'rsatkich — xalqaro turistlar soni hisoblanadi. Mamlakatga tashrif buyurayotgan turistlar sonining ortishi turizm jozibadorligi oshganini ko'rsatadi. Ikkinchi ko'rsatkich — turizm daromadlari bo'lib, bu turistlarning mamlakat hududida qilgan xarajatlarini ifodalaydi. Ushbu daromadlar iqtisodiyotning turli tarmoqlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, mehmonxona bandligi darajasi, turistlarning o'rtacha yashash muddati, turistik xizmatlar hajmi kabi ko'rsatkichlar ham turizm bozorining samaradorligini baholashda muhim hisoblanadi. Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish orqali turizm sohasining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, shuningdek uni rivojlantirish bo'yicha strategik qarorlar qabul qilish mumkin.

Shunday qilib, turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini baholashda mezonlar, xalqaro indekslar, xalqaro tashkilotlar metodologiyasi hamda statistik ko'rsatkichlar birgalikda qo'llanilib, turizm sohasining umumiy holatini kompleks baholash imkonini beradi.

Yevropa mamlakatlari turizm sohasida eng rivojlangan hududlardan biri hisoblanadi. Ushbu mintaqa boy tarixiy meros, madaniy yodgorliklar, rivojlangan transport infratuzilmasi va yuqori sifatli xizmatlar bilan ajralib turadi. Fransiya, Ispaniya, Italiya, Germaniya va Shveysariya kabi davlatlar har yili millionlab turistlarni qabul qiladi. Masalan, Fransiya uzoq yillar davomida dunyoda eng ko'p turist tashrif buyuradigan mamlakatlardan biri bo'lib kelmoqda. Yevropa mamlakatlarida turizmni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ko'plab davlatlar turizmni rivojlantirish uchun maxsus strategiyalar ishlab chiqadi, marketing kampaniyalarini amalga oshiradi va tarixiy hamda madaniy obyektlarni saqlashga katta e'tibor qaratadi. Bundan tashqari, Yevropa Ittifoqi doirasida erkin harakatlanish imkoniyati va qulay transport tizimi turizm oqimini oshirishga xizmat qiladi. Yevropa mamlakatlarida turizm xizmatlari bozori yuqori darajada raqobatbardosh bo'lib, xizmat sifati, infratuzilma rivoji va turistik resurslarning xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Bu omillar mintaqaning global turizm bozorida yetakchi o'rin egallashiga imkon yaratadi.

AQSh va Yaponiya turizm modeli

AQSh turizm sohasida innovatsiya va xizmatlar diversifikatsiyasi bilan ajralib turadi. Mamlakatda turizm nafaqat tarixiy va madaniy obyektlarga

asoslangan, balki ko'ngilochar industriya, milliy bog'lar, sport tadbirlari va biznes turizmi bilan ham rivojlangan. Nyu-York, Los-Anjeles, Las-Vegas va Orlando kabi shaharlar xalqaro turizm markazlari hisoblanadi. AQSh turizm modelining asosiy xususiyatlaridan biri — xususiy sektorning faol ishtirokidir. Turizm infratuzilmasining katta qismi xususiy kompaniyalar tomonidan boshqariladi. Bu esa xizmatlar sifati va innovatsiyalarni tez joriy etish imkonini beradi. Yaponiya turizm modeli esa an'anaviy madaniyat va zamonaviy texnologiyalar uyg'unligiga asoslangan. Yaponiya o'zining tarixiy ibodatxonalari, milliy festivallari, tabiiy landshaftlari va yuqori darajadagi servis madaniyati bilan turistlarni jalb qiladi. Shu bilan birga, mamlakatda zamonaviy transport tizimi, ayniqsa yuqori tezlikdagi poyezdlar (Shinkansen) turizm rivojiga katta hissa qo'shmoqda.

Rivojlangan mamlakatlarda turizm infratuzilmasi turizm xizmatlari bozorining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Turizm infratuzilmasi deganda transport tizimi, mehmonxonalar, restoranlar, ko'ngilochar markazlar, turistik axborot markazlari va boshqa xizmat ko'rsatuvchi obyektlar tushuniladi. Rivojlangan davlatlarda zamonaviy aeroportlar, temir yo'l tarmoqlari va avtomobil yo'llari turistlarning qulay harakatlanishini ta'minlaydi. Shuningdek, yuqori darajadagi mehmonxonalar, dam olish maskanlari va turistik komplekslar turistlar uchun qulay sharoit yaratadi. Turizm infratuzilmasining rivojlanishi nafaqat turistlar sonining oshishiga, balki xizmatlar sifatining yaxshilanishiga ham olib keladi. Natijada mamlakatning turizm bozoridagi raqobatbardoshligi oshadi va turizm daromadlari ko'payadi. So'nggi yillarda innovatsiya va raqamli

texnologiyalar turizm sohasining rivojlanishida muhim rol o'ynamoqda. Rivojlangan mamlakatlarda turizm xizmatlari ko'plab raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda. Masalan, mehmonxona bron qilish, aviachipta xarid qilish, ekskursiyalarni buyurtma qilish kabi xizmatlar internet va mobil ilovalar orqali amalga oshiriladi.

Raqamlashtirish turistlarga xizmatlardan tez va qulay foydalanish imkonini beradi. Onlayn bron tizimlari, elektron to'lovlar, mobil ilovalar va sun'iy intellektga asoslangan tavsiya tizimlari turizm xizmatlari sifatini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, raqamli marketing ham turizm sohasida muhim ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy tarmoqlar, virtual sayohatlar, onlayn reklama va turizm platformalari orqali mamlakatlar o'z turistik salohiyatini keng auditoriyaga namoyish qilmoqda. Natijada turizm xizmatlari bozori yanada raqobatbardosh va innovatsion shaklga ega bo'lmoqda.

Turizm xizmatlari bozori raqobatdoshligini oshirishda marketing va brending strategiyalari muhim rol o'ynaydi. Har bir mamlakat yoki hudud o'zining turistik imkoniyatlarini xalqaro maydonda samarali targ'ib qilishi zarur. Bunda mamlakatning turistik imijini shakllantirish, uning madaniy merosi, tabiiy resurslari va turistik imkoniyatlarini keng auditoriyaga yetkazish muhim ahamiyatga ega. Turizm marketingi turli reklama kampaniyalari, xalqaro ko'rgazmalar, turizm yarmarkalari, media va ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshiriladi. Rivojlangan mamlakatlar turizmni rivojlantirish uchun milliy brend yaratishga katta e'tibor qaratadi. Masalan, ayrim davlatlar o'zining tarixiy merosi, tabiiy go'zalligi yoki milliy madaniyati asosida turistik brendni shakllantiradi.

Kuchli brend mamlakatni xalqaro turizm bozorida tanitishga va turistlar oqimini oshirishga yordam beradi. Turizm infratuzilmasi turizm xizmatlari bozori raqobatbardoshligini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Turizm infratuzilmasi turistlarning qulay sayohat qilishi va dam olishi uchun zarur bo'lgan transport, mehmonxona, ovqatlanish, aloqa va boshqa xizmatlar majmuasini o'z ichiga oladi.

Rivojlangan mamlakatlarda zamonaviy aeroportlar, temir yo'l tarmoqlari, avtomobil yo'llari va turistik markazlar turizm infratuzilmasining muhim qismini tashkil etadi. Bundan tashqari, mehmonxonalar, dam olish maskanlari, ko'ngilochar markazlar va turistik axborot punktlari turistlarga yuqori darajadagi xizmat ko'rsatishga xizmat qiladi. Turizm infratuzilmasining rivojlanishi turistlar uchun qulaylik yaratish bilan birga, hududlarning iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Yangi turistik obyektlar qurilishi yangi ish o'rinlari yaratadi va xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishiga yordam beradi.

Turizm xizmatlari bozorida raqobatbardoshlikni ta'minlash uchun xizmat sifatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Turistlar sayohat davomida yuqori darajadagi servis, qulay sharoit va professional xizmatni kutadilar. Shu sababli turizm sohasida faoliyat yuritayotgan korxonalar xizmat sifati standartlariga qat'iy amal qilishi lozim. Xizmat sifatini oshirish uchun turizm sohasida ishlovchi xodimlarning malakasini oshirish, xizmat ko'rsatish madaniyatini rivojlantirish va xalqaro standartlarni joriy etish zarur. Mehmonxonalar, restoranlar va turistik firmalar mijozlar ehtiyojlarini chuqur o'rganib, xizmatlarni doimiy ravishda

takomillashtirib borishi kerak. Yuqori sifatli xizmat turistlarning qoniqishini oshiradi, ularning qayta tashrif buyurish ehtimolini kuchaytiradi va mamlakat turizm imijining mustahkamlanishiga yordam beradi.

Zamonaviy turizm xizmatlari bozorida raqamli texnologiyalar muhim o'rin egallaydi. Internet va mobil texnologiyalarning rivojlanishi turizm xizmatlarini ko'rsatish va boshqarish jarayonini ancha osonlashtirdi. Onlayn bron qilish tizimlari, mobil ilovalar, elektron to'lov tizimlari va turizm agregatorlari turistlarga xizmatlarni tez va qulay tanlash imkonini beradi. Turistlar mehmonxona bron qilish, aviachipta sotib olish, ekskursiyalarni buyurtma qilish va boshqa xizmatlardan internet orqali foydalanishlari mumkin. Shuningdek, raqamli marketing ham turizm rivojida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, virtual sayohatlar va onlayn reklama kampaniyalari orqali turistik obyektlar keng auditoriyaga targ'ib qilinadi. Bu esa turizm xizmatlari bozorining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Xulosa.

Turizm xizmatlari bozori rivojlanishida davlat siyosati muhim rol o'ynaydi. Davlat turizmni rivojlantirish uchun huquqiy, iqtisodiy va tashkiliy sharoitlarni yaratadi. Turizm sohasini qo'llab-quvvatlash uchun turli strategik dasturlar, investitsiya loyihalari va soliq imtiyozlari joriy etilishi mumkin. Ko'plab mamlakatlarda turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Davlat turizm infratuzilmasini rivojlantirish, turistik obyektlarni saqlash, transport tizimini takomillashtirish va xalqaro turizm aloqalarini kengaytirish orqali turizm bozorining raqobatbardoshligini

oshiradi. Shuningdek, davlat turizm yordam beradi. Natijada davlat va xususiy sohasida marketing va reklama faoliyatini sektor hamkorligi asosida turizm qo'llab-quvvatlash, turizm kadrlarini xizmatlari bozori rivojlanib, tayyorlash va turistik xavfsizlikni mamlakatning xalqaro turizm bozoridagi ta'minlash orqali turizm xizmatlari raqobatbardoshligi oshadi. bozorining barqaror rivojlanishiga

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 9-apreldagi "Turizm va investitsiya masalalari atroflicha muhokama qilindi" / <https://president.uz/uz/list/view/8049>
2. Aliqulov S.A. – Turizm xizmatlari bozori raqobatbardoshligining mohiyati va unga oid ilmiy qarashlar evolutsiyasi. "Xizmat ko'rsatish sohasini yashil va innovatsion iqtisodiyot tamoyillari asosida barqaror rivojlantirish yo'nalishlari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami (3-qism, 107-113 betlar)
3. Safarob B., Taniyev A., Janzakov B., Aliqulov S., & Bakhramov J., (2024). FACTORS AFFECTING LOCALS ATTITUDES TOWARDS FTAX ALLOCATION IN THE TOURISM SPHERE (IN THE CASE OF UZBEKISTAN). *Geojournal of Tourism and Geosites*. 55(3), 1331-1336. <https://doi.org/10.30892/gtg.55333-1305>
4. Kotler P., Bowen J., Makens J. Marketing for Hospitality and Tourism. – Pearson Education, 2017.
5. Goeldner C., Ritchie J. Tourism: Principles, Practices, Philosophies. – Wiley, 2012.
6. Holloway J., Humphreys C. The Business of Tourism. – Pearson Education Limited, 2016.
7. UNWTO. Tourism Highlights. – Madrid: World Tourism Organization, 2023.
8. World Economic Forum. Travel and Tourism Competitiveness Report. – Geneva, 2019.
9. Cooper C., Fletcher J., Fyall A. Tourism: Principles and Practice. – Pearson Education, 2008.
10. Sharpley R. Tourism Development and the Environment. – Routledge, 2015.
11. Internet manbalari va ilmiy maqolalar (www.unwto.org, www.weforum.org).
12. Turban, E., Pollard, C., & Wood, G. (2018). *Information Technology for Management*. Wiley.
13. Brynjolfsson, E., Rock, D., & Syverson, C. (2019). *Artificial Intelligence and the Modern Productivity Paradox*. NBER Working Paper.
14. Porter, M. E., & Heppelmann, J. E. (2014). *How Smart, Connected Products Are Transforming Competition*. Harvard Business Review.
15. Jeanne W. Ross, Weill, P., & Robertson, D. (2006). *Enterprise Architecture as Strategy*. Harvard Business School Press.

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINING IJTIMOIY - IQTISODIY AHAMIYATI

Sh.S.Sharifov , A.E.Norboboyev

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Sharifov Shuhrat Saidahmadovich
Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti
NTT Samarqand kampusi dotsenti i.f.f.d.,
Email: shuhratsharifov@gmail.com
Tel: +998 93 336 07 75

Norboboyev Azizbek Egamberdi o'g'li
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Samarqand kampusi Iqtisodiyot va
muhandislik fanlari kafedrasida magistri
Email: azizbeknorboboyev@gmail.com
Tel: +998 93 336 07 75

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya Mazkur maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda kichik biznes subyektlarining milliy iqtisodiyotdagi o'rni, ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, aholi bandligini ta'minlashdagi roli hamda hududiy rivojlanishga qo'shayotgan hissasi o'rganilgan. Shuningdek, xususiy tadbirkorlikning innovatsion rivojlanish, raqobat muhitini shakllantirish va xizmatlar sektorini kengaytirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiy o'sishning muhim drayveri bo'lib, aholi daromadlarini oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Maqola yakunida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, bandlik, iqtisodiy o'sish, innovatsiya, xizmatlar sektori, tadbirkorlik muhiti, raqobatbardoshlik, hududiy rivojlanish, daromadlar oshishi, iqtisodiy samaradorlik.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Аннотация. В данной статье представлен всесторонний анализ социально-экономического значения малого бизнеса и частного предпринимательства. В исследовании рассматривается роль малых предприятий в национальной экономике, их доля в валовом внутреннем продукте, их роль в обеспечении занятости и вклад в региональное развитие. Также освещается важность частного предпринимательства в инновационном развитии, формировании конкурентной среды и расширении сектора услуг. Результаты исследования показывают, что малый бизнес и частное предпринимательство являются важными двигателями экономического роста и играют важную роль в повышении доходов населения, создании новых рабочих мест и обеспечении социальной стабильности. В заключение статьи разработаны практические рекомендации по поддержке и развитию малого бизнеса и частного предпринимательства.

Ключевые слова: малый бизнес, частное предпринимательство, социально-экономическое развитие, занятость, экономический рост, инновации, сектор услуг, деловая среда, конкурентоспособность, региональное развитие, рост доходов, экономическая эффективность.

SOCIO-ECONOMIC SIGNIFICANCE OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP

Annotation This article provides a comprehensive analysis of the socio-economic significance of small business and private entrepreneurship. The study examines the role of small business entities in the national economy, their share in gross domestic product, their role in ensuring employment, and their contribution to regional development. It also sheds light on the importance of private entrepreneurship in innovative development, the formation of a competitive environment, and the expansion of the service sector. The results of the study show that small business and private entrepreneurship are important drivers of economic growth and play an important role in increasing population incomes, creating new jobs, and ensuring social stability. At the end of the article, practical recommendations are developed for supporting and developing small businesses and private entrepreneurship.

Keywords: small business, private entrepreneurship, socio-economic development, employment, economic growth, innovation, service sector, business environment, competitiveness, regional development, income growth, economic efficiency.

Kirish.

O'zbekiston mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq mamlakatimizda iqtisodiyotning g'oyat muhim sohasi bo'lmish kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirishga juda katta e'tibor berib kelinmoqda. Buning boisi shuki, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik nihoyatda muhim o'rin egallaydi. Eng avvalo, u bozor kon'yunkturasi o'zgarishlariga tez moslasha olishga, iste'molchilarning talab-ehtiyojlari qanday o'zgarishiga qarab ish tuta bilishga qodir. kichik biznes va xususiy tadbirkorlik raqobatchilik muhitini shakllantiradi-ki, busiz bozor iqtisodiyotini tasavvur qilib bo'lmaydi. kichik biznes va xususiy tadbirkorlik yangi ish o'rinlari jadallik bilan barpo etilishini, aholining bandligi o'sishi va uning daromadlari oshib borishini, mulkdorlarning keng qatlami shakllanishini ta'minlaydi. Qolaversa, kichik biznes ichki bozorni tovar va xizmatlar bilan boyitishning muhim manbai hamdir.

Bozor iqtisodiyoti yakka hukmronlik holatlarini bartaraf etish va ishlab chiqaruvchilar o'rtasida raqobatni rivojlantirishga qaratilgan ijtimoiy yo'naltirilgan ishlab chiqarish tarkibidagi tub o'zgarishlarni talab etadiki, bu masalaning echimi turli mulk shakllariga asoslangan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalarini keng rivojlantirish talabini orttiradi.

Biz quyida, «biznes» va «tadbirkorlik» tushunchalarining mazmun-mohiyatini ifodalovchi taniqli iqtisodchi-olimlarning fikr va qarashlarini o'rgangan holda, bu tushunchalarga o'z mulohazalarimizni bayon etamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Iqtisodchi-olimlar «biznes» tushunchasini “ish”, “munosabat”, “mashg'ulot”, foyda

olishga qaratilgan bozor munosabatlari subyektlarining iqtisodiy faoliyati, puldan pul chiqarishga qaratilgan faoliyat, deb, “tadbirkorlik” tushunchasini yaratuvchanlik orqali hamda aholi talabini qondirish asosida daromad topishga qaratilgan, insonlarga naf keltiruvchi iqtisodiy faoliyat, javobgarlik, mustaqillik, bozorbop tovarlar ishlab chiqarish orqali foyda olishga erishish, xatarga tayyor bo'lish, g'oyalarga boy, irodalilik, tirishqoqlik va tashkilotchilik kabi xususiyatlar mujassamlashgan tashabbuskor faoliyat, deb talqin etadilar. Ayrim iqtisodchi-olimlar “biznes” va “tadbirkorlik”ni ma'nodosh tushunchalar, deb ham hisoblaydilar. Xususan, M.Rasulov.[1] fikricha: “tadbirkorlik mohiyati, tadbirkorlik va biznes tushunchalari bir xil”. N.Beknozov.[2] fikricha: “aslida biznes va tadbirkorlik tushunchalarining mohiyati bir xil”.

Iqtisodiy adabiyotlarda «tadbirkor» tushunchasi birinchi marta 1723-yilda Parijda nashrdan chiqqan “Umumiy tijorat lug'ati”da paydo bo'lgan va bunda “tadbirkor” deganda «ishlab chiqarish va obyektlar qurilishi bo'yicha majburiyatni o'z zimmasiga olgan shaxs» [3] tushunilgan. Ilmiy termin sifatida “tadbirkorlik” tushunchasi XVIII asrning boshida taniqli ingliz iqtisodchisi Richard Kantilon ishlarida qo'llanilgan [4]. Uning fikricha, “tadbirkor - bu foyda olishi chegaralanmagan va tovarlarni arzon narxda sotib oladi-yu, lekin uni qimmatroq narxda sotadi, u tavakkalchi, taklifni talabga moslovchi shaxsdir”[5].

A.Busigin tadbirkorlikni “foyda olish maqsadidagi iqtisodiy faollikning maxsus turi” sifatida ta'riflab, tadbirkorlik faoliyatining maqsadi deb, shunday tovarni ishlab chiqarish va sotishni tushunadiki, u bozorda talabga ega bo'lib, tadbirkorga foyda keltirishi lozim. U

tadbirkorlikni yangi narsani yaratish jarayoni sifatida, tadbirkorni esa bularning barchasiga zaruriy vaqt va kuch sarflovchi, barcha moliyaviy, psixologik va ijtimoiy tavakkalchilikni zimmasiga oluvchi, evaziga pul va erishgan muvaffaqiyatdan qoniqish hosil qiluvchi inson sifatida qaraydi [6].

N.Siropolis tadbirkorlikni jonli, dinamik faoliyat hisoblab, tadbirkorni ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etuvchi, uni boshqaruvchi va barcha mavjud riskni o'z

zimmasiga oluvchi shaxs sifatida talqin qiladi va tadbirkorlikning quyidagi muhim xususiyatlarini ko'rsatib beradi: aniq maqsadlarni ko'zlash; novatorlik; faoliyatning riskliligi; o'ziga ishonch; qat'iyatlilik; javobgarlik [7].

M.Lapusta, Yu.Starostin tadqiqotlarida «kichik tadbirkorlik - qonunchilikda belgilangan me'yorlarga muvofiq bozor iqtisodiyoti subyektlari tomonidan tadbirkorlik faoliyatining amalga oshirilishi» sifatida qayd etilgan [8].

A.O'lmasov, A.Vahobovlar fikricha, «tadbirkorlik mohiyatan biznesning asosiy turi. Ammo har qanday biznesni tadbirkorlik deb bo'lmaydi. Buning uchun biznes yaratuvchilik belgilariga ega bo'lishi lozim. Biznes keng ma'noda puldan pul chiqarishga qaratilgan faoliyat. Ammo bunday faoliyat yaratuvchilik bo'lganda tadbirkorlik yuzaga keladi, ya'ni birona ishga kapital qo'yib, resurslarni samarali ishlatib, tovar va xizmatlarni yaratish tashkil etilganda buni tadbirkorlik deb aytish mumkin», deya ta'riflaydilar [9].

“Ekonomiks” darsligining mualliflari K.R.Makkonell, L.Bryu fikricha, “kichik biznes - bu shunday sohaki, u tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarilishi jarayonida er resurslari, kapital va mehnatni birlashtirish

bo'yicha tashabbusni o'z zimmasiga oladi, shu bilan birga biznesni yuritish jarayonida asosiy qarorlarni qabul qiladi. Shuningdek, kichik biznes yangilik yaratuvchi bo'lib, tijorat asosida yangi mahsulotlar, yangi ishlab chiqarish texnologiyalari yoki biznesni tashkil etishning yangi shakllarini ishlab chiqarishga intiluvchi, riskli faoliyatdir”[10].

O'zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida”gi Qonunida (25.05.2000. 3-modda): “Tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik) – tadbirkorlik faoliyati subyektlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan, tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foйда) olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyat” sifatida ta'riflangan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tahlil va natijalar. Bugungi kunda tadbirkorlik iqtisodiyotda yaratuvchi kuch va butun bir ijtimoiy-iqtisodiy voqelik bo'lib, barcha xo'jalik yurituvchi subyektlarning jamiyat

hamda vakolatli organlar bilan iqtisodiy munosabatlarni amalga oshirishning ko'p qirrali shakllarini qamrab oladi. Bozor munosabatlarning shakllanishi esa jamiyatning turli ehtiyojlarini qondiruvchi tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishi bilan bog'liq bo'ladi.

Ta'kidlash joizki, hozirgi kungacha iqtisodchi-olimlar tomonidan olib borilgan ko'pgina izlanishlarda bildirilgan xulosalarni o'rganish natijasida va olib borilgan tadqiqotlar asosida shakllangan fikrimizga ko'ra, tadbirkorlik biznesning asosiy unsuri, asosiy negizi bo'lib, uning rivojlanishi biznesni tashkil etish uchun xizmat qiladi. Tadbirkorlik faoliyati biznesning bir shakli sifatida namoyon

bo'lad va uning turli sohalarida amalga oshiriladi. Biroq, biznes, kengroq tushuncha, uning jabhasi, "jo'g'rofiyasi" keng. Agar biznes pul topish va uni ko'paytirishni anglatga, tadbirkorlik yaratuvchanlik bilan, iqtisodiy faoliyat orqali daromad topish va uni ko'paytirishdir. Tadbirkorlik va yaratuvchanlik bir-biri bilan bog'liq va bir butunlikni tashkil qiladi, deb xulosa qilish mumkin.

"Tadbirkorlik", "biznes", "xususiy tadbirkorlik" tushunchalari mazmuni va uning turli davrlarda turli xil iqtisodchilomlar tomonidan ta'rif-talqin etilishini o'rganish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarimiz natijasida mazkur atamalarga zamonaviy va hozirgi zamon ruhi-mazmundagi ta'riflarni ishlab chiqdik. Fikrimizcha, mavjud qonunchilikka muvofiq moddiy, moliyaviy va mehnat resurslardan unumli foydalanish, o'z tajribasi va bilimi, yaratuvchanlik va risk asosida foyda olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyatni – tadbirkorlik; amaldagi qonunlar doirasida har qanday faoliyat bilan shug'ullanib, shu jumladan, tovar va xizmatlar yaratish orqali foyda olishga qaratilgan iqtisodiy faoliyatni – biznes; tadbirkorlik subyektlarining qonun doirasida o'z va o'zga mablag'lar hamda intellektual salohiyati evaziga yaratuvchanlik va risk asosida turli iqtisodiy o'zgarishlarga tez moslashuvchi, aholining talabini qondiruvchi mahsulotlar (ish, xizmat) ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish orqali foyda olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyatni – xususiy tadbirkorlik, deb ta'riflanishini o'rinli deb hisoblaymiz. Tadbirkorlik yaratuvchanlik xususiyati bilan biznesdan farqlanadi va "kichik" so'zi mulk shaklini emas, aksincha, korxona ko'lamini tavsiflaydi, xolos.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mohiyatini tushunishda uning amal qilishi uchun zarur bo'lgan muhim ikki shartni alohida ta'kidlash lozim: birinchisi, jamiyatda mo'l-ko'pchilikni ta'minlashga qaratilgan biznesning oliy tamoyili bo'lmish raqobat qonunining amal qilishi; ikkinchisi, biznes faoliyati keng taraqqiyoti uchun bozor muhitining mavjudligidir.

Jahon amaliyotida tasdiqlanishicha, yuqori texnikadan muvaffaqiyat omili sifatida keng foydalanilgan, yangi sohalarini o'zlashtirish bilan bog'liq hamda tadbirkorlik vazifasini aniq bajarayotgan korxonalar, asosan, kichik korxonalar ko'rinishida vujudga kelmoqda. kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy ustuvorligi ham uning tez sur'atlar bilan rivojlanib, kelajakda juda yirik korxonalarga aylanishida o'z aksini topadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalari o'ziga xos tarkibiy tuzilishga ega. O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalari taraqqiyoti tajribalarini o'rganish uning tarkibiy tuzilishida quyidagilarni ajratib ko'rsatish imkonini beradi: korxona maqomining o'zgartirish hisobiga tashkil etilgan kichik korxonalar, xususiylashtirish hamda qayta tashkil etish jarayonining natijasida vujudga kelgan kichik korxonalar, yangi tashkil etilayotgan kichik korxonalar.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, kichik korxonalar birinchi turining faoliyati yetarli samara bermayotgan bo'lsa, uchinchi turining barqaror taraqqiyoti uchun etarli sharoitlar yaratilishi muhimdir.

Korxona maqomining o'zgartirish hisobiga tashkil etilgan kichik korxonalar faoliyatida korxonani boshqarish mexanizmidagi ilgari mavjud bo'lgan

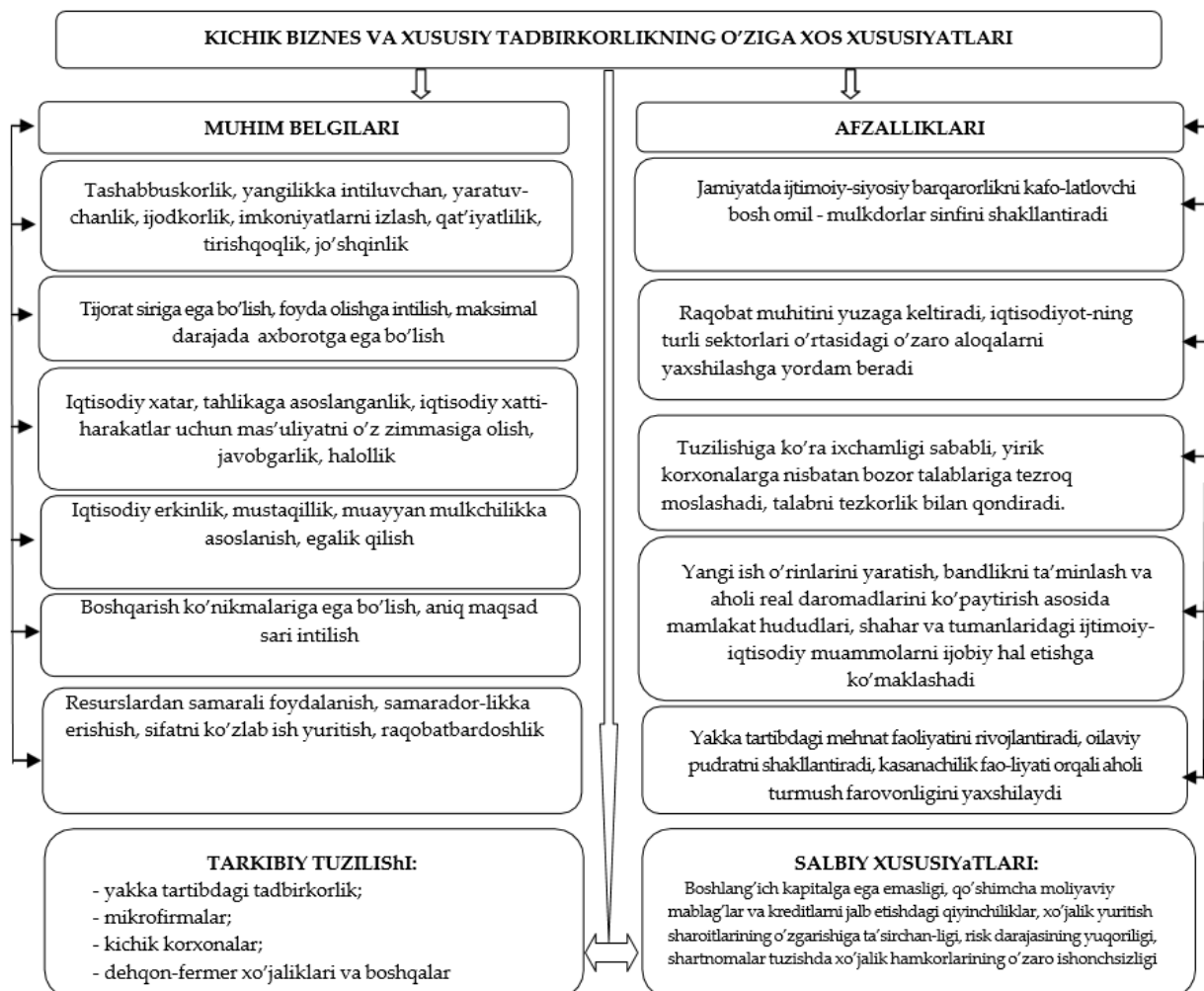
kamchiliklar saqlanib qoldi. Shuning uchun kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalari faqat shaklning o'zgarishiga asoslanganligi uchun ham bozor sharoitiga moslashgunga qadar samarasiz faoliyat ko'rsatdi.

Kichik biznesning muhim belgilaridan biri o'z ishiga, mulkiga bevosita egalik qilishda namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, uning o'ziga xos

xususiyatlarini alohida ajratib, quyidagi 1-rasm orqali tasvirlash mumkin.

1-jadval.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning muhim belgilari va afzalliklari sabab, soha taraqqiyotiga XIX asrning 60-yillarida e'tibor berilib, bu davrda qo'l mehnatining yuqori bo'lishi bilan birga yakka tartibdagi tadbirkorlik alohida o'rin tutgan. Mayda hunarmandchilik hamda savdogarlik rivojlangan. Biroq, erkin tadbirkorlik bilan shug'ullanishga yo'l qo'yilmagan.

O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan dastlabki kunlaridan

boshlab, jamiyatda tadbirkorlik ruhini qaror toptirib, shu asosda odamlarda mulkdorlik tuyg'usini uyg'otishga jiddiy e'tibor qaratildi.

Mamlakatimizda tadbirkorlik subyektlari erkin faoliyat yuritishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, xususan, byurokratik to'siqlarni olib tashlash, yuqori likvidli mahsulotlar, xom ashyo va materiallarni ochiq birja savdolarida sotishni tashkil etish, yangi tuzilayotgan tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatga

olishni osonlashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Tadbirkorlar tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sertifikatlashga doir qarorlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlarga keng imkoniyatlar ochib berdi.

Kichik biznesning ravnaq topishini rag'batlantirish va tadbirkorlarning haququqlarini himoya qilish yo'lida davlat boshqaruv organlari bilan bir qatorda nodavlat va xalqaro tashkilotlar ham faoliyat olib bormoqda. Ular kichik korxonalar va yakka tadbirkorlarga amaliy yordam berish, jamiyatda tadbirkorlik harakatini kengaytirish hamda rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga munosib hissa qo'shishmoqda.

Tadbirkor va ishbilarmonlarning bunyodkorlik harakatlari mamlakatimizda bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'lida olib borilayotgan islohotlarning ajralmas qismi sifatida o'zining ijobiy samarasini bera boshladi. Eng asosiysi – so'nggi yillarda iqtisodiy o'sish sur'atlari barqaror tus oldi. Erkin iqtisodiyotning sinalgan tamoyillariga izchil amal qilinishi natijasida tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyati oshdi. Pirovardida, kichik biznesning shakllari kengayib, aholining mulkka egalik tuyg'usi uyg'ona boshladi. Bu hol kichik va o'rta mulkdorlar sinfining shakllanishiga keng yo'l ochib bermoqda.

Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari, ularning faoliyati haqida gapirganda, ushbu subyektlar faoliyat olib borayotgan muhit – iqtisodiy, ijtimoiy va qonuniy tizim muhim ahamiyatga ega. Ya'ni, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari uchun ma'lum iqtisodiy zona mamlakat misolida olinadigan bo'lsa, shu mamlakatda ushbu faoliyat bilan

shug'ullanishning qonuniy asoslari qay darajada yo'lga qo'yilgan va u amaliyotda qanday ishlamoqda; mamlakatda kichik biznes va tadbirkorlik bilan shug'ullanish uchun iqtisodiy imkoniyatlar mavjudmi, ushbu faoliyat turlari bilan shug'ullanishning ijtimoiy jihatlari o'zida nimalarni mujassam etadi, degan savollar tug'ilishi tabiiy. Shunday ekan, yuqoridagi faktorlarni o'z ichiga oluvchi O'zbekistondagi kichik biznes va tadbirkorlik muhitini o'rganish va uning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish ushbu sohani yanada chuqurroq o'rganish imkoniyatini yaratadi.

Respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan kichik biznes subyektlari ish tajribasi, ularning yirik korxonalarga nisbatan bir qator afzalliklarga ega ekanligini ko'rsatdi. Jahon tajribasi tasdiqlashicha, kichik biznes subyektlari sektorini rivojlantirish turli tovar bozorlarida haqiqiy raqobat muhitini shakllantirish, katta shaharlarda va ayniqsa qishloq joylarida mehnat resurslaridan hamda mahalliy xom ashyo resurslaridan oqilona foydalanishga imkon yaratadi.

Kichik biznes subyektlarini tashkil etish zarurligi quyidagi holatlar bilan ifodalanadi:

– bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan mamlakatda xususiylashtiriladigan, sinayotgan korxona va tashkilotlarda ishsizlar paydo bo'la boshlaydi. Kichik biznes subyektlarini ta'sis etish natijada kishilarga yangi mulk va ish o'rnini yaratishga imkon beradi;

– kichik biznes subyektlarining paydo bo'lishi yirik biznes monopolizmini tugatishga imkon beradi, iste'mol bozorini shakllantiradi, erkin raqobat muhitini yaratadi, infratuzilma ob'ektlarini rivojlantirishni tezlashtiradi;

– bu subyektlar iqtisodiyotning innovatsion majmuasi asosi bo'ladi. Juda tor yo'nalishdagi korxonalar yangiliklarni joriy qilish, sotish, iste'molchilarga etkazish bilan shug'ullanishadi;

– qo'shma korxonalar orqali jalb qilinuvchi xorijiy investitsiyalar asosan kichik biznesga yo'naltiriladi.

Iqtisodiy nuqtai nazardan kichik biznes mahalliy bozorga tovar va xizmatlarning ayrim turlarini ayirboshlash uchun taklif etish orqali daromad topish faoliyati bilan shug'ullanuvchi qatlamini ifodalaydi. Kichik biznesning o'ziga xos xususiyatlar mavjud bo'lib bozordagi tez moslasha borish, sifatli mahsulot ishlab chiqarish qobiliyati; nisbatan kisha muddatlarda aholi ehtiyoji uchun zarur bo'lgan tovar va xizmatlarga bo'lgan talabni kondira olishi; dastlabki sarmoya hajmining nisbatan kamligi; tez orada yangi ishchi o'rinlari barpo etish va bandlik muammosini hal etishga ko'maklashish imkoniyati; biznes egasining tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdagi bevosita ishtiroki va boshqalar.

Kichik biznesning iqtisodiy jihatlari hamda manfaatli xususiyatlari quyidagicha yoritiladi:

– kichik biznes – aholining talay qismi uchun mehnatini qo'llaydigan jabha va daromad manbai, etarli malaka va tajriba bo'lmagan, egiluvchan jadvali ish kunini istagan aksariyat mehnat resurslarini mashg'ul etuvchi mehnat bozorining eng moslashuvchan qismi. Ayollar, ilk bor ish qidirayotgan yoshlar, ma'lumoti va mehnat tajribasi yuqori darajada bo'lmagan shaxslar ko'pincha faqat shu erdan ish topishlari mumkin. Bu jabhada mashg'ul kishilarning aksariyat qismi uchungina emas, balki ularning oila a'zolari uchun ham asosiy daromad manbai bo'lishi kichik biznes milliy

farovonlikning o'sishi uchun muhim omilga aylanganidan dalolat beradi;

– kichik tadbirkorlik aholi orasida ish yuritish va tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish, uning bozor munosabatlariga moslashganlik darajasini oshirishda potentsial samarali vositadir. U fuqarolarga nafakat o'z ishchi kuchi, balki o'z mulki, jumladan, ishlab chiqarishga mo'ljallangan mulk egasi bo'lishiga imkon yaratib, o'rta sinf-jamiyatning progressiv taraqqiyotini ta'minlashga qodir, demokratiya va ijtimoiy barqarorlikdan manfaatdor ijtimoiy qatlamning shakllanishi uchun asos yaratadi;

– kichik biznes butun iqtisodiyotning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. U iste'mol talabining o'zgarishlariga hammadan tez moslashadi, iqtisodiy vaziyatning tebranishlariga muvofiq tarzda o'z faoliyati ixtisosini tez va nisbatan asoratsiz o'zgartira oladi;

– kichik biznes iqtisodiyotning hududiy tuzilmasini yaxshilaydi. Alohida shaxs uchun esa kichik biznes bilan shug'ullanish band bo'lish va daromad olishga, ishi va shaxsiy hayotini yaxlitroq birlashtirishga, o'z kobiliyati va iste'dodini namoyon qilishga imkon yaratadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish amalga oshirayotgan islohotlarimizning asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Chunki birinchidan, kichik biznes rivojlangan jahon iqtisodiyotining tarkibini tashkil etuvchi muhim tarmoq bo'lib hisoblanadi. Uning faoliyati nafaqat kichik biznesning, balki butun mamlakat iqtisodiyotining muvaffaqiyatli rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Bundan tashqari ichki bozorning iste'mol tovarlari bilan to'ldirilishi va aholiga turli xizmatlar

ko'rsatilishi, eksport salohiyatining o'sishi, aholining ish bilan ta'minlash va uning real daromadlarini ko'paytirish masalalarining echimi ham ana shu tarmoqning nechog'lik barqaror rivojlanishiga bog'liq.

Ikkinchidan, iqtisodiyotning globallashuvi jarayonida jahon bozorida raqobat yanada kuchayadi. Bunday sharoitda aynan kichik biznes yirik ishlab chiqaruvchilarga nisbatan kapital mablag' sarfini ham talab qilishi, ixchamligi bilan bir qatorda, zarur tamoyillarga, bozor kon'yukturasining o'zgaruvchan talablariga hamda vaqti-vaqti bilan bo'lib turadigan iqtisodiy inqirozlarga tezroq moslasha olish, ishlab chiqarish quvvatlarini jadal modernizatsiya qilish imkoniyatiga ega.

Dunyo bozorida iste'mol mollari kon'yukturasi hozirgi zamon sharoitida o'rtacha har 9 oyda o'zgarib turadi. Agar shuni hisobga olsak kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati mamlakat iqtisodiyotining izchil rivojlanishida nechog'lik muhim ahamiyatga ega ekani yaqqol ko'rinadi.

Yirik korxonalarni butlovchi qismlar, materiallar yetkazib beradigan tarmoqlarni barpo etish rag'batlantirildi. Bu esa sanoatda import o'rnini bosadigan mahsulotlar ishlab chiqarish muammosini hal etish imkonini beradi hamda tashqi bozorga tovarlar va texnologiyalarni eksport qilish hajmining o'sishiga olib keladi. Amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining mamlakatimizda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar va ko'rsatilayotgan xizmatlar umumiy hajmidagi ulushi barqaror ravishda o'sib borishini ta'minlamoqda. Bu esa barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mamlakatimizda olib borilayotgan

islohotlar, modernizatsiya qilish jarayonlari va mulkiy munosabatlarning takomillashuvi natijasida yildan-yilga kichik biznes subyektlari soni ortib bormoqda.

Shu bilan birga, jahon bozorida raqobat keskinlashib borayotgan bir paytda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka yangi imkoniyat, imtiyoz va preferentsiyalar yaratib berish va uning rivojini yangi bosqichga olib chiqish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Xulosa. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning mamlakatimiz taraqqiyotida, xalqimizning hayot darajasini munosib bosqichga ko'tarishda, bozor munosabatlariga asoslangan erkin iqtisodiyot mexanizmlarini takomillashtirish, zamonaviy demokratik davlat qurishda hal qiluvchi o'rin va ta'sirga ega bo'lib bormoqda.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu sektor iqtisodiyotning turli tarmoqlarida moslashuvchanlikni ta'minlab, bozor talablariga tezkor javob berish imkonini yaratadi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari aholi bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular yangi ish o'rinlarini yaratish orqali ishsizlik darajasini kamaytiradi va aholining daromad manbalarini kengaytiradi. Ayniqsa, ushbu sektorning hududlarda rivojlanishi iqtisodiy faollikni oshirib, mintaqalar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni qisqartirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotda raqobat

muhitini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqobatning kuchayishi esa mahsulot va xizmatlar sifatining oshishiga, narxlarning barqarorlashuviga hamda innovatsion faoliyatning rivojlanishiga olib keladi. Bu esa o'z navbatida, iqtisodiy samaradorlikning ortishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash, aholi farovonligini oshirish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, ushbu sohani qo'llab-quvvatlash, rivojlantirish va institutsional muhitni takomillashtirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Bundan tashqari, kichik biznes subyektlari innovatsiyalarni joriy etishda

nisbatan moslashuvchan bo'lib, yangi texnologiyalar va biznes modellarni tez o'zlashtirish imkoniyatiga ega. Ular xizmatlar sohasini kengaytirish, yangi mahsulot turlarini yaratish va ichki hamda tashqi bozorlarda faoliyat yuritish orqali iqtisodiy o'sishga sezilarli hissa qo'shadi. Shu maqsadda, huquqiy-normativ qarorlarni yanada takomillashtirish, qulay ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash, pirovardida sohaning investitsion jozibadorligini oshirish, tadbirkorlik subyektlariga xizmat qiluvchi infratuzilmalar, xususan, kommunal sohaga innovatsion yutuqlarni tadbqiq etish, soliq siyosatini yanada takomillashtirish, banklardan kredit olishda kreditning garov asosida ta'minlanishiga yordam beruvchi tashkilotlarni tashkil etish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rasulov M. Bozor iqtisodiyoti asoslari. Darslik. – T.: O'zbekiston, 1999. – B. 217.
2. Beknozov N. Iqtisodiyot nazariyasi: Darslik. – T.: TDYuI, 2006. – B. 230.
3. Основы бизнеса /Под. ред. Ю.Б.Рубина. Учебник. 6-е изд. - М.: Маркет ДС Корпорейшн, 2005. – С. 47.
4. Акимов О.Ю. Малый и средний бизнес: эволюция понятий, рыночная среда, проблема развития. – М.: Финансы и статистика, 2004. – С. 24.
5. Основы бизнеса /Под.ред. Ю.Б.Рубина. Учебник. 6-е изд. - М.: ООО Маркет ДС Корпорейшн, 2005. – С. 47.
6. Бусигын А. В. Основной курс: Учебник для вузов. -М.: ИНФРА-М, 1997. - С. 17.
7. Сирополис Николас К. Управление малым бизнесом. Руководство для предпринимателей: Пер. с англ. - М.: Дело, 1997. - С. 50-60.
8. Лапуста М.Г., Старостин Ю.Л. Малое предпринимательство. - М.: ИНФРА-М, 1997. - С. 5.
9. O'lmasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi: Darslik. - T.: Sharq, 2006. - B. 142.
10. Макконелл К.Р., Брюс Л. Экономикс. Т-1. – М.: «Дело», 1992. – С. 38.

GLOBAL TURIZM IQTISODIYOTI VA MADANIY MEROSNING MAMLAKATLAR DAROMADLARIGA TA'SIRI: TAHLIL VA O'ZBEKISTON UCHUN ISTIQBOLLI TAKLIFLAR

O.A.Rustamov

“Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti, Samarqand, O‘zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Rustamov Otabek Akbarovich

“Ipak yo‘li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti marketing va qabul bo‘limi boshlig‘i

Email: otabekrustamov934@gmail.com

Tel: +998 90 287 22 87

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher’s Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada 2024-yil holatiga ko‘ra jahon turizm bozorining iqtisodiy tahlili keltirilgan bo‘lib, turizmdan eng ko‘p daromad olayotgan Top-10 davlatlar reytingi va ularning muvaffaqiyat omillari yoritilgan. Tadqiqotda madaniy meros obyektlarining sayyohlar oqimini jalb qilishdagi o‘rni va dunyoning eng boy madaniyatga ega mamlakatlari reytingi tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada xalqaro tajriba asosida O‘zbekiston turizm salohiyatini oshirish, xususan, "aqli turizm", "raqamli rekonstruksiya" va "immersion turizm" kabi innovatsion loyihalarni joriy etish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: global turizm, iqtisodiy daromad, madaniy meros, reyting, O‘zbekiston turizmi, innovatsion loyihalar, raqamli turizm.

ВЛИЯНИЕ МИРОВОЙ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИКИ И КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ НА ДОХОДЫ СТРАН: АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ ДЛЯ УЗБЕКИСТАНА.

Аннотация: В данной статье представлен экономический анализ мирового рынка туризма по состоянию на 2024 год, освещен рейтинг Топ-10 стран с наибольшим доходом от туризма и факторы их успеха. В исследовании анализируется роль объектов культурного наследия в привлечении туристических потоков и рейтинг стран с богатейшей культурой в мире. Также в статье на основе международного опыта выдвинуты научно-практические предложения по повышению туристического потенциала Узбекистана, в частности, внедрение таких инновационных проектов, как «умный туризм», «цифровая реконструкция» и «иммерсивный туризм».

Ключевые слова: глобальный туризм, экономический доход, культурное наследие, рейтинг, туризм Узбекистана, инновационные проекты, цифровой туризм.

THE IMPACT OF THE GLOBAL TOURISM ECONOMY AND CULTURAL HERITAGE ON COUNTRIES' INCOME: ANALYSIS AND PROMISING PROPOSALS FOR UZBEKISTAN

Abstract: This article presents an economic analysis of the global tourism market as of 2024, highlighting the ranking of the Top 10 countries with the highest tourism revenues and the factors behind their success. The study analyzes the role of cultural heritage sites in attracting tourist flows and the ranking of countries with the world's richest cultures. Furthermore, based on international experience, the article proposes scientific and practical recommendations for enhancing Uzbekistan's tourism potential, specifically through the implementation of innovative projects such as "smart tourism," "digital reconstruction," and "immersion tourism".

Keywords: global tourism, economic revenue, cultural heritage, ranking, tourism in Uzbekistan, innovative projects, digital tourism.

Kirish.

Turizm ko'plab davlatlar uchun ish o'rinlari yaratish, infratuzilmani rivojlantirish va global aloqalarni o'rnatish imkonini beruvchi muhim iqtisodiy drayver (o'stiruvchi omil) hisoblanadi. Shu munosabat bilan, Visual

Capitalist sayti mehmonxonalarda tunash va aviachiptalardan tortib, diqqatga sazovor joylar va xizmat ko'rsatishgacha bo'lgan barcha yo'nalishlarni qamrab olgan holda, turizm sohasi eng rivojlangan top-10 ta davlatni taqdim etadi.

1-jadval.

2024-yildagi turizmdan eng ko'p daromad kelgan dunyoning Top-10 davlatlar ro'yxati.

O'rin	Davlat	Daromad (\$ mlrd)	Iqtisodiy ahamiyati
1	AQSH	215.0	Eng yirik aviatsiya va mehmonxona tarmog'iga ega.
2	Ispaniya	106.5	Yevropada yozgi va madaniy turizm bo'yicha yetakchi.
3	Buyuk Britaniya	82.5	London global moliya va turistik markaz sifatida.
4	Fransiya	77.0	Dunyodagi eng ko'p sayyoh tashrif buyuradigan davlat.
5	Italiya	58.7	Tarixiy meros va brend xizmatlarining yuqori narxi.
6	BAA	57.0	Dubay — hashamatli turizm va tranzit markazi.
7	Turkiya	56.3	Arzon va sifatli "all-inclusive" xizmatlarining o'sishi.
8	Yaponiya	54.7	Yen kursining pasayishi va texnologik turizm oqimi.
9	Avstraliya	52.0	Uzoq masofali va yuqori xarajatli (premium) turizm.
10	Kanada	49.9	Tabiat va ekoturizmga yo'naltirilgan barqaror daromad.

2024-yil xalqaro turizmdan tushgan daromad (international tourist receipts) bo'yicha asosiy statistika quyidagicha keltirilgan:

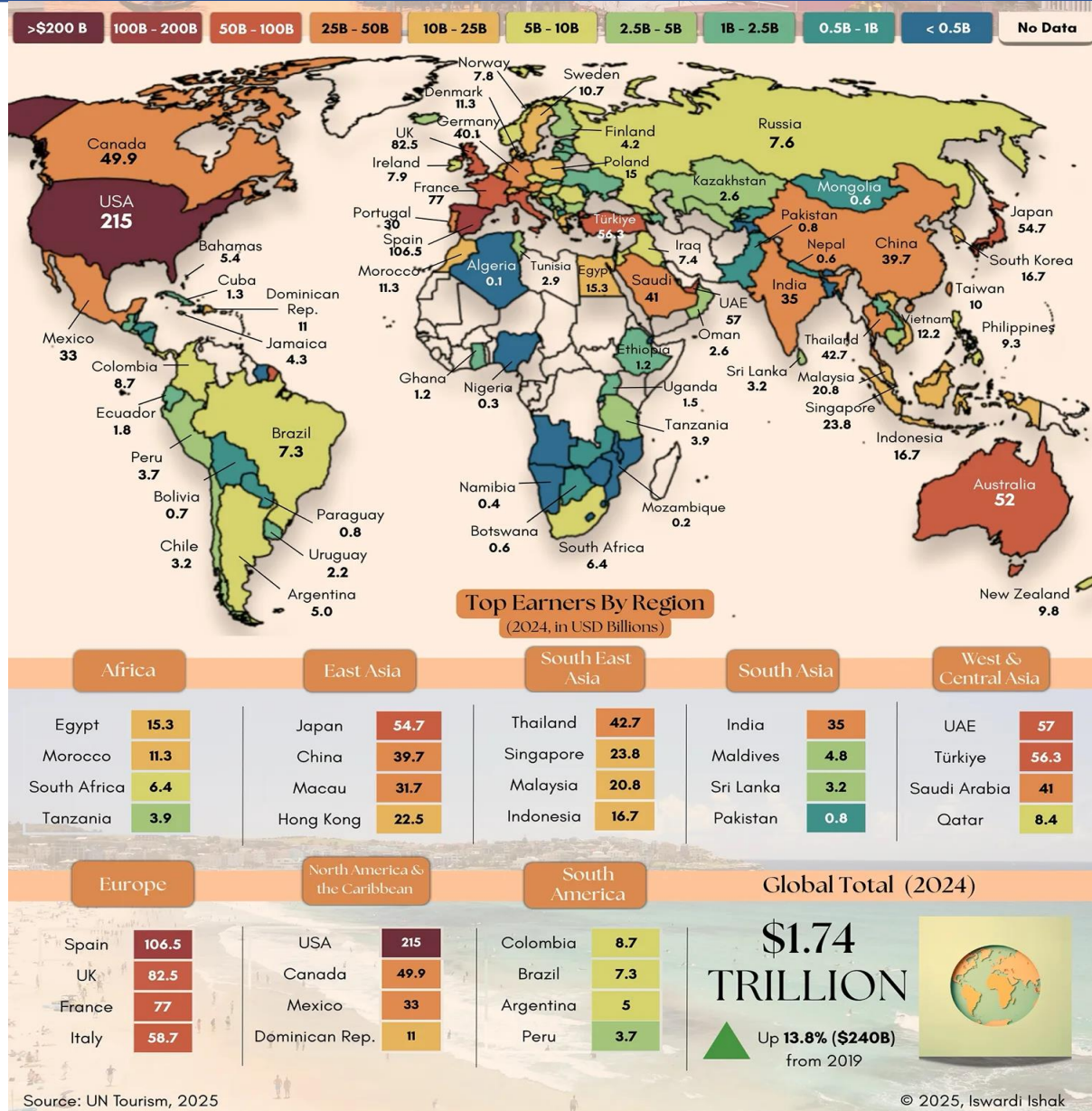
Dunyo bo'yicha jami xalqaro turizmdan tushgan daromad: 1,74 trillion dollar (bu 2019-yildagi pandemiyagacha bo'lgan darajadan 14% yuqori).

Eng ko'p daromad olgan davlatlar (xalqaro sayyohlar xarajatlari bo'yicha, 2024-yil, milliard dollarlarda):

1. AQSh — 215 milliard dollar
2. Ispaniya — 106,5 milliard dollar
3. Buyuk Britaniya — 82,5 milliard dollar
4. Fransiya — 77 milliard dollar
5. Italiya — 58,7 milliard dollar
6. Yaponiya — 54,7 milliard dollar
7. Tailand — 42,7 milliard dollar (Osiyo bo'yicha yuqori o'rinlarda)
8. Xitoy — 39,7 milliard dollar.

Ushbu ro'yxatning yuqori qismi Yevropa davlatlari dominantlik qilmoqda, AQSh esa katta farq bilan yetakchilik qilmoqda. Visual Capitalist infografikasida turizmning umumiy iqtisodiy hissasi (domestic + international, WTTC ma'lumotlari bo'yicha) ko'rsatilgan bo'lib, unda AQSh — 2,36 trillion dollar, Xitoy — 1,3 trillion dollar bilan yetakchilik qiladi.

Har yili sayyohlarning yangi yo'nalishlarni kashf etishi hamda avvalgi sevimli manzillariga qayta tashrif buyurishi natijasida global turizm iqtisodiyoti trillionlab dollar daromad keltiradi. UNWTO ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda xalqaro turizm tushumlari jami 1,74 trillion dollarni tashkil etdi, bu esa pandemiyadan oldingi 2019-yil ko'rsatkichlariga nisbatan 14 foizga ko'pdir.

1-rasm. Turizmdan eng ko‘p daromad ko‘rayotgan davlatlar xaritasi.

Vizual ma’lumotlar muallifi Isvardi Ishak mazkur xarajatlardan eng ko‘p foyda ko‘radigan mamlakatlar xaritasini tuzib, xorijiy tashrif buyuruvchilardan qaysi iqtisodiyotlar eng katta daromad olishini aks ettirdi.

Kutilganidek, AQSH xalqaro tashrif buyuruvchilardan 215 milliard dollar daromad olgan holda, katta farq bilan yetakchilik qilmoqda. Yevropa davlatlari yuqori reytinglarda ustunlik qilmoqda; xususan, Ispaniya (106,5 mlrd. \$), Buyuk Britaniya (82,5 mlrd. \$), Fransiya (77 mlrd. \$) va Italiya (58,7

mlrd. \$) turizmdan eng ko‘p daromad oluvchi mamlakatlar hisoblanadi. Osiyoda esa Yaponiya (54,7 mlrd. \$), Xitoy (39,7 mlrd. \$) va Tailand (42,7 mlrd. \$) eng yirik tushumga ega davlatlar qatoridan joy oldi.

Nima uchun ba’zi mamlakatlar boshqalarga qaraganda ko‘proq daromad ko‘radi? Turizm tushumlari bir qancha omillarga bog‘liq: bu nafaqat tashrif buyuruvchilar soni, balki har bir sayyohning qancha mablag‘ sarflashi bilan ham belgilanadi.

Xalqaro tuzim bo'yicha tushumlar

T/r	Mamlakat/hudud	Xalqaro turistik tushumlar (2024, milliard AQSh dollari)
1	Amerika Qo'shma Shtatlari	215.0
2	Ispaniya	106.5
3	Buyuk Britaniya	82.5
4	Fransiya	77.0
5	Italiya	58.7
6	BAA	57.0
7	Turkiya	56.3
8	Yaponiya	54.7
9	O'zbekiston	3.2

Masalan, AQSHda sayyohlar oqimining ko'pligi har bir sayyohning yuqori o'rtacha xarajatlari bilan uyg'unlashgan. Shu bilan birga, Maldiv orollari yoki Yamayka kabi mamlakatlarda tushumlarning mutlaq hajmi kichikroq bo'lishi mumkin, biroq ularning iqtisodiyoti YaIMdagi ulush nuqtayi nazaridan turizmga ancha yuqori darajada bog'liqdir.

Yevropada boy madaniy meros, yuqori tezlikdagi transport tizimi va yirik bozorlarga yaqinlik davlatlarga sezilarli darajada turistik daromad to'plash imkonini beradi. Hozirda hatto Fransiyadan ham o'zib ketgan Ispaniya o'zining jahon darajasidagi plyajlari va arxipelaglaridan tortib, tarixiy shaharlari, gastronomiyasi va madaniy merosigacha bo'lgan g'oyat keng ko'lamli turistik xizmatlarni taklif etmoqda. Bunday xilma-xillik yil davomida turli bozorlardan sayyohlarni jalb qilishga xizmat qiladi. Natijada, 2024-yilda ushbu mamlakat Yevropa Ittifoqidagi eng ko'p tashrif buyuriladigan davlatga aylandi.

Mojaro zonalaridagi turizm: Ukraina misoli Ma'lumotlar to'plamidagi eng hayratlanarli raqamlardan biri — Ukrainaning xalqaro turizmdan olgan 1

milliard dollar miqdoridagi tushumidir. Davom etayotgan urushga qaramay, mamlakatning ayrim hududlari, ayniqsa g'arbiy qismi nisbatan barqaror bo'lib qolmoqda hamda gumanitar, ishbilarmonlik va diaspora bilan bog'liq safarlar uchun ochiqdir. Oilasini ko'rish uchun qaytayotgan ukrainaliklar va xalqaro ko'ngillilar hatto favqulodda sharoitlarda ham turizmga xos bo'lgan iste'mol xarajatlariga o'z hissalarini qo'shmoqdalar.

Turizm sohasini rivojlantirishda madaniy meros obyektlari juda ahamiyatli bo'lib, turizm sohasini rivojlantirishda dunyodagi reytingi yuqori mamlakatlarni tahlil qilib olish mumkin.

Ushbu rasmda Madaniyat va madaniy meros obyektlari eng yaxshi deb topilgan 40 ta mamlakatlar keltirilgan.

Mamlakat madaniyati va merosining boyligi ko'pincha uni tashrif buyuruvchilar uchun unutilmas, mahalliy aholi uchun esa qadrli qiladigan asosiy omildir. Qadimgi obidalaridan tortib, milliy oshxona, musiqa va an'analargacha — madaniyat milliy o'zlikni va global miqyosdagi nufuzni belgilashga xizmat qiladi. Ushbu reyting butun dunyo bo'ylab odamlar eng yaxshi madaniyat va

merosga ega deb hisoblaydigan 40 ta davlatni aks ettiradi.

Mazkur infografika U.S. News & World Report tomonidan o'tkazilgan global so'rovnoma asoslangan bo'lib, unda 17 000 nafar respondent mamlakatlarni beshta asosiy mezon bo'yicha baholagan: madaniy ochiqlik

(foydalanish imkoniyati), tarixiy ahamiyat, milliy oshxona, madaniy diqqatga sazovor joylar va geografik jozibadorlik.

Madaniyat va madaniy meros obyektlari eng yaxshi deb topilgan 40 ta mamlakatlar.

3-jadval.

Madaniyat va madaniy meros obyektlari eng yaxshi deb topilgan 40 ta mamlakatlar

Heritage Rank	Country	Heritage Rank	Country
1	GR Greece (Gretsiya)	21	ID Indonesia (Indoneziya)
2	IT Italy (Italiya)	22	NZ New Zealand (Yangi Zenladiya)
3	ES Spain (Ispaniya)	23	DE Germany (Germaniya)
4	FR France (Fransiya)	24	VN Vietnam (Vietnam)
5	TR Turkey (Turkiya)	25	PE Peru (Peru)
6	MX Mexico (Meksika)	26	ZA South Africa (Janubiy Afrika)
7	EG Egypt (Misr)	27	NL Netherlands (Gollandiya)
8	TH Thailand (Tailand)	28	MY Malaysia (Malayziya)
9	PT Portugal (Portugaliya)	29	CH Switzerland (Shetsariya)
10	IN India (Hindiston)	30	CA Canada (Kanada)
11	JP Japan (Yaponiya)	31	NO Norway (Norvegiya)
12	BR Brazil (Braziliya)	32	KR South Korea (Janubiy Koreya)
13	CN China (Xitoy)	33	BE Belgium (Belgiya)
14	MA Morocco (Marokash)	34	SG Singapore (Singapur)
15	GB UK (Buyuk Britaniya)	35	CL Chile (Chili)
16	IE Ireland (Irlandiya)	36	PH Philippines (Filippin)
17	AR Argentina (Argentina)	37	SA Saudi Arabia (Saudi Arabistoni)
18	AT Austria (Avstriya)	38	HU Hungary (Vengriya)
19	US U.S.(AQSH)	39	RU Russia (Rossiya)
20	AU Australia (Avstraliya)	40	HR Croatia (Xorvatiya)

Shu o'rinda ro'yxatning eng yuqorisida keltirilgan Gretsiya davlatiga e'tibor qarat

adigan bo'lsak, G'arb falsafasi va Gretsiyaning ta'siri beqiyosdir. Olimpiada o'yinlarining vatani sifatida Respondentlar, shuningdek,

mamlakatning oshxonasi, O'rta yer dengizi manzaralari va tarixiy obidalarining ochiqqligini yuqori baholaganlar. Darhaqiqat, so'nggi og'ir o'n yillikda Gretsiya turizm sektori muvaffaqiyatli natijalarni ko'rsatdi, biroq yozgi tig'iz mavsumda doimiy ravishda xodimlar yetishmovchiligi kuzatilmoqda.

Madaniy meros obyektlari Yevropa madaniyat yo'nalishida yetakchilik qilmoqda, sababi Yevropa mamlakatlari kuchli o'ntalikdan yettita o'rinni egallagan bo'lib, Gretsiyadan keyingi o'rinlarda Italiya, Ispaniya va Fransiya bormoqda. Ushbu davlatlar YUNESKOning Butunjahon merosi obyektlari, san'at va oshxonaga boydir. Ularning imperiyalar, din va san'at bilan bog'liq uzoq tarixi butun dunyodagi mamlakatlarda o'chmas iz qoldirgan va o'z navbatida mahalliy madaniyatlarga ta'sir ko'rsatgan.

Jumladan, Osiyoning o'sib borayotgan madaniy nufuzi Tailand, Hindiston va Yaponiya kuchli 15 talikdan joy olib, Osiyoning ortib borayotgan madaniy ta'sirini namoyish etdi. Tailand o'zining noyob an'analari va taomlari bilan e'tirof etilgan bo'lsa, Hindistonning ulkan ma'naviy va me'moriy merosi uning reytingini ko'targan. Yaponiya barcha toifalar bo'yicha yuqori natijalarni qayd etdi va umumiy "Eng yaxshi davlatlar" ro'yxatida ham ikkinchi o'rinni egalladi.

Haqiqatdan ham qaysidir davlat "Eng yaxshi madaniyat"ga egami? U.S. News o'zining "Eng yaxshi davlatlar" reytingini 10 ta tematik guruhga ajratilgan 73 ta atribut asosida ishlab chiqadi (masalan: Meros, Hayot sifati, Qudrat va Tadbirkorlik). "Meros" (Heritage) kichik guruhi uchun yuqorida qayd etilgan, teng vaznga ega bo'lgan beshta atributdan foydalanilganini ko'rish mumkin.

1-rasm. Teng vaznga ega bo'lgan beshta atribut.

Ushbu ma'lumotlar, so'rovnoma natijasida aniqlanadi. So'rovnoma butun dunyo bo'ylab taxminan 17 000

respondent, jumladan, biznes yetakchilari, ma'lumotli elita va oddiy fuqarolar o'rtasida o'tkazilgan. Har bir

ishtirokchiga tasodifiy tanlangan davlatlar ro'yxati (YaIM, turizm va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar bo'yicha belgilangan chegaraga mos kelishi shart) ko'rsatiladi va ushbu davlatlarni yuqoridagi beshta atribut bilan qanchalik bog'lashlari so'raladi. Ushbu atributlar tadqiqotchilar tomonidan toifalarga ajratiladi va yakuniy reytingni aniqlash uchun ballar 0 dan 100 gacha bo'lgan shkalada normallashtiriladi.

O'zbekistonda ham turizm sohasini yuqori reytinglarda bo'lishi uchun quyidagi takliflarni berish mumkin.

1. "Tirik Tarix" loyihasi - Raqamli Rekonstruksiya Portalini ishga tushirish (Faqatgina mavjud devorlarni ko'rsatish emas, balki AR (Kengaytirilgan borliq) texnologiyasi orqali sayyoh o'z smartfonini xarobaga qaratganda, binoning XIV asrdagi asl qiyofasini, u yerdagi bozor rastalari va odamlarning harakatini ko'rishi mumkin bo'lgan dasturni yo'lga qo'yish).

2. Madaniy Meros Obyektlarining "Eko-Pasporti"ni yaratish. (Har bir tarixiy obidaga uning ekologik chidamliligi va antropogen yuklamasini (bir kunda necha kishi kira olishi) hisoblaydigan dinamik tizim yaratish. Bu obyektni yemirilishdan saqlashning ilmiy asosi bo'ladi).

3. Gamifikatsiya: "Buyuk Ipak Yo'li" Mobil O'yini platformasini yaratish. Sayyohlar O'zbekiston bo'ylab sayohat qilar ekan, har bir obidada maxsus kvestlarni bajarib, "virtual tangalar" yig'ishadi. Bu tangalarni real hayotda milliy suvenirlar yoki mehmonxona chегirmalariga almashtirish imkonini yaratish.

4. "Night at the Museum"-Tungi Muzey Ekskursiyasi loyihasi. Xorijiy tajribada bor, lekin bizda hali ommalashmagan. Tarixiy madrasa va saroylarda faqat tunda, maxsus

yoritgichlar va milliy musiqiy fon jo'rligida "meditativ" ekskursiyalar tashkil etish.

5. UNESCO Obyektlari uchun "Soya Turizmi" (Shadow Tourism) loyihasi, ya'ni faqat mashhur Registon yoki Ichan-qal'ani emas, balki ularning atrofidagi kam o'rganilgan, lekin tarixiy ahamiyatga ega mahallalar va kichik obidalar (masalan, qadimiy hammomlar, ziyoratgohlar)ni o'z ichiga olgan "*shahar ichidagi noma'lum shahar*" yo'nalishlarini ishlab chiqish.

6. "Hunarmand bilan bir kun"-Immersion Turizm loyihasi, ya'ni sayyoh shunchaki kulolni tomosha qilmaydi, balki 3-5 kun davomida o'sha ustaning uyida yashab, loydan buyum yasash sirlarini ilmiy-amaliy o'rganadi va yakunda o'ziga "*Shogirdlik sertifikat*" beriladi.

7. Madaniy Meros va Sensor Marketing loyihasi. Obidalarda faqat vizual emas, balki hid (masalan, qadimiy ziravorlar hidi) va tovush (bozor shovqini, karvon qo'ng'irog'i) orqali o'sha davr muhitini qayta tiklash. Bu sayyohning xotirasida obyektni muhrlab qo'yadi.

8. "Aqlli Chipta" (Unified Heritage Pass) loyihasi. Butun respublika bo'ylab barcha muzey va obidalarga o'tadigan, jamoat transporti va gid xizmatini o'z ichiga olgan yagona blokcheyn-chipta tizimini joriy etish. Bu korrupsiyani yo'qotadi va aniq statistikani shakllantiradi.

9. Arxeologik Volontyorlik Markazlari faoliyati yo'lga qo'yish. Sayyohlarga haqiqiy arxeologik qazishmalarda mutaxassis nazorati ostida ishtirok etish imkonini berish. Bu "ilmiy turizm"ning bir turi bo'lib, xorijiy talabalar va tadqiqotchilarni jalb qilishda katta drayver bo'ladi.

10. "Meros Gastronomiyasi" lohiyasi. Faqat umumiy palov emas, balki har bir tarixiy obyekt davriga oid unutilgan taomlarni (masalan, Amir Temur davri harbiy taomlari) ilmiy tiklash va o'sha obida atrofida faqat o'sha davr menyusini taqdim etish.

Xulosa

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2024-yilda global turizm sohasi pandemiyadan keyingi davrda sezilarli o'sishni namoyish etib, jami daromad 1,74 trillion dollarga yetdi. Tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelsak, O'zbekistonning turistik salohiyatini xalqaro turistik tushumlar bo'yicha (3,2 mlrd dollar) o'sish dinamikasiga ega bo'lsa-da, mavjud resurslardan foydalanish darajasi hali ham pastligicha qolmoqda. Shu sabab, O'zbekistonning jahon turizm bozoridagi o'rnini mustahkamlash uchun

faqatgina tarixiy obidalarni namoyish etish bilan cheklanib qolmasdan, sohaga innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish zarur. Xususan, "Tirik tarix" (AR texnologiyasi), "Eko-pasport" tizimi va "Gamifikatsiya" usullari orqali sayyohlarning obidalarda qolish vaqtini va sarf-xarajatlarini oshirish mumkin. Shu bilan birga, "Hunarmand bilan bir kun" kabi immersion loyihalar sayyohlarga nafaqat vizual, balki amaliy tajriba ulashish orqali mamlakatning turistik brendini xalqaro miqyosda yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, eng avvalo raqamli iqtisodiyot sharoitida madaniy merosni zamonaviy marketing va texnologik yechimlar bilan uyg'unlashtirish O'zbekiston turizmining barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlovchi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. BMT Turizm tashkiloti (UN Tourism) hisoboti. "World Tourism Barometer and Statistical Annex", 2024.
2. UN Tourism ma'lumotlar bazasi. "Tourism Data Dashboard: International Tourist Receipts 2024".
3. Visual Capitalist tahliliy platformasi. "Mapped: Which Countries Earn the Most from Tourism?", 2024.
4. U.S. News & World Report. "2024 Best Countries Rankings: Heritage Category Analysis".
5. WTTC (World Travel & Tourism Council). "Economic Impact Research: Global Trends in Tourism Receipts".
6. Isvardi Ishak. "Global Map of International Visitor Spending".
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida". (Fayldagi takliflar uchun asos sifatida).
8. UNESCO World Heritage Centre. "World Heritage List and its impact on international tourism flows".
9. Kotler P., Bowen J. T., Makens J. "Marketing for Hospitality and Tourism". (Fayldagi sensor marketing va brending g'oyalari uchun nazariy asos).
10. Taqdim etilgan ilmiy maqola qo'lyozmasi. "Turizm bo'yicha tahliliy ma'lumotlar va O'zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari", 2024.

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARDA KREDITLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

A.O.Xamdamov

Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Xamdamov Asrorbek Ozodjon o'g'li

Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika
instituti Bank ishi va audit yo'nalishi
4-kurs talabasi

Email: asrorjann@gmail.com

Тел: +998 93 254 53 09

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining kreditlash tizimini takomillashtirish masalalari va undagi mavjud muammolar atroflicha tahlil qilingan. Muallif tomonidan bank kredit portfelini diversifikatsiya qilish, jismoniy shaxslarni kreditlashdagi kamchiliklar va mijozlarning kreditga layoqatliligini baholash tizimidagi metodologik muammolar yoritib berilgan. Tadqiqotda bank tizimidagi muammoli kreditlar (NPL) hajmi va ularning yuzaga kelish sabablari, jumladan, monitoring tizimining sustligi va axborot yetishmovchiligi masalalari statistik ma'lumotlar asosida ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banki, kreditlash tizimi, raqamli iqtisodiyot, kredit portfeli, diversifikatsiya, muammoli kreditlar (NPL), kreditga layoqatlilik, bank riski, monitoring, gavor, pul oqimi tahlili, bank xizmatlari, moliyaviy barqarorlik.

УЛУЧШЕНИЕ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация: В данной статье подробно анализируются вопросы совершенствования системы кредитования коммерческих банков в условиях цифровой экономики и существующие в ней проблемы. Автором освещены недостатки диверсификации банковского кредитного портфеля, проблемы кредитования физических лиц и методологические вопросы системы оценки кредитоспособности клиентов. В исследовании на основе статистических данных рассмотрены объем проблемных кредитов (NPL) в банковской системе и причины их возникновения, включая недостатки системы мониторинга и дефицит информации. В завершение статьи выдвинуты научные предложения и рекомендации по снижению кредитных рисков и внедрению современных форм кредитования.

Ключевые слова: Коммерческий банк, система кредитования, цифровая экономика, кредитный портфель, диверсификация, проблемные кредиты (NPL), кредитоспособность, банковский риск, мониторинг, залог, анализ денежных потоков, банковские услуги, финансовая стабильность.

IMPROVING THE CREDIT SYSTEM IN COMMERCIAL BANKS IN THE DIGITAL ECONOMY

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the issues related to improving the lending system of commercial banks in the context of the digital economy and the existing challenges within it. The author highlights shortcomings in the diversification of the bank's loan portfolio, problems in lending to individuals, and methodological issues in the client creditworthiness assessment system. Based on statistical data, the study examines the volume of non-performing loans (NPLs) in the banking system and the reasons for their occurrence, including the inefficiency of monitoring systems and information asymmetry. Finally, the article puts forward scientific proposals and recommendations for reducing credit risks and implementing modern forms of lending.

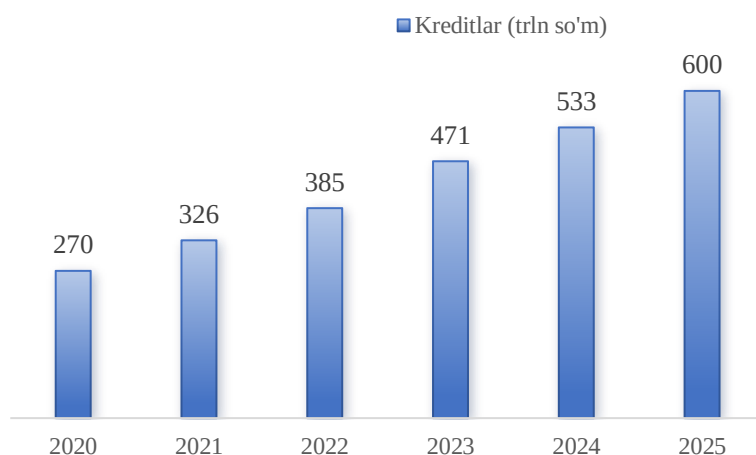
Keywords: Commercial bank, lending system, digital economy, loan portfolio, diversification, non-performing loans (NPL), creditworthiness, banking risk, monitoring, collateral, cash flow analysis, banking services, financial stability.

Kirish. Tijorat banklari iqtisodiyotning moliyaviy vositachilari sifatida iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bugungi globallashtirish va raqamli iqtisodiyot sharoitida bank kreditlash tizimini takomillashtirish dolzarb masalaga aylanmoqda. Kreditlash tizimi nafaqat moliyaviy resurslarni taqsimlash, balki iqtisodiyotning turli sohalarini qo'llab-quvvatlash va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun asosiy vositalardan biridir. Iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish va bank tizimini rivojlantirish sharoitida kredit operatsiyalari muhim o'rin tutadi. Tijorat banklarining kredit operatsiyalari bank daromadlarini shakllantiruvchi faoliyat bo'lganligi sababli, kredit portfelining sifat darajasi barqarorligini ta'minlash bugungi kunda banklarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Kreditlash tijorat banklari uchun birinchi darajali ahamiyatga ega bo'lgan faoliyat turi hisoblanadi, chunki tijorat banklarining kredit portfeli sifatining pasayishi ularning moliyaviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatadi. Tijorat banklarining kredit portfelini samarali boshqarish xo'jalik yurituvchi subyektlarning kreditga bo'lgan ehtiyojini qondirish imkonini beradi. Respublikamizda iqtisodiyotni rivojlantirishga yo'naltirilgan bank kreditlari hajmining ko'payishi, ulardan foydalanayotgan turli mulkchilik va xo'jalik yurituvchi subyektlar sonining ko'payishi, banklar tomonidan berilayotgan kreditlarni oqilona joylashtirish, ularning samaradorligini oshirish, bank kreditlari samaradorligini oshirishni ta'minlash vazifalari berilgan kreditlar bo'yicha hisoblangan foizlarni o'z vaqtida undirish banklarning kredit portfelini doimiy monitoring qilishning dolzarb masala ekanligini asoslab beradi.

Adabiyotlar tahlili. Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarish samaradorligini oshirish masalalari qator xorijiy olimlarning ilmiy izlanishlarida o'rganilib, kredit portfeli tushunchasi uning mohiyatiga berilgan ta'riflarda o'z ifodasini topgan. Masalan, Amerikalik iqtisodchilar Chris J. Barlton, Diana Mac Naughton kredit portfelini kreditlarning guruhlanishi deb ta'riflaydi. Shuningdek, N. Sokolinskaya "ssuda portfeli qisqa muddatli va uzoq muddatli kreditlar yig'indisidan iborat" deb ta'riflaydi. Bu ta'rifda asosiy e'tibor kreditning amal qilish muddatiga qaratiladi, bu esa kredit portfelining mohiyatini to'liq ochib bermaydi. Chunki bank tomonidan berilgan kreditlar muddatini belgilash va unga rioya qilish faqat kredit portfelining aniqlashda muhim omil bo'lishi mumkin.

Tahlil va natijalar. Respublikamiz tijorat banklarining faoliyatidagi ayrim ko'rsatkichlarni tahlil qilish jarayonida shu narsa aniq bo'ldiki, tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish borasida yechimini topmagan ayrim muammolar mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

1. Respublikamizning qator tijorat banklarida kredit portfelini diversifikatsiyalash talabiga rioya etilmayotganligi muammosi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, respublikamizning qator tijorat banklarida kredit portfelini diversifikatsiyalash talabiga rioya etilmagan. Kreditlarning 40 %dan ortiq qismini bitta tarmoqqa mansub bo'lgan korxonalarda to'planishiga yo'l qo'yilgan. Bu esa, kredit riski muammosini keskinlashishiga olib keladi. Buning boisi shundaki, bank kreditlarining asosiy qismi joylashtirilgan tarmoqda foyda normasining pasayishi muddati o'tgan kreditlar hajmining keskin o'sishiga olib keladi.

Kreditlar dinamikasi (2020–2025)**Kreditlar hajmining o'sish tendensiyasi (2020-2025).**

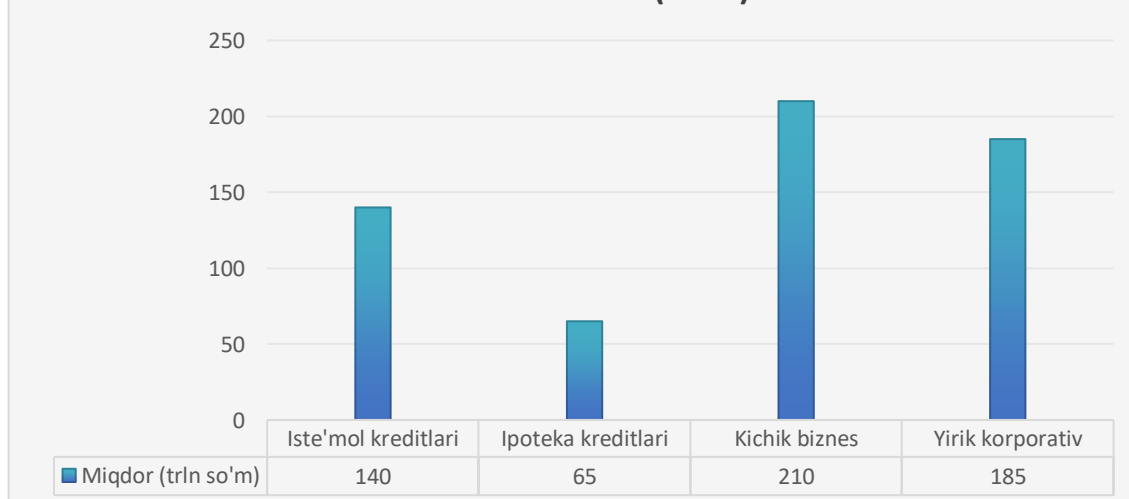
2. Respublikamiz tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlash amaliyotining takomillashmagani. Shuningdek, mamlakatimiz tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga kredit xizmatlarini ko'rsatish bilan bog'liq quyidagi muammolarni alohida ko'rsatib o'tish zarur:

- aholi ayrim toifasining to'lov qobiliyati pastligi va oladigan daromadlar etarli darajada emasligi;
- olingan kreditlarning ko'pchilik holatlarda maqsadsiz ishlatilishi;
- tijorat banklarida jismoniy shaxslarning kredit qobiliyatini baholash bo'yicha takomillashgan tizimning

mavjud emasligi;

- banklarning etarli resurs bazasiga ega emasligi;
- iste'mol krediti obyekti sifatida tanlangan tovar va xizmatlar bahosining sun'iy ravishda oshirilishi.

Bundan tashqari, mamlakatimizda aholining asosiy qismi bank kreditlarini olib foydalanish uchun yetarli daromadga ega emas. Respublikamizda aholi daromadlari yildan-yilga oshirilib borilmoqda, ammo shunga qaramay aholi real daromadlari darajasi bank kreditlaridan foydalanish darajasiga salbiy ta'sir qiladi.

Kreditlar tarkibi (2025)**2025-yil yakuni bo'yicha kreditlar tarkibining taqsimlanishi**

3. Respublikamiz tijorat banklari kreditlash amaliyotida kredit shakllaridan to'laqlonli foydalanilmayotganligi.

Tijorat banklari faoliyatida kreditlash shakllaridan optimal foydalanish muhim hisoblanadi. Chunki, kreditlash shaklining to'g'ri tanlanishi kreditlash samaradorligini oshiradi, mijoz va bankning kreditlardan ma'lum darajada naf ko'rishini ta'minlaydi.

Xalqaro amaliyotda keng qo'llaniladigan kreditlash shakllaridan mamlakatimiz bank amaliyotida foydalanish maqsadga muvofiq. Xususan, kreditlashning kontokorrent, overdraft, forfeiting va faktoring kabi shakllaridan keng miqyosda foydalanilmayapti. Bu esa tijorat banklari kreditlaridan foydalanish imkoniyatini pasaytirib, ularning iqtisodiyot tarmoqlariga yo'naltirishda muammolarni keltirib chiqaradi.

4. Banklarda mijozlarning kreditga layoqatliligi ko'rsatkichlarini baholash tizimining takomillashmaganligi.

Respublikamiz tijorat banklarining kreditlash amaliyotida mijozlarning kreditga layoqatliligi baholashda kamchiliklarning mavjudligi kreditlashning samaradorligiga salbiy ta'sir etadi. Mijozlar toifalari bo'yicha, ya'ni jismoniy va yuridik mijozlarning kreditga layoqatliligi baholash bilan bog'liq quyidagi kamchiliklar mavjud:

Tijorat banklarida yuridik mijozlarning kreditga layoqatligini baholashda 3 ta asosiy ko'rsatkichlar tizimidan foydalaniladi. Bunda korxonaning faoliyat turi, ixtisoslashuvi va uning oboroti hisobga olinmaydi, ya'ni fermer xo'jaligi, savdo korxonasi, to'qimachilik va oziq-ovqat korxonasi yoki og'ir sanoat korxonalarining kreditga layoqatligi bir xil usul asosida baholanadi. Fikrimizcha, bunday yondashuv mijozlarning kredit to'loviga layoqatligini

etarli darajada baholash imkonini bermaydi. Shu bilan birga, yuridik mijozlarning kreditga layoqatliligi pul oqimi tahlili asosida baholashning tartibi mavjud emasligi, tijorat banklarida kredit ta'minlanganligining ikkilamchi manbalariga suyanib qolishiga sabab bo'lmoqda.

Yuqoridagi sanab o'tilgan tijorat banklarining kreditlash amaliyoti bilan bog'liq muammolarni bartaraf etishda ularning kreditlash salohiyatini oshirish yo'llarini takomillashtirish ijobiy natijalarga olib keladi hamda Respublikamiz tijorat banklari tomonidan real sektorni moliyaviy qo'llab-quvvatlash hamda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonlarida ularning ishtirokining faollashuviga olib keladi.

Banklar kreditlash jarayonini boshlashdan oldin mijoz to'g'risida to'liq axborotga ega bo'lishi lozim. Aniq ma'lumotlar, moliyaviy hisobotlar asosida korxonaning moliyaviy axvolini, uning kreditga va to'lovga layoqatliligi tahlil qilish bank riskini kamaytirishning muhim omili hisoblanadi. Afsuski, hozirgi vaqtda respublikamizda mavjud kreditlanadigan ob'ektlar bo'yicha to'liq, ishonchli ma'lumotlarni olish muammoligicha qolib kelmoqda. Xo'jalik sub'ektlari, firmalarning moliyaviy faoliyati bilan bog'liq materiallar ochiq matbuotda yoki moliyaviy axborotnomalarda zarur hajmda, ishonchli darajada e'lon qilinmaydi. Respublika tijorat banklari tomonidan mijozlarga kredit berishda etarli axborotlarning yo'qligi, mijozning kredit tarixining etarli o'rganilmasligi bank riskini oshishiga va ko'pgina berilgan kreditlarning o'z vaqtida bankga qaytarilmasligiga olib kelmoqda.

Bank tizimidagi muammoli kreditlarning ulushi 2026-yil 1-mart holati bo'yicha (mlrd so'm):

	Kreditlar	Muammoli kreditlar (NPL)	Muammoli kreditlarning jami kreditlardagi ulushi (%)
Jami	613701	20258	3,3 %
Davlat ulushi mavjud banklar	410408	14670	3,6%
Boshqa banklar	203293	5588	2,7%

Qarz oluvchini nazorat qilishda kredit bo'limi xodimlari asosan 4 xil axborotdan foydalanishadi: bankning o'zining kredit oluvchi to'g'risidagi axboroti, qarz oluvchining mol etkazib beruvchilaridan olingan ma'lumotlar, boshqa moliyaviy institutlardan olingan ma'lumotlar va qarz oluvchining o'zidan olingan ma'lumotlar. Sonlar tahlili natijasida savollarga olingan javoblar bu faqat mijoz bilan suxbatning natijasi bo'lishi mumkin. Mijozning holati va rejalari to'g'risida umumiy ma'lumotga ega bo'lish uchun kredit bo'limi xodimlari tez-tez mijozning holatini, uning asosiy vositalari holatini va ta'minot sifatida ishlatilishi mumkin bo'lgan barcha aktivlarini holatini nazorat qilib borishadi.

Bank xodimining qarz oluvchi xo'jalik sub'yektining moliyaviy hisobotlarini to'g'ri va xaqqoniy tahlil etish uchun malaka va tajribasining etishmasligi muammoli kreditlarni vujudga keltiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Lekin banklarda xizmat turlarining ko'pligi va eng asosiysi xo'jalik sub'ektlar bilan ishlashda amaliy tajribasi bo'lmagan xodimlarga murabbiylik qiluvchi ustoz xodimlarning etishmasligi natijasida malaka va tajribasiz xodimlar xulosasi asosida kreditlarning moliyaviy ahvoli nochor bo'lgan korxonalarga kredit berilishiga olib kelmoqda. Chunki, xo'jalik

subyektlar bilan ishlashga malaka va tajribasi bo'lmagan xodimlar "qarz oluvchi"ning hisobotlarini tahlil etishda ko'proq kompyuterga joylashtirilgan dasturlardan foydalanadilar. Bu esa, ko'pincha "qarz oluvchi" moliyaviy ahvolini to'liq aniqlash imkonini bermaydi. Mijozlar tomonidan ko'pincha kreditga layoqatini va to'lovlik qobiliyatini yuqori qilib ko'rsatish maqsadida hisobotlardagi ko'rsatkichlarni asossiz o'zgartirib taqdim etish hollari hamon uchrab turmoqda. Bank xodimlari korxona balans hisobotlari to'g'ri tuzilganligini aniqlagandan so'nggina kompyuter dasturidan foydalanishi zarur.

Kreditning qaytarilishini ta'minlash usuli sifatidagi garovning ma'nosi shuki, kreditor (bank) qarz oluvchi kredit shartnomasida ko'zda tutilgan muddatda o'z majburiyatini bajarmagan taqdirda ssudani qaytarish va ssuda yuzasidan hisoblab yozilgan foizlarni to'lash talabini garovga qo'yilgan mulkning qiymatidan birinchi navbatda qondirish huquqiga ega bo'lib qoladi.

Bank sohasi amaliyotchilari va nazariyotchilari tomonidan kreditni qaytarish qobiliyati tahlili haqida ko'p yozilgan bo'lishiga qaramasdan, ayrim hollarda mijoz taqdim etgan loyiha xujjatlari ko'rib chiqilib, unga ijobiy xulosa berilgan, ya'ni korxona barqaror, kutilayotgan pul oqimi kreditni qaytarish uchun etarli bo'lsa-da, kredit berilgandan

so'ng yoki qaytarish muddati etib kelgach, uning qaytarilishida muammolar paydo bo'lishini ko'rsatmoqda.

Demak, muammoning sababini nafaqat loyihani ko'rib chiqishdan, balki, bu sohada etarli darajada monitoring olib borilmasligidan qidirish lozim. Kredit shartnomasining amal qilish davrida kreditning maqsadli ishlatilishi yuzasidan (bu o'rinda odatdagi ma'lumotnoma tuzish bilan cheklanmaslik lozim), korxonaning biznes-rejasi parametrlari bajarilishi va moliyaviy ko'rsatkichlarning holati monitoringi o'tkazib borilishi lozim.

Lekin, moliyaviy ko'rsatkichlarni nazorat qilib borish qiyin, chunki, balans hisobotlari har chorakda bir marta taqdim etiladi. Buning ustiga, ma'lumotlarning haqqoniylik darajasi pastligi, ular etarli darajada tahlil qilinmasligi natijasida korxonaning moliyaviy holati va faoliyatida juda ko'p o'zgarishlar bo'lishi mumkin.

Biznes-rejalar parametrlari muhim indikator vazifasini o'taydi, ularning uddalanmasligi kredit o'z vaqtida qaytmasligining tashvishli belgisidir. Bunday hollarda yuzaga kelgan vaziyatni qarzdor bilan muhokama qilib, kelgusidagi ishlarni rejalashtirish, zarur bo'lsa kredit shartnomasi shartlarini qayta ko'rib chiqish (kreditni qoplashning ichki grafigini yoki va oxirgi muddatini, foz stavkasini o'zgartirish, kredit va foizlarni to'lashda imtiyozli davr berish) va qarzdorning moliyaviy holatini sog'lomlashtirish choralari ko'rishga to'g'ri keladi.

Fikrimizcha, tijorat banklari mijozlarining kredit to'loviga layoqatlilikini baholash tizimida ma'lumotlarni to'liq va ishonchli bo'lishi uchun quyidagilarni amalga oshirish zarur:

1) Har bir tijorat bankining o'zida kredit tarixi bo'yicha ma'lumotlarni shakllantirish lozim. Ya'ni bunda tijorat banki o'zining mijozini kreditlash davomida to'plagan barcha ma'lumotlarni u qanaqa ma'lumot bo'lishidan ka'tiy nazar saqlab borilishini tashkil etish.

2) Kredit berish jarayonida mijozning moliyaviy hisobotlarini buxgalteriya hisobi ko'rsatkichlariga mos kelishini auditorlik xulosasi bilan birgalikda ularning o'zaro bog'liqligini tekshirish lozim. Chunki ayrim holatlarda auditorlik xulosalari haqiqiy holatni aks ettirmaydi. Shu sababli, buxgalter yoki kredit inspektori tanlab ayrim ko'rsatkichlarning to'g'riligini, buxgalteriya balansi, kapitalning shakllanishi, debitor va kreditorlarni tekshirishi kerak.

3) Kredit axborotlari milliy instituti bazasi ma'lumotlaridan to'la foydalanishga erishish. Bunda ushbu baza ma'lumotlarini to'liq tahlil qilish lozim bo'ladi.

4) Mijoz tomonidan taqdim qilinadigan har qanday ma'lumotlarni haqqoniylikini baholash zarur. Buni amalga oshirish uchun zarur hollarda mijozning manzili bo'yicha tashrif buyurib aniqlash mumkin.

5) Mijozlarning umumiy tashkiliy-iqtisodiy tasniflash jarayonida ularning buxgalteriya hisoblarini to'g'ri, ishonchli yuritilganligiga alohida e'tibor berish lozim.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklarining kreditlash amaliyotini takomillashtirish xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning aylanma mablag'larni to'ldirish imkoniyatini oshirish, monetizatsiya koeffisientining darajasini oshirishga xizmat qiladi. Monetizatsiya koeffisienti mamlakat iqtisodiyotining pul ta'minlanish darajasini ifodalaydi.

Xulosa va takliflar. Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish uchun bank aktivlari sifati ustidan doimiy, samarali monitoring olib borish, bank faoliyati bilan bog'liq muammoli vaziyatlarni aniqlash va bartaraf etish mexanizmini kuchaytirish; aktivlarni dastlabki bosqichlarda; banklar aktivlarini diversifikatsiya qilish, kredit portfelini yaxshilash va iqtisodiy vaziyatdan kelib chiqib ularga zarur o'zgartirishlar kiritish orqali risklarni samarali boshqarishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish; kreditlashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatarlarni baholash, o'rganish, tahlil qilish; bank tizimiga oid qabul qilingan qarorlar asosidagi jarayon va kredit munosabatlarini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlarning bajarilishini tashkil etish, biznes-reja ko'rsatkichlari bajarilishini nazorat qilish

FOYDALANILAGN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. (Ma'lumot uchun: Maqolada soliq tizimi va iqtisodiy islohotlar zikr etilgan).
2. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.
3. Abduraxmonov, Q.X. Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent: "Adolat", 2021.
4. Karimov, N.G'. Bank ishi: Darslik. Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2022.
5. Omonov, A.A. Tijorat banklarining resurslarini boshqarish. Toshkent: "Moliya", 2019.
6. Rashidov, O.U. Banklarda kredit operatsiyalari tahlili va auditi. Toshkent: Toshkent moliya instituti, 2023.
7. Toymuhamedov, I.R. Bank ishi: O'quv qo'llanma. Toshkent: "Sharq", 2020.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik ma'lumotnomalari (2025-2026 yillar bo'yicha tahliliy hisobotlar).
9. Erik Brynjolfsson, & Andrew McAfee (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W.W. Norton & Company.
10. Michael E. Porter (1985). Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press.
11. Daron Acemoglu, & Pascual Restrepo (2020). Robots and Jobs: Evidence from US Labor Markets. Journal of Political Economy, 128(6), 2188–2244.
12. Nicholas Carr (2004). Does IT Matter? Information Technology and the Corrosion of Competitive Advantage. Harvard Business Review Press.
13. Jeanne W. Ross, Weill, P., & Robertson, D. (2006). Enterprise Architecture as Strategy. Harvard Business School Press.
14. A. Vahobov (2019). *Raqamli iqtisodiyot va uning rivojlanish istiqbollari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
15. S. G'ulomov (2020). *Innovatsion iqtisodiyot*. Toshkent: Fan va texnologiya.
16. B. Xodiyev (2018). *Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi*. Toshkent: O'zbekiston.
17. R. Alimov (2017). *Milliy iqtisodiyot*. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
18. Sh. Shodmonov (2019). *Iqtisodiyot nazariyasi*. Toshkent: Iqtisodiyot.
19. U. G'afurov (2021). *Raqamli transformatsiya va biznes*. Toshkent: Fan.

SUN'IY INTELLEKTNING RAQAMLI IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI**O.X.Jaxonova**

Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS**HCSD****Correspondence****Jaxonova Odina Xakimjon qizi**
Kattaqo'rg'on Davlat Pedagogika
institutiBuxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi
4-kurs talabasi**Email:** jaxonovaodina@gmail.com**Tel:** +998 99 507 94 67**Received:** 14 January 2026**Revised:** 22 January 2026**Accepted:** 18 February 2026**Published:** 28 February 2026**Funding source for publication:**
Samarkand State University.**Publisher's Note:** HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.**Copyright:** Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>**Annotatsiya:** Ushbu maqolada sun'iy intellektning raqamli iqtisodiyotdagi o'rni, uning iqtisodiy samaradorlik, innovatsiya, raqobatbardoshlik va ijtimoiy barqarorlikni oshirishdagi roli tahlil qilinadi. Maqolada xalqaro tajribalar va O'zbekiston misollari orqali sun'iy intellekt texnologiyalarining moliya, transport, elektron tijorat, davlat boshqaruvi, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligi sohalarida qo'llanilishi yoritiladi.**Kalit so'zlar:** Sun'iy intellekt, raqamli iqtisodiyot, avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish, raqobatbardoshlik, texnologik integratsiya, aqlli tizimlar, big data, biznes jarayonlarini optimallashtirish, onlayn savdo platformalari, texnologik transformatsiya.**УЛУЧШЕНИЕ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ****Аннотация:** В данной статье анализируется роль искусственного интеллекта в цифровой экономике, его влияние на повышение экономической эффективности, инноваций, конкурентоспособности и социальной стабильности. В статье рассматривается применение технологий искусственного интеллекта в таких сферах, как финансы, транспорт, электронная коммерция, государственное управление, здравоохранение и сельское хозяйство, с опорой на международный опыт и примеры Узбекистана.**Ключевые слова:** Искусственный интеллект, цифровая экономика, автоматизация, анализ данных, конкурентоспособность, технологическая интеграция, интеллектуальные системы, большие данные, оптимизация бизнес-процессов, онлайн-платформы, технологическая трансформация.**IMPROVING THE CREDIT SYSTEM IN COMMERCIAL BANKS IN THE DIGITAL ECONOMY****Abstract:** This article analyzes the role of artificial intelligence in the digital economy and its impact on enhancing economic efficiency, innovation, competitiveness, and social stability. The article highlights the application of AI technologies in finance, transportation, e-commerce, public administration, healthcare, and agriculture, based on international experience and examples from Uzbekistan.**Keywords:** Artificial intelligence, digital economy, automation, data analysis, competitiveness, technological integration, intelligent systems, big data, business process optimization, online platforms, technological transformation.

Kirish. So'nggi yillarda sun'iy intellekt (SI) global miqyosda texnologik taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylanib, yangi davr — raqamli transformatsiya jarayonini jadallashtirmoqda. Ushbu innovatsion texnologiya nafaqat axborot texnologiyalari sohasida, balki sog'liqni saqlash, ta'lim tizimi, iqtisodiyot, energetika va boshqa ko'plab yo'nalishlarda ham tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Natijada, ishlab chiqarish jarayonlari optimallashtirilmoqda, xizmatlar sifati oshmoqda hamda boshqaruv tizimlari yanada samarali shaklga keltirilmoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston ham ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganib, milliy sharoitlarga mos keluvchi innovatsion rivojlanish strategiyasini shakllantirib bormoqda.

Sun'iy intellektdan foydalanish raqamli iqtisodiyot taraqqiyotining muhim bosqichlaridan biri sifatida qaraladi. Raqamli iqtisodiyot o'z mohiyatiga ko'ra internet texnologiyalari, katta hajmdagi ma'lumotlar (big data), virtual va kengaytirilgan reallik, robototexnika, kvant hisoblash texnologiyalari hamda blokcheyn tizimlari kabi zamonaviy va istiqbolli yechimlarga asoslanadi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt kompyuter tizimlariga insonning fikrlash, o'rganish, tahlil qilish va muammolarni hal etish kabi kognitiv qobiliyatlarini modellashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, bugungi kunda generativ sun'iy intellekt modellari, jumladan, multimodal ma'lumotlar bilan ishlay oladigan yirik til modellari hamda muayyan vazifalarni bajarishga ixtisoslashgan amaliy algoritmlar alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ular turli sohalarda murakkab jarayonlarni avtomatlashtirish va innovatsion

yechimlar ishlab chiqishda keng qo'llanilmoqda.

Mamlakatimizda ham sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va ularni iqtisodiyotning turli tarmoqlariga joriy etish borasida tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-avgustdagi PQ-5234-son qarori sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash bo'yicha maxsus rejimni joriy etishga qaratilgan bo'lib, ushbu sohada aniq ustuvor vazifalarni belgilab berdi. Shuningdek, 2021-yil 17-fevraldagi PQ-4996-son qaror asosida sun'iy intellektni jadal rivojlantirish, uni keng ko'lamda tatbiq etish, raqamli ma'lumotlar bazasini shakllantirish va ularning sifatini oshirish, shuningdek, malakali mutaxassislarni tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratish ko'zda tutilgan. Mazkur chora-tadbirlar "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida amalga oshirilib, mamlakatda raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi raqamli iqtisodiyotning yangi bosqichga ko'tarilishiga zamin yaratib, iqtisodiy samaradorlikni oshirish, innovatsion faoliyatni kengaytirish hamda global raqobatbardoshlikni mustahkamlashda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ko'plab ilmiy manbalarda SI texnologiyalarining ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mehnat resurslaridan foydalanishni optimallashtirish hamda iqtisodiy jarayonlarni avtomatlashtirishdagi o'rni keng yoritilgan. Jumladan, Brynjolfsson va McAfee o'z tadqiqotlarida raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalarining mehnat bozori va

ishlab chiqarish unumdorligiga ta'sirini tahlil qilib, raqamli transformatsiya iqtisodiyotda chuqur strukturaviy o'zgarishlarni yuzaga keltirishini ta'kidlaydi.

Raqamli iqtisodiyotning rivojlanish tendensiyalari xalqaro tahlillarda ham keng aks ettirilgan. Xususan, Davos Jahon iqtisodiy forumi hisobotlarida raqamli texnologiyalar, jumladan sun'iy intellekt global iqtisodiyotning muhim drayveri sifatida baholanib, ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirishi qayd etiladi. Shu bilan birga, yirik texnologik kompaniyalar tajribasi raqamli iqtisodiyot sharoitida sun'iy intellektning sanoat va xizmat ko'rsatish sohalarda samarali integratsiyalashuvini ko'rsatadi. Bu esa raqamli iqtisodiyot infratuzilmasining rivojlanishi sun'iy intellektning keng joriy etish uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qilishini anglatadi.

Mahalliy tadqiqotlarda ham raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt o'rtasidagi bog'liqlik alohida e'tibor markazida bo'lib, bu borada qator ilmiy ishlanmalar amalga oshirilgan. Xususan, Xolmuhamedov A. o'z tadqiqotida raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishda sun'iy intellektning o'rnini va uning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini milliy amaliyot asosida tahlil qiladi. Uning fikriga ko'ra, raqamli iqtisodiyot infratuzilmasini rivojlantirish va sun'iy intellekt texnologiyalarini keng qo'llash mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda nazariy va empirik usullar uyg'un holda qo'llanildi. Analitik va taqqoslash usullari yordamida sun'iy intellekt texnologiyalarining turli

sohalarda — davlat boshqaruvi, moliya, transport, elektron tijorat va qishloq xo'jaligida qo'llanilishi tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar. Bugungi kunda xalqaro globallashtirish sharoitida iqtisodiy taraqqiyotning yangi bosqichiga erishishda raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellektning rivojlantirishning bevosita roli butun dunyo tomonidan e'tirof etilmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyotni raqamlashtirish ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy mezon sifatida xizmat qiladi. Shu bois, raqamli iqtisodiyotsiz mamlakatning barqaror rivojlanishi va yuksalishi deyarli imkonsiz bo'lib, ushbu masalani chuqur tushunish va ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tadqiqotlarni kengaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Raqamli iqtisodiyot nafaqat insonlarning turmush darajasini sezilarli darajada oshiradi, balki iqtisodiy samaradorlikni, biznes jarayonlarini va xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilashning asosiy vositasi hisoblanadi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va ularni amaliyotga tadbiq qilish eng muhim vazifalardan biri sifatida qaraladi.

Zamonaviy voqelikda ro'y berayotgan raqamli transformatsiyalar natijasida yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi va ularning turli sohalarda qo'llanilishi ortib bormoqda. Biznes va jamiyat hayotining barcha sohalari dinamik va tez o'zgaruvchan sharoitda samarali ishlay oladigan aqlli tizimlar bilan jihozlanmoqda. Raqamli iqtisodiyot butun davlat boshqaruvi tizimi, iqtisodiyotning turli sohalari, yangi biznes modellari va to'rtinchi sanoat inqilobining asosini tashkil etadi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalari yarim

asrdan ko'proq vaqt davomida izlanib, takomillashib kelmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning asosiy belgilari yuqori darajada avtomatlashtirilganlik, elektron hujjat almashinuvi, buxgalteriya va boshqaruv tizimlarining elektron integratsiyasi, ma'lumotlar bazalari, SRM (mijozlar bilan o'zaro munosabat tizimi) va korporativ tarmoqlar mavjudligi bilan ifodalanadi.

Raqamli ma'lumotlar qimmatbaho iqtisodiy resurs sifatida katta qiymatga ega bo'lsa-da, ular faqat raqamli tafakkur orqali to'liq foyda keltiradi. Raqamli iqtisodiyot kirib kelishi bilan raqamli platformalarni yaratish va tez sur'atlarda o'sib borayotgan ma'lumotlarni monetizatsiya qilish masalalari dolzarb muammo sifatida yuzaga keladi. Shu nuqtai nazardan, qiymat yaratish jarayonlarini, mavjud to'siqlarni bartaraf etish vositalarini aniqlash, shu qiymatni yangilash, boshqarish va undan samarali foydalanish imkoniyatlarini tushunish ayniqsa muhim ahamiyatga ega.

Raqamli iqtisodiyot real sektor va xizmatlar sohasini raqamlashtirish orqali samaradorlikni oshirmoqda. Bu jarayonda

sun'iy intellekt katta hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va prognozlash vazifalarini bajaradi. Masalan, Netflix foydalanuvchilarning ko'rish odatlarini o'rganib, individual tavsiyalar beradi. Shuningdek, Amazon va Alibaba xaridorlarning qidiruv tarixi va faolligi asosida shaxsiylashtirilgan takliflar berib, sotuvlarni 35–40% ga oshirmoqda.

Ishlab chiqarishda esa Tesla zavodlarida SI asosida jarayonlar avtomatlashtirilib, samaradorlik oshirilgan. Bozor talabini oldindan aniqlashda Walmart sun'iy intellekt orqali narxlarni doimiy optimallashtirib, raqobatda ustunlikka erishmoqda.

Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot global iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo'lib, iqtisodiy samaradorlikni oshirish, innovatsiyalarni rivojlantirish hamda mamlakatlar raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Quyida sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyotning strategik ahamiyatini asosiy yo'nalishlar bo'yicha ko'rib chiqamiz.

1-jadval

Global iqtisodiyotda sun'iy intellektning raqamli iqtisodiyotga ta'sir yo'nalishlari

Yo'nalish	Ta'sir tavsifi	Misol kompaniyalar
Biznes jarayonlarini avtomatlashtirish	Ish jarayonlarini avtomatlashtirish samaradorlik va tezlikni oshiradi	Amazon, Tesla, Walmart
Ma'lumotlarni tahlil qilish	Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, biznes qarorlarini optimallashtirish	Netflix, Google, JP Morgan
Shaxsiylashtirilgan xizmatlar	Mijozlarga mos mahsulot va xizmatlarni taklif qilish	Spotify, Alibaba, YouTube
Moliyaviy xavflarni boshqarish	Firibgarlikni oldindan aniqlash va moliyaviy xavflarni kamaytirish	JP Morgan, Mastercard, Visa

AQSh va Xitoy sun'iy intellekt tadqiqotlariga katta miqdorda investitsiya kiritib, yetakchi texnologik kompaniyalarni qo'llab-quvvatlamogda. Yevropa Ittifoqi esa raqamli iqtisodiyot va ma'lumotlar xavfsizligi bo'yicha puxta strategiyalar ishlab chiqmogda. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar esa texnologik transformatsiya orqali iqtisodiy o'sishni tezlashtirishga intilmogda. Shu bois, sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyotga sarmoya kiritish global raqobatbardoshlikni oshirishda muhim strategik omil hisoblanadi.

Sun'iy intellekt davlat boshqaruvi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham katta ahamiyatga ega. Xususan, soliq va bojxona tizimlarini avtomatlashtirish orqali byudjet tushumlarini ko'paytirish, iqtisodiy prognozlarni aniqroq shakllantirish hamda davlat xizmatlarini raqamlashtirish orqali korrupsiya darajasini kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot davlatlarga innovatsion startaplarni qo'llab-quvvatlash, tadbirkorlik uchun qulay muhit yaratish va investitsiyalarni jalb etish imkonini beradi.

Biroq raqamli iqtisodiyot rivoji bilan bir qatorda kiberxavfsizlik masalalari ham yanada dolzarb bo'lib bormogda. Sun'iy intellekt texnologiyalari ma'lumotlar buzilishi, firibgarlik, raqamli

infratuzilmalarga kiberhujumlar hamda davlat va xususiy sektor axborotlaridan noqonuniy foydalanish kabi xavflarning oldini olishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, SI asosida ishlaydigan zamonaviy kiberxavfsizlik tizimlarini joriy etish raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki milliy xavfsizlikni mustahkamlaydi, mehnat bozorini rivojlantiradi hamda mamlakatlarning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Shu bois davlatlar ushbu yo'nalishga sarmoya kiritib, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ilg'or texnologiyalarni keng joriy etishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Sun'iy intellekt davlat boshqaruvi va xususiy sektor faoliyatini tezkor va samarali raqamlashtirishda muhim rol o'ynamogda. Masalan, O'zbekistonda soliq tizimida sun'iy intellekt asosida soliq to'lovchilar faoliyatini tahlil qilish tizimi joriy etilgan. Shu bilan birga, moliyaviy soha va kiberxavfsizlik sohalarida sun'iy intellekt tahdidlarni oldindan aniqlash va ularni samarali boshqarishda katta ahamiyatga ega. Xususan, JPMorgan sun'iy intellekt yordamida firibgarliklarning 95% ini oldindan aniqlashga muvaffaq bo'lgan.

2-jadval

O'zbekistonda sun'iy intellektning raqamli iqtisodiyotga ta'sir yo'nalishlari

Ta'sir yo'nalishi	Qisqacha tavsif	Amaliy misollar
Davlat boshqaruvi	Davlat xizmatlarini raqamlashtirish va shaffoflikni oshirish	Yagona interaktiv davlat xizmati portali (my.gov.uz) - AI asosida xizmatlarni tahlil qilish
Soliq va moliya sektori	Soliq tizimida xatolarni aniqlash, firibgarlikni oldini olish	Soliq tizimida - Sun'iy intellekt asosida soliq monitoringi
Elektron tijorat	Xaridor xatti-harakatlarini o'rganish va tavsiyalar berish	UZUM Market - Foydalanuvchi xatti-

		harakatlariga mos tavsiyalar tizimi
Transport va logistika	Transport tizimini boshqarish va yo'llarni yuklamasini oldindan tahlil qilish	Shahar transport xizmat - AI asosida yo'nalish optimallashtirish tizimi
Sog'liqni saqlash	Tibbiy tasvirlarni tahlil qilish va kasalliklarni erta aniqlash	Inha universiteti klinikasi - Sun'iy intellekt asosida tashxis qo'yish tizimi
Qishloq xo'jaligi	Yerlarni hosildorligini baholash va agrotexnik tadbirlarni rejalashtirish	Agroplatforma.uz - AI orqali yer monitoringi va tavsiyalar

O'zbekistonda sun'iy intellekt sohasida amalga oshirilayotgan ishlar va kelajakdagi rejalarga alohida e'tibor qaratilmoqda. 2020-yilda mamlakatda sun'iy intellekt bo'yicha markaz tashkil etildi, 2023-yildan boshlab esa SI rivojlantirish bo'yicha milliy dastur amalga oshirilmoqda. IT-Park va texnoparklarda SI startaplar faol qo'llab-quvvatlanmoqda. Soliq tizimi va transport boshqaruvida sun'iy intellektdan keng foydalanilmoqda: Toshkent shahrida yo'l harakati boshqaruvida SI orqali tirbandlik 20% ga kamaydi.

Davlat boshqaruvida sun'iy intellekt ma'lumotlarni tahlil qilish, prognoz qilish va shaffoflikni oshirishda qo'llanilmoqda. Bu qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va korrupsiyaga qarshi kurash samaradorligini oshiradi. Soliq va moliya sohasida SI soliq tushumlarini prognoz qilish, soliq to'lovchilar faoliyatini monitoring qilish va moliyaviy xavflarni oldindan aniqlashda keng qo'llanilmoqda. Banklar esa kredit reytingini baholashda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanadi.

Elektron tijoratda onlayn savdo platformalari xaridor xatti-harakatlarini tahlil qilib, shaxsiy takliflar yaratadi va logistika jarayonlarini optimallashtiradi, to'lov xavfsizligini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Transport va logistikada yuk tashish yo'nalishlarini

optimallashtirish, transport vositalarining texnik holatini monitoring qilish va yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashda sun'iy intellektdan foydalaniladi. Sog'liqni saqlashda tibbiy tashxis qo'yish, kasalliklarni erta aniqlash va davolash rejasini tuzishda SI yordam beradi, elektron sog'liq kartalarini yuritish va bemorlarni masofaviy kuzatishda ham qo'llaniladi.

Kelajak istiqbollari bo'yicha PwC prognoziga ko'ra, sun'iy intellekt 2030-yilga kelib global YAIMni 14% ga oshiradi. Ma'lumotlar asosida qaror qabul qilishda Gartner ma'lumotlariga ko'ra, yirik korporatsiyalar qarorlarining 40% i sun'iy intellekt tahliliga tayangan holda qabul qilinadi. Sarmoya va tadqiqotlar sohasida esa 2021-yilda SI startaplariga 75 milliard dollar sarmoya kiritilgan bo'lib, bu ko'rsatkich yildan-yilga oshib bormoqda.

Xulosa va takliflar. Sun'iy intellekt raqamli iqtisodiyotning samarali rivojlanishida asosiy drayver sifatida xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalar moliya, transport, elektron tijorat, davlat boshqaruvi, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligi kabi muhim sohalarda qo'llanilib, jarayonlarni avtomatlashtirish, katta hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, shuningdek, innovatsion yechimlarni joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni

oshiradi va raqobatbardoshlikni mustahkamlaydi. Raqamli transformatsiya nafaqat biznes va davlat boshqaruvi tizimlarining tezkor, samarali va shaffof ishlashini ta'minlaydi, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash va milliy iqtisodiy rivojlanishga sezilarli hissa qo'shadi. Global tajribalar, shuningdek O'zbekiston misollari sun'iy intellektni keng qamrovda joriy etishning iqtisodiy va strategik ahamiyatini ochib beradi, davlat va xususiy sektorlar uchun raqamli transformatsiyani samarali amalga oshirish imkoniyatlarini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, SI texnologiyalari innovatsion startaplar, avtomatlashtirilgan raqamli platformalar va ilg'or tahliliy tizimlar orqali yangi ish o'rinlari yaratish, raqamli infratuzilmani rivojlantirish va mamlakatning global iqtisodiy maydondagi raqobatbardoshligini oshirishga ham xizmat qiladi.

Kelgusida bu borada muvaffaqiyatga erishish uchun quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. O'zbekistonda sun'iy intellekt texnologiyalarini kengroq joriy

etish va ularni mamlakatning turli iqtisodiy tarmoqlari bilan integratsiya qilish zarur, bu esa raqamli iqtisodiyotning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

2. Raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt sohasida malakali kadrlarni tayyorlash hamda ilmiy-tadqiqot faoliyatini kengaytirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish lozim.

3. Innovatsion startaplar va yangi texnologik loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali raqamli iqtisodiyotning barqaror o'sishi va innovatsion muhitning rivojlanishi ta'minlanadi.

4. Kiberxavfsizlikni mustahkamlash va ma'lumotlar himoyasi tizimlarini ilg'or sun'iy intellekt texnologiyalari yordamida optimallashtirish orqali iqtisodiy jarayonlarning xavfsizligini oshirish muhimdir.

5. Davlat boshqaruvi va biznes qarorlarini sun'iy intellekt tahlillari asosida optimallashtirish, raqamli platformalarni keng qo'llash va elektron davlat xizmatlarini rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlik va shaffoflikni mustahkamlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-avgustdagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash bo'yicha maxsus rejimni joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-5234-son qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PQ-4996-son qarori.

3. Abdullayeva, H. N., & Sardor, M. (2024). Raqamlashtirish – mamlakat taraqqiyotining muhim omili. Intellectual Education Technological Solutions and Innovative Digital Tools, 3(27), 113–121.

4. Mubinovna, R. F. (2025). Raqamli iqtisodiyotda platformalar ahamiyati. The Theory of Recent Scientific Research in the Field of Pedagogy, 3(30), 220–225.

5. Kuziev, I. (2022). Raqamli iqtisodiyotning rivojlanish yo'nalishlari va O'zbekiston tajribasi. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, pp. 15–89.

6. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future. – New York: W.W. Norton & Company, pp. 35–20

SHAHAR ICHKI TRANSPORT TIZIMINING TURIZM INFRATUZILMASIGA TA'SIRI VA SAMARADORLIGI

J.B.Haydarov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Haydarov Jasur Baxodir o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Raqamli iqtisodiyot kafedrasida tayanch doktranti

Email: nooneisperfect@gmail.com

Tel: +998 97 289 36 00

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqola shahar ichki transport tizimi va turizm infratuzilmasining o'zaro ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada shahar transportining asosiy turlari va ularning turizm ob'ektlariga yetib borishdagi roli tahlil qilinadi. Transport tizimining samaradorligi shahar turizmining rivojlanishiga, turistlar oqimining oshishiga va iqtisodiy foyda olishga qanday ta'sir qilishi ko'rsatib berilgan. Shuningdek, maqolada transport tizimining samaradorligini oshirishdagi muammolar va ularni hal etishning zamonaviy yechimlari, jumladan, smart transport tizimlari va ekologik transport vositalari kabi innovatsion yechimlar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: turizm rivojlanishi, shahar ichki transport, transport xizmatlari samaradorligi, turizm markazlari, transport infratuzilmasi, shahar turizmi, ekologik transport, transport-logistika yechimlari, turistlar oqimi, transport tizimi modernizatsiyasi

IMPACT AND EFFICIENCY OF THE INTRA-URBAN TRANSPORT SYSTEM ON TOURISM INFRASTRUCTURE

Annotation: This article is devoted to the study of the interaction between the urban transport system and tourism infrastructure. The article analyzes the main types of urban transport and their role in reaching tourism facilities. It shows how the efficiency of the transport system affects the development of urban tourism, increasing the flow of tourists and obtaining economic benefits. The article also discusses the problems of increasing the efficiency of the transport system and modern solutions to solve them, including innovative solutions such as smart transport systems and ecological transport vehicles.

Keywords: tourism development, urban transport, efficiency of transport services, tourism centers, transport infrastructure, urban tourism, ecological transport, transport and logistics solutions, tourist flow, modernization of the transport system

ВЛИЯНИЕ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ВНУТРИГОРОДСКОЙ ТРАНСПОРТНОЙ СИСТЕМЫ НА ТУРИСТИЧЕСКУЮ ИНФРАСТРУКТУРУ

Аннотация: Данная статья посвящена изучению взаимодействия городской транспортной системы и туристической инфраструктуры. В статье анализируются основные виды городского транспорта и их роль в обеспечении доступа к туристическим объектам. Показано, как эффективность транспортной системы влияет на развитие городского туризма, увеличение потока туристов и получение экономической выгоды. В статье также рассматриваются проблемы повышения эффективности транспортной системы и современные решения для их решения, включая инновационные решения, такие как интеллектуальные транспортные системы и экологически чистые транспортные средства.

Ключевые слова: развитие туризма, городской транспорт, эффективность транспортных услуг, туристические центры, транспортная инфраструктура, городской туризм, экологический транспорт, транспортно-логистические решения, туристический поток, модернизация транспортной системы

Kirish.

Shahar ichki transport tizimi zamonaviy turizm infratuzilmasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Turistlar uchun shahar ichidagi ob'ektlarga tez, qulay va xavfsiz yetib borish imkoniyati mavjud bo'lsa, shahar turizmi sezilarli darajada rivojlanadi. Shu bilan birga, transport tizimining samaradorligi nafaqat turistlar oqimi va ularning qulayligi, balki shahar iqtisodiyoti va hududiy rivojlanishga ham bevosita ta'sir qiladi. Shahar ichki transportining sifatli ishlashi orqali turizm industriyasi uchun ish o'rinlari yaratish, xizmatlar hajmini oshirish va turistik xizmatlar sifatini yaxshilash mumkin.

Shahar transporti va turizm infratuzilmasining o'zaro ta'siri turizm sohasining rivojlanish strategiyasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Transport-logistika tizimi samarali ishlamasa, turistlar shaharda qulay harakatlana olmaydi, bu esa turizm sohasining iqtisodiy natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, shahar ichki transport tizimini optimallashtirish va transport xizmatlarini rivojlantirish masalalari dolzarb bo'lib qoladi.

Ushbu maqola shahar ichki transport tizimi va turizm infratuzilmasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tahlil qilish, transport tizimining samaradorligini baholash, transport-logistika va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni aniqlash hamda shahar turizmini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berishga bag'ishlangan. Shu bilan birga, maqolada ekologik transport vositalarini joriy etish, smart transport tizimlarini qo'llash va turistik yo'nalishlarni optimallashtirish orqali shahar turizmi va transport infratuzilmasining integratsiyasini kuchaytirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Shahar ichki transporti va turizm infratuzilmasi o'rtasidagi muvozanatni yaratish orqali hududiy rivojlanish, turistlar oqimini oshirish, turizm industriyasi va transport tizimi samaradorligini kuchaytirish mumkin. Shu bois, ushbu mavzu nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega hisoblanadi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlar tahlili

Shahar ichki transport tizimi va turizm infratuzilmasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik turizm iqtisodiyoti bo'yicha olib borilgan ko'plab ilmiy tadqiqotlarda muhim masala sifatida ko'rib chiqilgan. Turistlarning shahar hududida erkin harakatlanishi, turistik obyektlarga qulay va tez yetib borishi transport tizimining rivojlanganlik darajasiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Shu sababli transport infratuzilmasi turizm rivojlanishini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ham shahar transporti va turizm infratuzilmasi o'rtasidagi bog'liqlik keng o'rganilgan. Jumladan, Abdulla Buhorov shahar transport tizimi turistik obyektlar o'rtasidagi aloqani ta'minlash orqali turizm infratuzilmasining samarali faoliyat ko'rsatishida muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi. Shuningdek, Dilshod Karimov o'z tadqiqotlarida transport xizmatlari sifati va qulayligi turistlar oqimining oshishiga hamda turizm sohasida iqtisodiy samaradorlikning ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ilmiy asoslab bergan.

Transport-logistika tizimlarini rivojlantirish masalalari ham turizm infratuzilmasining samaradorligini oshirish nuqtai nazaridan muhim hisoblanadi. Bu borada Ravshan G'ulomov transport-logistika tizimlarini modernizatsiya qilish turizm xizmatlari

sifatini oshirish va transport oqimlarini samarali boshqarish imkonini berishini qayd etadi. Shuningdek, Sardor Hakamov ekologik transport tizimlarini rivojlantirish turizmning barqaror rivojlanishiga xizmat qilishini ta'kidlab o'tgan.

Xalqaro tajribada ham transport tizimi turizm infratuzilmasining ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqiladi. Jumladan, World Tourism Organization tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda transport infratuzilmasining rivojlanganligi turistik oqimlarning oshishiga va turizm xizmatlari samaradorligining ortishiga xizmat qilishi ta'kidlangan. Shuningdek, Melanie Smith shahar transport tizimining rivojlanishi turizm hududlarining jozibadorligini oshirish bilan bir qatorda turistlar uchun qulay logistika muhitini yaratishini qayd etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida shahar ichki transport tizimining turizm infratuzilmasiga ta'siri va uning iqtisodiy samaradorligini o'rganishga qaratilgan ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotda transport va turizm sohalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash maqsadida tizimli yondashuv asosida ilmiy tahlil olib borildi.

Tadqiqot jarayonida shahar transport tizimi faoliyati va turizm infratuzilmasi rivojlanishiga oid ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda milliy statistik ma'lumotlar o'rganildi. Ushbu ma'lumotlarni tahlil qilish orqali transport xizmatlarining turizm rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, transport tizimining samaradorligi va xizmatlar sifati o'rtasidagi bog'liqlik aniqlandi.

Shuningdek, tadqiqot davomida iqtisodiy-statistik tahlil, taqqoslash,

mantiqiy umumlashtirish hamda grafik va jadval usullaridan foydalanildi. Mazkur usullar yordamida transport xizmatlari ko'rsatkichlari, yo'lovchi oqimlari va turistik harakatlanish jarayonlari tahlil qilindi. Natijada shahar ichki transport tizimini takomillashtirish orqali turizm infratuzilmasining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Shahar ichki transport tizimi: tushuncha va tarkibiy elementlar

Shahar ichki transport tizimi — bu shaharda aholining va turistlarning harakatlanishini ta'minlovchi transport vositalari, yo'nalishlar va xizmatlar majmui hisoblanadi. U shahar turizmining samarali ishlashi uchun asosiy infratuzilma elementlaridan biri bo'lib, turistlar uchun qulay, tez va xavfsiz harakatlanish imkonini yaratadi.

Shahar ichki transport tizimi quyidagi asosiy tarkibiy elementlardan iborat:

➤ Avtobus va mikroavtobuslar: eng ko'p tarqalgan transport vositasi bo'lib, shahar markazlari va turistik nuqtalarni bog'laydi.

➤ Tramvay va metro tizimi: yuqori tezlik va katta yuk tashish imkoniyati bilan turistlarni shaharning asosiy ob'ektlariga yetkazadi.

➤ Taksi va onlayn transport xizmatlari: shaxsiy qulaylik va vaqtni tejash imkonini beradi, ayniqsa turizm markazlariga tez yetib borish uchun.

➤ Velosiped va piyoda yo'llari: ekologik va sog'lom transport shakllari bo'lib, qisqa masofalarda turistlarni harakatlantirishda samarali.

➤ Transport-logistika tizimi: yo'nalishlarni rejalashtirish, transport vositalarini boshqarish va xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shahar ichki transport tizimi samarali ishlasa, bu nafaqat turistlar qulayligini oshiradi, balki turizm infratuzilmasining rivojlanishiga va shahar iqtisodiyotining samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, Samarqand shahrida shahar ichki

transport tizimi va turistik ob'ektlar (Registon, Shah-i-Zinda, Tillakori) o'rtasida yaxshi integratsiya mavjud bo'lib, bu shaharga keladigan turistlar oqimini oshiradi va xizmatlar sifatini yaxshilaydi.

1-jadval

Transport xizmatlarining yillik o'sish sur'atlari (%) (O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari, 2021–2025)"

Hudud	2021	2022	2023	2024	2025
O'zbekiston Respublikasi	117,6	110,6	107,2	109,9	110,8
Qoraqalpog'iston Respublikasi	130,0	118,7	103,2	97,7	116,0
Andijon viloyati	119,9	109,2	107,2	119,9	112,0
Buxoro viloyati	117,2	104,2	107,8	110,5	117,6
Jizzax viloyati	118,5	103,7	112,8	115,7	109,6
Qashqadaryo viloyati	130,6	106,6	108,4	107,8	120,3
Navoiy viloyati	128,2	103,2	96,3	115,7	112,7
Namangan viloyati	127,5	105,4	113,0	114,9	110,1
Samarqand viloyati	124,9	108,6	108,5	120,4	115,5
Surxondaryo viloyati	116,7	107,5	113,1	103,9	111,3
Sirdaryo viloyati	103,6	101,2	102,8	119,7	114,4
Toshkent viloyati	119,6	107,2	107,3	113,8	113,4
Farg'ona viloyati	123,2	109,1	113,0	109,4	118,2
Xorazm viloyati	119,6	113,0	103,7	111,8	119,8
Toshkent shahri	114,6	123,9	115,8	124,1	123,9

Jadvaldagi ma'lumotlarga qaraganda, O'zbekistonning barcha hududlarida transport xizmatlari o'sish sur'ati 2021–2025 yillar oralig'ida ijobiy tendensiyani ko'rsatmoqda, lekin bu hududlar bo'yicha sezilarli farqlar mavjud. Misol uchun, Toshkent shahri va Toshkent viloyati transport xizmatlarining o'sish sur'atida barqarorlikni saqlab, yil sayin 107–124% oralig'ida o'sishni namoyish qilmoqda.

Bu hududlar shahar ichki transportning rivojlanganligini va turistlar oqimini samarali boshqarishni ko'rsatadi.

Samarqand viloyati kabi turistik markazlarda ham transport xizmatlari o'sishi barqaror bo'lib, 2021 yilda 124,9% dan 2025 yilda 115,5% gacha yetmoqda. Bu transport tizimining turizm infratuzilmasi bilan integratsiyasi, yo'nalishlarning qulayligi va xizmat sifatining oshirilganini ko'rsatadi.

Shuningdek, ayrim viloyatlar, masalan Navoiy va Qoraqalpog'iston Respublikasi, o'sish sur'atida ba'zi yillarda pasayishlar kuzatilgan bo'lsa-da, umumiy trend bo'yicha barqaror o'sishga erishilgan. Bu hududlarda transport tizimining optimallashtirilishi va xizmat sifatini oshirish imkoniyatlari mavjudligini bildiradi.

Oxirgi yillik o'sish sur'atlari shuni ko'rsatadiki, shahar va viloyat transport tizimlarini rivojlantirish va modernizatsiya qilish turistlar uchun qulaylik yaratadi, shahar ichki transport xizmatlari bilan turizm infratuzilmasining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, transport xizmatlarining barqaror o'sishi hududiy rivojlanish va iqtisodiy samaradorlikni kuchaytirishga yordam beradi.

Shuningdek, shahar transport tizimi ekologik va raqamli yechimlar bilan rivojlantirilsa, bu turizm sektori uchun qo'shimcha afzalliklar yaratadi. Shu bilan birga, transport tizimini samarali boshqarish va optimallashtirish orqali hududiy rivojlanish va turizm industriyasining iqtisodiy samaradorligini oshirish mumkin.

Turizm infratuzilmasiga transportning ta'siri

Shahar ichki transport tizimi turizm infratuzilmasining samarali ishlashida muhim rol o'ynaydi. Turistlar ob'ektlarga oson yetib borish imkoniga ega bo'lsa, bu nafaqat ularning sayohat tajribasini yaxshilaydi, balki shahar turizmini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

1. Transport tizimining qulayligi va turistlar oqimi

Qulay va tezkor transport yo'nalishlari turistlarning shahardagi harakatlanishini soddalashtiradi. Misol uchun, shahardagi avtobus va metro yo'nalishlari asosiy turistik ob'ektlar

bilan bog'langan bo'lsa, turistlar o'z vaqtlarini samarali ishlatadi va shahar markazidagi xizmatlardan ko'proq foydalanadi. Shu bilan birga, transport tizimining samaradorligi turistlar oqimining oshishiga olib keladi, bu esa turizm sektori uchun iqtisodiy foyda yaratadi.

2. Transport xizmatlarining sifatiga ta'siri

Turistlar uchun transport xizmatlarining sifati muhim omil hisoblanadi. Shahar ichki transport tizimida transport vositalarining xavfsizligi, yo'lovchi qulayligi va xizmat ko'rsatish darajasi yuqori bo'lsa, turistlar shaharda qolish vaqtini uzaytiradi va xizmatlardan ko'proq foydalanadi. Shu bois, transport tizimini yaxshilash turistik xizmatlar sifatini oshirishga va shaharning imijini yaxshilashga xizmat qiladi.

3. Ekologik va raqamli transport yechimlari

Hozirgi kunda transport tizimlarini rivojlantirishda ekologik va raqamli yechimlar muhim rol o'ynaydi. Masalan, velosiped yo'llari, elektr avtobuslar va smart transport tizimlari nafaqat turistlar uchun qulaylik yaratadi, balki shahar havosining sifatini yaxshilaydi va ekologik tozalikka hissa qo'shadi. Raqamli transport tizimlari orqali yo'nalishlarni rejalashtirish va transport vositalarini boshqarish mumkin, bu esa transport samaradorligini oshiradi.

4. Misol va amaliy natijalar

Samarqand shahrida shahar ichki transport tizimi va turistik ob'ektlar o'rtasida integratsiya mavjud. Masalan, Registon va Shah-i-Zinda kabi mashhur turistik joylarga avtobus va mikroavtobus yo'nalishlari orqali tez yetib borish mumkin. Bu tizim turistlar oqimini oshiradi, shahar transport xizmatlari va

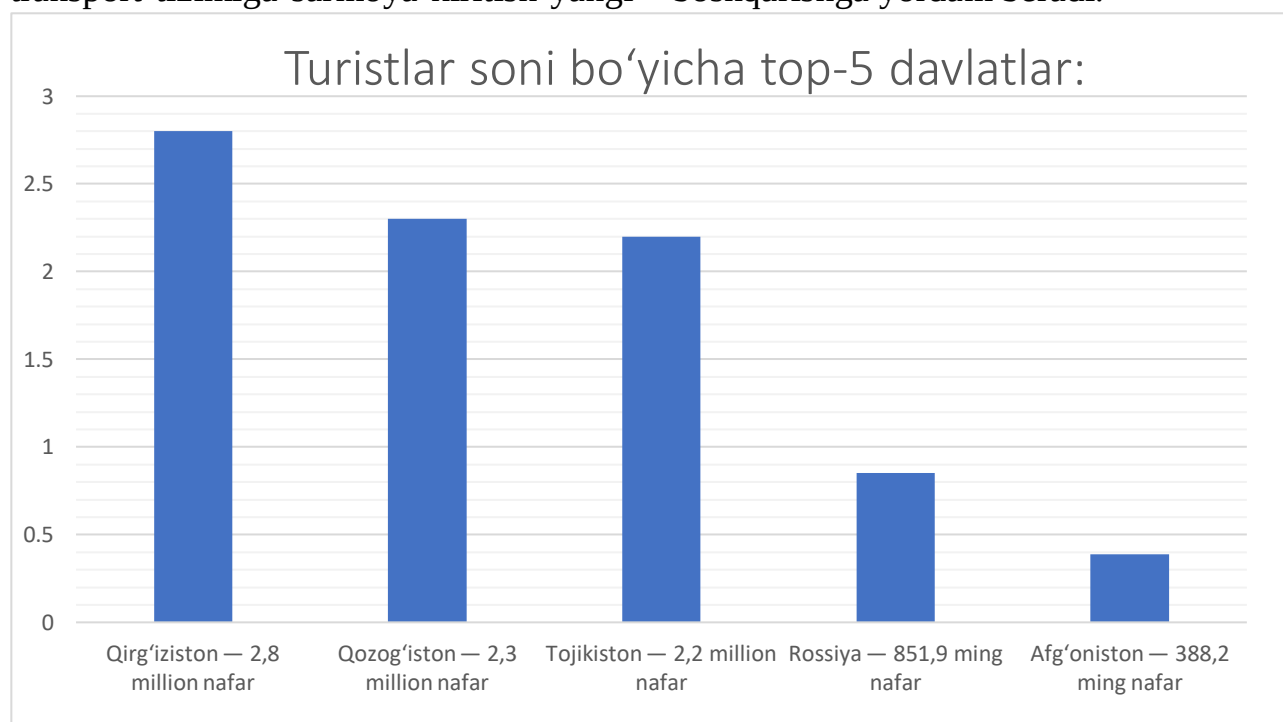
turizm infratuzilmasining samaradorligini kuchaytiradi.

Transport tizimini rivojlantirishning iqtisodiy va tashkiliy samaradorligi

Shahar ichki transport tizimini rivojlantirish nafaqat turistlar uchun qulaylik yaratadi, balki turizm infratuzilmasi va shahar iqtisodiyoti uchun ham muhim afzalliklarni ta'minlaydi. Qulay va samarali transport xizmatlari turistlar oqimini oshiradi, bu esa mehmonxona, restoran va boshqa turizm xizmatlari sohalariga qo'shimcha daromad keltiradi. Shu bilan birga, transport tizimiga sarmoya kiritish yangi

ish o'rinlarini yaratadi va transport-logistika sohasida ishchi kuchi talabini kuchaytiradi.

Shahar transportini tartibga solish va optimallashtirish transport-logistika tizimining samaradorligini oshiradi. Yo'nalishlar va transport vositalarini to'g'ri rejalashtirish orqali transport tizimi yukini kamaytirish, xizmat ko'rsatish tezligini oshirish va turistlar uchun qulay sharoit yaratish mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish — smart transport tizimlari, onlayn navigatsiya va elektron to'lov tizimlari — transport xizmatlarini samarali boshqarishga yordam beradi.

1-rasm. Turistlar oqimi boyicha top davlatlar, (O'zbekiston Milliy statistika qo'mitasi)

2025 yilning dastlabki 10 oyida O'zbekistonga 9,7 million turist keldi. Asosiy oqim qo'shni davlatlar hissasiga to'g'ri keldi.

Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilning yanvar-oktabr oylarida jami 9,7 million nafar chet el fuqarolari turistik maqsadlarda O'zbekistonga tashrif buyurgan.

Bu ko'rsatkich o'tgan yilning mos davriga nisbatan 3,2 million nafarga yoki 50 foizga ko'p.

Transport va turizm sohalarini integratsiyalash orqali hududiy rivojlanish va turizm industriyasi samaradorligini oshirish ham mumkin. Misol uchun, Samarqand shahrida shahar ichki transport tizimini modernizatsiya qilish orqali turistlar shahardagi mashhur

turistik ob'ektlarga oson yetib borish imkoniga ega bo'ldi. Bu esa transport xizmatlarining daromadini oshirdi va turizm infratuzilmasining samaradorligini kuchaytirdi.

Muammolar va yechimlar

Shahar ichki transport tizimini rivojlantirish jarayonida bir qancha muammolar uchrab turadi. Avvalo, yo'nalishlarning noqulayligi va transport vositalarining yetarli emasligi turistlar harakatlanishini cheklaydi. Ko'plab shaharlar uchun transport tizimining eski va modernizatsiyadan o'tmaganligi muammo bo'lib qoladi, bu esa transport xizmatlari sifatini pasaytiradi va turistlar oqimini kamaytiradi. Shu bilan birga, ekologik transport vositalarining kamligi shaharning iqlim va atrof-muhit sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun bir qancha yechimlar mavjud. Birinchidan, transport tizimini modernizatsiya qilish va yangi yo'nalishlar tashkil etish orqali turistlar harakatlanishini soddalashtirish mumkin. Ikkinchidan, ekologik va sog'lom transport vositalarini joriy etish — velosiped yo'llari, elektr avtobuslar va piyoda yo'llari — shahar transportini samarali va ekologik toza qiladi. Uchinchi yechim sifatida smart transport tizimlarini joriy etish muhim, bunda yo'nalishlar elektron tarzda rejalashtiriladi, transport vositalari samarali boshqariladi va turistlar uchun onlayn ma'lumotlar mavjud bo'ladi.

Shuningdek, transport va turizm sohalari o'rtasidagi integratsiyani kuchaytirish muhimdir. Turistik yo'nalishlarni transport tizimi bilan uyg'unlashtirish orqali turistlar oqimi oshadi, turizm infratuzilmasining samaradorligi ortadi va shahar iqtisodiyotiga qo'shimcha foyda keladi.

Shu tarzda, muammolarni aniqlab, ularga innovatsion va ekologik yechimlarni joriy etish transport tizimi va turizm sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa va takliflar

Shahar ichki transport tizimi turizm infratuzilmasining samarali ishlashida markaziy rol o'ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qulay va samarali transport tizimi turistlar oqimini oshiradi, ularning shaharda qolish vaqtini uzaytiradi va turistik xizmatlar hajmini ko'paytiradi. Shu bilan birga, transport tizimining rivojlanganligi shahar iqtisodiyoti va hududiy rivojlanishga sezilarli ta'sir qiladi. Samarali transport tizimi orqali turizm industriyasida yangi ish o'rinlari yaratiladi, mehmonxona va restoranlar xizmatidan foydalanish hajmi oshadi, shuningdek, shahar markazidagi turistik ob'ektlar va xizmatlar daromadi ko'payadi.

Shahar ichki transportining sifatli ishlashi, transport-logistika tizimi samaradorligi va ekologik transport vositalarining joriy etilishi nafaqat turistlar qulayligini oshiradi, balki shahar imijini yaxshilash va ekologik barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Transport tizimi va turizm infratuzilmasini integratsiyalash orqali hududiy rivojlanish va shahar iqtisodiy samaradorligini oshirish mumkin. Shu bilan birga, smart transport tizimlari va onlayn navigatsiya xizmatlarini joriy etish transport boshqaruvini soddalashtiradi, yo'nalishlarni optimallashtiradi va transport xizmatlarining sifatini yaxshilaydi.

Transport tizimining zamonaviylashtirilishi va turizm infratuzilmasi bilan uyg'unligi turistlar oqimini barqaror oshirishga, turistik xizmatlar sifatini yaxshilashga va shaharning xalqaro turizm bozoridagi

raqobatbardoshligini oshirishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, transport tizimini modernizatsiya qilish va ekologik yechimlarni joriy etish orqali shahar atrof-muhitini muhofaza qilish va iqlim o'zgarishining salbiy ta'sirini kamaytirish mumkin.

Takliflar:

✓ Shahar ichki transport tizimini modernizatsiya qilish va yangi yo'nalishlarni tashkil etish.

✓ Ekologik transport vositalarini keng joriy etish, jumladan, velosiped yo'llari va elektr avtobuslar.

✓ Smart transport tizimlarini va elektron navigatsiya xizmatlarini joriy etish.

✓ Transport tizimi va turizm yo'nalishlarini uyg'unlashtirish orqali turistlar oqimini oshirish.

✓ Transport-logistika tizimini yaxshilash va xizmat sifatini doimiy ravishda monitoring qilish.

Ushbu tavsiyalar amalga oshirilsa, shahar ichki transport tizimi turizm infratuzilmasining samaradorligini oshiradi, turistlar qulayligini yaxshilaydi va shahar iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Buhorov A., "Shahar transport tizimi va turizm infratuzilmasi," Samarkand iqtisodiyot va transport jurnali, 2021.
2. Karimov D., "Shahar transporti va turizmning iqtisodiy samaradorligi," Hududiy rivojlanish tadqiqotlari, 2020.
3. World Tourism Organization (UNWTO), Transport and Tourism: Thematic Report, Madrid, 2019.
4. Smith M., Urban Transport and Tourism, Routledge, London, 2018.
5. Hakamov S., "Ekologik transport va turizm rivoji," O'zbekiston transport va logistika jurnali, 2022.
6. G'ulomov R., "Transport-logistika tizimlarini modernizatsiya qilish va turizm," Iqtisodiyot va innovatsiyalar, 2021.
7. Ministry of Transport of Uzbekistan, Shahar transporti va turizm infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha strategiya, Tashkent, 2020.
8. Ministry of Tourism and Cultural Heritage of the Republic of Uzbekistan. (2024). Tourism Statistics of Uzbekistan. Tashkent.
9. Sh. Safarov, N.E. Ibadullaev, M.I. Daminov, A.A. Karimov. Tourism and transport services. -T.: "Science and technology", 2019, 92 p.
10. M.M.Rabbimov, Z.T.Bakayev, B.Sh.Safarov. "The Impact of Cultural Heritage on Economic Growth in the Example of Museum Development in Uzbekistan" https://doi.org/10.1007/978-3-031-65343-8_25
11. M.M.Rabbimov, D.K.Usmonova "Artificial Intelligence Powered Strategies to Enhance the Competitiveness of Healthcare Institutions in Uzbekistan" ICONSTEM 2024 <https://doi.org/10.1109/iconstem60960.2024.10568608>
12. UzDaily. (2024). Uzbekistan: Wine Tourism Cluster Development. <https://uzdaily.uz/enotourism>
13. Tukhliiev I.S., Hayitboev R., et al., Fundamentals of Tourism, Textbook, Tashkent, 2014.-331 p.
14. World Travel and Tourism Council (WTTC) Reports, 2023. – www.wttc.org

TURIZM SOHASIDAGI INVESTITSIYA OQIMLARINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI

I.I.Ayubov

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Ayubov Ilyos Ilxomovich

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti dotsenti

Email: ilyosayubov007@gmail.com

Tel: +998 97 919 53 89

Received: 14 January 2026

Revised: 22 January 2026

Accepted: 18 February 2026

Published: 28 February 2026

Funding source for publication: Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm sohasida investitsion oqimlarning iqtisodiy o'sishga ta'siri nazariy va amaliy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. O'zbekiston tajribasi asosida investitsiyalarning milliy iqtisodiyotdagi roli, ularning ishlab chiqarish salohiyatini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Mavzuga doir mahalliy va xorijiy olimlarning qarashlari o'rganilib, investitsiya siyosatini takomillashtirish bo'yicha xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shuningdek, mamlakatdagi investitsiya muhiti, hukumat tomonidan yaratilgan imtiyozlar va amalga oshirilgan islohotlarning natijalari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Investitsiya oqimlari, iqtisodiy o'sish, investitsiya siyosati, xorijiy investitsiyalar, iqtisodiy islohotlar, investitsiya muhiti, raqobatbardoshlik, ishlab chiqarish salohiyati, infratuzilma rivojlanishi.

ВЛИЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПОТОКОВ В ТУРИСТИЧЕСКИЙ СЕКТОР НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние инвестиционных потоков в туристический сектор на экономический рост с теоретической и практической точек зрения. На основе опыта Узбекистана анализируется роль инвестиций в национальной экономике, их значение в повышении производственного потенциала и внедрении современных технологий. Изучаются мнения отечественных и зарубежных ученых по данной теме, разрабатываются выводы и рекомендации по совершенствованию инвестиционной политики. Также рассматривается инвестиционный климат в стране, выгоды, создаваемые правительством, и результаты проведенных реформ.

Ключевые слова: Инвестиционные потоки, экономический рост, инвестиционная политика, иностранные инвестиции, экономические реформы, инвестиционный климат, конкурентоспособность, производственный потенциал, развитие инфраструктуры.

THE IMPACT OF INVESTMENT FLOWS IN THE TOURISM SECTOR ON ECONOMIC GROWTH: THE EXPERIENCE OF UZBEKISTAN

Abstract: This article examines the impact of investment flows in the tourism sector on economic growth from a theoretical and practical perspective. Based on the experience of Uzbekistan, the role of investments in the national economy, their importance in increasing production potential and introducing modern technologies are analyzed. The views of local and foreign scientists on the topic are studied, and conclusions and recommendations are developed on improving investment policy. The investment climate in the country, the benefits created by the government and the results of the implemented reforms are also considered.

Keywords: Investment flows, economic growth, investment policy, foreign investments, economic reforms, investment climate, competitiveness, production potential, infrastructure development.

Kirish

Zamonaviy jahon iqtisodiyotining voqeligini hisobga olgan holda, investitsion faollik har qanday mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishining eng kuchli omillaridan biri ekanligi isbotlangan. Investitsiya deganda kelajakda foyda olish yoki ishlab chiqarish quvvatini oshirish maqsadida amalga oshirilgan real yoki moliyaviy aktivlarga investitsiyalar tushuniladi. Ular orqali yangi ishlab chiqarish korxonalari tashkil etilmoqda, eski ishlab chiqarish quvvatlari yangilanmoqda, yangi texnologiyalar joriy etilmoqda, pirovardida mamlakatimiz iqtisodiyotining raqobatbardoshligi oshirilmoqda. O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishining hozirgi bosqichida turizm sohasida investitsion oqimlar, xususan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI) iqtisodiy o'sishni kafolatlovchi muhim manba sifatida qaralmoqda. 2024-yilning 9 oyida mamlakatimizga 23,7 milliard AQSH dollari miqdorida xorijiy investitsiyalar jalb etildi va bu 1800 dan ortiq yangi mahsulot ishlab chiqarish imkonini berdi. Bu nafaqat O'zbekistonning sarmoyaviy salohiyati yuksalib borayotganidan, balki iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlar amalga oshirilayotganidan dalolat beradi.

Investitsiyalar mamlakatimiz iqtisodiyotini bir qancha muhim yo'nalishlarda rivojlantirmoqda. Ular ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish va yalpi ichki mahsulot (YaIM) rivojlanishiga ko'maklashish orqali iqtisodiyotning o'sishini oshirishga yordam bermoqda. Masalan, 2023 yilda O'zbekiston yalpi ichki mahsuloti 6 foizga oshdi. Yangi ishlab chiqarish korxonalarining ochilishi bilan bandlik darajasi ham ortib, ko'proq ish o'rinlari yaratilmoqda. Xorijiy sarmoyadorlar

bilan hamkorlik yangi texnologiyalarni joriy etish va sanoatni modernizatsiya qilishga ham yordam beradi. Aksincha, investitsiyalar eksport salohiyatini kengaytiradi, chunki yangi mahsulotlar ishlab chiqarish bilan yangi eksport imkoniyatlari paydo bo'ladi. Shu bilan birga, iqtisodiy faollikni rag'batlantirish tufayli soliq tushumlari va byudjet tushumlari ko'paymoqda. Biroq O'zbekistonda investitsiyalarni jalb qilish borasida muayyan muammolar saqlanib qolmoqda. 2023-yilda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 16 foizga qisqardi, joriy operatsiyalar balansi taqchilligi yalpi ichki mahsulotning 8,6 foizini tashkil etdi. Bu omillar investitsiya muhitining barqarorligi va prognoz qilinishini taklif qilish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu hujjat O'zbekiston iqtisodiyotiga investitsiyalar oqimining tarkibi, hajmi va ularning iqtisodiy o'sishga ta'sirini hisobga oladi. Mavzuning dolzarbligi iqtisodiy tadqiqotlar va kelajakdagi davlat siyosatini shakllantirishning muhim ilmiy asosidir.

Adabiyot sharhi

turizm sohasida investitsion oqimlar va ularning iqtisodiy o'sishga ta'sirini ilmiy tadqiq qilish metodologiyasi jihatidan juda ko'p va xilma-xildir. O'zbekiston tajribasiga taalluqli statistik ma'lumotlarga asoslanib, bu masala ko'proq nazariy va amaliy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Investitsiyalar iqtisodchilar tomonidan ommaviy miqyosda iqtisodiy o'sishning eng muhim manbalaridan biri sifatida o'rganilgan. Xususan, investitsiyalarning ijobiy va salbiy ta'siri, ularning iqtisodiy barqarorlik va taraqqiyotga, umuman, xalqaro maydonga ta'siriga oid ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud. Jahon iqtisodiyotiga oid turli tadqiqotlar turizm sohasida investitsion oqimlarning

iqtisodiy o'sishga ta'sirini tasdiqladi. "O'zbekiston iqtisodiyotiga investitsiyalar va ularning o'rni" nomli kitobida investitsiyalarni mamlakat iqtisodiyotining strategik resursi deb hisoblaydi. Uning ta'kidlashicha, sarmoya oqimining o'sishi iqtisodiy o'sishni ta'minlashning asosiy omillaridan biridir. Ayniqsa, investitsiyalar ishlab chiqarish salohiyatini oshirish bilan birga, yangi texnologiyalarni joriy etish va samaradorlikni oshirish imkonini beradi, deb hisoblaydi".

"Investitsiyalar va iqtisodiy rivojlanish" nomli kitobida mamlakatlar o'rtasidagi sarmoya oqimining tebranishlari va ularning iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini tahlil qiladi. Shuningdek, u mamlakatda investitsiya muhitini qulaylashtirish va uni yanada jozibador qilish uchun islohotlarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi". Matyoqubovning kitobida O'zbekiston misolida investitsion islohotlarni chuqurlashtirishning iqtisodiy foydalari haqida muhim xulosalar berilgan. Xorijdagi ilmiy adabiyotlarda iqtisodiy o'sish va investitsiyalar oqimi bo'yicha chuqur tadqiqot ishlari ko'p. "Kapitalizm va erkinlik" asarida erkin iqtisodiyotga sarmoya oqimining hissasini tushuntiradi. U investitsiyalar iqtisodiy barqarorlik, samaradorlik va raqobatbardoshlikda qanday ijobiy rol o'ynashini ko'rsatadi. Fridman yana davlat siyosatining investorlar uchun qulay muhitni ta'minlashdagi hissasini ta'kidlaydi".

"Globalashuv va uning noroziliklari" nomli kitobida xorijiy kapital oqimining rivojlanayotgan mamlakatlarga ta'siri haqida fikr yuritadi. Stiglitz o'z tanqidida, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning rivojlanayotgan mamlakatlarga o'tishi iqtisodiy o'sishni

kuchaytiradi, ammo bu barqaror jarayon bo'lishi uchun mamlakatlar o'z siyosatlarini to'g'ri yo'naltirishlari kerakligini ta'kidlaydi. Shuningdek, u investitsiyalarning ijtimoiy va atrof-muhitga ta'sirini o'rganadi va ularning uzoq muddatli o'sishga ta'siri haqida o'z fikrlarini bildiradi. "Xalqlarning raqobatbardosh ustunligi" kitobida investitsiyalarni iqtisodiy o'sish va sanoat raqobatbardoshligini oshirishning muhim vositasi deb hisoblaydi. Porterning fikricha, investitsiyalar orqali mamlakatlar o'zlarining iqtisodiy qudratini mustahkamlaydilar va xalqaro bozorga raqobatbardosh tovarlarni taqdim etadilar.

Bundan tashqari, O'zbekistonning investitsiya siyosati bo'yicha statistik ma'lumotlar asosan O'zbekiston Markaziy banki va Davlat statistika qo'mitasi kabi tashkilotlar tomonidan taqdim etiladi. Ularda mamlakatimizga jalb etilgan xorijiy investitsiyalar, ularning tarmoq tarkibi, samaradorligi va iqtisodiyot rivojiga qo'shayotgan hissasi haqida ishonchli statistik ma'lumotlar taqdim etilmoqda. O'zbekiston hukumati tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, investorlarga soliq imtiyozlari va boshqa rag'batlantirish siyosati mamlakatimizning investitsiyalar uchun jozibadorligi yaxshilanganidan dalolat beradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotni amalga oshirish jarayonida ilmiy bilishga statistik abstrakt oid zamonaviy metodlardan kompleks tarzda foydalanildi. Xususan, tizimli yondashuv asosida tashqi savdo balansi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik bir-birini to'ldiruvchi omillar sifatida ko'rib chiqildi.

1-Jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarning o'sish sur'ati yillik (2020-2023)

Klassifikator	2020	2021	2022	2023	O'zgarish(2020 va 2023-yillar o'rtasida)
Qoraqalpog'iston Respublikasi	69.9	105.1	114.9	116.6	66.81%
Andijon viloyati	110.6	106	116.5	121.2	9.58%
Buxoro viloyati	104.7	147.4	94.2	132.2	26.27%
Jizzax viloyati	147.4	72.4	104.6	134.1	-9.02%
Qashqadaryo viloyati	76.5	77.8	80	117.8	54.00%
Navoiy viloyati	77.1	86	109.4	136.3	76.78%
Namangan viloyati	88	100.5	104.2	121.3	37.84%
Samarqand viloyati	128.8	98.7	111.6	127.8	-0.78%
Surxondaryo viloyati	77.4	109.7	87.5	148.3	91.60%
Sirdaryo viloyati	111.2	107.7	135.1	117.7	5.85%
Toshkent viloyati	92.2	120.3	110.7	121.1	31.34%
Farg'ona viloyati	113.5	105.7	112.4	120.1	5.81%
Xorazm viloyati	92.7	139.3	94.2	121	30.53%
Toshkent shahri	108.6	105	87.2	115.8	6.63%

Tahlil va natijalar

So'nggi yillarda O'zbekiston hududlari bo'yicha iqtisodiy ko'rsatkichlarda sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi, investitsiyalarning hududiy tuzilmasi va o'sish sur'atlarida jiddiy tengsizlik kuzatildi. 2020-2023 yillarda ayrim hududlarda investitsiya faolligi keskin oshdi, ayrim hududlarda esa pasayish yoki juda sekin o'sish kuzatildi. Qoraqalpog'iston Respublikasiga yo'naltirilgan investitsiyalar 66,81 foizga oshgani iqtisodiy faollik va hududning investitsion jozibadorligi yildan-yilga kengayib borayotganidan dalolatdir. Surxondaryo viloyatida ham ana shunday yuqori ko'rsatkich 91,60 foizni tashkil etgani viloyatda iqtisodiy baza kengayib,

yangi investitsiya loyihalari faol amalga oshirilayotganidan dalolatdir. Navoiy viloyatida ham o'sish 76,78 foizni tashkil etdi, bu esa viloyatning sanoat salohiyati ro'yobga chiqayotgani va tog'-kon sanoatiga jalb etilgan sarmoyadan dalolat beradi.

Qashqadaryo va Namangan viloyatlarida ham iqtisodiy o'sish mos ravishda 54 foiz va 37,84 foizni tashkil etdi. Bu hududlarda yangi sanoat korxonalarining ochilishi, infratuzilma loyihalarining amalga oshirilishi iqtisodiy o'sishga xizmat qildi. Buxoro, Toshkent viloyati va Xorazmda investitsiyalar o'sishi mos ravishda 26,27 foiz, 31,34 foiz va 30,53 foizni tashkil etdi. Bu mazkur hududlarning iqtisodiy faolligi izchil

o'shib borayotganidan dalolat beradi. Biroq, ayrim hududlarda investitsiya faolligi sezilarli darajada emas edi. Jumladan, Jizzax viloyatida investitsiyalar ko'rsatkichlari 9,02 foizga kamayganligi hududiy iqtisodiy faollikning beqarorligi yoki investorlar uchun yetarli shart-sharoit yaratilmaganligidan dalolat beradi. Samarqand viloyatida deyarli o'zgarish kuzatilmadi (-0,78%), bu turizm sohasida investitsion oqimlarning barqarorligini kafolatlash zarurligidan dalolat beradi. Toshkent shahri va Farg'ona viloyatida o'sishga qaramay, nisbatan past ko'rsatkichlar qayd etildi (mos ravishda 6,63 foiz va 5,81 foiz). Bu markaziy hududlarda yuqori raqobat va yangi investitsiya loyihalarini amalga oshirishdagi qiyinchiliklar bilan bog'liq.

O'zbekiston hududlari o'rtasida investitsiya faolligida sezilarli tafovutlar mavjudligini aytish mumkin. Tabiiy resurslari, infratuzilmasi va qulay muhiti tufayli investitsiyalarni faol jalb etayotgan hududlar mavjud bo'lsa-da, boshqa hududlarda bu jarayon sust kechmoqda. Shu bois mintaqaviy investitsiya siyosatini yanada diversifikatsiya qilish, ijtimoiy himoyaga muhtoj hududlarga e'tiborni kuchaytirish, ularning investitsion jozibadorligini oshirish istiqboldagi dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Xulosa va tavsiyalar

O'zbekistonda 2020-2023-yillarda mintaqaviy iqtisodiy ko'rsatkichlar ham sezilarli darajada o'zgardi. Umuman olganda, mamlakatda investitsiyalarning umumiy hajmi oshgan bo'lsa-da, ularning hududlar bo'yicha teng taqsimlanmaganligini yaqqol ko'rish mumkin. Qoraqalpog'iston Respublikasi, Surxondaryo, Navoiy va Qashqadaryo viloyatlari kabi ayrim hududlarda

investitsion faollikning jadal sur'atlari kuzatildi. Bu hududlarda iqtisodiy salohiyatni to'liq ishga solish, yangi loyihalarni faol amalga oshirish natijasida ijobiy natijalar qayd etildi.

Aksincha, Samarqand va Jizzax viloyatlarida investitsiya indekslarining zaiflashishi yoki yomonlashishi mintaqaviy miqyosda barqarorlik va rivojlanish siyosati oshganidan dalolat beradi. Farg'ona viloyatida iqtisodiyotning yuqori raqobatbardoshligi va o'z barqarorligini saqlaydigan investitsiya oqimlari salohiyatining yo'qligi investitsiya ko'rsatkichlarining past o'sish sur'atlarini ta'minladi. Bunday mintaqaviy nomutanosibliklar mamlakat ichida investitsiya resurslarining teng taqsimlanmaganidan va ayrim sohalarda rivojlanish salohiyatidan yetarlicha foydalanilmayotganidan dalolat beradi.

Takliflar

O'zbekiston mintaqaviy iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun qator tizimli chora-tadbirlarni joriy etish zarur. Avvalo, investitsiyalar kam va orqada qolgan hududlarda maxsus investitsiya subsidiyalari, grantlar va imtiyozlar tizimini oshirish zarur. Shuningdek, infratuzilma va logistika salohiyatini yaratish orqali investorlar uchun yanada qulay shart-sharoitlarni tayyorlash zarur. Bularning barchasi hududlararo investitsion nomutanosiblikni kamaytirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, har bir hududning iqtisodiy imkoniyatlari va raqobatdosh ustunliklarini hisobga olgan holda individual strategik rivojlanish rejalari tuzilishi kerak. Sanoat klasterlari, agroklastlar va turizm klasterlarini tashkil etish hududlarning ixtisoslashuvini faollashtirish va mahalliy iqtisodiyotni tiklash imkoniyatlarini

kengaytiradi. Uchinchidan, xorijiy va mahalliy investitsiyalarni rag'batlantirish maqsadida investorlar uchun barqaror qonunchilik bazasini ta'minlash, shartnomalar barqarorligi va adolatli sud tizimini mustahkamlash zarur. Shu bilan birga, mahalliy tadbirkorlarga imtiyozli kreditlash va moliyaviy rag'batlantirish orqali moliyaviy yordam ko'rsatish, ularning loyihalarini ishlab chiqish zarur.

To'rtinchidan, tizim yanada samarali bo'lishi uchun investitsiya operatsiyalarining doimiy monitoringi va tahlilini ta'minlash kerak. Har yili mintaqaviy sarmoyaviy reytinglar va

davlat miqyosida oshkor etilishi, shuningdek, past samaradorlikdagi loyihalarni o'z vaqtida tuzatish va modernizatsiya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish orqali raqobatbardoshlikni ta'minlash zarur. Beshinchidan, inson resurslarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. O'qitilgan mehnat resurslarisiz investitsiya loyihalarini samarali amalga oshirish mumkin emas. Shu bois zamonaviy ta'lim va kasb-hunar ta'limi dasturlarini yo'lga qo'yish va ularni real sektor ehtiyojlariga moslashtirish strategik masala hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni 2021-yil 5-oktabrdagi PF-6133-sonli <https://lex.uz/docs/-1992848>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 6-avgustdagi PQ-3900-son qarori <https://lex.uz/docs/-4593911>
3. Xudoyberdiev, M.A. (2020). O'zbekiston iqtisodiyotiga investitsiyalar va ularning o'rni. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
4. Matyoqubov, A.Sh. (2021). Investitsiyalar va iqtisodiy rivojlanish. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
5. Friedman, M. (2005). Capitalism and Freedom. University of Chicago Press.
6. Stiglitz, J. (2002). Globalization and Its Discontents. W. W. Norton & Company.
7. Porter, M. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Free Press.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy hisobotlari. <https://cbu.uz>
9. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlari. <https://stat.uz>
10. Harrod, R. F., & Domar, E. D. (1946). A Theory of Economic Growth. The Economic Journal, 56(224), 312-328.
11. Mundell, R. (1960). The Monetary Dynamics of International Adjustment under Fixed and Flexible Exchange Rates. The Quarterly Journal of Economics, 74(2), 227-257.
12. World Bank. (2021). Investments and Economic Growth: Global Trends. Washington D.C.: World Bank Group.
13. OECD (2020). Economic Growth and Foreign Direct Investments. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
14. UNCTAD (2021). World Investment Report. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.

CONTENTS

1	Yang Jie	4-14
	MAPPING THE TREND AND FUTURE DIRECTION OF TOURIST FLOW MONETIZATION MECHANISMS IN ANCIENT CITIES OF WORLD CULTURAL HERITAGE AT THE OMNI-MEDIA ERA	
2	Mu Zhendi	15-34
	VIRTUAL PORT COORDINATION AS A CROSS-BORDER GOVERNANCE MECHANISM FOR SEAPORT-DRY PORT MULTIMODAL TRANSPORT SYSTEMS: EVIDENCE FROM NINGBO-ZHOUSHAN AND TASHKENT	
3	Djalilov Faxriddin Azimovich, Sayfiddinov Shaxzod Baxodirovich	35-42
	DAVLAT ISH BILAN BANDLIK XIZMATI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	
4	Xaitov Oxun Nomoz o'g'li, Botirov Og'abek Jasurbek o'g'li	43-48
	YANGI O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZMNING HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI	
5	Абдуллаева Зульфия Иззатовна	49-58
	БИБЛИОМЕТРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ДИНАМИКИ ИЗУЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ	
6	Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	59-64
	INSON KAPITALINI BOSHQARISH MINTAQANING IJTIMOY-IQTISODIY VA INNOVATION RIVOJLANISHINING OMILI SIFATIDA	
7	Шерматов Ахрор Абдихакимович	65-70
	НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ТЕРМИНУ «ИНВЕСТИЦИИ»	
8	Xolmirzaev Elbek Baxtiyorovich, Ergasheva Farog'at Baxriddin qizi	71-77
	O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA INNOVATION MUHITNI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING ROLI	
9	Azizova Nilufar Ikrom qizi	78-87
	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA IJTIMOY XIZMATLAR BOZORI MARKETING TADQIQOTLARI TAHLILI VA KO'RSATGICHLARI	
10	Махмудов Суннатжон Абдужаббор Угли	88-93
	РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОГРАММ В ПОВЫШЕНИИ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ	
11	Turayeva Nargiza Rustamovna	94-103
	RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA ISHLAB CHIQARISH KLASSTERLARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	
12	Mahmudova Zarrina Zayniddinovna	104-109
	THE COMPETITIVENESS OF HOTEL ENTERPRISES	
13	Sultanova Nigina Utkurovna	110-116
	RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MEHMONXONALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI	
14	Sattorov Shahboz Hayrullo o'g'li	117-121
	SANOATNI MODERNIZATSIYA QILISH JARAYONIDA YASHIL IQTISODIYOT TAMOIYILLARINI JORIY ETISH YO'NALISHLARI	
15	Norboyev Allayor Islomovich	122-127
	DEMOGRAFIK JARAYONLAR SHAROITIDA YOSHLAR BANDLIGINI TA'MINLASH MASALALARI	
16	Davronbek Tokhtiev	128-135
	ADVANCING TOURISM-LED ECONOMIC DEVELOPMENT IN TRANSITION ECONOMIES: MULTILATERAL GOVERNANCE AND POLICY INNOVATION STRATEGIES	

17	Ibragimov Aydos Maratovich	136-141
	OLIY TA'LIM MUASSASALARINING TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDAGI RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISH	
18	Kengboyeva Mavluda Yuldashbayevna	142-149
	BALANCING FINANCIAL AND NON-FINANCIAL REWARDS: EXPLORING EMPLOYEE MOTIVATION AND PERFORMANCE IN EMERGING ECONOMIES	
19	Nizamov Akmal Ahtamovich	150-159
	JAHON SAVDO TASHKILOTI VA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA LOGISTIKA MASALALARI	
20	Nigina Usmanova Marupovna	160-164
	KORXONALARDA INSON RESURLARI TAHLILINI UZLIKSIZ HAMDA TIZIMLI AMALGA OSHIRISHNI TA'MINLOVCHI KOMPLEKS AXBOROT HAMDA KOMPLEKS KO'RSATKICHLAR TIZIMINI O'Z ICHIGA OLGAN "K2+T" MEXANIZMI	
21	Sharifov Shuhrat Saidahmadovich, Sharipova Yuldiz Ilxambek qizi	165-171
	MAISHIY XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI VA ISTIQBOLLARI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)	
22	Amirov Akmal Merojovich	172-182
	INKLUZIV TURIZMNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA VA UNI O'ZBEKISTON TURIZMIDA QO'LLASH IMKONIYATLARI	
23	Ismoilova Feruza Kubaymurodovna, Khasanov: Hasanov G'olibjon Safarboy o'gli, Abdusalomov Nurmuhammad Alisher o'g'li	183-190
	KORXONALAR FAOLIYATINI RAQAMLASHTIRISH ORQALI RAQOBATBARDOSHLIK VA MEXNAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	
24	Aliqulov Samar Abdirashidovich	191-199
	RIJOVJALANGAN MAMLAKATLARDA TURIZM XIZMATLARI BOZORI RAQOBATDOSHLIGINI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISH AHAMIYATI	
25	Sharifov Shuhrat Saidahmadovich, Norboboyev Azizbek Egamberdi o'g'li	200-208
	KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINING IJTIMOY-IQTISODIY AHAMIYATI	
26	Rustamov Otabek Akbarovich	209-216
	GLOBAL TURIZM IQTISODIYOTI VA MADANIY MEROSNING MAMLAKATLAR DAROMADLARIGA TA'SIRI: TAHLIL VA O'ZBEKISTON UCHUN ISTIQBOLLI TAKLIFLAR	
27	Xamdamov Asrorbek Ozodjon o'g'li	217-223
	RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TIJORAT BANKLARDA KREDITLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH	
28	Jaxonova Odina Xakimjon qizi	224-230
	SUN'IY INTELLEKTNING RAQAMLI IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI	
29	Haydarov Jasur Baxodir o'g'li	231-238
	SHAHAR ICHKI TRANSPORT TIZIMINING TURIZM INFRATUZILMASIGA TA'SIRI VA SAMARADORLIGI	
30	Ayubov Ilyos Ilxomovich	239-244
	TURIZM SOHASIDAGI INVESTITSIYA OQIMLARINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI	